T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
2015-YL-035

HEVĀYĪ'NİN DİVĀN-I HİCV-İ GAZELİYYĀT-I NĀBĪ ESERİ İLE NĀBĪ'NİN DİVĀN'ININ KARŞILAŞTIRILMASI

HAZIRLAYAN

Seçil GÜLEÇ

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Hasan GÜLTEKİN

AYDIN – 2015

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Anabilim Dalı **Yüksek Lisans** Programı öğrencisi **Seçil GÜLEÇ** tarafından hazırlanan Hevâyî'nin Divân-ı Hicv-i Gazetiyyât-ı Nâbî Eseri ile Nâbî'nin Divanın Karşılaştırılması başlıklı tez, **…./…../………** tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

	Ünvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan:		ADÜ	....
Üye :		EGE	....
Üye :		ADÜ	....

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu **Yüksek Lisans** Tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun **………** Sayılı kararıyla **…………………..** tarihinde onaylanmıştır.

Prof. Dr. Recep TEKELİ

Enstitü Müdürü

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

..…/…../2015

Seçil GÜLEÇ

ÖZET

HEVĀYĪ'NİN DİVĀN-I HİCV-İ GAZELİYYĀT-I NĀBĪ ESERİ İLE NĀBĪ'NİN DİVĀN'ININ KARŞILAŞTIRILMASI

Seçil GÜLEÇ

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Hasan GÜLTEKİN
2015, 241 sayfa

17.yy. Divan şiirinde Mahallîleşme akımının ortaya çıkarmış olduğu halk dili kullanımı çok yaygınlaşmıştı. Birinci sınıf şairler elinde sanata dönüşen halk dili kullanımı, ikinci sınıf şairler elinde şiir dilinin bayağılaşmasına sebep oldu. Nâbî ve Hevâyî arasındaki şairlik farkını ortaya çıkaran en önemli neden budur. **Hevâyî**'nin hezlleri onun şiir dilini ne kadar basitleştirdiğinin da bir kanıtıdır.

Bu çalışmadaki amacımız, şiir dilinin 17.yy. da iki şair tarafından ne kadar farklı şekilde kullanıldığını ortaya koymaktır. Amacımıza ulaşmak için Hevâyî'nin Nâbî'nin gazellerine yazdığı tehzil yollu nazirelerini, bunların aralarında bulunan anlam farklılıklarını ve şairlerin hayata bakışlarını şiirlerini karşılaştırdık.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Divan Edebiyatı, 17.Yy., Nazire, Hezl, Nâbî, Hevâyî.

ABSTRACT

A COMPARISON OF THE HEVAYİ'S WORK DİVAN-I HİCV-İ GAZELLİYAT-I NABİ WİTH THE NABİ'S WORK DİVAN

Seçil GÜLEÇ

Master's Thesis, Department of Turkish Language And Literatüre
Thesis Advisor: Assoc.prof. Dr. Hasan GÜLTEKİN

In 17. Century Classical poetry, the usage of folk speech revealed by local trend became widespread. The usage of folk speech which became an art in the first class poet's hands, caused banalization of poem speech in the second class poet's hands. This is the most important reason which revealed the poetry differences between Nâbî and Hevâyî. Hevâyî's hezls are prooves of banalization of poem language.

Our aim in this study is to reveal how two poets used poem language differently. To reach our aim, we tried to determine comporising Hevâyî's analysis written in the nazire way to Nâbî's lyrics and meaning discrepancies and poets' point of view to the life.

KEYWORDS: Classical Turkish Literature, 17. Century, Nazire, Hezl, Nâbî, Hevâyî.

ÖNSÖZ

Hevāyī'nin Nābī'ye yazdığı tehzillerin karşılaştırılması konulu tezimizde, 17.yüzyılda Edirne'de yaşayan HevÀyì'nin aynı dönemde Urfa'da ve İstanbul'da yaşayan Yusuf Nabì'nin gazellerine yazdığı tehzil yollu nazirelerini göstermeye ve bunlar arasındaki anlam farklılıklarını dolayısıyla şairlerin hayata bakışlarını belirlemeye çalıştık.

Bu teze kaynak olan ana fikir, Ali Fuat Bilkan'ın Kültür Bakanlığı tarafından 2012 yılında basılan Şair Nābī adlı eserde bulunan Hevayi'nin NÀbì'nin Gazellerine Yazdığı Tehziller adlı makalesidir. Bu makalede belirtilen beyitler hem Nābī hem de Hevāyī divanında tespit edilmiş ve gazellerdeki beyitlerin tümü karşılaştırılmıştır.

Bu çalışmaya başlamadan önce Hevāyī Divānı'nın 1998'de Zehra VİLDAN ÇAKIR tarafından çalışıldığını gördük. Asıl amacımızın gazelleri karşılaştırma olduğunu düşündüğümüzden Hevāyī'nin gazelleri için tek bir nüshanın yeterli olabileceğini düşündük. Bu yüzden Ankara Milli Kütüphanede 06 Mil Yz. FB 199 nolu yazmadan gazelleri tespit etmek için yararlandık.

Nābī'nin Divān'ı da Prof. Dr. Ali Fuat Bilkan tarafından çalışıldığı için, Nābī'nin gazelleri için bu çalışmadan bolca yararlandık. Ayrıca, Edirne dili ile ilgili tarama, derleme sözlüklerine HevÀyì'nin dilini iyice anlamak için başvurduk.

Tezimizde asıl amaç, Hevāyī'nin yazdığı tehzilleri Nābī Divan'ındaki model gazelle karşılaştırmaktır. Edebiyat tarihlerimizde neden NÀbì, sıkça anılırken, Edirne'nin havasını bizlere vermeye çalışan bir şairin bu kadar sık anılmadığı sorusunun cevabını araştırmaktır. Ayrıca, Hevāyī gibi yaşadığı yerin özelliklerini bizlere veren nice divÀn şairinin neden ilgisizliğe mahkûm edildiği de sorulacak soruların başındadır. Hevāyī'nin divanına ve çalışmaya aldığımız gazellerine baktığımızda bize Edirne'nin sosyal ve kültürel yapısının verildiğini de görmekteyiz. Kullanılan kelimeler içerisinde Türk Dil Kurumunun Derleme Sözlüğünde bile bulunmadığını tespit ettik. Bu çalışmalar sonucunda sözlüklerin kelime dağarcığı da artacaktır.

İki şairin hayata bakış açıları da farklıdır. Nābī, gazellerinde aşktan bahsederken, Hevāyī yazdığı nazirelerde hem maddi aşktan hem de geçim

sıkıntısından bahsetmektedir. Bize 17.yüzyılda Edirne'de yaşayan bir insanın hayatını anlatmaya çalışmaktadır. Bu açıdan bakıldığında bile Hevāyī'nin Divançe'sinin Edirne'nin sosyal hayatını yansıttığı görülmektedir.

Aynı yüzyılda, aynı topraklarda yaşayan iki şairin şiirlerini karşılaştırmak, edebiyatımızda sık rastlanılan bir durum değildir. Hasibe Mazıoğlu Hafız ile Fuzuli Divanlarının karşılaştırılmasını yapmıştır. Fakat bunun gibi iki şairin karşılaştırıldığı çalışmaların sayısı oldukça azdır. Ayrıca aynı yüzyılda yaşamış ve aynı coğrafyadan iki şairin karşılaştırılması da ender rastlanan çalışmalardandır. Bu tarz çalışmalar bize şiirin kalitesini yansıtacaktır.

Hevāyī'nin hayatına dair bilgilerimiz tezkirelerin verdiği bilgilerle sınırlıdır. Çalışmamızda bu yüzden Hevāyī hakkında kısa bilgi verilmiştir. Ayrıca nazire konusu hakkında girişte bilgi verilmiş ve daha sonraki bölümde asıl konumuz olan Hevāyī'nin Nābī'ye yazdığı tehziller karşılaştırılmıştır. Çalışmamızda kelimelerin açıklanması için sözlüklerden yararlanılmış, yapılan çalışmalar, özellikle sosyal yapıyı anlatan eserler, gözden geçirilmiştir. Anlamları bulunamamış kelimeler çalışmada belirtilmiştir. Her çalışmada eksikliğin ve yanlışların olması normaldir. Bu çalışmada elimizden geldiğince karşılaştırma yapmaya çalıştık.

Çalışmalarımda her türlü bilgi ve deneyimiyle bana yol gösteren ve bana yardımcı olan değerli hocam Sayın Doç. Dr. Hasan GÜLTEKİN'e, yetişmemde büyük desteğini gördüğüm değerli ailem ve arkadaşlarıma teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Seçil GÜLEÇ

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ[1]

A-NAZÎRE

Arapçada eş, benzer anlamında olan nazîr sözcüğünden türemiş olan nazîrenin anlamı, sözlüklerde "*1. Bir şeye benzemek üzere yapılan şey, örnek, misl, karşılık. 2. Bir şâirin bir şiirini taklîden söylenilen şiir*" (Şemseddin Sami 1317:1464); *"(...) Bir şâirin şiirne müşâbih olmak kasdıyla nazm ü tertîb olunan şiir*" (Hüseyin Remzi 1887:II:864); "*1. Örnek, karşılık. 2. Bir şâirin manzum bir eserine (çok zaman gazeline) başka bir şâir tarafından aynı vezin ve kafiyede olmak üzere yapılan benzer (...)*" (Devellioğlu 1984:973); "*Bir şâirin manzum bir eserine (alelekser) gazeline başka bir şâir tarafından aynı ven ve kafiyede olmak üzere yazılan benzer. Bunu yapmaya (tanzîr) denilir.(...) İran edebiyatında nazîreye (cevap) derler*" (Tahîrü'l-Mevlevî1936:94) şeklinde verilmektedir.

Bir şiirin nazîre sayılabilmesi için genel olarak model şiirle aynı ölçü, uyak ve redifte olması gerekmektedir (Dilçin 1983: 269; Tolasa 1986:379; Gibb 1999; Köksal 2006:14). Şairlerin model şiire yazdıkları nazîrede ters anlam varsa buna *nakiza* adı verilmektedir. Eğer şair, model şiire hiciv yolu ile nazîre kaleme aldıysa buna da *tehzil* adı verilmektedir. Nazîrede asıl amaç, model şiirin kalitesini geçmektir.

Nazîreye *cevâb* da denilmiştir. Köksal'ın "Sana Benzer Güzel Olmaz" çalışmasından hareketle Sehi Bey'in Çâkeri için "Zahîr-i Faryâbî kasâidine ba'zı cevâb dimişdür" (Sehî 1325: 35; akt. Köksal 2006:17) cümlesinden hareketle nazîrenin cevâb anlamına da geldiği görülmektedir. Agah Sırrı Levend de bu görüştedir (Levend 1988:71).

Nazîre ile ilgili olan bir kelime de *tetebbu'*dur. "Nazire yazma/tanzir etmenin amacı meydan okumak ve zemin şiiri geçmek olabileceği gibi üstünlük iddiası taşımadan saygı duyulan bir şairin şiiri gibi yazmaya çalışmak, o şaire uymak ve onun ardından gitmektir" (Köksal 2006:19).

[1] Bu bölümde ağırlıklı olarak Prof. Dr. M. Fatih KÖKSAL'ın *Sana Benzer Güzel Olmaz: Divan Şiirinde Nazire* (2006) adlı çalışmasından yararlanılmıştır.

Nazire'yi ele alan ve onu irdeleyen ilk çalışma Edith Ambros'a aittir. Ambros, nazire için bazı kıstaslar belirlemiş ve bunları "haricî faktörler" ve "dahilî faktörler" olmak üzere iki gruba ayırmıştır (Köksal 2006:20). Çalışmasında şu faktörlerin kıstas alınacağını belirtmektedir:

> "a. Şairin model olarak aldığı şiirin (model poem) şairinden ve nazire yazma niyetinden bahsetmesi,
>
> b. Model şiirin bir mısraının tazmin edilmesi,
>
> c. Belirli bir uzunlukta ve/veya orijinallikte olan bir redife sahip olması,
>
> d. Musammat (iç kafiyeli) olmak gibi gazelin oluşturulmasında belirli bazı özelliklerin, sezilebilir sayıda ibare veya kelimelerin, atasözleri ve dilin ifade özelliklerini belirten deyişlerin; cinas, soru-cevap, tezat gibi konuşmaya dayalı sanatların paylaşılması" (Ambros 1989:59-63; akt. Köksal 2006:20).

B. NAZİRE TÜRLERİ

Nazireler, belirli nazım şekilleriyle kaleme alınmaktadır. Şair bir gazele nazire yazarsa bunu farklı nazım şekliyle, örneğin kaside ile de yazabilmektedir. Bu konuda bazı tasnifler yapılmıştır. Hikmet İlaydın, nazirecilikte hangi nazım şekillerinin kullanıldığına dair şöyle bir tasnif geliştirmiştir:

> a. Kaside ve gazeller (Vezin, kafiye ve redif değişmez)
>
> b. Mesnevi (Ekseriya konu ve vezin muhafaza edilir. Bazen örnek eserlerine paralel yeni bir konu yaratılır)
>
> c. Musammatlar(Vezin değişmez. Konu ya muhafaza edilir, yahut evvelkine uygun bir yenisi alınır) (İlaydın 1997:151; akt. Köksal 2006:22).

Köksal, bu tasnife karşılık şu şekilde nazireleri tasnif etmiştir:

"a. Mesnevilere Yazılan Nazireler,

b. Diğer Nazım Şekillerine Yazılan Nazireler,

c. Bir Eserin Tümüne Yazılan Nazireler" (Köksal 2006:22).

B.1. Mesnevilere Yazılan Nazireler

Edebiyatımızda genel olarak aşk konulu mesnevilere daha çok nazire yazılmakla beraber, Genceli Nizâmî'nin Penç Genc adını vermiş olduğu "hamse"sine yazılan nazireler çoğunluğu oluşturmaktadır (Köksal 2006:23).

Esas alınan mesneviye, şair tarafından yapılan eklemelere ve çıkarmalara rağmen, bu tür eserler de nazire olarak kabul edilir. Şair, esere kendi imzasını koymalı ve nazire olsa da özgün bir uslûba sahip olmalıdır. Aksi takdirde bu durum taklitçilikten öteye gidemeyecek, eser değerini kaybedecektir (Köksal 2006:24).

Bazı mesnevilere yazılan nazirelerin, orijinal olup olmadığı konusu günümüzde hâlâ anlaşılamayan durumlardandır. Fuzûlî'nin kaleme aldığı "Leylâ vü Mecnûn" mesnevisi, Arap kaynaklı hikâyelere dayanmakla beraber, bu mesnevî artık Fuzûlî ile özdeşleşmiş ve Türk edebiyatında yazılan diğer "Leyla vü Mecnûn"lardan üstün konuma geçmiştir.

B.2. Diğer Nazım Şekillerine Yazılan Nazireler

Divân şiirinde nazirelerin en sık kullandığı nazım şekli gazellerdir. Şairler genellikle gazellere nazire yazmışlar ve bunu da yine gazel olarak kaleme almışlardır. Nazirecilik geleneği 15.yüzyılda Ahmed Paşa ile başlamış kabul edilir. Yine Şeyhî de Hafız-ı Şirazî'nin gazellerine tercüme yoluyla nazireler yazmıştır.

Tabii ki, sadece gazel nazım şekliyle nazireler kaleme alınmamıştır. Divân şiirinde Nef'î'nin kasidelerine ve Bağdatlı Ruhî'nin *Terkîb-i Bend*'ine de nazireler kaleme alınmıştır (Köksal 2006:27). Nef'î'nin kasidelerine yazılan nazireler özellikle İsmailpaşazâde Hakkı Bey Divânı'nda daha çoktur. Divânçesininin tamamına yakını Nef'î'nin kasidelerine nazire olarak kaleme alınmıştır (Köksal 2006:27).

Nazirelerin daha çok gazel nazım şekliyle kaleme alınması, şâirlerin özellikle gazel alanında yetkinliğini göstermeleri nedeniyledir. Gazelin kalıplaşmış söz yapısı ve kelime dağarcığı da aynı şekilde usta şâirlere nazire yazmayı, yetişmekte olan şâirler için elzem hâle getirmiştir.

İncelediğimiz Hevâyî Divânı'nda da Hevayî'nin yazdığı nazirelerin gazel olduğunu görmekteyiz. Bu konuda Ömer Faruk Akün şunları demektedir: *"(...) Öyle gazeller vardır ki, kendisine sadece bir devir değil asırlar boyunca nazire söylenegelmiştir. Nazire demek, o gazelin şiir dünyasının aktüalinde kalması demektir (...)"* (Akün 1994:9/406; akt. Köksal 2006:28). Görülmektedir ki nazire yazılacak şiirin, öncelikle yetkin bir kalemin elinden çıkması gerekmektedir. Nitekim şiirin asırlar boyunca kalıcılığını devam ettirmesi de bu yüzdendir. Bâkî, Fuzûlî, Bağdatlı Rûhî, Nef'î, Nedîm, Nâbî ve Şeyh Galîb gibi divân şâirlerinin adının yüzyıllar boyunca yaşaması da birçok şairi etkilemesi nedeniyledir. Önemli olan şâirlerin şiirlerine nâzire yazmak değil, nâzirede onun sanatını yaşatmaktır. Aksi takdirde "taklitler asıllarını yaşatır" sözü hayata geçecek ve nazire yazan şâir unutulup gidecektir.

B.3. Bir Eserin Tümüne Yazılan Nazireler

Bu grupta örnek olarak, "Cemilî'nin, Nevayî'nin üç cilt Divanı'nı; Sirozlu Nisârî ve Ebu'l-fazl Efendinin Hâfız-ı Şîrâzî'nin Divanı'nı kâfiye-be-kâfiye tanzir etmeleri" (Köksal 2006:29) verilebilir.

C. NAZİREYİ OLUŞTURAN UNSURLAR

Nazireyi oluşturan unsur olarak vezin, kafiye ve edânın olması gerektiği genel bir kabuldür.

a) "Örnek alınan şiirle yani model şiirle vezin birliği

b) "Zemin/model şiirle kafiye ve varsa redif birliği

c) "Zemin/model şiirle söyleyiş (edâ), anlam ve hayâl benzerliği" (Köksal 2006:31).

Yukarıda sayılan üç unsur nazirenin temel niteliklerini oluşturmaktadır.

C.1. Vezin

Nazirelerde veznin aynı olması, aranılan bir durumdur. Bazen nazirelerdeki vezinlerin farklı olduğu da görülmektedir. Bunun örnekleri Mecma'u'n Nezâir'de bulunmaktadır (Köksal 2006:31). İncelediğimiz Hevayî Divânı'nda, Nâbî'nin gazellerine yapılan nazirelerde herhangi bir vezin farklılığına rastlamadık.

C.2. Kafiye/Redif

"Zemin/model şiirle kafiye veya redif birliğinin de bir nazirede bulunması gereken temel vasıflardan olduğu yaygın bir kabuldür" (Köksal 2006:33). Bunun kesin bir kural olmadığı da görülmektedir.

Hevâyî'nin Nabî'ye yazmış olduğu nazirelerde sıklıkla bu kurala uyulmuştur.

Hevâyî:

Hiç būze keyf virmedi ey nāzenīn saña

Çespāndır ʿaceb ʿaraḳ-ı dār-çīn saña (06 Mil Yz. FB 199, 1/b)

Nâbî:

Ḫaṭ ʿazl-i ḥüsn virmedi ey nāzenīn saña

Oldı berāt-ı tāze ḫaṭ-ı ʿanberīn saña (Bilkan 2011:456)

Hevâyî:

ʿAdū fır fır ṭolanur çevresin gāv-ı ḫarās-āsā

Yalanından üşebilmez ki biñ dolāb olur peydā (06 Mil. Yz. FB199; 2/a)

Nâbî:

Ḫayāl-i ḫalḳa-i zülfüñle eşküm düşse deryāya

Zamān-ı ḥaşre dek gird-āb ber-gird-āb olur peydā (Bilkan 2011:458)

Köksal, model şiirle nazire arasındaki kafiye farklılığını şu şekilde tasnif etmektedir:

"a. Redifi model şiirle aynı kafiyesi farklı nazireler

b. Kafiyesi farklı nazireler

c. Örnekleri çok nadir olmakla beraber, hem redifi, hem kafiyesi model şiirden farklı nazireler" (Köksal 2006:34).

Gelenek içerisinde şâirliğiyle övünen şâirler, yazdıkları gazellerin üstün olduğunu vurgulayarak, bu şiire nazire yazacak kimse bulunmadığını söylerler.

"*Hep nazîre dir idi şi'riñe Nef'î şu'arâ*

Gazeliñ kâfiyesin böylece teng itmeyecek" (Akkuş 1993:314).

Nef'î, yukarıdaki beytinde gazelinin kafiyesinin dar olması sebebiyle kimsenin kendisine nazire yazamayacağını belirtmektedir.

"Gelenek çerçevesinde, model şiirden daha iyisini yazmak, daha farklı buluşları yakalayabilmek, en azından –birçok kötü nazire örneğinde olduğu gibi- tekrarlara düşmemek için adı konulmamış böyle bir kaydın gayet anlamlı ve mantıklı olduğunu söyleyebiliriz"(Köksal 2006:37).

C.3. Edâ, Mânâ, Muhteva

Nazirede aranılan özelliklerden biri de nazire yazılacak şiirin, manasını ve muhtevasını korumak, hatta sanatsal açıdan onu daha da ileriye götürmektedir. Eğer anlamda terslik bulunursa bu duruma "nakiza" adı verilmektedir.

Nazire yazmak ve söyleyebilmek sanıldığı kadar kolay bir iş değildir. Nazire yazılacak gazel ya da manzum eserden üstün olması gerekmektedir. Eğer, sanatsal olarak model şiirden uzak olursa ve ona benzerse bu durum taklitçiliğe yol açacaktır. Nâbî, bu durum hakkında şunu demektedir: "*Nazm-ı üstâda nazîre nice mümkin Nâbî / Tâze-gû tâze-zebân tâze cevap isterler*" (Bilkan 1997:1/632).

İncelediğimiz Hevâyî'nin Nâbî'ye yazdığı nazireler, Nâbî'nin gazelleriyle ters anlamda olduğu için "nakiza"; hiciv olarak söylendiği için "tehzîl" adını almaktadır.

Köksal'a göre bir şiirin başka bir şiire nazire olduğunu tespit etmek için bazı özelliklerinin olması gerekmektedir:

> " 1. Zemin şiirde kullanılan belirli söz kalıpları nazirelerin önemli bir kısmında da aynen yer almaktadır. Türkçe, Arapça veya Farsça olabilen bu kalıplaşmış sözler, bir atasözü, deyim, vecize, kelâm-ı kibâr veya tazmin yoluyla alınmış meşhur bir mısra olabilmektedir.
>
> 2. Zemin şiirin konu bütünlüğü taşıdığı, yani 'yekâhenk' bir gazel olduğu takdirde ona yazılan nazirelerin de aynı konuyu işledikleri görülmektedir. (...) Bu tür nazirelerde zemin şiirde kullanılan kelime kadrosunun büyük oranda tekrarlandığını da ayrıca belirtmeliyiz.
>
> 3. Nazire yazarının –'tazmin'de olduğu gibi- zemin şiir sahibi şairin adını anmak gibi bir mecburiyeti yoktur. Ancak bazı nazirelerde nazire sahibinin tanzir ettiği şiirin şairini andığını görüyoruz. Eğer nazirede de tazmindeki gibi örnek alınan şiirin sahibinin ismini anmak bir kural olsaydı, hem bugün nazire mecmualarında şüpheyle karşıladığımız birçok husus kendiliğinden ortadan kalkmış, hem de bütün şairlerin sanatlarının gelişim çizgisini kimlerden ne kadar etkilendiği vs. gibi bilgilerimiz net olarak belirlenmiş olacaktı.
>
> 4. Kimi nazirelerin ya çok az kullanılan kelimelerden yapılmış ya da uzun oluşları bakımından "tevafuk" olması neredeyse imkânsız olan redifleri vardır.
>
> 5. Zemin şiirde şekil, muhteva veya ifade bakımından ilginç veya sıradışı diyebileceğimiz bir özellik varsa bunun nazirelerde de uygulandığını görüyoruz." (Köksal 2006:42-47).

Divân şiiri gelenekten beslendiği ve belirli kalıpların içinde yazıldığı için, her şair mutlaka usta bir şairin izinden giderek ona nazire yazacak ve zamanla

kendi üslubunu oluşturacaktır. Nazirecilik, bir bakıma, yeni şairin kendini yetiştirmesi için ilk aşamadır. Eğer bu aşama geçirilmez ve nazirecilikte ısrar edilirse, bu şairin sınıfını alt kademelere indirecektir.

Nazirenin alt grupları bulunmaktadır. Bunlar; *tehzîl, tazmîn, terbî, tahmîs, tesdîs gibi eklemeli nazım şekilleri, selh, müşâare, nakîza ve müşterek şiir'* dir (Köksal 2006). Tezimizde "Hevâyî'nin tehzîlleri"ni inceleyeceğimiz için tehzîl hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

D. Tehzîl

Tehzîl, Arapça "h-z-l" harflerinden türemiş bir kelimedir. Devellioğlu'nda bu sözcüğün anlamı; "1. Zayıflatma. 2. Alaya alma; hezil, alay şekline koyma. 3. Ed. Ciddî bir esere lâtife tarzında nazîre yazma" (Devellioğlu 2012:1239); Tahîrü'l-Mevlevî'de "ciddi bir esere latife tarzında nazîre yazmaktır" (Tahîrü'l-Mevlevî 1936:137) şeklinde tanımladıktan sonra bu türün en ünlü şairlerinin "Mürekkebci Hevâyî" ile "Müverrih Sürûrî" olduğunu söylemektedir (Tahîrü'l-Mevlevî 1936:137). Pala'ya göre; "Gülünçleme. Edebiyatta ünlü bir şiire aynı ölçü ve kafiyede şaka ve alay yollu yazılmış benzer şiir. Nazîre'nin bir türü olup hezl adıyla bilinir" (Pala 2010:445).

Türk edebiyatında hezl, İran kaynaklıdır (Pala 2012:188). Tehzîl, nazîrenin bir dalı olup, nazîreden farkı yazılan şiirin, mizahî öğeler taşımasıdır. Tehzîl'de bulunan mizahî öğeler, eleştiriler ve yermeler hicve göre daha hafiftir (Pala 1998:305). Nazîre'de asıl amaç, nazire edilen şiirden daha üstününü ortaya çıkarmaktır. Tehzîlde de aynı durumun uygulanması esastır. Nazîrelerde genellikle, nazire yapılan şiirin konusuna göre bir üslûp ve içerik aranırken, tehzîlde bu unsurlar çok fazla aranmaz. Aksine, tanzîr edilen şiirden ayrı bir üslûbu ve konusu da bulunabilmektedir. Nitekim çalışmamızda görüleceği üzere Nâbî'nin gazellerine tehzîl yazan Hevâyî, Nâbî'nin işlediği konuya zıt açıdan yaklaşmış; Nâbî soyut unsurlardan bahsederken, Hevâyî, somut unsurlardan söz etmiştir. O yüzden tehzîlin şaire bir serbestlik kazandırdığı görülmektedir. Fakat bu yapılırken sanatsal değerlerin de eksilmemesi gerekmektedir (Pala 2012: 189).

Tehzîl, eleştiri noktasında önemli bir görev üstlenmektedir. Toplumun veya kişilerin eksik ve kusurlu yanlarını göstererek bunların tespitinde mizah ve nükteyle yardımcı olur. Bir noktada tehzîl, divân şiirinde sosyallikle iç içe olan bir

nazım türüdür. Tehzîl yazan şair, daha korkusuz ve hayatın tüm gerçeklerini yaşamış bir kişi olarak görülmektedir. Hevâyî'nin mürekkepçilik ile uğraşması, soğuk havalarda dışarıda durmak yerine hamamda görevli olmak istemesi, geçim sıkıntısı yaşaması gibi unsurlara baktığımızda bunun ne demek olduğunu daha iyi anlamaktayız. Şair, böylece yaşadığı sıkıntıları esprili bir dille anlatmaktadır (Pala 2012:190).

Pala'ya (Pala 2012:190) göre tehzîller beş ana gruba ayrılmaktadır:

1. Şairin kendisini anlattığı tehzîller
2. Özel kişiler hakkında yazılan tehzîller
3. Kurumları konu edinen tehzîller
4. Sosyal olaylar hakkında düzenlenen tehzîller
5. Karışık konulu tehzîller.

Yaptığımız incelemede görülecektir ki, Hevâyî'nin kaleme almış olduğu tehzîller, yukarıdaki "kurumları konu edinen tehzîller" hâricindeki konularda yazılmıştır.

Tehzîlde şair, şekil bakımından (redif, kafiye vb.) tehzîl yazdığı şiire bağlı kalmakla birlikte, konu bakımından istediğini yazmakta özgürdür. Öte yandan, beyit sayısı da tehzîl yazdığı şiirle aynı olmak zorunda değildir (Pala 2010:446). Hevâyî'nin incelediğimiz tehzillerinde de bu durumu görmek mümkündür. Örneğin Hevâyî'nin yazmış olduğu "*Ḳarye-i ʿaşḳ reʿāyāsı sefer bilmezler / Atları toyla gezer zīn ü semer bilmezler*" (Hevâyî, 06 Mil Yz. FB 199) beytiyle başlayan tehzili ile Nâbî'nin "*Dildeki leşker-i endūh güzer bilmezler/ Sākinān-ı Ḥarem-i ʿaşḳ sefer bilmezler*" (Bilkan 2011:626) beytiyle başlayan gazeli şekil olarak (kâfiye, redif ve vezin) birbirlerine benzerken içerdiği konu bakımından birbirlerinden farklıdırlar.

Hezlin bir diğer türü ise hicivdir. Hiciv ile hezl arasındaki ilişki sıkı olduğundan birbirleri arasındaki farkı anlamak zordur. Hiciv de hezl gibi kişilerin, toplumun ve kurumların eleştirisinin yapıldığı mensur veya manzum bir türdür. Daha çok manzum şekilde karşımıza çıkan hiciv; sıklıkla kişilerin acımasızca

eleştirildiği, bazen de küfürleşmelerin olduğu bir türdür (Kılıç 2012:1744). Hezlin de "kaba, müstehcen ve saçma sözleri içermesi, içinde kelamın iffetine riayet edilmemesi ve hakaret içerikli olması" (Kılıç 2012:1748) hiciv ile benzerliğini ortaya koymaktadır.

Divan edebiyatında tehzîl konusunda önemli isimler Kubûrizâde Abdurrahman (Hevâyî) , Sürûrî ve Tırsî'dir. Tehzîl yazma geleneği Cumhuriyet edebiyatında da devam etmiştir. "Yusuf Ziya Ortaç, Fazıl Ahmet Aykaç, Hüseyin Kâmi, Halil Nihat Boztepe, Osman Cemal Kaygılı, Hüseyin Suat Yalçın, Orhan Seyfi Orhon, Faruk Nafiz Çamlıbel, Necdet Rüştü Efe" (Pala 2012: 193) Cumhuriyet döneminde tehzîl yazan bazı sanatçılarımızdır. Cumhuriyet döneminde tehzillerin yaygın olması bu dönemin tehzîlin altın çağının olduğunu göstermektedir.

1. HEVÂYÎ'NİN HAYATI VE EDEBÎ ANLAYIŞI[2]

Asıl ismi Abdurahman'dır. Şairin doğum tarihi ve yeri belli değildir. Safâyî Tezkiresi'nde bahsedildiğine göre, İstanbul'da doğmuştur.[3]

Hevâyî'nin mahlaslarından biri de Kubûrîzâde'dir. Yine Safâyî Tezkiresi'nde bu isimle anıldığına dair bilgi bulunmaktadır.[4]

Safâyî'ye göre, küçüklüğünde eğitim hayatına başlayan Hevâyî'nin şiirleri temiz ve sözleri yakıcıdır. Eserlerindeki hoş sözler, onun bülbül gibi renkli nağmeler terennüm etmesidir. 1122 (1710) tarihinde vefat etmiştir. Bursalı Beliğ'e göre ise vefat tarihi 1127'dir. Çağdaşları arasında nükteli ve esprili şiirler söylemesiyle tanınır. Divân'ı vardır.[5](Çapan 2005: 230; Abdülkadiroğlu 1999:110).

Edirne'de yaşayan Hevâyî, Divânı'nda, kendi hayatına dair birtakım bilgiler vermektedir. "Safâyî Tezkire"sinde rûz-nâmecilik, yani dilekçe yazma işinde, çalıştığı bilgisi vardır. Divân'ında da bunu söylemektedir.

Kitābet itmeden ṭaş ṣuffesinde ḳış güni

Varub oğlanlı ḥamāmında nāṭūr olmamız yegdür

(Hevâyî, 06 Mil Yz. FB 199, 11/b)

Edirne'de yaşaması, onun gazellerine yansımıştır. Edirne'deki çingenelerden, mimari yapılardan ve günlük yaşamdan bahsetmesi, Edirne'nin onun üzerindeki etkisini göstermektedir.

---

[2] Şair hakkında kaynaklarda yeterince bilgi bulunmamaktadır. Hayatı hakkında bilgi için Prof. Dr. Pervin Çapan'ın hazırlamış olduğu Tezkire-i Safāyī(2005)'den ve Abdülkerim Abdulkadiroğlu'nun hazırlamış olduğu İsmail Beliğ'in "Nuhbetü'l- Âsâr Li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'ar"(1999) tezkiresinden yararlanılmıştır.

[3] "*Ṣanduḳatü'l-maʿārif-i vücūdu ḫākdan-ı İstānbul'dan peydā …*" (Çapan 2005:230).

[4] "*Ṣanduḳatü'l-maʿārif-i vücūdu ḫākdan-ı İstānbul'dan peydā Ḳubūrizāde denmekle meşhūr-ı dünyā olmuşdur.*" (Çapan 2005:230).

[5] Divanı üzerinde çalışma yapılmıştır. Zehra Vildan Çakır(1998), "Hevâyî (Abdurrahman, Kubûrî-zâde) Divânı'nın Tenkidli Metni ve İncelemesi", Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

Edirne yolundaki çamura ṭayanmaz yine

Semt-i Eflāḳıñ nice eşkin ṭavarın görmüşüz

(Hevâyî, 06 Mil. Yz. FB 199,12/b)

Edrene şehrine geldik hāy yok hū kalmamış

Gice şorbası çıḳar bir bellü ḳapu ḳalmamış

(Hevâyî, 06 Mil. Yz. FB 199, 14/B)

Ser-ṭāʾifemiz yolda sīsāne mi çeksün

Boynuḳ çekecek yükü de çengāne mi çeksün

(Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 24/a)

Hevâyî'nin gazellerinden onun bir dükkân sahibi olduğu, fakat bu dükkândan pek yarar göremediği bilgisine ulaşmaktayız.

Evinde şīreden ḫalḳuñ ki ṭolı ḳab olur peydā

Dükkānımda benim birḳaç fiçı vişn-āb olur peydā

(Hevāyī, 06 Mil Yz FB 199, 2/a)

Dād-ı afyūn-ḫʷārān-ı oṭa-i Ḳadrīden

Pes-i dükkānımızı ḳahve ḳadar bilmezler

(Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199,7/a)

Değil bataġa düşenler hep eski dükkānıñ

Siyāh kerpiç-i dīvārı pāre pāre düşer

(Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 11/a)

Hevâyî'nin Divân'ı dışında *Vâmık u Azra, Yûsuf u Züleyhâ mesnevileri* ve *Hezliyât*'ı bulunmaktadır (Levend 1988:130, 134, 154). *Hezliyât*'ı *Divân*'ı içindedir.[6]

Hevâyî, devrindeki önemli şâirlere nazire tarzında hezller yazmıştır. Bu şâirlerden biri de XVII. yüzyılın önde gelen şairlerinden Nâbî'dir. Nâbî'nin hikemî tarz ve rindâne üslûp ile yazdığı gazellerine tehziller kaleme almıştır. Dili ağır olmamakla birlikte, çoğu beyitte sırf vezne uymak için anlamsız bağlantılar yapmıştır. Ayrıca, Edirne ağzına özgü kelimeleri kullanmaktan kaçınmamıştır. Bu durum, Hevâyî'nin beyitlerini anlamamız için Edirne tarihi ve ağızlarını da bilmeyi zorunlu hale getirmektedir. Bu durumun sevindirici yönü şudur ki Hevâyî ve onun gibi İstanbul dışında yaşayan divân şairlerinin eserleri esas alınarak ağız araştırması yapılabilir.

Hevâyî, gazellerinde sözünü söylemekten sakınmamış, argo ifadelere de yer vermiştir. Gazellerinde alışılmamış benzetmeler de yapmaktadır. Sevgiliye "mantı ağızlım" demesi bu durumun güzel örneklerinden birisidir.

Yāri açdum açıl ey manṭı dehānım diyerek

Bezme geldi gele ey yaḫniḳapanım diyerek

(Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 18/b)

Hevâyî, şairliğiyle de övünmekte, kendisinin "şair oğlu şair" olduğunu ifade etmektedir.

Ẓarāfet-pīşe nāzik-ṭabʿ şāʿir oğlu şāʿirdir

Hevāyī gerçi şeklen ehl-i dükkān gösterir kendin

(Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 23/a)

[6] Tezimizin konusu için Ankara Milli Kütüphane'de yaptığımız araştırmalar neticesinde, Hevâyî Divânı'nın içinde bu hezllerin olduğunu ve gazel sıralamasına uygun şekilde sıralandığını gördük. Milli Kütüphâne kayıtlarında bulunan "Divân-ı hicv-i gazeliyat-ı Nâbî" nin içindeki gazeller de asıl yararlandığımız nüshada olduğunu (06 Mil. Yz. FB 199) fark ettik. Dolayısıyla "Hezliyât" bağımsız bir eser olmayıp, Hevâyî'nin Divânı'ndaki hicvlerin seçilmesiyle oluşturulmuştur.

Hevâyî'de dikkat çeken noktalardan biri de yazdığı hezllerde "ozan" sözcüğünü kullanmasıdır

Geveze itdi ġamzelerle Hevāyī bizi yār

Söyleye söyleye ey yañşaḳ ozanım diyerek

(Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 18/b)

Divân şiirinin alışılagelen hayali sevgilisi, Hevâyî'de âdetâ canlı bir sevgilidir. Bu sevgili, Hevâyî'nin günlük hayatında bulunmaktadır. Benzetmelerde somut ifadelerden sıkça yararlanır.

1.1. Nâbî'nin Hayatı ve Edebî Anlayışı

Asıl adı Yusuf'tur. 1642'de Urfa'da dünyaya gelmiştir. Abdülkadir Karahan'a göre Hacı Gaffar-zâde ailesine mensuptur (Karahan 1987:3). Babasının adının Seyyid Mustafa, dedesinin adının ise Seyyid Mahmud olduğunu Karahan'dan öğrenmekteyiz (Karahan 1987:3-4). Babasının ve dedesinin Seyyid ünvanını alması, peygamber soyundan geldiklerini göstermektedir.

Eğitimine Urfa'da başlamış, Arapça ve Farsça'yı çok iyi derecede öğrenmiştir. Nâbî, genç yaşta Yakup Halide adındaki bir Kadirî şeyhine bağlanmıştır. Şeyh onun yeteneklerini görünce İstanbul'a gitmesini, yeteneğinin kaybolmamasını aksine daha da geliştirmesini tavsiye etmiştir. Nâbî de genç yaşta İstanbul'a gitmiştir (Karahan 1987: 4-5).

24 yaşında İstanbul'a giden Nâbî umduğu bereketi ve yardımı bulamamıştır. Bu sırada durumu iyice kötüye gitmiştir. Ne Urfa'ya dönecek gücü ne de parası vardır. Böyle bir hâldeyken Musahip Mustafa Paşa'nın yanına gitmiş, Paşa da ondan desteğini esirgememiştir (Diriöz 1994:35-41; Karahan 1987:4-5).

Yusuf Nâbî, IV. Mehmed'in yardımını da görmüştür. Bu dönemde fethedilen Kamaniçe için "Fetihnâme-i Kameniçe"yi kaleme almıştır. Nâbî, zamanla devrinin önemli şâirlerinden biri olmuştur (Karahan 1987:8).

Bu sırada hac vazifesini yerine getirmek istemiş, Musahip Mustafa Paşa'ya ve IV. Mehmed'e durumunu bildirmiş ve onlardan izin almıştır. IV. Mehmed, Nâbî'nin hac vazifesini yerine getirmesi için gereken yardımlarda bulunmuştur.

Hacca gidişinde Urfa'da yaşayan ailesiyle görüşmüş ve onlarla hasret gidermiştir. Bu yolculuğu "Tuhfetü'l Harameyn" eseriyle anlattığı bir seyahatnâme meydana getirmiştir (Karahan 1987:10).

Nâbî, hac dönüşünde İstanbul'daki vazifesinden istifa etmek ve dünya işlerinden uzaklaşmak istemektedir. Bunun sebebi belli değildir. Bu isteği kabul edilir. Fakat Nâbî'nin dostları, etrafındaki insanlar ve hizmetçileri bu durumdan memnun değildir. Ona karşı artık eskisi gibi saygı göstermemeye başlarlar. Bu durumu içine sindiremeyen Nâbî, göreve tekrar başlamak isteğini Musahip Mustafa Paşa'ya iletir. Bu arzusu kabul edilen şair, tekrar eski görevine başlar (Diriöz 1994:57-58).

Nâbî, ömrünün sonlarına doğru Halep'e döner. 23 yıl Halep'te yaşayan Nâbî, bu sırada İstanbul'u da özlemeye başlar. Sürekli, İstanbul'un o güzel Türkçesini ve güzel dilberlerini arar. Çorlulu Ali Paşa, 1707 yılında, Nâbî'nin Halep'teki evini elinden alıp, devlet tarafından ödenen maaşını da keser. Bu duruma çok içerleyen Nâbî, artık Halep'te daha fazla kalamayacağını düşünerek İstanbul'a geri döner. İstanbul'a dönmesi şairler tarafından memnuniyetle karşılanır. Nâbî, onlar için âdeta "Halep kumaşı" kadar değerlidir. 1710'da Baltacı Mehmed Paşa'nın yardımıyla İstanbul'a gelen Nâbî ne yazık ki 1712 yılında vefat eder (Sarıkaya 2007:229-230).

Nâbî, hayatı boyunca edebî bakımdan verimli bir şair olarak göze çarpar. Devrinin önde gelen şairlerinden olan Nâbî, "Nâbî Ekolü" olarak da adlandırılan "Hikemî Tarz"ın baş mimarlarından biridir. Onun şiirlerinde klasik şiirin temaları devam etmekle birlikte ağırlıklı olarak felsefî, ahlakî ve fikirsel konular işlenmiştir.

Nâbî'nin altısı manzum, dördü mensur olmak üzere on eseri bulunmaktadır. Nabî'nin manzum eserleri:

a) Türkçe Divân: Nâbî'nin asıl başarısını sağladığı şiirlerden oluşmaktadır. Divan'ın 1706 yılında tertip edildiği tahmin edilmektedir. Divân'da 900'e yakın gazel bulunması Nâbî'nin yeteneğini göstermektedir. Zatî ve Muhibbî'den sonra en çok gazel veren şairlerimizdendir. Divânda ayrıca divan şiirinin tüm nazım şekillerini görmek mümkündür. Divân üzerine Prof. Dr. Ali Fuat Bilkan'ın çalışması bulunmaktadır (Nâbî Divânı, 2 cilt, Akçağ: Ankara).

b) Farsça Divân: Molla Cami, Mevlânâ, Urfî, Yavuz Sultan Selîm gibi Fars şiirinde yetkin şairlere yazılan 20 tahmisin bulunduğu bu eser, Nâbî'nin Farsça bilgisini göstermektedir(Karahan 1978:45). Divânçe'de toplam 57 şiir vardır (Bilkan 2012:57). Eser üzerine Şerife Ördek*("Nâbî'nin Farsça Divânçesi: İnceleme-Türkçeye çeviri-tenkitli metin" (2012)* Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir) ve Nedim Şengül*("Nâbî'nin Farsça Divançesi (tahkikli metin)"* (2005). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum)'ün çalışmaları bulunmaktadır.

c) Hayriyye: Eserin asıl adı Hayrî-nâmedir. Nâbî, bu eseri oğlu Ebu'l-hayr Mehmed Çelebi'ye öğüt vermek için yazmıştır. Eser ahlakî bir içeriğe sahiptir. Eser üzerinde Prof. Dr. Mahmut Kaplan*("Hayriyye-i Nâbî"* (2008). Atatürk Kültür Merkezi Yayınları: Ankara), Prof. Dr. İskender Pala*("Yusuf Nâbî Hayriyye"*(2005). Kapı Yayınları: İstanbul) ve Prof. Dr. Ali Fuat Bilkan("Hayri-nâme'ye Göre XVII. Yüzyılda Osmanlı Düşünce Hayatı"(2002). Akçağ Yay.:Ankara) çalışmışlardır.

d) Tercüme-i Hadis-i Erbain: Nâbî'nin yazmış olduğu kırk hadis tercümesidir. Eser üzerinde Doç. Dr. Seyfullah Korkmaz(*"Şâir Nabî'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi"(*2001). Sefine Yay.: İstanbul)'ın çalışması vardır.

e) Hayr-âbâd: Eser, Ferîdüddîn Attâr'ın bir hikâyesinden esinlenerek kaleme alınmıştır. Eser üzerinde Sibel Ülger *("Nabi-Hayrabad (inceleme-metin)"*(1996). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Van)'in çalışması bulunmaktadır.

f) Surname: IV. Mehmed'in şehzadeleri için hazırlanan sünnet düğününü anlatan manzum eserdir. Eser üzerine Agah Sırrı Levend*("Nâbî'nin Sûr-nâmesi"* (1944). İnkılâp Ktb: İstanbul) 'in çalışması bulunmaktadır.

Mensur Eserler

a) Fetihnâme-i Kameniçe: Kameniçe'nin fethi üzerine kaleme alınmıştır. Bu eser üzerine Doç. Dr. Şerife Yalçınkaya*("Nâbî'nin Nâsirliği ve Kamaniçe Fetih-nâmesi (2011).* Kanyılmaz Matbaası: İzmir)'nın ve Hüseyin Yüksel'in *("Gazavat-nameler ve Nabi'nin Fetih-name-i Kamaniçe adlı eserinin metni"* (1997). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İzmir) çalışmaları bulunmaktadır.

b) Tuhfetü'l-Harameyn: Nâbî'nin hac yolculuğunu anlattığı mensur eserdir. Eserde manzum kısımlar da yer almaktadır. Eser üzerine Prof. Dr. Muhsin Kalkışım *("Nabi'nin Tuhfetü'l-Harameyn'i: dil incelemesi, transkripsiyonlu metin ve indeks"* (1988). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi: Erzurum), Prof. Dr. Menderes Coşkun *("Manzum ve Mensur Osmanlı Hac Seyahatnameleri ve Nâbî'nin Tuhfetü'l-Harameyn'i"* (2002). Kültür Bakanlığı Yay.: Ankara) ve Selami Turan*("Nabi Tuhfetü'l-Haremeyn(inceleme-metin)"*(1995). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kayseri)'ın çalışmaları bulunmaktadır.

c) Zeyl-i Siyer-i Nebevî: Veysî'nin yarım bıraktığı siyerine yazılmış zeyldir. Eser üzerine Doç. Dr. Hasan Gültekin'in doçentlik çalışması bulunmaktadır.

d) Münşeât: Nâbî'nin çeşitli vesilelerle devlet büyüklerine, dostlarına ve şair arkadaşlarına yazmış olduğu mektupları içermektedir. Nâbî'nin inşâ alanındaki hünerini göstermesi ve onun hayatına dair bilgiler içermesi bakımından önemli bir eserdir. Nâbî'nin Münşeâtı üzerinde biri doktora ve diğeri yüksek lisans olmak üzere iki çalışma yapılmıştır. (Adnan Oktay (2014). *"Nâbî'nin Münşeât'ı: İnceleme-Metin".* Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Basılmamış Doktora Tezi: Diyarbakır; Yusuf Can Tıraş (2014). *"Nâbî'nin Münşeâtı".* Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi: Aydın.(

Nâbî'nin yaşadığı yüzyılda, Osmanlı Devleti siyasi ve ekonomik yönden duraklama hâlinde olmasına rağmen divân şiiri yönünden yetkinliğe ulaşıldığı bir dönem olarak da göze çarpar. Bu dönemde çok şair bulunmasına rağmen nitelikli

şair sayısı çok azdır. Şâirler birbirine nazire ya da hicv yazmakta, dolayısıyla taklitçiliğe yol açmaktaydılar. İşte bu dönemde Nef'î''den sonra Nâbî'nin hikemî tarzda farklı bir ses olarak ortaya çıktığını görmekteyiz.

Nâbî, asıl başarısını gazelleriyle sağlamıştır. 900'e yakın gazeli olan Nâbî, felsefî yönden dolu beyitler ortaya çıkarmıştır. Kasidelerinde ise derin bir Allah sevgisi, Mevlânâ ve Abdülkadir Geylânî'ye bağlılığı görülmektedir.

> "Nâbî eski Türk nazım ve nesrinin hemen her kolunda bereketli mahsul vermiş bir üstaddır. Kaside, gazel, mesnevî, seyahatnâme, mektup vb. gibi çeşitli edebi nevilerde; dinî, didaktik, romantik hemen her mevzuda muvaffakiyetle kalem yürütmüştür. Kendisinin ne kadar kolay şiir söylediğine şaşmamak güçtür. Üslûbu daima akıcıdır. Onda Fuzulî'nin aşkını, Nedim'in zarafetini, Galib'in tahayyülden doğma güzelliklerini bulamayacağımızı söyleyenler haklı değildir. Fakat onun yerli mevzuları ve fikirleri ifâdedeki güçlüğü bu eksiklikleri örtmeye kolayca yetmiştir" (Karahan 1980: 210).

Görüldüğü gibi Nâbî, devrine yeni bir soluk ve ses getirmiştir. Bu yönüyle kendisinden sonraki birçok şairi de etkilemiştir.

1.2. Hevâyî'nin Nâbî'ye Yazdığı Tehzîllerin Karşılaştırılmasında İzlenen Yöntem

Hevâyî'nin Divân'ı incelendiğinde Nâbî'ye yazmış olduğu hezl yollu nazirelerin sıklığı dikkati çekmektedir. Hevâyî, Nâbî'nin hikemi, rindâne ve âşıkâne tarzda kaleme almış olduğu gazellerine, hiciv dolu beyitler kaleme almıştır. Nâbî'nin şiiri ne kadar soyut konular içeriyorsa, Hevâyî'nin naziresi de o kadar hayatla iç içedir.

Tezimizin konusu, Hevâyî'nin Nâbî'ye yazmış olduğu nazireler olduğu için tek nüshanın yeterli olacağını düşündük. Ankara Milli Kütüphane'de bulunan FB 199 numaralı "Hevâyî Divânı"nı karşılaştırma için uygun bulduk.

Karşılaştırma yaptığımız gazeller bir tablo hâlinde ve karşılıklı olarak verilmiş, ardından beyitler sırasıyla açıklanmıştır. Hevâyî'nin gazellerinde geçen tarihi yerler, sözler ve Edirne ağzındaki kelimeler olabildiğince açıklanmaya çalışılmıştır.

Nâbî’nin gazelleri için, Prof. Dr. Ali Fuat Bilkan’ın 2 ciltlik çalışması olan Nâbî Divânı’nı (2011, Akçağ: Ankara) esas aldık.

Gazellerin yazımındaki alışılagelen transkripsiyon işaretlerini kullandık.

ح = ḥ
خ =ḫ
ق =ķ
ط =ṭ
ظ =ẓ
غ =ġ
ء =ʾ
ع =ʿ
ص = ṣ
ض =ż
ڭ =ñ
ث =s̱

Okunamayan yerlerde (...), emin olamadığımız kelimelerde ise (?)işaretini kullandık.

2. HEVĀYĪ'NİN HEZLLERİNİN NĀBĪ'NİN GAZELLERİYLE MUHTEVA VE ŞEKİL YÖNÜNDEN KARŞILAŞTIRILMASI

I.

Hevāyī[7]	Nābī[8]
Hiç būze keyf virmedi ey nāzenīn saña *Çespāndır ʿaceb ʿaraḳ-ı dār-çīn saña* *Müşkil marażdur ʿillet-i maʿhūde ḳabż ider* *Ey ḥuḳne fetḥ idersen eğer āferīn saña* *İşkenbe bir büyük feneri itdi zīb-i dest* *Ey pāsbān bu ṭoyaḳa-i āhenīn saña* *Bir gün zoḳāḳ süpürgeliğini unutdurur* *Ey ḳocaḳarı evdeki kör şeh-nişīn saña* *Pāy idelim seniñle ḳazancı Hevāyī hep* *Ḳalb-i ġurūş baña züyūf-ı temīn saña* Mefʿūlü/ Fāʿilātü/ Mefāʿilü/ Fāʿilün	*Ḫaṭ ʿazl-i ḥüsn virmedi ey nāzenīn saña* *Oldı berāt-ı tāze ḫaṭ-ı ʿanberīn saña* *Müşkil tılşımdur dil-i āhen-sirişt-i yār* *Ey āh ḥall iderseñ eger āferīn saña* *Bir āftābı eyledi ser-germ-i inḳıyād* *Ey vaḳt-i ṣubḥ bir nefes-i āteşīn saña* *Terk itdürür çemende bu feryādı ʿāḳibet* *Ey ʿandelīb güldeki çīn-i cebīn saña* *Nābī senüñle eyleyelüm ḥisse dil-beri* *Zevḳ-i viṣāl baña figān u enīn saña* Mefʿūlü/ Fāʿilātü/ Mefāʿilü/ Fāʿilün

1. Hevāyī'nin ilk beytini incelediğimizde karşımıza şu anlam çıkacaktır: " *Ey narin sevgili! Sana içtiğimiz bozalar hiç keyif vermedi. Acaba sana tarçın suyunun rakısı mı uygundu?*"

Beyitte geçen boza ve ʿaraḳ-ı dār-çīn sözcükleri de dönemin günlük hayatında kullanılan içkileridir. Devellioğlu, "دارچين dārçīn: (...) 'Çin darısı' anlamına gelen dār-ı Çin'dir. Tarçın suyu, keyif verici bir içki olarak kullanılırdı." demektedir (Devellioğlu 2012: 188).

Aynı şekilde Hevāyī'nin tehzil yazdığı Nābī'deki orijinal gazele baktığımızda şu anlamla karşılaşmaktayız: " *Ey narin sevgili! Senin ayva tüylerin güzelliğinin yok olmasına izin vermedi. Sana bu ayva tüylerin güzel kokunun taze bir beratı oldu.*"

İki beyti karşılaştırdığımızda Nābī'nin divān edebiyatının klasik "sevgili" konusunu ve sevgilinin "ayva tüylerinden" bahsettiğini görmekteyiz. Hevāyī'de

[7]Millî Kütüphane, Hevâyî, Divān-ı Hezelliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz FB 199, 1/b
[8]Prof.. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nâbî Divânı I, Ankara, Akçağ Yayınevi, s.456

ise, somut bir sevgili göze çarpar, bu sevgili boza içer beğenmez ve şair, sevgiliye tarçın suyu içkisini önerir. İki şair de hemen hemen aynı dönemde yaşamış ve aynı konuyu farklı açılardan ele almıştır. Nābī'de klasik divān edebiyatı üslūbunun devam ettiğini görürken, Hevāyī'de mahallī unsurların gazelde yer aldığını görmekteyiz. Bir güzel yazı yazma sanatı olan "hat", divān şiirinde genellikle sevgilinin yanaklarındaki tüylere ad olmuştur. Çoğu şair, bu tüyleri, Kur'ān ayetlerine benzetmekte, ya da Nābī'de görüleceği üzere, padişahın izin belgesi "berat"a benzetmektedir. Bu klasik bir mazmundur. Fakat Hevāyī, Nābī'de geçen "hat" sözcüğü yerine içki ile ilgili kelimeleri kullanmıştır.

2. İkinci beyitte Hevāyī "*Bu hastalık insanı ele geçiren çözülmesi zor bir hastalıktır. Ey şırınga eğer bu hastalığı yenersen sana da aferin olsun*" demektedir.

Nābī'nin gazelinin ikinci beytinin anlamına baktığımızda, "*Sevgilinin demir gibi sert yaratılışlı kalbi zor bir tılsımdır. Ey ettiği āhlarım eğer sevgiliye tesir eder de onun gönlünü çözebilirsen sana aferin olsun*" anlamını görmekteyiz.

Dikkat edileceği üzere, Hevāyī'nin gazellerindeki maddi unsurlar devam etmektedir. Hevāyī burada 'şırınga' anlamına gelen "hukne" sözcüğünü kullanmıştır. Muhtemelen sevgili "alkole düşkün" bir yapıya sahiptir. Şair de bu hastalığını yenmenin zor olduğunu, bir iğnenin de bu hastalığa deva olursa ona "aferin" diyeceğini söylemektedir. Nābī'ye baktığımızda klasik üslûbun etkileri devam etmektedir. Divān şiirinde sevgili, acımasız, zalim, gönlünde kimseye yer vermeyen, âşıklarının eziyet görmesinden sevinen bir yapıya sahiptir. Bu genel kurala göre, Nābī de gazelinde sevgilinin gönlünün demir gibi olduğunu söylemektedir. Divān şiirinde āşık, sevgiliden dolayı günlerce "āh" etmektedir. Bunlar şairin sevgiliye karşı tek savunmasıdır. Bu sebeple Nābī de çektiği āhın sevgilinin demir gibi kalbine ulaşıp, onun gönlünün kilidinin çözülmesini dilemektedir.

Hevāyī'de zor bir hastalık olan durum, Nābī'de zor bir tılsımdır. Aynı şekilde "hall etmek" ve "feth etmek" de aynı anlama gelecek şekilde kullanılmıştır.

3. Üçüncü beyitlerdeki anlamları karşılaştırdığımızda Hevāyī : "*İşkembe, bir büyük feneri elinin süsü yapmıştır. Ey gece bekçisi! Bu demirden yapılmış sopa senindir.*" demektedir.

Nābī'ye baktığımızda anlam şu şekilde karşımıza çıkmaktadır: " *Başımın sıcaklığı/ öfkemin harareti güneşin sıcaklığını bile bana boyun eğdirdi. Ey sabah vakti! Ateş dolu bir nefesim de sanadır.*"

Hevāyī, üçüncü beyitte tenasüp yapmış ve deniz feneri, gece bekçisi ve onun feneri korumak için kullandığı değnek ve sopayla bağlantı kurmuştur. "Toyaka" sözcüğü, Cem Dilçin'in "Yeni Tarama Sözlüğü"nde "sopa, kalın değnek" anlamında açıklanmıştır. Kelime, ṭoyaġa, ṭoyḳa şeklinde de kullanılmaktadır (Dilçin 1983: 211).

Nābī'de ise önceki beyitlerde görüleceği üzere klasik üslûbun etkileri açıkça görülmektedir. Bir önceki beyitte sevgilinin demir gibi kalbinin olduğunu ve âhının ona tesir edip demiri kırabileceğini düşünen şair, bu beyitte de, aşkının hararetinin güneşin sıcaklığından bile fazla olduğunu ve onu esir alabileceğini söylemektedir. Aynı düşünceler Fuzūlī'nin "*Beni candan usandırdı cefādan yār usanmaz mı/ Felekler yandı āhımdan murādım şemʿi yanmaz mı*" beytinde de açıkça görülmektedir.

Nābī'de görülen bu "āh" mazmunu divān şiirinde sıkça karşımıza çıkmaktadır. Divān şiirinde āşık, aşkının ateşiyle öyle bir hāle gelir ki gönlünden āteş dolu bir āh çıkar. Āh sözcüğü "اه" şeklinde gösterilir. Buradaki elif harfi (l) āşığı temsil etmekte ve he (o) harfi de āşığın ağzından çıkan dumanı temsil etmektedir. Aynı şekilde "الله"Allāh sözcüğünün ilk ve son harfi bize āh'ı vermektedir. Āh bazen sevgiliye varması istenen bir nesnedir. Bu genelde ok şeklinde tasvir edilir ve beddua olarak da kullanılır. Nābī, vaḳt-i ṣubḫ diyerek de āh ile teşbih yapmıştır (Pala 2010: 10-11).

4. Hevāyī "*Ey kocakarı! Her gün dışarıyı temizlediğin süpürgeyi evdeki bir kör balkon sana unutturur.*" demektedir.

Nābī'de ise anlam şu şekildedir: *"Ey bülbül! Çemende ettiğin feryadı sana sonunda güldeki kırışıklıklar terk ettirecek, sana gülün güzelliğini unutturacak."*

Her iki şair de beyitte muhatabına seslenmektedir. Bu seslenme Hevāyī'de "kocakarı"ya yapılırken, Nābī'de "andelib(=bülbül)"e yapılmaktadır. Yine Hevāyī'nin beytinde mahalli unsurlara rastlarken, Nābī'de alışılagelen gül ile bülbülü görmekteyiz. Hevāyī, "kör balkon" demekle, Osmanlı'da balkona benzeyen, evin üst katlarında olan pencereli çıkıntıyı, yani cumbayı kast

etmektedir. Kocakarı hergün sokak kapısının önünü temizlemektedir. Bu tablo, klasik Osmanlı mahalli yaşamından bir kesittir. Gerçek bir durumdur. Osmanlı'da mahalle evleri genellikle iki katlıdır ve üst katında balkona benzer bir çıkıntı olan adına cumba denilen bölüm vardır. Ama bu kapalıdır, dışarıya pencereden bakılır.

Nābī'nin beytinde ise, klasik Osmanlı şiiri tablosuyla karşılaşırız. Bülbül çemende, bahçede feryat figan eyler, gül ise onun feryadına karşı aldırışsızdır. Fakat burada, Nābī, klasik anlayışın dışına çıkmış, bülbüle, gülün doğal hâlindeki kırışıklığa dikkat edersen onun yüzünden feryat etmeyi bırakacaksın demektedir. Kısacası, artık duygusallığı bırak mantığınla hareket et mesajı vermektedir. Hikemî tarzın kurucusu Nābī, şiirde eski konuların tekrar tekrar işlenmesine karşı olduğunu gösteren bir beyittir. Romantizmden realizme geçişin görülmesi de diyebiliriz.

İki beyti karşılaştırdığımızda, ikisinde de bir şeylerin bir şeyleri unutturacağı söylenmektedir. Hevāyī'de "kör şeh-nişin", "sokak süpürgesini"; Nābī'de "güldeki çīn-i cebīn", "feryād"ı unutturmaktadır. Hevāyī, anlamdaki paralelliği somut öğelerden faydalanarak sağlamıştır.

5. Hevāyī: *" Ey Hevāyī! Seninle kazancı bölüşelim, kuruşun kalbi benim olsun, sana da parayı temin etmek düşsün."*

Nābī : "*Ey Nābī! Gel seninle bu güzel sevgiliyi paylaşalım. Kavuşma zevki bana ait olsun, acıdan inleme ve feryat figan etme sana düşsün"*

Beyitleri yorumlamak için tanzīr edilen şiire bakmak gerekmektedir. Çünkü Hevāyī'nin deyişi ona göre anlam kazanmaktadır. Nābī, burada kendisine seslenir. Aynı şekilde, Hevāyī de kendisine seslenmektedir. Nābī, şair olarak "âşık ben"e karşı bir seslenmede bulunurken, Hevāyī, "parayı kazanan ben"e seslenmektedir.

İki şair de, zorlukları karşıdakine atmakta, kendilerine rahatı seçmektedir. Nābī, şair olarak sevgiliye kavuşmanın zevkini yaşamak isterken, "aşık ben"e düşen hisse, sevgili için çekilen zahmet olmaktadır. Hevāyī'de durum daha somutlaşır. Hevāyī, şair olarak para istemekte, şiirdeki kişiliğe de bu parayı kazanmak düşmektedir. İki beyitte aynı anlam paralelliği üzerine kurulurken, tek fark Nābī'de soyut, Hevāyī'de somut anlamın olmasıdır.

II.

Hevāyī[9]	Nābī[10]
Evinde şīreden ḫalḳuñ ki ṭolı ḳab olur peydā *Dükkānımda benim birḳaç fıçı vişn-āb olur peydā*	Ruḫında bādeden yāruñ ki ābu tāb olur peydā Derūnumda benüm bir maʿden-i sīm-āb olur peydā
ʿAdū fır fır ṭolanur çevresin gāv-ı ḫarās-āsā *Yalanından üşebilmez ki biñ dolāb olur peydā*	Ḫayāl-i ḫalḳa-i zülfüñle eşküm düşse deryāya Zamān-ı ḥaşre dek gird-āb ber-gird-āb olur peydā
Çuvalı posa-i zāc ile döksem seyl-i bārāne *Zoḳaḳda marta dek çirk-āb-ber-çirk-āb olur peydā*	Ne dem olsa ḫayālüñ cilve-rīz-i āsmān-ı dil Feżā-yı ʿālem-i endīşede meh-tāb olur peydā
Hümāyūn-nāme ḳavlince ḫayā ẓılcı biz ardından *Muṭavvaḳ oynadırken ḳuşları ṭābṭāb olur peydā*	Serüñ sen āşinā-yı secde-i ʿaşḳ eyle de seyr it Göñül ebrū-yı ḫubāndan saña miḥrāb olur peydā
Hevāyī farṭ-ı ḥırṣından öperken ol lapa-ḫʷārı *Şekerli südlü āş-veş lezzet-i şāp şāp olur peydā*	İrāde itse bir emrüñ taʿalluḳ fetḥine Nābī Aña eṭrāf-ı nā-meʾmūldan esbāb olur peydā
Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün	Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün

1. İlk beyitleri incelediğimizde karşımıza şu anlamlar çıkmaktadır. Hevāyī gazelin ilk beytinde " *Halkın evindeki kapkacaklar süt ile doludur, ama benim dükkânımda da fıçı fıçı vişne suları vardır.*" demektedir. Nābī'de ise anlam şu şekildedir: " *Sevgilinin yanağında içtiği bādeden dolayı parlaklık, tazelik oluşmuştur. Benim içimde de sevgiliye olan aşkımın belirtisi gözyaşlarımdan biriktirdiğim bir gümüş madeni vardır.*"

Hevāyī, Nābī'nin klasik üslūbuna karşı yazdığı nazirede mahallî konuları işlemekte, Nābī'nin anlatmak istediğinden uzak, aynı estetik seviyeye erişemeyen bir üslūbu kullanmaktadır

Beyitte birbirine zıt olan kelimelere baktığımızda; "şīre – bāde", "ruḫ – ev", "dükkān – derūn", "vişn-āb – sīm-āb" kelimeleri göze çarpmaktadır. Nābī'de sevgilinin dış özelliği, yani yanağının rengi ile şairin derūnu yani içi, duyguları

[9]Millî Kütüphane, Hevâyî, Divān-ı Hezelliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz FB 199, 2/a
[10]Prof.. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nâbî Divânı I, Ankara, Akçağ Yayınevi, s.458

arasında bir tezat görmekteyiz. Āşık sevgilisi yüzünden acı çekmekte ve gözyaşlarına boğulmaktadır. Hatta bize "içi kan ağlayan" bir āşık imajını göstermektedir. Çünkü gözyaşları birikmiş ve içinde gümüşten bir su madeni oluşturmuştur. Gözyaşı, beyitte geçmemesine rağmen sīm-āb, divān şairlerinin eşk (=gözyaşı) ile ilişki kurduğu bir kelimedir (Pala 2010: 142). Bu klasik bir üslūbun göstergesidir. Hâlbuki Hevāyī'de somut öğelerle iç – dış tezatı kurulmaya çalışılmıştır. Burada "ev ve dükkân" mahallerini görmekteyiz. Ayrıca ikisinin içinde olanlarla ilgili bir durum söz konusudur. Halkın evinin içinde kaplarla dolu süt varken, şairin dükkânında birkaç fıçı vişne suyu vardır. Vişne suyunun kırmızı rengi ile Nābī'de sevgilinin yanağının kırmızı olması arasında bir paralellik kurulmaktadır. Halkın evindeki taslarda süt birikmiş, Nābī'nin gönlünde ise içi gümüş suyu dolu bir maden oluşmuştur. Muhtemelen, halkın evindeki taslar da metalden ya da gümüştendir.

2. İkinci beyitlerin anlamlarına baktığımızda Hevāyī'nin "*Düşmanlar değirmen döndüren öküz gibi onun çevresini fır fır dolanır. Ama onun yalanından uşak bilmez ki, bin türlü yalan ortaya çıkar.* " dediğini görmekteyiz.

Nābī ise, "*Ey sevgili! Senin saçının halkalarının hayaliyle gözyaşım denize düşse kıyamet gününe dek girdap içinde girdab ortaya çıkar.*" demektedir.

İki beyitte de bir dolanma, döndürme bulunmaktadır. Hevāyī'de değirmenleri döndüren öküzle karşılaşmaktayken, Nābī'de gözyaşından denizin içinde girdapların oluşmasını görmekteyiz. Girdap, bilindiği üzere denizlerde ve okyanuslarda suların hızlı bir şekilde dönmesiyle oluşan çukurlardır. En tehlikeli bölgedir. Divān şiirinde genellikle, içinden çıkılmaz durum, felaket, tehlikeli bir zaman olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hevāyī, beyitte küçük bir kimsenin etrafında onu kandırmak isteyecek düşmanların farkında olmadığını söylemektedir. Dolāb ile gāv-ı ḫarās-āsā kelimeleri arasında tenasüp sanatını görmekteyiz. Burada dolap aynı zamanda hile ile aldatmaca olarak kullanılmıştır. Bügün de dilimizde yaşayan "dolap çevirmek" deyimi ile aynı anlamdadır. Bu da bize Hevāyī'nin mahalli deyişlere, atasözü ve deyimlere önem verdiğini göstermektedir. Ayrıca "uşabilmez" sözcüğü de halk söyleyişiyle bozulmuş bir sözdür. "Uşak bilmez" sözcüğünden –k sesi düşmüştür (Dilçin 1983:301).

Nābī'de divān şiirinin alışılagelen sevgilinin saçı ile ilgili bir durumla karşılaşmaktayız. Sevgilinin saçının hayaliyle āşığın gözyaşına boğulması şiirlerde işlenen bir durumdur. Ayrıca, gird-āb ile ḫalḳa-i zülf arasında benzerlik bulunmaktadır. İkisi de kıvrımlı ve yurvarlak bir görünüme sahiptir. Saçın divan şiirinde kullanımına baktığımızda "(...) Öncelikle saç, perīşān, düzensiz, dağınık, uzun vs. durumlarıyla āşıkın aklını başından alır, esīr eder, perişan eder. Ondaki koku bazen kendinde mevcuttur, bazen de dışarıdan gelir. Misk ve anber bile sevgilinin saçı kadar güzel kokamaz. Bu kokuyu rüzgār alıp āşığa götürür. (...)"(Pala 2010:384). Burada ise, şair sevgilinin saçının hayaliyle gözyaşı akıtır ve bunlar denize damladıkça girdaplar oluşturur. Nābī'nin bu ilk iki beytinde "gözyaşı(=eşk)" leitmotif olarak karşımıza çıkmaktadır.

3. Üçüncü beyitlerin anlamları şu şekildedir. Hevāyī, "*Kara boyanın posasının çuvalını çöp gibi suya döksem, onun kirliliği sokaktan marta kadar çıkmaz, sokaklarda pis su üstüne pis su ortaya çıkar.*"

Nābī, "*Ne zaman gönlümün gökyüzünde cilveler saçtığını hayal etsem, o zaman düşüncelerimin dünyasının yıldızlarında mehtap görünmeye başlar.*"

İki beyitte göze çarpan unsurların en önemlisi temizlik – kirlilik tezatıdır. Hevāyī, su içine kara bir boya dökmeyi söylerken, Nābī, gönlünün gökyüzünde sevgilisini hayal etmektedir. İki beyitte de hâkim olan renk "siyah"tır. Bu siyahlık, Hevāyī'de pis suyun rengi olarak karşımıza çıkarken, Nābī'de mehtaplı bir gecenin rengi olarak görülmektedir.

Hevāyī'de yine bir mahalli unsur / maddi unsur olarak karşımıza "kirlenen suyun sokaklara verdiği kirliliğin mart ayına kadar ancak temizleneceği" söylenmektedir. Bilindiği üzere, ilkbaharda temizlik yapılır, havalar ısınmaya, çiçekler açmaya başlar. Ayrıca 21 Mart, Nevruz Bayramı olarak kutlanır. Bu sebeplerle hem evler hem de sokaklar temizlenir. Yeni bir başlangıç yapılır. Sanırız, Hevāyī de "marta dek" diyerek bu duruma işaret etmektedir.

4. Dördüncü beyitleri günümüz Türkçesine aktarırsak şu anlamlarla karşılaşmaktayız. Hevāyī: "*Hümāyunnāme sözüne göre biz senin ardından terbiyemizi koruyucularız. Boynuna gerdanlık takılı kuşları oynatırken tab tab sesleri işitilir.*"

Nābī de anlam şu şekilde karşımıza çıkar: " *Senin başın aşk secdesini tanıdığında onu bir seyret. O zaman gönül, senin güzel kaşlarından sana mihrap olmaya başlar.*"

Hevāyī'nin beytinde geçen hümāyunnāme sözcüğü "Padişah tarafından bir hükümdāra gönderilen mektup(...)" (Devellioğlu 2012:448) anlamına gelmektedir. Hümāyūnnāme, karşıdakine bir şey yapmasını emreder, karşıdaki kişi de bunu yapmaya mecbur kalır. Bu beyitte de, şaire, sevgilisi bir şeyler yapmasını istemektedir. Fakat bu istekler insanın ahlākına ters gelen isteklerdir. Bu yüzden Hevāyī, bunları yapmak istemez. Buna benzer bir örnek olarak da, boynuna gerdanlık geçirilen ve eğitilen, her öğretileni harfiyen yapan kuşların çıkardığı "tab tab" sesini verir. Bu kuşlar, sahipleri ne öğrettiyse ne istediyse yapmaktadır. Emirlere karşı gelmezler. Hevāyī ise, sevgili de olsa namusuna ahlākına ters gelecek bir durumu yapmayı istememektedir. Burada "biz senin ardından geliyorsak da boynu gerdanlı kuşlardan değiliz, her istediğini yaptıramazsın" demektedir.

Nābī de ise durum tam tersidir. Sevgilinin kaşları āşık için mihrap olmuştur. Onun kaşlarına doğru namazını kılar. Hatta sevgiliye seslenerek, bu secdeyi kendisinin de denemesini ister. O zaman sevgili, āşığın hālini anlayacaktır. Divan şiirinde "ebru" sıkça kullanılan bir mazmundur. Karşımıza sürekli "mihrap" sözcüğüyle çıkar. "Ebru", kaş demektir. İskender Pala "ebrū"yu şu şekilde açıklar: *"(...) Kaş bazen bir mihrap, kıble veya secde-gāh yani mesciddir. Āşık böylece sevgilinin cemāline yönelir. İmam mihraba geçince Kur'ān'ı yanlış okuyabilir. Zāhid mihraba yönelir, āşık ise ebrūya yönelir (...)"(*Pala 2010:131).

Nābī'de sevgili için secde edilirken, ona yüz dönülürken, Hevāyī'de ise tam tersine āşığın sevgili için ahlakın bir yana bırakmayacağını, tasmalı bir kuş gibi peşisıra gitmeyeceğini görmekteyiz.

5. Son beyitlerdeki anlamlara bakarsak Hevāyī'de: "*Ey Hevāyī! Aşırı hırsından öpercesine yediğin o kötü lapanın tadı sadece şekerli ve sütlü yemek gibi ağzını şapırdatarak çıkar*" anlamını görürken, Nābī'de " *Ey Nābī! O sevgiliye bağlılığından iradenle zafer elde etsen, ona ümitsizlik taraflarından birçok sebep ortaya çıkar.*" anlamıyla karşılaşmaktayız.

Hevāyī de yine somut unsurlar görülürken, Nābī'de divan şiirinin klasik āşık tipi göze çarpar. Hevāyī yediği lapanın tadını beğenmez ama onu sütlü ve şekerli bir tatlı gibi yerse, bundan zevk alacağını söylemektedir. Nābī'de sevgilinin ümit vermemesi durumu vardır.

III.

Hevāyī[11]	Nābī[12]
Ḳarye-i ʿaşḳ reʿāyāsı sefer bilmezler *Atları toyla gezer zīn ü semer bilmezler*	*Dildeki leşker-i endūh güzer bilmezler* *Sākinān-ı Ḥarem-i ʿaşḳ sefer bilmezler*
Yaġlı ballıdır oḳumayla pilav ü zerde *Ṣūfīler aġ u ṣarı sīm ile zer bilmezler*	*Şekve ḫurşīd-ruhān-ı felek-i naḫvetden* *Der-i ġam-ḫānemüzi zerre ḳadar bilmezler*
İş ya burġı ya çekic-i gamzeñdir *Yapu-yı dilde şamata-yı keser bilmezler*	*Gice gündüz ʿaraḳ u mey yürisün meclisde* *Mestler şām u seher mihr ü ḳamer bilmezler*
Dili kaynatmaġa besdir ufacıḳ ḫālleriñ *Āşçiyān-ı ocaġ-ı ʿaşk büber bilmezler*	*Dāġ-ı dil māye-i feryād yeter ʿuşşāḳa* *ʿAndelibān-ı maḥabbet gül-i ter bilmezler*
Dād-ı afyūn-ḫ˘ārān-ı oṭa-i Ḳadrīden *Pes-i dükkānımızı ḳahve ḳadar bilmezler*	*Yā ḫayāl-i ḫaṭ-ı sebzüñ yā gül-i rūyuñdur* *ʿĀlem-i dilde temāşā-yı diger bilmezler*
Pās-bānān-ı maḥallātı Hevāyī şehriñ *Āhenīn ṭoyaḳa vü İşkenbe fener bilmezler*	*Dili söyletmege besdür süḫan-ı şīrīnüñ* *Ṭuṭīyān-ı ḳafes-i ʿaşḳ şeker bilmezler*
Feʿilātün / Feʿilātün / Feʿilātün / Feʿilün	*Nābiyā şekvegerān-ı ʿadem-i neyl-i murād* *Ġalibā girye-i şeb h-ı seḥer bilmezler*[13] Feʿilātün / Feʿilātün / Feʿilātün / Feʿilün

1. İlk beyitlere baktığımızda, Hevāyī: *"Aşk köyünün köylüleri sefer etmek nedir bilmezler. Onların atları yalın bir şekilde, acemice gezerler, ne eğer bilirler ne de semer.*" demektedir.

Nābī'de anlam şu şekildedir: " *Gönüldeki üzüntü askerleri bir yere gitmeyi, gönülden ayrılmayı bilmezler. Bunun gibi aşk hareminin sakinleri, ev sahipleri de başka yere gitmeyi hiç düşünmezler.*"

---

[11]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199,7/a
[12]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı I, Akçağ yayınları, s.626
[13]Alıntılanan kaynakta bu şekilde yazılmıştır.

Hevāyī'nin ilk beytine baktığımızda, aşkın verdiği üzüntü, artık o yerin oturanı, tanıdığı olmuştur. Herhangi bir yere ayrılmamaktadır. Hevāyī, bu durumu "ḳarye-i ʿaşḳ" olarak tanımlamakta, orayı bir köy ya da mahalle şeklinde tasvir etmektedir. Bu da mahallileşmenin beyte yansımasıdır. Fakat Nābī, aşk üzüntüsünün sakinlerini bir orduya benzetmiştir. Aynı şekilde, o askerler artık oranın sakini olmuştur. Klasik üslûbun beyte yansıması görülmektedir.

Öte yandan Hevāyī, bize bir Osmanlı köyünün tasvirini de yapmaktadır. Bu beyte baktığımızda yoksul bir köy halkının olduğunu görmekteyiz. Bunu beytin ikinci mısrasından anlıyoruz. Bu karyenin sakinlerinin atları "toyla gezer". Toy kelimesi, "acemi, bir işe yeni başlayan" anlamlarındadır (Gülensoy 2007: II :921). Bu anlamdan yola çıkarak ve mısradaki " zīn ü semer"i de göz önüne alırsak, çıplak bir şekilde anlamının uygun düşeceğini zannediyoruz. Bu atlar öylesine bir hâldedir ki "eğer ve semer"i dahi yoktur.

Nābī, beyitte divān şiirinin klasik "āşık" tipinin bir özelliğini vermektedir. Āşık, sevgilinin yüzünden sürekli üzüntülü hāldedir. Bu yüzden, beyitte de anlatıldığı gibi, artık bu üzüntü kalbinde misafir olmaktan çıkmış, o evin sakini olmuştur. Artık, yabancı değil, tanıdık bir durumdur. Bir türlü gitmeyi bilmez. "Sefer bilmezler" denilerek bu duruma işaret eden Nābī, ayrıca "Harem" diyerek bizlere, buranın özel bir bölge olduğunu da hissettirmektedir.

2. İkinci beyitleri karşılaştırdığımızda Hevāyī'de anlam şu şekildedir: "*Düğüne davet edildiğinde pilav ve zerde yağlı ballıdır, lezzetine doyum olmaz. Ama sufīlere bakarsan, onlar ne akı ne de sarıyı bilir, hatta onlar altın ve gümüşü bile bilmezler.*"

Hevāyī'nin naziresi 6 beyitten oluşmuş, fakat Nābī'nin gazeli 7 beyitten meydana gelmiştir. Anlam paralelliği açısından üçüncü beyit karşılaştırma yapmaya daha uygundur. Nābī'nin üçüncü beytine baktığımızda şu anlamı görürüz: " *Gece ve gündüz rakı ve şarap mecliste/ meyhanede sürekli dolaşmakta, herkeste ya rakı ya da şarap var. Kendinden geçenler ne akşamı ne de sabahı bilir, onlar güneş ve ayı bile bilmezler.*"

Hevāyī'de yine gündelik yaşamdan bir kesit bulunmaktadır. Bugün de ağızlarda hâlen yaşayan "okumak" sözcüğü, "davet etmek" anlamındadır (Gülensoy 2007: II: 619). Aynı şekilde mısrada "okumak"ın anlamını "pilav ü

zerde" sözcüğünden çıkarıyoruz. "Pilav ü zerde", sözlüklerde "düğün yemeği" olarak geçmektedir (Devellioğlu 2012:1376). Zerde, "safran, pirinç ve şekerle pişirilen bir tatlı"dır (Devellioğlu 2012: 1376). Beytin diğer mısrasında, sofuların ak ve sarıyı bilmedikleri gibi, gümüş ve altını da bilmedikleri söylenmiştir. Bu şekilde pilav ü zerdedeki beyaz ve sarı renklerle tenasüp sanatı kullanılmıştır. Aynı şekilde yağın rengi beyaz, balın rengi de sarıdır. Gümüş beyaz, zer(=altın) sarıdır.

Nābī'de, bir meyhane tasviri ve içindekilerin kendinden geçmesi anlatılmıştır. Meyhane ve şarap, klasik divān şiirinde sıkça kullanılan iki unsurdur. Buradaki insanlar kendinden geçmiş, ne günü ne de akşamı bilmektedirler. Hevāyī de bu duruma, sofuların altın ve gümüşü bilmedikleri şeklinde rastlıyoruz.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: "*İş ya burgudur ya da gamzenin çekicidir. Yani, sevgilinin yan bakışı gönlümüze burguyla delik açar ya da çekiçle kalbimize vurur gibidir. Gönlümüzün yapısında keserin şamatasını gürültüsünü bilmezler.*" Diye söylemektedir.

Nābī'nin dördüncü beytine baktığımızda anlam şu şekildedir: " *Āşıklara gönül yarasından çektikleri feryat etme artık yeter. Bu yüzden āşıklar taze gülün bülbüllerle sevgisini bilmezler.*"

İki beyitte de "ses" temasını görmekteyiz. Hevāyī'de sevgilinin gamzesi, āşığın yüreğine çekiçle ya da burguyla vurup ses çıkarmaktadır. Bu, gönülde bir şamataya neden olmaktadır. Fakat gönül bunu bilmez. Aynı şekilde "ses" teması Nābī'de de karşımıza çıkar. Bu ses, āşığın gönlündeki feryadın sesidir. Bu feryat öylesine yüksektir ki, artık āşıklar taze gül ile bülbüllerin konuşmasını duyamamaktadır. Nābī'de görülen anlam inceliği, Hevāyī'nin mizacından olsa gerek, burgu ve çekiç gibi nesnelerde ifade edilerek, somut ve soğuk nesnelerle ancak sağlanabilmiştir.

4. Dördüncü beytin anlamlarına bakarsak, Hevāyī: "*Senin ufak hāllerin bile gönlümüzü yerinden oynatmaya yeter. Fakat gel gör ki, aşk ocağının aşçıları biber nedir bilmezler.*"

Hevāyī'nin beytiyle paralel olan beyit, Nābī'nin gazelinde altıncı beyittir: "*Ey sevgili*' *Senin tatlı sözlerin gönlümüzü yerinden oynatmaya yeter. Aşk kafesinin papağanları şeker nedir bilmezler.*"

Hevāyī, sevgilinin ufak bir nazından bile āşıkların gönlünün kaynadığını söylemektedir. Devamında, kaynamayı bir yemek yapmaya benzetir. Bu kaynama, āşıkların gönlündedir, āşıklar, aşk ocağının aşçısına benzetilmiştir. Fakat bu aşçılar biber kullanmayı bilmemektedir. Bunun nedenini ise bulmak kolaydır: Āşıkların kaynayan kalbinde zaten sevgiliye olan aşktan dolayı acı yeterince bulunmaktadır.

Hevāyī bu beyitte, verilenler zıt olmasına rağmen, Nābī'nin beytiyle aynı paralellikte yazmıştır. Nābī'de sevgilinin tatlı sözleri, artık āşıkları için şeker yerine geçmiştir. Bu yüzden onlar, şeker nedir bilmezler ya da umursamazlar. Çünkü sevgilinin ağzından çıkacak her kelime onlara tatlı gelmektedir. Benzetme unsurlarını karşılaştırırsak, Hevāyī, āşıkları "aşk ocağının aşçıları"na, Nābī ise "aşk kafesindeki papağan"a benzetmektedir. Klasik divān şiiri anlayışımıza göre, bizlere "ṭūṭī" daha tanıdık gelmektedir. Çünkü divān şiirinin önemli kuşlarından biridir. Ṭūṭī'nin ne anlama geldiğini İskender Pala şu şekilde açıklamaktadır:

> "*Papağan, dudu kuşu. Papağana konuşma öğretmekte ayna kullanılırmış. Bir kişi, kuşu büyük bir aynanın önüne koyup kendisi aynanın arkasında gizlenir ve konuşmaya başlarmış. Aynada kendi aksini gören kuş, bu sesi, kendisi gibi bir kuşun sesi sanarak taklīde başlar ve konuşmayı öğrenirmiş. Yine ṭūṭī şeker ile beslenirmiş. Tatlı dilli oluşu da buna bağlanır. Divān şiirinde ayna ve şeker ile birlikte anılır (...).*" (Pala 2010:461).

5. Hevāyī'de beşinci beyite baktığımızda: "*Kadri'nin odasında afyon içicilerin yardım sesleri işitilmekte, afyon tiryakileri odayı dolmurmuş keyif yapmaktadır. Onlar bunu bildikleri kadar bizim dükkânımızın geri kalanını kahve kadar bilmezler.*"

Nābī'nin gazelinde beşinci beyite baktığımızda "*Ey sevgili! Āşıklar için önemli olan senin ya gül yüzündür ya da yanağındaki tüylerin hayāliyle kendinden geçmektir. Onlar, gönül āleminde senin seyredilecek başka tarafını bilmezler*" anlamı karşımıza çıkmaktadır.

Hevāyī, beyitte bir kahve dükkânını tasvir etmektedir. Burayı, afyon tiryakileri doldurmuş ve burada afyondan dolayı kendilerinden geçmiş vaziyettedir. Hevāyī, bu kişilere sitem yollu, "bizim dükkânımızı bile bu kadar bilmiyorlar" demektedir. Aynı şekilde Nābī'de de āşıkların "kendinden geçme"

durumu söz konusudur. Āşıklar, sevgilinin güle benzer yüzünü ve ayva tüylerini hayal ederek bu duruma gelmişlerdir. Onlar için başka bir güzellik unsuru daha yoktur. Gönül ālemi bundan başkasına izin vermemektedir.

Nābī'nin bu beytinde dikkat çekici olan şudur: Nābī'ye kadar geçen zamanda şairler, çoğunlukla sevgiliyi öven gazeller kaleme almış, aşk mesnevileri yazmışlardır. Bir süre sonra bunlar birbirini tekrar eder hāle gelmiştir. Nābī de, 17.yüzyılda çoğu şair gibi bu durumdan şikâyetçidir. Bu yüzden, devrinin şartlarını da göz önünde bulundurarak hikemī tarza yönelmiş ve birçok şaire liderlik etmiştir. Bu yüzden, beyitte Nābī'nin ince bir gönderme yaptığı da görülmektedir. Āşıklar artık sevgilinin yüzünden ve ayva tüylerinden başka bir şeye bakmamaktadır. Gönüllerinde başka bir güzellik unsuru yoktur. Nābī'de bu beyitte "artık alışılagelen güzellik unsurlarını bırakın. Sevgilide daha çok başka güzellikler bulunmakta" mesajını vermek istemiş olabilir, düşüncesindeyiz.

6. Hevāyī'nin ve Nābī'nin son beyitlerine baktığımızda anlamlar şu şekildedir: Hevāyī: " *Ey Hevāyī! Şehrin mahallelerinin bekçileri, ne demirden sopayı ne de işkembeye benzer feneri biliyorlar.*"

Nābī: "*Ey Nābī! Muradımıza kavuşmanın ümitsizliğinin kederleri yüzünden galiba geceler boyunca gözyaşı göktüğümüzü bilmezler.*"

Hevāyī, son beyitte, mahallelerde dolaşan bekçilerin taşıdığı el fenerlerinin tasvirini yapmıştır. Osmanlı'da el feneri ile ilgili şöyle bir bilgi bulunmaktadır:

"Osmanlı'da yüzyıllar boyunca kullanımmış ve sadece gece gezmelerinde karanlığı giderici bir araç olarak kullanılmasının haricinde II. Abdülhamid dönemine kadar gece elde ışık bulundurmak resmi bir zorunluluktu. Fenersiz dolaşanları devriyelerin karakola götürme yetkisi vardı. El fenerleri üç grupta toplanırdı. Dört yanı camlı, yanı kapaklo alan cam fenerler, gaz lambasının gelişmesiyle ortaya çıkmış ve gemici feneri olarak anılan fenerler, en çok kullanılan üçünücüsü ise muşamba fener yahut körüklü fener olarak anılan, işi bittiğinde katlanarak küçültülebilen fenerlerdir. Sosyal yaşamda şarkılardan,

Karagöz oyunlarına, dönem öykülerinden, şiirlere kadar pek çok yerde fener karşımıza çıkar.”14

Ayrıca, körüklü el fenerlerinin şişkin olduğunu da anlamaktayız. Mahalle bekçisi yalın bir şekilde güvenliği sağlamaktadır. Fakat ne demir sopası ne de el feneri vardır. Bu da alışılmış bir durum değildir. “Demirden sopa” ile anlatılmak istenen de, günümüzde polislerin kullandığı “cop”a benzemektedir.

Nābī̄’de ise durum daha klasiktir. Āşıklar, sevgiliye kavuşmak için geceler boyu ağlar, ona kavuşma ümidi de yoktur. Bu durum onlara acı vermektedir, gecenin sabaha kavuşması onlar için bir anlam ifade etmemektedir. Bu durumu, divān şairlerinin çoğunda görmek mümkündür. Fakat Hevāyī̄’de olduğu gibi bir gece bekçisi tasviri, divān şiirimizde ender rastlanan gündelik yaşamdan bir örnektir. Hevāyī̄’nin gazeline baktığımızda beyitler arasında konu bütünlüğü bulunmamaktadır, Nābī̄’de ise tüm beyitlerde vurgulanmak istenen “sevgili ve āşıkları”dır.

[14]http://oynakbeyi.com/post/13107919438/osmanlida-gundelik-yasam(Erişim tarihi: 22/05/2014)

IV.

Hevāyī[15]	Nābī[16]
Añılsun ṭaşlıḳ-ı Litroz ki ırġad olduġum yerdir *Külüng-i āh ile kāvişde Ferhâd olduġum yerdir*	*Añılsın gūşe-i meyḫāne kim şād olduğum yirdür* *Nevāzişkārī-i sāḳīye muʿtād olduğum yirdür*
Añılsun ṣalı bāzārında yaymacı reçelciler *Varub der-yūze-gerd-i cevz ü kübbād olduġum yerdir*	*Añılsın bāde-i bī-reng ü būy-ı gülşen-i vaḥdet* *Ki bār-ı minnet-i saḥbādan āzād olduğum yirdür*
Añılsun Ṣofya'nıñ ḳıvraḳ giyen ḥasnā 'arūsānı *Taṣavvur ḥacresinde gice dāmād olduġum yerdir*	*Añılsın nāme-i nāgeh-ẓuhūr-ı vaʿde-i vuṣlat* *Neşāṭumdan varaḳ-gerdān-ı feryād olduğum yirdür*
Añılsun Abaza köşkiniñ eşrāfi verāçārda(?) *Muḳīm-i muḫyem deşt-i Beliġrad olduġum yerdir*	*Añılsın kūh-ı derdi meyle nā-būd itdügüm demler* *Ki reşk-i ḳuvvet-i bāzū-yı Ferhād olduğum yirdür*
Añılsun Ḳasṭamonı'nıñ ahālisi ṣıyānetde *Rehā-yāb-ı eşirrā-yı Boyabad olduġum yerdir*	*Añılsın perde-i rū-pūş-ı zülf-i dilber ey Nābī* *Ki anı refʿ içün minnet-keş-i bād olduğum yirdür*
Añılsun ehl-i cāhıñ ṣurre ṣurre virdiği baḫşīş *Hevāyī ḥırṣ ile güm-kerde taʿdād olduġum yerdir*	*Añılsun güfte-i ʿālem-pesend-i ʿAbdi Pāşā kim* *Naẓīr itmekde vaḳf-ı ḥayret-ābād olduğum yirdür*
Mefāʿilün / Mefāʿilün/ Mefāʿilün / Mefāʿilün	*Mefāʿilün / Mefāʿilün/ Mefāʿilün / Mefāʿilün*

1. İlk beyitte Hevāyī: "*Litros taşlığı anılsın ki orası benim ırgat olarak çalıştığım yerdir. Kazma küreğinin âhıyla toprağı kazarken Ferhâd olduğum yerdir.*"

Nābī: "*Meyhāne köşesi anılsın ki, orası benim neşelendiğim yerdir. Gönlümüzü bizden alan, eğlendiren sakiye alıştığım yerdir.*" demektedir.

Hevāyī'nin beytine baktığımızda, yine gündelik yaşamın izleriyle karşılaşıyoruz. Bu beyit bizlere şairin hayatından bir kesit sunduğu için önemlidir. Çünkü burada Hevāyī'nin ırgat olarak, toprak kazma işiyle uğraştığını çıkarabiliyoruz. "Litros", bugün İstanbul'da Zeytinburnu semtinde bulunan bir yerdir, bu yer ayrıca "Esenler'in eski adı" olarak da bilinmektedir.[17]Şair burada, ırgat olarak çalıştığı ve toprağı kazarken çok yorulduğu yeri yani Litros'u Ferhâd'ın kazarken çok çile çekip öldüğü yer olan Bî-Sütûn Dağı'na benzetmektedir.

---

[15]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 8/b
[16]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı I, Akçağ yayınları, Ankara, s.636
[17]http://tr.wikipedia.org/wiki/Esenler (E.T 28.05.2014)

Nābī'nin ilk beytine baktığımızda Hevāyī'ye nazaran daha klasik bir unsur görmekteyiz: "Meyhāne". Meyhāne, divān şiirindeki önemli mahallerden biridir. Bu mekānda şair, sākī tarafından sunulan şarabı içer, dertliyse derdine dermān bulmaya çalışır ya da daha fazla dertlenir. Bazen sākīye āşık olur. Çoğu zaman da sākīnin güzelliğine vurulur. Çoğu zaman da harabat, virāne yer olarak anılır. İşte Nābī'nin bu beytinde de bu anlamlarla karşılaşmaktayız. Nābī, meyhāne köşesinde mutlu olduğunu söylemekte, sākīnin şaire karşı iyi davrandığını söylemektedir.

Hevāyī, yazdığı bu nazirede aslında, Nābī'ye bir taşlama yapmış bulunmaktadır. İki beyitte "taşlık – meyhāne" zıtlığı görülmektedir. Hevāyī'nin artık çalışmaktan usandığını anlarken, Nābī'nin meyhānede neşeli olduğunu çıkarabiliyoruz. Bir bakıma Hevāyī, "Sen oralarda keyfini sür, biz burada toprak kazalım!" demek istemektedir.

2. İkinci beyitte Hevāyī: "*Salı pazarında ufak tefek eşya satanlar, reçelciler kısaca pazardaki satıcıların hepsi anılsın. Çünkü orası, pazarcılara ceviz ve limon için dilendiğim yerdir.*"

Nābī: "*Vahdet gülşeninin kokusu ve renksiz şarap anılsın ki orası benim şarap borcunun yükünden kurtulduğum yerdir.*" demektedir.

Hevāyī'nin beytinde bir pazar tablosu ile karşılaşmaktayız. Burada reçelciler ve yaymacılar vardır. "Yaymacı"nın anlamı: "Pazarlarda veya sokaklarda sergi açıp ufak tefek eşya veya hırdavat satan kimse"dir[18]. Hevāyī, buradaki satıcılardan "ceviz ve limon" istemektedir. "Kübbād"ın anlamı: "Ağaç kavununu andıran, iri ve yumuşak bir limon"dur (Devellioğlu 2012: 613).

Nābī, beyitte isim vermeden "cennet"i anlatmak istemektedir. Cennette, şair artık şaraba para vermeyecek, meyhaneciye borçlanmayacaktır. Artık bu eziyetten borçtan kurtulmuş olacaktır. Çünkü cennet insanların istediklerini yiyip içecekleri bir yerdir. Nitekim Kur'ān-ı Kerīm'de Allah şöyle buyurmaktadır: *"Takva sahiplerine va'dedilen cennetin misali (şudur): İçinde bozulmayan sudan ırmaklar, tadı değişmeyen sütten ırmaklar, içenler için lezzet veren şaraptan ırmaklar ve süzme baldan ırmaklar vardır ve orda onlar için meyvelerin her*

---

[18] TDK Güncel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5385087056d8a4.55767147 (E.T 28.05.14)

türlüsünden ve Rablerinden bir mağfiret vardır. Hiç (böyle mükafaatlanan bir kişi), ateşin içinde ebedi olarak kalan ve bağırsaklarını 'parça parça koparan' kaynar sudan içirilen kimseler gibi olur mu?" (Muhammed / 15). Nābī'nin demek istediği de, ayette söylenildiği üzere, borç yükünden / kaynar sudan içirilen kimse kurtulmaktır.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: "*Sofya'nın kıvrak giyinen güzel gelinleri anılsın. Orası benim sevgiliyi kucağıma almayı düşündüğüm gecede damat olduğum yerdir*"

Nābī: "*Kavuşma zamanının ansızın ortaya çıkan mektubu anılsın. Çünkü o mektup, mutluluğumdan feryâdımın sayfalarını çevirdiğim bir mektuptur.*" demektedir.

Hevāyī, beyitte Sofya şehrindeki güzel kadınları anlatmaktadır. Bu kadınlar gelindir. Öte yandan, Hevāyī, burayı anmasının nedenini, burada evlediğini söylerek belirtmektedir. Hevāyī'nin bu gazelinden, onun hayatına dair ipuçlarını görmek mümkündür. Şairin dediğine göre, şair, Sofya'da bir evlilik yapmıştır. Damat olduğum yerdir diyerek bunu kast etmektedir. Fakat Nābī'nin üçüncü beytine baktığımızda buna paralel bir anlamla karşılaşmıyoruz. Nābī, birinden aldığı mektuptan dolayı sevinç içindedir. Bu mektup, özlenilen birinden gelmiş olmalı ki, her sayfası çevrildikçe şair feryāt etmede ve kavuşmanın gerçekleştiğini söylemektedir.

4. Dördüncü beyitlere baktığımızda, Hevāyī: "*Abaza köşkünün eşrafi anılsın. Orası benim Belgrat Çölü'nde oturanlarla beraber oturduğum yerdir.*"

Nābī: " *Dağ gibi biriken dertlerimi yok saydığım zamanlar anılsın ki Ferhat'ın pazusunun kuvvetini kıskandığım, onun gibi olmak istediğim zamanlardır.*"

İki beyiti incelediğimizde, ikisinde de "bir şey ile hem-hāl olma" durumu vardır. Hevāyī, Belgrad Çölü'ndeki sakīnlerle beraber oturmakta, Nābī'de derdinin üstesinden gelebilmek için Ferhat'a özenmektedir. Hevāyī'nin bu beytinde verāçārda(?) ya da "verā'çār-deh" diye okunabilen kelimeye tam anlamıyla bir karşılık bulamadık. "Verāçārda" diye özel bir isim ya da "Ayın on dördünün arkası" şeklinde anlam veren "Verā'çār-deh" şeklinde olma ihtimali bulunmaktadır.

Beyitlerdeki mahallīlik-klāsiklik çatışması devam etmektedir. Nābī'nin beytindeki "Ferhād" ismi bizlere, beyitte geçen kelimelerin birbirleriyle uyumlu olduğunu göstermektedir. Ferhād, "*Ferhād, Hüsrev adlı İran padişahının sevgilisi olan Şirin'e âşıktır. Şirîn'in arzusu üzerine Bīsütūn adlı bir dağı delmesi istenir. Çünkü kendisi bir mimar-mühendistir. Divān şiirinde, sevgilisine kavuşmak için zorlu, gerçekleşmesi güç işleri göze alan āşığı sembolize eder (...).*" (Pala 2010: 152). Beyitte geçen "nā-būd" ile "Bī-sütūn", "kūh-ı derd" ile "dağ" arasında ilgi kurulmaktadır. Tahmin edileceği üzere, Osmanlı döneminde mektupların başka bir şehre ulaşması aylarca vakit almaktadır. Bu yüzden ele geçen mektup değerlidir. O yüzden, Nābī de, mektubun kendisine ulaşırken ne zorluklar çektiğini düşünerek, her sayfasında neşesinden feryat etmektedir.

5. Beşinci beyitlere baktığımızda, Hevāyī: "*Kastamonu'nun ahālisi, misafirini korumakta iyi olduğu hatırlarsın. Çünkü orası, Boyabat'ın çok kötü insanlarından kurtuluş bulduğum yerdir.*"

Nābī: "*Ey Nābī! Sevgilinin saçının yüzünü örten perdesi anılsın. Anılsın ki o perdeyi kaldırmak için rüzgârın minnetini çektiğim zamandır.*" demektedir.

Hevāyī, yine bu beyitte, yaşamından bir kesiti bizlere sunmaktadır. Boyabat, Sinop'un bir ilçesidir. Şair, muhtemelen burada bulunmuş ve buranın ahālisi kendisine kötülük etmiştir. Bunun ne olduğunu bilemiyoruz. Şair, bu kötü insanlardan kurtulmak için, Sinop'a en yakın şehirlerden olan Kastamonu'ya kaçmıştır. Kastamonu halkı, onu düşmanlarına karşı korumuştur. Burada, Kastamonu halkının iyiliğinin unutulmamasını ve hatırlanmasını istemektedir.

Nābī'de ise, sevgilinin yüzünü örten kākülleri söz edilmektedir. Bu kāküller, sevgilinin yüzüne perde çekmiştir ve onun güzelliğinin görülmesini engellemektedir. Şair, sevdiğinin yüzünü bir kez olsun görebilmek için, rüzgârdan yardım istemektedir. Rüzgâr, sevgilinin saçını havalandıracak ve o perde kalkacaktır. Divan şiirinde sevgilinin saçı önemli bir unsurdur. Saç: "(...)*Öncelikle saç, perīşān, düzensiz, dağınık, uzun vs. durumlarıyla āşıkın aklını başından alır, esīr eder, perişan eder. Ondaki koku bazen kendinde mevcuttur, bazen de dışarıdan gelir. Misk ve anber bile sevgilinin saçı kadar güzel kokmaz. Bu kokuyu rüzgar alıp āşığa götürür. Saçın rengi daima siyahtır. Asla başka bir renkte olamaz. Geleneğe göre saç her ne kadar örüklü, fes veya ferāce altında gizli; sarışın, kızıl*

vs. renkli ise de divān şiiri onu daima kara ve dağınık görür ve gösterir (...)" (Pala 2010: 384).

Hevāyī, Boyabat'ın kötü insanlarından kaçmak istemiş ve Kastamonu halkı onu korumuş; Nābī ise, kara saçların sevgilinin yüzünden gitmesini istemiş, rüzgârın esmesi de bunu yerine getirmiştir. İki beyitte de farklı şekilde "minnet" duygusu yer almaktadır.

6. Son beyitte Hevāyī: "*Ey Hevāyī! Orada oturan insanların verdiği kese kese bahşişi unutmayasın. Orası hırsınla, yapılan iyilikleri unuttuğun yerdir.*"

Nābī: " *Abdi Paşa'nın dünyanın beğendiği güftesi anılsın. Ki o güfte, ona benzeyen bir güfte oluşturayım derken şaşkınlığımı neşelendiren bir güftedir." demektedir.*"

Hevāyī, bu son beyitte, muhtemelen bir önceki beyitle bağlantı kurmuş, Kastamonu'da kendisine yapılan kese kese para yardımını unutmamayı hatırlamayı istemektedir. Kendisine çok bağış yapılmış olmalı ki, artık yapılan iyiliklerin hepsini hatırlayamamaktadır. Vefalı olduğunu göstemek istemektedir.

Nābī ise burada Abdi Paşa'nın güftelerinin ününden ve güzelliğinden bahsetmektedir. Abdi Paşa hakkında, yaptığımız araştırmada, Diyanet İslam Ansiklopedisi'nde geçen Abdi Paşa'nın(ö.1692) musīkī ile ilgilendiğine dair bir bilgi yoktur (Özcan,1988:I:156). Nābī ile çağdaş olan "Himmet-zāde Abdī"nin(ö.1710) musīkī ile ilgilendiğine dair bilgi, Abdi Paşa'nın bu zāt olabileceği ihtimālini düşündürmüştür. Nuri ÖZCAN'ın yazdığı "Himmet-zāde Abdī" maddesinde şu bilgiler yer almaktadır:

"(...)*Abdi, ayrıca hat ve mûsiki ile de meşgul olmuş ve bu konularda da eserler vermiştir. Hat sanatının ustalarından Hâfiz Osman'dan icâzet almış, sülüs ve nesih yazıda üstat derecesine erişmiştir. Onun dinî mahiyette pek çok eser bestelediği çeşitli el yazması güfte mecmualarında zikredilmektedir. Ancak bu eserlerden hiçbirinin notası zamanımıza ulaşmamıştır"*(Özcan,1988:I:74).

Nābī, beğendiği ve nazire yazmak istediği Abdi Pāşā, muhtemelen "Himmet-zāde Abdī"dir.

V.

Hevāyī[19]	Nābī[20]
Teb-zede lebden o yārān ki luʿāb isterler *Gūyīyā çölde ḳurı çeşmeden āb isterler* *Ṣancıdan ḳışda nice ḳurtulur ol ṭāʾife kim* *Çorba nūş eyliyecek yerde ḫoş-āb isterler* *Sen hemān ḳışda çarıḳsız ḳoma şākirdleriñi* *Senden ey usta ne ḳalçın ne çorba isterler* *Ḥażır ol geldi ṣıra ṣoḥbeti yārān-ı ṣafā* *Öñde mum elde çubuḳ sofrada ḳab isterler* *Gencler seyrine ev ev gezen āvāreleriñ* *Fer-felek gibi gözin ḥalḳa-i bāb isterler* *Meşreb-āmūz gerek remzden iç oğlanı* *Ḫidmete pīş-i ekābirde şitāb isterler* *Ey Hevāyī kim olur ḫalṭ-ı imāma perseng* *Yāve-gū yāve-edā yāve-cevāb isterler* Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün	*Dest-i nāzuñdan o mestān ki şarāb isterler* *Gūyīyā çeşme-i ḫurşīdden āb isterler* *Derd-i serden nice āzād olur ol ṭāʿife kim* *Bāde nūş eyleyecek yirde gül-āb isterler* *Ḫūblar ḥüsnine ḥayrān olan üftādelerüñ* *Çeşm-i āyine gibi düşmen-i ḫʷāb isterler* *Sen hemān dildeki naḳş-ı hevesi maḥv eyle* *Senden ey ḫʷāce ne defter ne kitāb isterler* *Şerḥa vü dāġ gerek sīne-i ehl-i ġamda* *Saḥn-ı dīvān-ı ḳıyāmetde ḥisāb isterler* *Cünbiş-āmūz gerek berkden erbāb-ı sülūk* *Rāh-ı bī-menzīl-i vaḥdetde şitāb isterler* *Ekṡer ol bezm-geh-i ʿaşḳda erbāb-ı derūn* *Dilde ġam serde şeġab dīdede āb isterler* *Naẓm-ı üstāda naẓīre nice mümkin Nābī* *Tāze-gū tāze-zebān tāze cevāb isterler* Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün

1. İlk beyitteki anlamlara baktığımızda, Hevāyī: " *O sevgililer ki sıtmaya tutulmuş hastadan tükürmesini isterler. Sanki çöldeki kuru çeşmeden su istemekteler.*"

Nābī: "*Kendinden geçen o mestāneler senin naz elinden şarap isterler. Sanki güneşn çeşmesinden su istemekteler.*" demektedir.

Hevāyī, ilk beyitte bize "teb-zede" adı verilen ve günümüzde "sıtma ya da humma" olarak bilinen bir hastalığı söylemektedir. Bu hastalığın belirtisi şöyledir:

"*Sıtmanın özelliği nöbetler hālinde gelmesidir. Nöbet başlamadan birkaç gün önce halsizlik, neşesizlik, iştahsızlık, başağrısı, sırt ve bacak*

[19]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 10/a-10/b

[20]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı I, Akçağ yayınları, Ankara, s.631-632

ağrıları olur. Nibet, şiddetli titremeyle yükselen ateşle başlar, terlemeyle sona erer.(...)Hastanın bütün vücudu sarsılır, çeneleri birbirine çarpar. Nabız hızlanır, başağrısı, sinirlilik, kollarda ve bacaklarda ağrılar olur. (...)Menenjit, şuur bulanıklığı, çeşitli felçler meydana gelebilir. Sıcak iklimlerde sık olur."[21]

Bu bilgilerden hareketle görmekteyiz ki, sıtmaya tutulan hasta, sıcaklıktan dolayı ağzı kurumaya başlar. Ona "tükür" demek bile hatadır. Hevāyī, beyitte bu duruma işaret etmektedir. Bu hastaya yani sevgililere/āşıklara, "tükür" demek çöldeki bir çeşmeden su istemeye benzer, anlamsızdır demek istemektedir. Āşıklar, sevgilinin hasretinden hastalanmış, aşkın ateşinden dolayı sıtmaya tutulmuşlardır. Bu beyitte, halk hekimliğinin izlerini de görmek mümkündür. Beyti açıklayabilmek için "teb-zede" hakkında inceleme yapıldığında görülecektir ki, beyitte "teb-zede leb – çöl" ve "luʿāb-kuru çeşme" aralarında tenāsüp vardır.

Nābī'de ise ilk beyitte; āşıkların sevgili elinden şarap içmek istemeleri anlatılmaktadır. Bu, divān şiirinde her āşığın istediği, düşlediği bir durumdur. Şarap, divān şiirinde kırmızı renkle anılır. Bu sebeple sıcaklığı da belirtir. Nābī, bununla uyumlu olarak sevgiliyi güneşe benzetir ve güneşin çeşmesinden sanki su istemekteler diyerek niteler. Nitekim buna benzer Nāilī-i Kadīm'in bir gazelinde şu beyit geçmektedir: "*Sāki fürūg-ı meyde rūyunda tab göster / Germiyyet-i hayādan horşīdi āb göster (*Sāki, şarabın ışığıyla yüzünde bir parıltı göster, utanhaçlık ısısıyla Güneşʾi, su hālinde göster bize)" (Gölpınarlı 2013: 118-119).

2. İkinci beyitlere baktığımızda, Hevāyī: "*O taife ki, kış ayında sancıdan acı çekerler ama sancıyı hafifletecek sıcak bir çorba yerine hoşaf içmeyi isterler.*"

Nābī: *"Başının derdinden kurtulmak isteyen o taife ki, şarap içip rahatlayacakları yerde gül suyu isterler.*" demektedir.

İki beyitte aynı anlam paralelliği üzerine kurulmuştur. İki beyitte de bir grup kişi vardır. Bunlar, Hevāyī'de sancıdan, büyük ihtimalle karın ağrısı; Nābī'de baş ağrısından kurtulmak istemektedir, fakat kendilerine yanlış tedavi uygulamaktadırlar. Bilindiği üzere, kış ayında soğukların etkisiyle insanlarda karın ağrısı olmaktadır. Halk geleneğimize göre bu gibi durumlarda, sıcak bir içecek ağrının acısını dindirecektir. Bu durum Hevāyī'nin beytinde anlatılmak istenmektedir. Hevāyī, biraz da alaycı bir üslūpla bunlara çorba içecek yerde,

[21]http://www.sitmahastaligi.com/sitma_belirtileri.html (E.T 30.05.2014)

soğuk bir içecek olan hoşaf içtiğini söyler. Hoşaf içerek, ağrılarını daha fazla arttıracaklardır. Çünkü kış mevsimidir. Hoşaf ise yaz aylarında insana ferahlık verir. Nābī'de de, baş ağrısı olarak nitelenen durum, şairin klāsik üslūbundan çıkarılacağı üzere, aşk derdidir. Bunun tek çözümü de meyhanede şarap içmektir. Fakat bu şaşkın grup, kendinlerini gül suyu ile ferahlatmak istemektedir. Bu ise boşa bir durumdur. Çünkü aşk derdinden dolayı ısınan vücudun harareti, gül suyunu buharlaştıracaktır. Hoş-āb ile gül suyu arasında da şöyle bir uyum vardır: Her ikisi de soğuktur, şeffaf renktedir ve pembemsi bir renge sahiptir.

3. Üçüncü beyitlere baktığımızda, Hevāyī: "*Sen bu öğrencileri hemen kış aylarında çarıksız bırakma. Ey usta! Onlar senden ne terlik ne de çorap ister.*"

Nābī: "*Ey sevgili! Senin hoş güzelliğine hayran olan düşkünlerin, aynaya benzer gözün gibi uykunun düşmanı olmak isterler.*" demektedir.

Hevāyī'nin beytinde, o günün muhtemelen halk ağzında kullanılan bir sözcük geçer. Bu sözcük "kalçın"dır. Cem Dilçin, Tarama Sözlüğü'nde bu sözcüğü şu şekilde açıklamaktadır: "Çoraba geçirilmek üzere terlik biçinde deriden dikilmiş giyecek" (Dilçin 1983:122). Bu beyitte usta olarak seslendiği kişi muhtemelen bir ayakkabıcıdır. Kış ayı soğuk olduğundan, şakirtlere bir çarık yapmasını ister. Şakirtlerin tek istediği sadece bir çift çarıktır. Yoksa ne terlik ne de çorap istemektedir. Nābī'de yine āşıkların içine düştüğü bir durum söz konusudur. Āşıklar, sevgiliye o kadar hayran olmuş ve kendilerinden geçmişlerdir ki, uykuya düşman olmuşlardır.

4. Dördüncü beyitlere baktığımızda, Hevāyī: "*Āşıkların eğlence sohbetlerinin artık sırası geldi. Sen de hazır ol! Onlar önlerinde mum, ellerinde çubuk sofrada kap istemekteler.*"

Nābī: "*Ey hoca! Hemen gönlündeki hevesin resmini yok et. Çünkü senden ne defter ne de kitap isterler.*" demektedir.

Hevāyī'de önceki beyitlerde olduğu gibi, kış ayının etkisi devam etmektedir. Āşıklar gelmiş ve sofraya oturulmuştur. Önlerinde bir mum diyerek sofranın ortasındaki mum kastedilmektedir. Āşıklar ya da dostlar ellerindeki çubuklarla, muhtemelen kaşık, bir kap yemeğin gelmesini beklemektedir. Nābī'de hoca diye seslenilen zāhittir. Hoca eline kalem defter almış, sevgilinin resmini çizmek istemektedir. Nābī'de böyle yapmana gerek yok, çünkü herkes sevgiliyi

biliyor, bize defterle kalemle anlatma, demek istemektedir. Zāhid, divān şiirinde rind'in zıttıdır. Zāhid genelde divān şiirinde şu şekilde anılır:

"(...) *Bunlar dinī konularda anlayışı kıt, her işin ancak dış kabuğunda kalabilen, derinlere inmesini beceremeyen, ilim ve imanı dış görünüşüyle anlayan, bunu da ısrarla başkalarına anlatan ve durmadan öğütler verip topluma düzen verdiklerini sanan kişiler olarak ele alınır. Daracık dünya görüşü içine sıkışıp kalmışlardır.(...)"(*Pala 2010:488).

Nābī'nin de anlatmak istediği budur. Hoca'nın şekle önem verip sevgiliyi çizmek arzusunu istemez. Ondan kimse böyle bir şey beklememektedir.

5. Beşinci beyitlere baktığımızda, Hevāyī: "*Başıboş gezen gençler ev ev dolaşıp sevgiliyi aramaktadır. Bu yüzden senin felek gibi hareketli gözüne benzer yuvarlak kapı tokmağı isterler.*"

Nābī: "*Gam ehlinin göğsüne yaralar ve dağlar gerekmektedir. Çünkü onlardan kıyamet gününde toplanılan yerde hesap isterler.*"demektedir.

İki beyitte de görüleceği üzere anlam paralelliği ya da benzer nitelikte öğeler bulunmamaktadır. Hevāyī'de sevgiliyi aramak için ev ev dolaşan avāreleri görmekteyiz. Bunlar, her eve bakmak için sevgilinin felekler gibi dönen gözüne benzer bir kapı tokmağı istemektedirler.

Nābī'de sevgiliye ulaşmak için göğüslerinde yara çıkmış âşıklar vardır. Āşıklar, sevgili yüzünden bu hāle düştüklerini belirtmek için mahşer gününe dek bu yaraları saklar. Böylece, gerçek āşık olduklarını belirtmek isterler.

6. Altıncı beyitlere baktığımızda, Hevāyī: "*İç oğlanı dediğin bir işaretten bile denileni anlayacak kadar bu meşrepleri, davranışları bilmelidir. Büyüklerin huzurlarında hizmet için acelelik ve çeviklik gerekmektedir.*"

Nābī: "*Bu yolun yolcuları bir kıvılcımdan eğlenmesini bilmelidir. Çünkü birliğin duraksız yolunda çeviklik lāzımdır.*"demektedir.

Hevāyī'nin beytini incelemeye geçmeden önce "İç oğlanı" terimini bilmek gerekmektedir. Kaynaklarda "iç oğlanı" şu şekilde geçer:

"*Saray hizmetine alınıp devlet hizmetleri için yetiştirilen devşirmelere verilen ad. Osmanlı İmparatorluğunda ilk defa içoğlanı yetiştirilmesine Yıldırım Bayezid döneminde (1389-1402) başlandı. Fatih Sultan Mehmed (1451-1481) ise içoğlan yetiştirilmesi usulü belirli bir sisteme kavuşturuldu. Buna göre İstanbul'a getirilen devşirmeler Arz odasında tek tek padişaha gösterilir, içlerinden zeki, becerikli olanlar içoğlanı adayı olarak İskender Çelebi, Edirne, İbrahim Paşa ve Galata saraylarındaki Enderun mekteplerine ayrılırlardı.*

Bunlardan başka Bosna'dan devşirilen ve potur oğlanı denilen Müslüman Boşnak çocukları da saray için alınırlardı. Ortalama 400 kişiden meydana gelen içoğlanı adayları dört ayrı koğuşta altı yıllık bir eğitim ve terbiyeye tabi tutulurlardı. Buna göre birinci koğuşta dil ve gramer, İslami edeb ve terbiye; ikinci koğuşta askeri eğitim, binicilik, ok atmak, mızrak kullanmak, cirit vs. oynamak; üçüncü koğuşta hizmet ve sanat dersleri, yalnızca 40 kişinin alındığı dördüncü koğuşta ise, padişahun özel hizmetleriyle ilgili olarak kâtiplik, kâhyalık, berberlik, terzilik gibi meslekleri öğrenirlerdi.

Edirne, Galata ve İbrahim Paşa saraylarında tahsil ve terbiye gördükten sonra kabiliyet gösterenler çıkmalarda ya asker olarak kapıkulu süvari ocaklarına geçerler yahut Yeni Saray'daki(Topkapı Sarayı) Enderun-ı Hümayun'a alınırlardı.

İçoğlanların oda denilen koğuşları muntazamdı. Yiyecekleri boldu. Her oda efradının isim ve künyesiyle yevmiyeleri miktarını gösteren maaş defterleri vardı. Maaşları diğer ulufeler gibi üç ayda bir verilirdi. Elbise, ayakkabı vs. ihtiyaçları hep saray tarafından temin edilirdi. Pek sıkı bir inzibat ve kontrol altında yetiştirilen bu çocuklar, tam bir itaat ve terbiyeye sahiptiler. İçoğlanı uygulaması 1833'te ortadan kalktı."(Uslubaş 2013:308).

Açıklamadan da anlaşılacağı üzere; içoğlanlarının atik ve çevik olmaları gerekmektedir. Hevāyī'de de anlatılan budur. İçoğlanı, her şeyi bilmek ve gerektiğinde bir işaretten anlatılmak istenileni anlamaları lazımdır. Padişah

hizmetinde bulunduklarından, beyitte anlatılan “ekābir hizmeti” de bununla ilgilidir.

Nābī’ye baktığımızda ise, mahallī öğelerin yerine divān şiirinin klasik yapısına özgü unsurlarla karşılaşmaktayız. Bu beyitte de Hevāyī’de olduğu gibi “çeviklik” vardır. Yine aynı şekilde, “bir işaretten ne yapmaları gerektiğini anlamaları” gerekmektedir. Burada da, belli bir yola girenlerin “vahdet” yolundaki belirsizliklerde ne yapmaları gerektiğini bilmeleri gerektiği anlatılmıştır.

7. Yedinci beyitte Hevāyī: “*Ey Hevāyī! İmamın dilinde sürekli alışıldık söyler duyulur. Ondan artık saçma sözler, saçma tavırlar, alışılagelmemiş cevaplar isterler*”. demektedir.

Nābī’de Hevāyī’nin nazire yazdığı parallelikteki beyit sekizinci beyittir. Bu beyitte de Nābī: “ *Ey Nābī! Usta şairlerin şiirlerine nazire yazmak elbette mümkündür. Ama senden yeni söyleyişler, yeni diller ve duyulmadık cevaplar isterler.*”demektedir.

Hevāyī ve Nābī’de de yenilik ve alışılagelmedik şeylerin olması istenmektedir. İkisi de var olan şeylerden bıkmışlar ve saçma “yāve” olsalar dahi yeni bir şeyler söylemek arzusundadırlar. Hevāyī’de görüleceği üzere yine mahallī unsurlar göze çarpar. Burada “mahalle imāmı” söz konusu edilmiş olabilir. İmamlar, her soruya sürekli aynı cevabı verirler. Çünkü dinī emirler kesindir ve değişmez. Hevāyī de bu durumdan bıkmış, saçma da olsa yeni cevaplar duymak istemektedir.

Nābī de artık yeni bir söyleyiş istemektedir. Kendisinden önce Bākī, Fuzūlī, Necātī Beğ, Ahmed Paşa gibi usta şairlerin yetiştiği göz önüne alınırsa ve o zamanda dahi bu şairlere nazire yazıldığı düşünülürse, Nābī’nin haklılık payı görülecektir. Nābī’ye göre kolay olan bu usta şairlere öykünmek ve nazire yazmaktır ama esas olan “yeni”yi bulmanın çabası içine girmektir.

VI.

Hevāyī[22]	Nābī[23]
Tahalluḳ ol gözi şaşıya dīde-bānlıḳdır *Tahayyül ol müteläşīye tarṭaġanlıḳdır* *Üzüm şıḳındısını evde ṭatmaḳ aldı seni* *Bu şīreniñ ṣoñı elbette dil-buranlıḳdır* *Gelince ṣoḥbete ḥelvāyı yimeden gitmek* *Tamām-ı herze-dārlıḳ alaybozanlıḳdır* *Ṭarıldıġıma edebsizliğine ṭuymuşdur* *Üzildiği uşağıñ baña ḳaltabānlıḳdır* *Hevāyī bir iki yıl varılmaz ise ʿaskerli* *Edirne evleriniñ ṣoñı baldıranlıḳdır* Mefāʿilün/ Mefāʿilün/ Mefāʿilün/Feʿilün	*Taʿalluḳ ol nigeh-i meste cān-feşānlıḳdur* *Taḥammül ol ṣaf-ı müjgāna pehlevānlıḳdur* *O şuḫuñ añlamaḳ evżāʿ-ı çeşm-i pürkārın* *Tamām ʿuḳde-güşālıḳ daḳīḳadānlıḳdur* *Dem-i şebāb ola ḫūbān ola mey ü ney ola* *Çemende gerdiş-i peymāne kāmrānlıḳdur* *O māhı çekmemege hāle gibi āġūşa* *Tamām-ı şeb felegün kārı dīde-bānlıḳdur* *Piyāle-gīrlik ey şāḫ-ı gül ḫam itdi seni* *Bu neşʾenüñ soñı elbette ser-girānlıḳdur* *Dil-i belā-zedenüñ kārını ṣorarsan eger* *Miyān-ı ġamze vü çemine tercemānlıḳdur* *Gel ey esīr-i süḫān eyle meşk-i ḫāmūşı* *Zebān-ı memleket-i ʿaşḳ bī-zebānlıḳdur* *Ne zer ne zūr gerekdür ne ḳuvvet-i bāzū* *O şūḫa cāʾize-i vaṣl nā-tüvānlıḳdur* *Taḥammül itmedügüm iltifāta ṭuymışdur* *Teġāfüli o mehüñ baña mihribānlıkdur* *Cevāb-ı pursiş-i āsāyiş-i cihān Nābī* *Ḫarābezār-ı ḳanāʿatde bī-nişānlıḳdur* Mefāʿilün/ Mefāʿilün/ Mefāʿilün/Feʿilün

1. İlk beyittte Hevāyī: "*O gözü şaşıyı sahiplenmek istemek bir bakıma onagözcülük yapmaktır. O acelesi olana meyilli olmak, onu arzulamak dağınık olmaktır.*"

Nābī: "*O gözleri kendinden geçmiş sevgiliye bağlılık âdeta ona canını saçmaktır/ canını vermektir. O saf saf olmuş kirpiklerine eğer hâlâ tahammül ediyorsan bu da pehlivanlıktır.*"

---

[22] Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 10/a

[2323] Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı I, Akçağ yayınları, Ankara, s.637-638.

Nābī'nin on beyitten oluşan gazeline karşılık, Hevāyī beş beyitten oluşan bir nazīre kaleme almıştır. Bu sebeple, anlam parallelliği üzerinden giderek, Nābī'nin gazelindeki beyitlerin bir kısmını açıklamayacağız. İlk beyitlere baktığımızda Hevāyī'de ve Nābī'de "sevgilinin gözü" ile ilgili unsurlar bulunmaktadır. Nābī, klasik divān şiiri anlayışına göre sevgilinin "müjgān"ından ve "nigeh-i mest"inden bahsetmektedir. Bu iki unsur, alışılagelen söyleyişlerdendir. Müjgan, kirpik demektir. Kirpik, divān şiirinde şairler tarafından şu şekilde anlatılmıştır:

"*Müje ve müjgan adları altında kirpikten bahsedilirken onun gamze gibi yaralayıcı ve öldürücü vasıfları söylenir. Kirpik, oklarını āşığın üzerine salar. Kirpikler göz kapaklarına saf saf dizilirler. Saç ve kaş gibi karadırlar. Āşık, kirpiğin saldığı oklara hedef olmak ister. Kirpik, yerine göre kılıç veya hançer olabilir.*" (Pala 2010:277).

Anlatıldığı üzere, Nābī'de de āşık kendisini sevgilinin saf saf dizilen kirpiklerinin oklarına kendisini siper etmektedir. Bu bir bakıma meydan okumadır, güçlü olmaktır. Bu da ancak pehlivanlara yakışır.

Öte yandan; Hevāyī'de ise alışılagelmeyen bir sevgili vardır. Bu sevgilinin "şaşı olmak" gibi bir kusuru bulunmaktadır. Sanırız, şaşı sevgili divān şiirinde pek kullanılmayan bir özelliktir. Hevāyī, Nābī'nin "gözleri kendinden geçmiş" sevgilisiyle eğlenircesine, hiciv yollu "şaşı göz" demektedir. Doğal olarak, sevgili şaşıysa onun āşığı da ona yol gösteren, onu koruyacak bir özelliğe sahip olması gerekmektedir. Dahası, sevgili şaşı olduğundan, etrafını net göremez ve bulunduğu yeri dağıtır, hāliyle āşık da sevgiliden önce davranacak, acele edecek ki sevgiliye bekçilik edebilsin. Hevāyī'nin beytinde geçen "ṭarṭağan" sözcüğü, Cem Dilçin'in Tarama Sözlüğü'nde "dağınık, perişān" anlamlarına gelmektedir (Dilçin 1983:204). Bu da gösteriyor ki, Hevāyī, halk tarafından kullanılan sözcüklere şiirlerinde yer vermektedir. Bu sözcük, Osmanlıca lugatlarda bulunmamaktadır. Yeri gelmişken, Hevāyī Divān'ında geçen mahallī deyim, söz, yemek adları, gelenekler vb. unsurlar detaylı incelenirse, bizlere Osmanlı'ya ait pek çok bilgi sunabilecektir. Divān şairlerinin de hayattan kopuk olmadığını da gösterecektir.

2. İkinci beyitte Hevāyī: " *Evde üzüm sıkıp şarap yapmanın tadı seni kendinden geçirdi. Elbette bu şıranın sonu gönlünü saracaktır.*"

Nābī'de ise bu parallelliğe yakın olan gazeldeki beşinci beyittir: "*Ey gülün dalı! Herkese kadeh dağıtmak seni eğip bükmüştür. Bu sevincin sonu ise mutlaka baş ağrısıdır.*"

Hevāyī, ikinci beyitte, evde üzümü sıkıp, onların mayalanmasını bekleyerek şıra olacağını söylemektedir. Bunun sonucunda ise şarap meydana gelir. Bu şarap da içenlerin gönlünü yakacak, saracaktır. Üzümün fermante edilerek şarap yapılırsa, bu şarap insanın boğazını ve vücudunu ısıtmaya başlar. Sıcaklık oluşur. Hevāyī de bu durumu söylemektedir.

Nābī'de, meclistekilere kadeh dağıtan biri vardır. Bu bilindiği üzere sākī'dir. Sākī, elindeki kadehi verirken, öne doğru eğilecektir. Burada Nābī, sākīyi gül dalına benzetmektedir. Mecliste, kadehin vermiş olduğu sarhoşlukla kendinden geçenler neşelenecektir ama bu neşenin sonu baş ağrısı ile neticelenecektir.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: "*Sohbet ortamına gelince oradan helva yemeden gitmek, tamamen saçmalamaktır, ortamın havasını bozmaktır.*"

Nābī'nin gazeline baktığımızda Hevāyī'nin nazīre yazdığı beyit dördüncü beyittir. O beyitte Nābī: "*O aya benzeyen sevgiliyi ayın etrafındaki parıltılar gibi kucağa çekmemize engel olan, gece boyunca feleğin gözcülük yapmasıdır.*"

Hevāyī'de daha önceden görüldüğü üzere yine bir mahallī unsur göze çarpar. Bu "helva sohbeti"dir. Helva sohbetleri, Osmanlı'da yaygın bir gelenektir. Bu geleneğin özelliği şudur:

> "*Eskiden İstanbul'da uzun kış gecelerinde yapılan bir nevi toplantı. Kış gecelerinde halk, devlet ricali, zaman zaman sohbetler tertip ederlerdi. Bu sohbetlerin gayesi ilmi mübahese olup, çeşitli meselelerde görüş alışverişi yapmaktı. Sohbet meclislerine, ālim, şair ve ilim adamları davet edilir; ilmi, edebi sohbetlerden sonra nefis helvalar yenirdi. Tarihte, Lale Devri'nde yapılan helva sohbetleri pek meşhurdur. Böyle ilmi meclislere Sultan Üçüncü Ahmed Han da davet edilir, gayet olgun geçen bu meclislerde ilmi sohbetlerle hoş ve faydalı vakit geçirilirdi*" (Uslubaş 2013: 278).

Görüldüğü üzere, bu sohbetlerde bulunmanın bir usūlü bir adābı vardır. İsteyen herkes kendince hareket edemez. Bu yüzden Hevāyī de bu sohbetlerde

helva yemeden gitmek istemenin görgüsüzlük ve kaba bir hareket olduğunu söylemektedir.

Nābī'de ise, āşık, sevgiliyi kucaklamak istemesine rağmen, gecenin gözcülük yapması sebebiyle bu arzusunu gerçekleştirememektedir. Burada " felegüñ kārı" denilerek, feleğin, āşığa hep eziyet vermesi, isteklerini gerçekleştirmede engel olması da anlatılmaktadır. Felek, divān şiirinde hemen hemen her şairin şikāyet ettiği bir unsur olarak göze çarpar. Bu durumun sebebi şöyledir

: "(...) *Dünyayı dokuz felek çevreler. Bunlar, içiçe geçmiş şekilde soğan zarı gibi dünyayı çevrelemişlerdir ve dünya göğünden başlamak üzere yedi tanesi yedi gezegenin feleğidir (...) Atlas feleği dönerken diğerlerini de kendi istikametinde dönmeye zorlar. Bu dönüş büyük bir özellik taşır. Kendi istikameti dışında dönüşe zorlanan sekiz felek, insanların tâlihleri, refāh ve mutlulukları üzerinde değişken ve aksi durumlar ortaya koyar. İşte felekler üzerinde şikāyet etmenin nedeni budur. 'Kahpe felek, dönek felek' gibi şikāyetlerin aslı da dokuzuncu felek olan Atlas feleğinin ters dönüşü nedeniyledir.(...)"*(Pala 2010:149).

Nābī'nin beytinde de felek işini yapmış ve bekçi rolü üstlenerek, āşığın sevgiliyi kucaklamasına engel olmuştur.

4. Dördüncü beyitte Hevāyī: "*Onun yaptığı edebsizliğe darıldığımı duymuştur. O uşağın bana üzülmesi namussuzluk gelir.*"

Nābī'nin buna paralel beyti gazeldeki dokuzuncu beyittir. O beyitte "*O ay yüzlü benim övünmeye ihtiyacım olmadığını duymuştur ama onun bunu bilmemezlikten gelip beni övmesi bana karşı yapılan bir misafirperverliktir.*"

Hevāyī, bir önceki beytinde bahsettiği "sohbette helva yemeden gitmenin görgüsüzlük olması"nı bu beyitte de devam ettirmektedir. Bundan dolayı dargınlığını, o kişi işitmiştir. Kişi muhtemelen, Hevāyī'nin böyle yaptığına üzülmektedir. Fakat Hevāyī, bu duruma sinirlenmiş ve bunu namussuzluk olarak görmüştür.

Nābī'de ise, meclisteki sākī, şairi övüp durmaktadır. Nābī, övülmeyi istememesine, sevmemesine rağmen bu durumdan şikāyetçi değildir. Aksine, o ay

yüzlünün kendisini övmesini istemektedir. İki beyitte “kaltabanlık – mihribānlık” denilerek zıt bir anlam oluşturulmaya çalışılmıştır.

5. Son beyitte Hevāyī: “Ey Hevāyī! Bir iki sene içinde askerli gelmez ise, elbette Edirne evlerinin sonu Baldıranlıktır.”

Nābī: “ *Ey Nābī! Dünyanın en güvenli yeri sorusunun cevabı, kanaatin harabe olmuş yerinde nişansın/unvansız/ kendi hālinde olmaktır.*”

Hevāyī’nin beytindeki anlamı tam olarak kestirebilmek mümkün değildir. ““ askerli” ve “Baldıran” sözcüklerini ne anlamda kullandığına dair kesin bir bulgu bulunmamaktadır. Hevāyī, Kastamonu’da bulunduğunu gazellerinde söylemiştir. Kastamonu’da da “Baldıran” ilçesi bulunmaktadır. Fakat Edirne evlerinin sonu dediğine göre bu ilçe olması uzak bir ihtimal gözükmektedir. Aynı zamanda “Baldıran”, Maydanozgillerden, nemli yerlerde yetişen zehirli bitkilerin ortak adı, ağı otu, baldırgan.[24]

Nābī’nin beytine baktığımızda burada Muhibbī’nin “*Halk içinde mūteber bir nesne yok devlet gibi/ Olmaya devlet cihānda bir nefes sıhhāt gibi*” beytine yakın anlamda olduğunu görürüz. Nābī, dünyada en güvenli yerin harābe bir yerde tevekkül içinde olmak olduğunu söylemektedir.

---

24 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5591acc5183d90.95574821 (E.T 25.06.2015).

VII

Hevāyī[25]	**Nābī**[26]
Bir çuḳayı kesdir ki ʿabādır dimesünler *Bir ṣarıġı ṣardır ki ḳabādır dimesünler* *Bir zülfe deli göñlüñi ben it ki mecānīn* *Vā-sūḫte-i dār-ı şifādır dimesünler* *Bir balçıġa düş tā ki saña ehl-i şekāvet* *Ālūde-i çirk-āb-ı ḫelādır dimesünler* *Boya saḳalıñ aġını ḥınnā ile tā kim* *Ebnā-yı zamān saña babadır dimesünler* *Ḳaşmerliği terk eyle Hevāyī-veş aġırlaş* *Tā kim saña ḫalḳ ehl-i riyādır dimesünler* Mefʿūlü/Mefāʿilü/Mefāʿīlü/Feʿūlün	*Bir dilbere dil vir ki belādır dimesünler* *Bir bādeyi nūş it ki ḫatādur dimesünler* *Bir derde esīr ol ki eṭibbā-yı zamāne* *Vābeste-i tedbīr-i devādur dimesünler* *Dök naḳd-i sirişküñ ser-i kūyında nigāruñ* *Tā müddeʿiyān saña gedādur dimesünler* *Laḫt-ı ciger ü nāleñi ıẓhāra şitāb it* *Tā kim saña bī-berg ü nevādur dimesünler* *ʿAbdī gibi āşüfte-i ḫubān-ı cihān ol* *Nābī saña tā ehl-i riyādır dimesünler* Mefʿūlü/Mefāʿilü/Mefāʿīlü/Feʿūlün

1. İlk beyitte Hevāyī: "*Bir çukayı kestir ki ona artık aba demesinler, sarığı da sardır ki ona kabadır demesinler.*"

Nābī: " *Bir güzele gönül ver, onu sev ki, artık kimse onun belā olduğunu söylemesin; bir içkiyi de öyle bir iç ki bu yaptığına da kimse 'bu hatadır' demesin*" demektedir.

Hevāyī'nin beytini incelediğimizde karşımıza "çuka" sözcüğü çıkmaktadır. Çuka, kaynaklarda şu şekilde geçmektedir: " *Yünden yapılan kumaş nevilerinden biri hakkında kullanılan bir tabirdir. Çuka yazılır, çuha okunurdu. Farsça olan bu kelime 'Burhan-ı Katı'da 'yünden ederler. Maruf libastır ki Türkīde çuha derler' suretinde izah edilmiştir.*" (Pakalın 1983:I:384). Görüldüğü üzere, çuka, çobanların giydiği abaya da benzer bir giysidir. Hevāyī, çukanın kesilerek abaya benzememesini söylüyor. Aksi takdirde ona çuka yerine "abā" denilecektir. Beytin ikinci mısrasında da yine günlük yaşamda kullanılan "sarık" ve "kaba" kelimeleri geçmektedir. Sarık:

"*Kavuk, börk, külāh, fes ve emsali başlıklar üzerine sarılan tülbent, ağbanī veya şala verilen addır. Bunun yerine Arapçası olan*

---

[25]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 10/a
[26]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı I, Akçağ yayınları, Ankara,631

*'amame' de kullanılırdı. Sarılış şekline göre dardağan sarık, silme sarık, burma sarık adını alırlardı. Ulema; beyaz, tarikat mensupları; beyaz, kırmızı, siyah, yeşil, halk; ağbani sarık sararlardı. Sarığın sarkık olarak bırakılan ucuna 'taylesan' denilirdi (...)"*Pakalın 1983:III:129).

Kaba ise "Üste giyilen kaftan nevinden elbisenin adıdır. 'Kamus-ı Osmanī'de 'kaftan, libas, ruba' suretinde izah olunmuştur.(...)." (Pakalın 1983: II:112). Yine burada "kaba" ile "sarık"ın birbirine benzetilme ihtimaline karşı Hevāyī, muhatabını uyararak sarığın sardırılmasını aksi takdirde onu görenlerin buna "kaba" diyeceğini söylemektedir.

Nābī'de klasik mazmunlar kullanılmış ve rindāne bir gazel uslūbu kullanılmıştır. Burada Nābī, sevgiliyi sevmenin bir bela olduğunu bilmektedir, fakat çok güzel bir sevgiliye āşık olunduğu takdirde bunun belā olmayacağını söylemektedir. İçkinin de farklı bir şekilde içildiği zaman kimse buna "bu hatadır, günahtır" demeyecektir, demektedir. Ayrıca burada geçen "belā" sözcüğü de klasik divān şiirinde sıkça geçen bir unsurdur.

Belā: "*Gam, keder. Bir hadiste "Belānın en şiddetlisi peygamberlere, sonra velīlere isābet eder" buyurulmuştur. Divān şiirinde ise āşık, belāların en kötüsüne kendisinin uğradığını söyler. Sevgilisinin güzelliği ile ilgili her şey onun için bir belādır. Ayrıca belā kelimesinin, "evet, hayhay, peki" anlamı da Kālū Belā ile kelime oyunu yapmak için kullanılır.*" (Pala 2010:64)

. İçkiyi içmek de tıpkı Bākī'nin meşhur beytinde olduğu gibi "*Dilā cām-ı şarab-ı ışk-ı yārı şöyle nūş it kim/ Felekler güm güm ötsün başına hum-hāneler dönsün"*dedirtecek bir içiş olmalıdır. Böyle olunca, herkes artık bu yaptığının hata olduğunu söylemeyecektir.

İki beyti karşılaştıdığımızda kullanılan ses yapısının "demesinler, hatā/belā – abā/kabā, bir" benzemesinin ötesinde; anlamlarına baktığımızda bir "farklı olma" durumu söz konusudur. Hevāyī'de bu daha çok somut öğeler "sarık-çuka" olurken; Nābī'de "dilbere dil ver – bādeyi nūş et" şeklinde soyut ve klāsik öğeler şeklinde kendisini göstermektedir. Her iki şair de, belli, alışılagelen unsurların farklı şekilde yapıldığında, kimsenin laf edemeyeceğini söylemek istemektedir.

2. İkinci beyitte Hevāyī " *Sevgilinin saçının zülfüne deli gönlünü öyle bir bağla ki, mecnūnlar "Vah vah, şifası darağacının yanmasında!" demesinler."*

Nābī: "*Öyle bir derde yakalan, ona tutsak ol ki, zamanın doktorları, bu dert/hastalık önlem alarak iyileşir demesinler."* demektedir.

Bu iki beyitte Hevāyī'nin Nābī'ye benzer bir anlamda yazdığını görmekteyiz. İkisi de sevgiliye gönül vermiş ve dertlerinin dermanını aramaktadırlar. Etrafındaki insanlar da onlara tavsiye vermektedir. Hevāyī'de divān şiirinde güzellik unsurlarından "zülf" ve onunla anlam ilişkisi üzerine kurulan "bend et" ve " dār" kelimeleri kullanılarak tenāsüp yapıldığını görmekteyiz. "Zülf" sevgilinin saçıdır. Bu beyitte anlatılan Necātī Beg'in ünlü "döne döne" redifli gazelinde de anlatılmaktadır : "*Ayağı yer mi basar zülfüne ber-dār olanın / Zevḳ ü şevḳ ile virür cān u seri döne döne*" . Sevgilinin saçları darağacı gibidir ve āşıklar orada kendilerini asılı hissederler. Kendilerinin orada asılı olması onlar için mutluluk verici, şifa bulucu bir durumdur. Hevāyī'ye akıl veren mecnunlar da bunu kast etmektedir.

Nābī'nin derdi de Hevāyī'ye benzer. O da sevgiliye öyle bir tutulmuştur ki, hiçbir doktorun bu derde derman olmasını, ona tedavi yapılmasını istememektedir. Nitekim bu durum Fuzūlī'de şu şekilde geçmektedir: "*Aşk derdiyle hoşem el çek ilācımdan tabīb / Kılma dermān kim helākim zehri dermānındadır*". Nābī'de doktorlar, Hevāyī'de mecnūnların aşk derdine derman aradıklarını görmekteyiz.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: "*Bir çamura düş ki sana bahtsızlar grubu "bu tuvalet pisliğine bulaşmıştır" demesinler.*"

Nābī: " *Sevgilinin mahallesinde gözyaşının parasını dök; Öyle yap ki sana hiç kimse 'bu fakirdir' demesin.*"

İki beyitte de bir "kınama/ ayıplama" söz konusudur. Hevāyī, muhatabına 'tuvalet pisliğine bulaşmaktansa çamura düşmek iyidir' demektedir. Çünkü; onun bulunduğu durumdan eğlence çıkaranlar, hayatları boyunca her şeyleri ters gitmiş, bedbaht kişilerdir.

Nābī'de ise, bilindiği üzere alışılagelen divān şiiri unsurları bulunmaktadır. "Gözyaşı parası" denilen, āşığın sevgili için döktüğü gözyaşıdır.

Bu gözyaşları yuvarlaklığı ve gümüş rengine benzemelerinden dolayı paraya benzetilmektedir. Āşık, sevdiğini belirtmek için bu gözyaşlarını döker, bunları paraya benzeterek de "ben zenginim" imajını vermek istemektedir. Bu durum Bākī'de de şöyle anlatılmıştır: "*Güzeller mihribān olmaz dimek yanlışdır ey Bākī / Olur vallāhi billāhi hemen yalvārı görsünler*". Nitekim anlatılan durum da buna benzemektedir.

4. Dördüncü beyitte Hevāyī: "*Sen sakalını kına ile boya ki, zamanın oğlanları sana 'bu babadır artık' demesinler.*"

Nābī: " *Ciğerini ve inleyişini göstermekte elini çabuk tut ki sana 'bunda meyve de yaprak da yoktur' demesinler*" demektedir.

İki beyite baktığımızda; Hevāyī'de "saklama"; Nābī'de "açık etme/gösterme" bulunmaktadır. Birbirine zıt durumlar ele alınmıştır. İnsan yaşlandığı zaman sakalları saçları beyazlamaya başlar, bu yüzden onun hālini görenler artık ona "bey, beybaba, baba, amca vb." sıfatlarla yaklaşırlar. İşte bu durumu istemeyen "ben hālā gencim" diyen insan günümüzde de olduğu gibi saçını sakalını boyar. İşte Osmanlı zamanında günümüzdeki gibi boya bulunmadığından bu iş "hınna" denilen günümüzde "kına" dediğimiz bitkisel ürünlerle yapılmaktadır. Hevāyī de, "mademki baba diye anılmak istemiyorsun, işte kına!" demektedir. Kına ile ilgili bazı hadisler de mevcuttur. Deylemi, "*Boyanmanın en iyisi kına ile olandır*", "*İhtiyarlığınızı kına ile giderin. Zira bu, yüzleriniz için güzellik, ağızlarınız için hoşluk, kadın için kuvvettir. Kına, Cennet ehlinin kokusunun seyyididir ve kına küfürle imanı ayırır.*" demektedir. İ. Adiy : "*Sakallarınızı kınalayın. Çünkü melekler müminin kına sürünmesine sevinir*" ve " *Saçlarınızı kınalayın ve Yahudilere benzemeyin*" demiştir.[27]

Nābī, āşığın sevgili için inlemesini ve ciğerinin ādeta kebap olmasını söylemektedir. Bunu kanıtlamak için de acele etmesi gerekmektedir. Çünkü; āşık bunları yapmadığı zaman ona değersiz gözüyle bakacaklardır. Nitekim bu durum Yunus Emre'nin dizelerine şu şekilde yansımıştır: " *Yar yüreğim yar/ Gör ki neler var/ Bu halk içinde/ Bize güler var (...)/ Her kim merdāne/ Gelsin meydāne/ Kalmasın cāne/ Kimde hüner var(...)*"[28]. Şüphesiz bu, şairler arasında "ortak bir bilinçaltı"nın olduğunu göstermektedir. Yunus Emre ile Nābī'nin sözleri arasında

---

[27]Kına ile ilgili hadisler şu kaynaktan alınmıştır*: http://www.kerimusta.com/osmanlidaturk-islam-kulturundehadislerle-kina-ve-tarihi/*(E.T 10.06.2014)

[28]*http://www.siir.gen.tr/siir/y/yunus_emre/yar_yuregim_yar.htm*(E.T 10.06.2014)

ortak noktalar vardır. Yunus'ta yüreğin açılarak sevgiliye duyulan aşkın gösterilmek istenmesi ve eğer bunu yapmazsa insanların kendisiyle eğleneceğini söylemesi gibi, Nābī'de de sevgiliye olan aşkın, āşığın ciğeriyle ve inleyişiyle gösterilmesi, aksi takdirde halkın alay etmesiyle karşılaşılacağı söylenmektedir.

5. Beşinci beyitte Hevāyī: "*Sen maskaralık yapmaktan vazgeç, Hevāyī gibi ağır ol ki sana halk 'bu ikiyüzlü insanlardandır' demesin.*"

Nābī: "*Ey Nābī! Sen de Abdī gibi dünyadaki güzellere gönül ver, böyle yap ki sana kimse 'bu ikiyüzlülerdendir' demesin.*" demektedir.

İki beyitte de son mısralar aynı şekilde yazılmıştır. Hevāyī'nin beytinde geçen "Kaşmerlik", Cem Dilçin'in Tarama Sözlüğü'nde "Herkesi güldürüp eğlendiren, maskara" (Dilçin 1983: 129) olarak geçmektedir. Hevāyī, karşısındakine kendisi gibi davranmasını öğütlüyor. İnsanlara maskaralık yapınca hafife alınacağını, bu yüzden doğru söylese bile herkes "bu ikiyüzlüdür, sözüne inanılmaz" diyeceğini söylemektedir.

Nābī'de ise Hevāyī'dekinin aksine, kendisinin Abdī'ye benzemesini istemektedir. Hevāyī'de şair, muhatabına kendisi gibi ağır olmasını söylerken, Nābī'de bunun tam tersi bir durum söz konusudur. Bu arada, Nābī, bu gazeli "Abdī" ile müşterek bir şekilde kaleme almıştır (Okuyucu 2001:184). Bu sebeble gazeldeki ilk mısralar Abdī'ye, ikinci mısralar Nābī'ye aittir. Nābī, Abdī gibi olmak istemektedir. Çünkü o, kendisini dünyadaki güzellere vermiştir, bundan zevk duymaktadır. Nābī, ona karşı özenmektedir. Yine Nābī'nin sözlerinden anladığımız kadarıyla Abdī, "içi dışı bir insan"dır. O yüzden, bu tavırlarına karşı kimse bir söz söylememektedir. Fakat Nābī, istediği gibi davranamamaktadır.

VIII.

Hevāyī[29]	Nābī[30]
Bāne-i Ṣofya ʿaceb pāk olacaḳ yirlerdür *Pāk iken ḥavżda nā-pāk olacaḳ yirlerdür*[31] *Dilberi ḫalvet-i ḥammāmda çıblaḳ görmek* *Ṣoyınub ḳış güni dellāk olacaḳ yirlerdür* *Çār-gūşe yüzüğe düşdi Çöle köylüleri* *Dörtḳaya yanları ḥaḳḳak olacak yirlerdür* *Ḳuşlar üşdü üzüme buruñu ötdür ṭurma* *Bağlar vażʿ-ı tebūrāk olacaḳ yirlerdür* *Şāh-ı mārān-ı dü-zülf itdi yılancı dile ḳaṣr* *Ḳuṭısı ṭobṭolu tiryāk olacaḳ yirlerdür* *Ḫ˘āce-i dīhi Hevāyī gözi yaşlı görmek* *Düşmenlü nice-i etrāk olacaḳ yirlerdür* Feʿilātün/Feʿilātün/Feʿilātün/Feʿilün	*Kūy-ı dilber ne ʿaceb ḫāk olacaḳ yirlerdür* *Ḫāk iken hem-ser-i eflāk olacaḳ yirlerdür* *Bezm-i aġyārda görmek o gül-i ḫod-kāmı* *Şişe-i mey gibi ṣad-çāk olacaḳ yirlerdür* *Girye-i mesti görürken diyen āyā kimdür* *Ṣaḥn-ı meyḫāne ṭarabnāk olacaḳ yirlerdür* *Her nihālüñ varaḳ-ı zerd-i ḫazān-dīde gibi* *Pāyına düşmege bī-bak olacaḳ yirlerdür* *Ṭurma gül-geşt ider ol serv-i ḫoş-āyende ḫıram* *Ṣarılup gerdenine tāk olacaḳ yirlerdür* *Ṣaḥn-ı ḥammāmda ol şūh-ı dil-ārāmı görüp* *Ṣarılup şevḳ ile dellāk olacaḳ yirlerdür* *Hele biz şād oluruz nāʾil-i vaṣl olmaḳdan* *Gerçi aġyāra o ġamnāk olacaḳ yirlerdür* *Şāhid-i devleti hem-meclis-i nādān görmek* *Nābīyā düşmen-i idrāk olacaḳ yirlerdür* Feʿilātün/Feʿilātün/Feʿilātün/Feʿilün

1. İlk beyitlere baktığımızda Hevāyī: " *Sofya'nın kasıkları acaba temiz olacak yerler midir? Yoksa o temizliğinden arta kalanlar onun havuzunu kirletecek midir?*"

Nābī: "*Sevgilinin mahallesinin toprak olması çok ilginçtir. Orası toprak olduğunda feleklerle birlikte olacak yerlerdir.*" demektedir.

Hevāyī'nin bu gazelinde müstehcenliğe ait pek çok unsur bulunmaktadır. Bu beyitte, Sofya'nın cinsellik organının tıraş edilmesinden bahsedilmekte, bundan dolayı dökülen kılların oradaki suyu kirlettiği söylenilmektedir. Nābī'nin

---

29 Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199,11/a

30 Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı I, Akçağ yayınları, Ankara, s.629

31 Hem italik hem de kalın olarak gösterilen beyitler anlam ve ses paralleliğine uygun olduklarını göstemekle birlikte, açıklamalar bu beyitlere göre yapılmıştır.

beytine baktığımızda, "sevgilinin kūy"undan bahsedildiğini görmekteyiz. İki beyit arasında anlamca herhangi bir uygunluk görülmemekle beraber; Hevāyī'nin sırf nazīre yazmak amacıyla müstehcen bir söyleyişe başvurduğunu görürüz.

2. İkinci beyitte Hevāyī: "*Hamamda tek başına yıkanan sevgiliyi çıplak olarak görmek için, kış günü soyunup orada keseci olmak gerekir.*"

Nābī: "*O bencil bir güle benzeyen sevgiliyi yabancıların meclisinde görmek, şarap şişesi gibi yüz parçaya parçalanmaya benzer.*"

Hevāyī'nin bu beytinde yine müstehzī bir eda görmekteyiz. Beyitte şair, sevgilinin çıplak vücuduna bakabilmek için "hamamda kese görevlisi"(Devellioğlu 2012:195) olarak çalışmak istemektedir. Bu fırsat şair için yani āşık için bulunmaz bir nimettir. Öte yandan Nābī'de divān şiirinin klasik üçlüsü karşımıza çıkar : "Āşık – Rākip – Sevgili". Bu üç unsur divan şiirinin vazgeçilmez ögelerindedir. Āşık, sevgilinin rakip ile olmasından, onunla vakit geçirmesinden ve eğlenmesinden hiç hazzetmez. Āşığa göre rakip, öldürülmesi gereken, ite benzer bir kişidir. Āşığın en tatlı yemeği rakibin helvasını yemektir. Rakip, ağyar kelimesi ile aynı anlamı taşır ve "gayr" kelimenin köküdür. Rakip'in anlamına baktığımızda Nābī'nin neden kırılan bir şarap şişesine benzediğini anlamaktayız:

"(...) Divān edebiyatındaki aşk üçgenini oluşturur. (...)Ağyār daima āşığa yanlış haber verdiği için eğrilikle itham edilir ve bu yüzden kaşa benzer. Rakīb olarak da bilinen ağyār, āşığın şikāyetlerine maruz kalır. Onun için kötü, çirkin, zararlı ve zalimdir. Āşığın nazarında, o, sevgili ile sıkı münasebettedir. Āşığı üzen de zaten budur. Bu nedenle āşık daima sevgiliye tembihlerde bulunur ve ağyār hakkında onu uyandırır. Buna rağmen yār, āşıktan çok ağyāra imkān tanır ve onunla beraber olur, ona yüz verir. O, āşığa ādetā içten içe güler ve onunla alay eder gibidir. Sevgilinin çevresinden asla uzaklaşmadığı için āşığı da ona yaklaştırmaz. Kıskanç ve dedikoducudur. Sevgilinin bir āşığı da odur. Bunun için āşık ile aralarında daimī bir mücadele sürer. Ağyār kelimesi çoğul bir kelimedir. Yani bunlar birden fazla, bazen yüzlercedir. Bu bakımdan ağyār, sevgilinin mahallesinin bekçileri veya köpekleridir.(...)"(Pala 2010:10).

Bu bakımdan, Nābī'nin durumuna şaşırmamak gerekmektedir. Diğer taraftan Hevāyī ise, sevgiliyi hamamda tek başına bulmuş ve onu izlemenin çarelerini düşünmektedir. Nābī'nin gazelindeki altıncı beyit de Hevāyī'nin bu beyti ile aynı anlamdadır.

3. Üçüncü beyitlere baktığımızda Hevāyī: " *Çöke köylüleri, dört köşe yüzüğün başına üşüştüler, onunla çok ilgilendiler. Dörtyaka mahallinin insanları bu yüzden mühürdār olacak kişilerdir.*"

Nābī: "*Kendinden geçmiş gözyaşını görürken 'acaba bu kimdir' dediği zaman, meyhanenin ortasında eğlenicelek zamandır.*"

Hevāyī'de mahallī yer adı olarak Çöke Köyü ve Dörtyaka'yı görmekteyiz. Dörtyaka ve Çöke Köyü, Edirne'de bulunan yerleşim yerlerindendir.[32] Hevāyī'ye göre buradaki insanlar, yüzüklerle çok ilgili kişilerdir. Bu sebeple burada yaşayanların hakkāklık mesleğine yakıştığı söylenmektedir. Nābī'de bir "meclis" ortamı görmekteyiz. Bu meclisin başkişisi gözleri ağlamaktan kendinden geçen sevgilidir. Onu görenler, bu hāline şaşırmakta ve onu merak etmektedirler. Odak nokası sevgili olmasından ibaretle, "sahn-ı meyhāne" denilerek de onun ortada olduğunu kast etmektedir. Bu sebeple orası kendinden geçmiş bir şekilde eğlenilecek bir yer olmuştur. İki beyitte de insanların "merak etmesi" ortak bir unsurdur. Hevāyī'de geçen "Çār kūşe yüzük" ile Nābī'de geçen "sahn-ı meyhāne" yuvarlaklık ve merkezilik açısından benzer ögelerdir.

4. Hevāyī'nin dördüncü beytine baktığımızda "*Kuşlar üzüme üşüşmeye başladılar, sakın durma burnunu öttür. Bahçeler teburak (تبوراك) konulacak yerlerdir.*"

Nābī'de ise Hevāyī'nin yazdığına paralel beyit altıncı beyittir. Bu beyitte: " *O salınarak giden servi boylu sevgili gül bahçesini durmadan gezip dolaşmaktadır. İşte bu bahçelerin olduğu yerler sevgiliye sarılıp ona kemer olacak yerdir.*"

---

[32] http://www.trakyagazete.com/kose-yazisi/114/coke-nahiyesinin-sosyal-ve-ekonomik-yapisi.html (E.T 14.06.2014); http://tr.wikipedia.org/wiki/Hac%C4%B1dani%C5%9Fment,_Lalapa%C5%9Fa (E.T 16.06.2014)

Hevāyī'nin beytinde geçen "tebūrāk" sözcüğünün anlamına dair herhangi bir bilgimiz yoktur. Baktığımız sözlüklerde (Dilçin 1983; Gülensoy 2007:II; Pakalın 1983: III; Devellioğlu 2012) bu ifadeyi karşılayacak bir anlam bulunmamaktadır. Tabure(?) anlamını yerleştirdiğimizde az çok anlam karşımıza çıkmaktadır. Bu şekilde düşündüğümüzde bağdaki üzümlere dadanan kuşlar, sesten ürküp kaçmaktadırlar. Bu sebeple bağın ortasına bir tabure konulur ve orayı birisi gözetlerse kuşlar oraya gelmeyecektir. Nābī'de de sevgilinin gül bahçesinde gezdiğini görmekteyiz. Bu sebeple sevgiliye sarılacak tenha bir yerdir. Sarılmadan kasıt onun belini kavramak olduğundan "kemer"e benzeme anlamı çıkmaktadır. Bu beyit 16.yy.da Bākī'nin meşhūr dizesini anımsatmaktadır: "*Açıl bağın gül ü nesrīni ol ruhsārı görsünler / Salın serv ü sanevber şīve-i reftārı görsünler*". Aynı zamanda Hevāyī'nin bu gazelindeki ikinci beyitte de "sevgiliyi hamamda çıplak görmek" yani onu tek başına görmek anlamını da bu beyit bağlamında düşünebiliriz.

5. Beşinci beyitte Hevāyī: "*Yılanların şahının iki zülfü benim yılanı sever gönlüme kast etti. O gönül kutusu dopdolu onu iyileştirecek panzehirle doludur.*"

Nābī yedinci beytinde: "*Biz o sevgili ile kavuşmaya ulaştığımızdan memnun oluruz. Ama buluştuğumuz yer yabancılara üzüntü veren yerlerdir.*"

Hevāyī'de "şāh-mārān" sözcüğünü görmemiz ve bu kelimeyle birbirine yakın kelimelerin olması sebebiyle, Hevāyī'nin divān şiirinin kelime dünyasıyla beyti yazdığını anlayabiliyoruz. Şāh-mārān "*Yılanların şahı. Efsaneye göre Yemliya adında, insan başlı bir yılan varmış. Yemliya bir mağara altındaki yeşillikler içinde bir ülkede yaşarmış. Zebercetten tahtta oturur, insan gibi söz söylermiş (...)*" (Pala 2010:417) anlamında olacak şekilde divān şiirinde anılan bir efsanevi varlıktır. Sevgilinin saçının yılanlara benzetilmesi de genel bir unsurdur. Bu benzetme kökenini "Dahhāk" denilen İran mitolojisi kahramanından alır. Dahhāk "*İran'ın Pişdādiyān sülālesi hükümdarlarından biridir. İki omuzu üstünde kendisine acı veren iki yılan otururmuş. Bu yılanlara her gün iki çocuk beyni getirilerek yedirilirmiş(...)"*(Pala 2010:104). Sevgilinin saçı gönle dokununca orayı zehirleyecektir. Fakat şarin gönlü "tiryāk" ile doludur.

Tiryāk : *"Afyon; zehirlenmeye karşı kullanılan panzehirdir. Özellikle yılan ve akrep gibi hayvanların sokmasına karşı kullanılır. En ünlü tiryāklar Irak ve Bağdat'ta yapılanlardır. Yılanın zehiri alınarak terbiye*

edilip panzehir yapılması eskiden ünlü bir ādet idi. Bu tiryāk bir nevi aşı olup vücūda bağışıklık kazandırmaktadır.(...)" (Pala 2010:458-459).

Görüldüğü üzere "şāh-māranın dile kast etmesi" ve "kutusu dopdolu tiryāk" arasında bir uygunluk görülmektedir.

Nābī'de sevgiliye kavuşmanın mutluluğu görülmektedir. Bu yerde yabancılar āşığı görüp kıskanır ve üzülürler. Hevāyī'de zehre karşı panzehir bulunurken, Nābī'de rakiplere karşı sevgiliyle beraber olmuş, ilacını bulmuştur.

6. Son beyitlere baktığımızda Hevāyī: "*Ey Hevāyī! Hocanın köyünü mevzinin başı görmekten amaç, orası düşmanlarını görüp anlayacağın yerdir.*"

Nābī: "*Ey Nābī! Talihimize şahit olanları aynı mecliste mutsuz görmek, düşmanlarının kim olduğunu anlayacağın yerlerdir.*"demektedir.

İki şair de düşmanlarının kim olduğunu anlamak istemektedir. Hevāyī, hāce diyerek kaba sofuları kast etmektedir. Hevāyī'nin durumundan mutsuz olmaları sebebiyle, Hevāyī, onları asıl düşman olarak görmektedir. Nābī'de de sevgiliye kavuşmanın verdiği mutluluk yani devleti gören yabancılar, onun bu hālini kıskanmakta ve mutsuz durumdadırlar. Sevinmedikleri için Nābī, onların gerçek yüzünü görmüş ve onları düşman olarak nitelemiştir.

IX.

Hevāyī[33]	Nâbī[34]
Dem-i zifāf ẓuhūr-ı nev-i ḫıyāra düşer *Uyarsa baḫt eger sūrumuz ayyāra düşer* *Belā-yı ḳahve ṭoyulmaz bir iki varmaḳ ile* *O meğer ḫāṭır-ı zāre vara vara düşer* *Ḫayāl-i çizme-i dildārdan tehī göz yoḳ* *Mis̱āl-i ḳoġa-i çermīn her bekāra düşer* *Değil bataġa düşenler hep eski dükkānıñ* *Siyāh kerpiç-i dīvārı pāre pāre düşer* *Ne dil murād idinür yolda bir dutam türüni* *Ne ʿarż-ı şāḫçe idrāk-ı çuḳadāra düşer* *Hemān bize yiyecek penīr ile ekmekdir* *Bütün ḳuzı maḥal sofra-i kibāra düşer* *ʿAlemṭaġına çıḳar ki Hevāyī zillet ile* *O dil ki Türk-ṣıfat ḫāk-i Üsküdāra düşer* Mefāʿilün/ Feʿilātün/ Mefāʿilün/ Feʿilün	*Dem-i viṣāl ẓuhūr-ı ḫāṭ-ı nigāra düşer* *Ḫudā virürse eger ʿīdümüz bahāra düşer* *Hemān bize düşecek vaḳt-i gülde ʿişretdür* *Fiġān-ı nābe-maḥal meşreb-i hezāra düşer* *Hayāl-i ʿarıż-ı dildārdan tehī dil yoḳ* *Mis̱āl-i pertev-i ḫurşīd her diyāra düşer* *Ne dil ümīd edinür būy-ı zülf-i dildārı* *Ne neşr-i būy-ı kerem ṭābʿ-ı rūzgāra düşer* *Ṣafā-yı meykede bir görmek ile añlanmaz* *O zevḳ ḫāṭır-ı ʿuşşāḳa vara vara düşer* *Degül zemīne düşen berf ḫāne-i çerḫüñ* *Beyāż-ı ṣūret-i dīvārı pāre pāre düşer* *Serīr-i çerḫe çıḳar rūzgār ile Nābī* *O dil ki ḫāk-ṣıfat cāy-ı reh-güzāre düşer* Mefāʿilün/ Feʿilātün/ Mefāʿilün/ Feʿilün

1. İlk beyitleri incelediğimizde Hevāyī: "*Gerdek gecesi hıyarın yeni ortaya çıktığı zamana denk gelir. Eğer bundan bahtımız uyanırsa düğünümüze ayyar gelir.*"

Nābī: "*Kavuşma zamanımız sevgilinin ayva tüylerinin ortaya çıkmasıyla aynı zamanda olur. Eğer Allah nasip ederse bizim de bayramamımız bahar zamanına denk gelir.*"

İki beyite baktığımızda Hevāyī'de "keder", Nābī'de "sevinç" vurgusuna dikkat çekildiğini görürüz. Hevāyī, muhtemelen bir düğüne şahitlik etmektedir. Bu düğünde damat adayı, gerdek gecesinde gelinle "aşk alışverişi" yaşayacaktır. Bunun sonucunda sevgilisiz kalan şair, bahtının iyi olmaması sebebiyle, bahtı açıldığında acılara üzüntülere gark olacağını söylemektedir. "Ḫıyār", hukuki bir terimdir. Devellioğlu, kelimenin anlamını şu şekilde vermektedir: "huk. Bir işi

[33]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 11/a
[34]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı I, Akçağ yayınları, Ankara, s.634-635

yapıp yapmamada serbestlik; İslām hukukunda alış-veriş mesʾelelerine āit muhayyerlik husūsu. 2. (hayyīr'in c.) hayrı, iyiliği çok olan kimseler" (Devellioğlu 2012:418). Bu kelimenin ikinci anlamı ile beyti yorumladığımızda ise şu anlamla karşılaşmaktayız: "*Gerdek gecesi zamanında yeni yeni iyilikler hayırlar ortaya çıkar; bizim de bahtımızın neşeli zamanıysa o zaman acı çekmek bizim payımıza düşer.*" Bu şekilde de karşımıza Şeyh Galib'in şu dizeleriyle benzer olduğu görülür: "*O zaman ki bezm-i cānda bölüşüldü kāle-i kām / Bize hisse-i muhabbet dil-i pāre pāre düştü*" (Canlar meclisinde herkese mutluluk düşerken, sevgi ve aşk verilirken bize de parça parça olmuş bir gönül verildi). Şeyh Galib'in Hevāyī'nin Divān'ından haberdar olduğunu bilemiyoruz ama Hevāyī'nin beytinin ikinci anlamı bu şekildedir. Bu noktada Hevāyī'nin 1710 dolaylarında vefat ettiği; Şeyh Galib'in ise divānını 1780 senesinde meydana getirdiği gözden uzak tutulmamalıdır.

Hevāyī'nin nazīresinde sosyal yaşamdan izler görünmesine karşın, Nābī'de klasik şiirin unsurları göze çarpmaktadır. Burada Nābī'nin "āşıkāne gazel" yazdığını görmekteyiz. Nābī, sevgilinin yanaklarında ayva tüylerinin çıkmasını kavuşma zamanının geldiğine işaret etmekte; bayramın gelişinin de bahara rast geleceğini Allah'tan dilemektedir. Ḫaṭ sözcüğünün divān şiirinde nasıl kullanıldığını görecek olursak, Nābī'nin neden sevinç içinde olduğu ortaya çıkmaktadır:

> "*Ayva tüyü, gençlerin yüzünde yeni çıkan sakal ve bıyık, sarı tüyler. Şiirde yanak, dudak, ben, saç ve çene ile birlikte kendini gösteren hat, genelde hūb olarak düşünülür.(...) Hattın güzel olanı yeni bitmiş olanıdır ki 14-15 yaşı ifade eder.(...) Hatt'ın sebz, sebze-zār, çemen, ter ve giyāh gibi unsurları içine alınması, yeşillik durumunu ortaya koyar. Bazen yeşillikle çevrelenmiş bir kuyuyu andıran çene çukuru, bazen de yeşil otlarla sarmalanmış bir gülü andıran yanak hayāli de bu yüzden kullanılır. Āşık, ayva tüylerine karşı içten bir sevgi duyar.(...)*" (Pala 2010:196).

Nābī, işte bu sebeple kavuşma zamanından bahsetmektedir. Öte yandan bahara denk gelecek bayram da Ramazan bayramıdır.

2. İkinci beyitleri incelediğimizde Hevāyī: "*Kahve belası bir iki kez oraya gitmekle savuşturulacak dert değil. O, sanırsam inleyen, onu arzulayan hatrımıza sürekli uğramadadır.*"

Nābī: "*Bize gül devrinde düşecek olacak hemen bir sohbet meclisi kurmaktır. Bülbüle ise yersiz yersiz meşrebine göre feryāt etmek düşer.*"

Hevāyī'nin beytine baktığımızda karşımıza Osmanlı'da ādeta bir kültür hālini alan "kahve" karşımıza çıkmaktadır. Öncelikle kahvenin ve kahvehāne olgusunu incelersek, Hevāyī'nin neden kahve'yi aklından çıkaramadığı, bir iki kez içse bile, hatırını zorladığını anlayabiliriz.

"*İstanbul'da son derece yaygınlaşan ve pek çok kişinin saatlerce vakit geçirdiği bir diğer mekân da kahvehaneydi. Peçevi'ye göre, İstanbul'da kahve, ilk olarak Halep'ten Hakem adından bir adam ile Şam'dan Şems adında birisinin 1554 yılında bir kahve dükkânı açmasıyla görüldü. (...) Gerçekten de, kahve ve türün içmek insanların öyle vaktini alıyordu ki, bir şiire göre, insanların namaz kılmaya vakitleri kalmaz olmuştu. Kātip Çelebi'ye göre, yüzyılın sonuna gelindiğinde, kahveyi yasaklamaya yönelik her türlü dindar girişimden vazgeçilmek zorunda kalındı. Kahve, her yerde açıkça tüketiliyordu ve her sokakta bir kahvehane bulunuyordu. Kahvehanelerdeki kıssahanlar [masalcılar] ve çengilerin sunduğu harika eğlencelerden dolayı, hiç kimse işe gitmiyor ve alışveriş yapmıyordu. Halk kahvehanelerde dedikodu yapıyor ve padişahtan dilenciye, her konuda fikir yürütüyordu. Kahvehanelerin bu özelliğinden dolayı, IV. Murad gibi padişahlar bunları son derece uygunsuz buluyordu: IV. Murad, yasaklamakla kalmayıp, ayrıca bu fitne yuvalarını yıktırmıştı. Daha önce I. Ahmed tarafından getirilen bir yasak da yine aynı nedenden kaynaklanıyordu. Ancak sarayın yasakları etkisiz kaldı ve kahvehaneler çoğalmaya devam etti. Kimilerine göre, kahvehaneler birer günah yuvasıydı.(...) Kahvenin çok popüler hāle gelmesi ve kahvehanelerin olağanüstü cazibesi, başta Ebusuud Efendi olmak üzere ulemayı kahrediyordu. Ebusuud Efendi'nin bu içeceğe olan düşmanlığı öyle meşhurdur ki, halk arasında, onun başkente kahve taşıyan gemileri batırttığı dedikodusu yapılıyordu. (...) Tıpkı erkeklerin bütün gün tembel tembel yayılıp, küçük paşalar misali bacaklarını sallayarak oturdukları berber dükkānları gibi, kahvehaneler de erkeklerin sohbetle, dedikoduyla ve devlet için çok daha tedirgin edici olan kışkırtıcı yakınmalarla vakit öldürdükleri, çok sık gidilen buluşma yerleriydi.(...)*" (Boyar ve Fleet 2014: 210-215).

Altıntıdan da görüleceği üzere Hevāyī'nin kahveyi aklına getirmesi şaşılacak bir durum değildir. O bir denizin dalgası gibi aklına gelip gitmektedir.

Nābī'nin beytinde iki taraf vardır. Birisi āşıklar, diğeri bülbüldür. Vakt-i gül, yani bahar mevsimi geldiğinde dostlar bir araya gelip bir meclis oluşturacaktır. Bu mecliste de şaraptan dolayı bir neşe ortaya çıkacaktır. Öte yandan bahar mevsimi, gülün açıldığı bir dönemdir. Bülbül de güle olan aşkından dolayı inleyişlerine başlayacaktır. Nābī, bu inleyişlere "yersiz inleyişler" demektedir. Hezār, hem bülbül hem de "bin" anlamındadır. Nazīre yazan Hevāyī, sanırız bu beyitte kendisini yersiz öten bülbüle benzetmektedir. Çünkü kahve aşkı hatırından çıkmamakta, bir iki kez içse bile yetmemektedir.

3. Üçüncü beyitlere baktığımızda Hevāyī: "*Sevgilinin çizmesinin hayalini kurmayan bir göz bile yoktur. O yüzden her bekâra hayvan derisinin hasıra benzeyeninden çizme yapmak düşer.*"

Nābī: "*Sevgilinin yanağının hayaliyle dolmayan hiç bir gönül yoktur. Onun güneşin ışığına benzeyen yüzü her diyara/ gönle düşmektedir.*"

Hevāyī'nin beytinde āşıkların gönlünü sevgilinin çizmesi süslerken; Nābī'nin beytinde sevgilinin "yanağı" āşıkların gönlünü süslemektedir. Çizme, daha maddi bir unsurdur. Hevāyī'nin bahsettiği çizmeler hayvan derisinden yapılma "çerm" ve koğa ya da koğalık da denilen "hasır otu denilen ve hasır örmeğe yarayan bir saz"dan(Dilçin 1983:142) yapılmadır. Âşıklar sevgilinin çizmesine benzeyen bir çizme yapmak için bu iki maddeden yararlanmaktadır.

Nābī'de de, sevgilinin yanağının hayālini düşleyen âşıklara göre, o yanaklar güneşe benzemektedir. Güneşin zerreleri de āşığın gönlüne erişmektedir.

4. Dördüncü beyitlerde Hevāyī: "*Bataklığa düşen gübre değildir; aksine eski dükkânın siyah kerpiç duvarı parça parça düşmektedir.*"

Nābī'nin gazelinde Hevāyī'nin yazdığı anlam ve kelimelerle örtüşen beyit altıncı beyittir: "*Feleğin evine düşen kar değildir. Aksine duvarın yüzündeki beyazlar parça parça yere düşer.*"

Hevāyī'de alışık olduğumuz şekilde, şanssızlığını dile getiren bir beyte rastlıyoruz. Burada; Hevāyī, bataklığın içinde olan siyah siyah parçaların aslında

"gübre" olmadığı, bunun eski dükkânın duvarının dökülmesinden oluşan parçalar olduğunu dile getirmektedir.

Nābī ise, beyaz tozların kar değil, beyaz duvarın döküntüleri olduğunu söylemektedir.

İki beyiti karşılaştırdığımızda "siyah-beyaz" tezatlığı göze çarpar. Hevāyī'de "siyah kerpiç duvar" söz konusu iken; Nābī'de "beyaz-ı ṣūret-i dīvār" söz konusudur.

5. Beşinci beyitte Hevāyī: "*Ne gönül bir yutumluk tütünü arzu eder ne de padişaha yazılan mektubu anlamak çokadara düşer.*"

Nābī'de Hevāyī'nin beytiyle paralel olan dördüncü beyittir: " *Ne sezgilinin saçının kokusunu, gönül ümit eder ne de bu koku, cömertlik kokusunu dağıtan rüzgârın tabiatına yakışır.*"

Hevāyī'nin beytinde geçen "tütün, arz-ı şāhçe ve çokadar" sözcükleriyle ilgili bilgiler, bize beyitteki anlamı vermeye yardım edecektir. Öncelikle "tütün"ü ele alalım. Bilindiği üzere, tütün, bugün de kullanılan sigaranın hammaddesidir. "Tütün"ün Osmanlı'daki geçmişine göz attığımızda şu bilgilerle karşılaşıyoruz:

> *"İstanbul'da edinilebilecek lüks maddeler, pahalı giysilerle ve mücevherlerle sınırlı değildi. 17. yüzyıldan itibaren bir başka lüks ürün, şehrin pazarlarında boy göstermeye başladı ve İstanbul halkı tarafından zevkle benimsendi. Peçevi'ye göre, rutubetin yol açtığı hastalıklara çare diye 'İngiliz Kāfirler' tarafından satılan bu ürün tütündü ve 1600 yılında imparatorluğa getirilmişti. Tütünün gelişi için daha geç bir tarih olan 1606'yı veren Naima, tütün Avrupa'da şehre geldiğinde, caiz olup olmadığına dair bir kıyamet koptuğunu, ancak buna rağmen, kısa sürede yaygın bir bağımlılık hālini aldığını söyler. Gelişinden kısa süre sonra tütün, tıbbi amaçlar dışında kullanılmaya başlanmıştı.(...) Tütün içmek yaygınlaşmış olabilirdi ama belli ki herkes bunu layıkıyla içmeyi bilmiyordu ve bazı içicilerin tiksindirici ādetleri büyük rahatsızlık yaratıyordu.(...) Pek çok kişi için haz kaynağı olan tütün, kimileri içinse büyük şer kaynağıydı ve bunu lanetleyen yalnızca Peçevi değildi. (...) IV. Murad, tavizsiz bir tütün karşıtıydı. Tütünü yasaklayan bir kanun çıkararak, her kim tütün içerken görülürse öldürüleceğini ilan etmişti. Tebdil-i kıyafet gezdiği bir sırada,*

aralarında devlet memurlarının da olduğu on dört kişiyi oturmuş tütün içerken yakalayınca hepsini öldürtmüştü.(...) IV. Murad'ın uyguladığı ağır cezalara rağmen, insanlar cepleride minik lüleler taşıyıp, fırsat buldukları yerde, bilhassa tuvaletlerle, tütün içmeye devam ettiler.(...) Yönetimin tütün yasakları, ahlaktan ziyade yangınla ilişkiliydi; hatta Kātip Çelebi'ye göre IV. Murad'ın yasağı bile bundan kaynaklanıyordu. (...) Yasaklara rağmeni tütün içmeye devam edildi ve bu tür engellemeler pek etkili olmadı. Tiryakilere göre, "tütünün tadı ve rātihası, bal ve şekerde dahi yoktu."(...)" (Boyar ve Fleet 2014:202-206).

"Arz" sözcüğünün anlamı ise; "(...)Kişinin resmī ve yüksek bir makamdan bir istediğini bildirir yazı. Mārūz=arz edilmiş, söylenmiş söz. Osmanlı terminolojisinde, padişaha söylenen söz için de kullanılırdı (...)" (Uslubaş 2013:72). "Çukadar" ise:

"Çuhadar; sarayın büyük memurlarından ve padişahın hizmetlerinde bulunanlardan birinin unvanıdır. Çuhadardan bozmadır. Bu tabir 'Lehçe-i Osmanī'de (1306 tab'ı): 'Ayak hizmetinde çuka mülebbes hizmetkār, iç ağası', 'Kamūs-ı Türkī'de de 'ayak hizmetinde bulunan çuha elbiseli yahut çuhadan olan perdenin haricinde emre muntazır hademe' suretinde kayıt ve izah edilmiştir." (Pakalın 1983:I:385).

Görüldüğü üzere, Hevāyī, bir yutumluk tütünü bile istememektedir. Bu yüzden bir "arz" kaleme almıştır. Bunun padişah için olduğunu söyleyerek, hizmetçi görevini gören çokadarın anlamayacağını söylemektedir.

Nābī'de de divān şiirinin klasikleşen konularından olan "sevgilinin saçı" söz konusudur. Bilindiği üzere, sevgilinin saçının kokusunu āşığa rüzgâr ulaştırır. Bu, rüzgârın yaratılışında vardır. Nābī'de de Hevāyī'de olduğu gibi bir "ümitsizlik" durumu ele alınmıştır. Āşık artık sevgilinin saçının kokusunun gelmesinin zor olduğundan ümidi kesmiş, rüzgârın bile artık bunu yapamayacağını söylemektedir.

6. Altıncı beyitlere baktığımızda Hevāyī: "*Bize düşen peynir ekmek yemek iken, sofranın büyüklerine düşen bütün bir kuzudur.*"

Nābī'bin beşinci beytinde ise "*Meyhanenin zevki, orayı bir kere görmekle anlaşılmaz; o zevk āşıkların hatırına vara vara gelir.*" denilmektedir.

Gazel boyunca bahtsızlığına, talihsizliğine vurgu yapan Hevāyī, bu beytinde de bunu sürdürür. Kendisine yiyecek sadece peynir-ekmek var iken, sofradaki büyüklere –ki muhtemelen zengin, varlıklı, saygın kişiler – tam bir kuzu düşmektedir. "Peynir ekmek" yemek, bugün de yaşanılan bir durumdur. Hevāyī'de gündelik yaşama dair izleri bulabiliyoruz.

Nābī'de ise "meykede"nin zevkinin, āşıklara vara vara, bir dalganın sahile varışı gibi gelmektedir. Oranın zevki, sadece oraya bir kez varmakla anlaşılamayacağını söylemektedir.

7. Yedinci beyitlere baktığımızda Hevāyī: "*Ey Hevāyī! Sen bu düşüklük ile Alem Dağı'na çıkarsın. O gönül ki, Türk karakterli, Üsküdar toprağına düşer.*"

Nābī: " *Nābī rüzgār ile feleğin tahtına çıkar. O gönül ki, toprak huylu yol geçme yerine düşer.*"demektedir.

İki beyitte de şairlerin tezad sanatı yaptıkları görülmektedir. Hevāyī, "zillet" ile Alem Dağı'na çıkmakta iken; Nābī, "rüzgar" ile feleğin tahtına çıkmaktadır. Aynı şekilde "mübalağa" sanatının yapıldığını da görmekteyiz. Hevāyī'nin beytinde geçen Alemdağı, İstanbul'un Anadolu yakasında, Çekmeköy sınırları içerisinde bulunan ve yüksekliği 442 m. olan bir tepedir.[35]Hevāyī'nin zilleti, o hāle gelmiş ki, bu tepeye onlarla ulaşmaktadır.

Ayrıca beyitte geçen, Türk-sıfat Üsküdar da muhtemelen, Üsküdar'ın nüfus çoğunluğunun Türklerden oluştuğunu belirtmektedir.

Nābī ise rüzgârın yardımı ile feleğin tahtına ulaşacağını söylemektedir. Gönlünün ise toprağa düştüğünü söylemektedir.

İki beyitte de "yükseklere çıkma" ve oradan "toprağa ulaşma" ortak konulardır.

[35]http://tr.wikipedia.org/wiki/Alemda%C4%9F , (E.T 21.06.2014)

X.

Hevāyī[36]	Nābī[37]
Ṣāḳīden ḳor almaġa tiryākīden nevbet mi var *Oṭasında Ḳadri ṣolaġın meğer rāḥat mı var* *Geh ʿacūz-ı zişt ü geh fertūt gāhī genc ḳız* *Zānīniñ ḳapu ḳapu çekmediği ʿavret mi var* *Ḥāṣıl eyler kāle-i efkār ile ḫüsrān u renc* *Ehl-i sūḳa aḳçesizlik gibi bir zillet mi var* *Kārdan maḳṣūdumuz hep ehl-i dükkān olmadır* *Yoḫsa kāra kehle bāzārında bir minnet mi var* *Bir ādem dükkānınıñ öñünden olmazsın ıraḳ* *Çoḳdan ey sāʾil Hevāyī ile ünsiyyet mi var* Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/ Fāʿilün	*Pāy-ı yāre düşmege aġyārdan nevbet mi var* *Sāyesinde nahl-i ümmīdüñ rāḥat mı var* *Geh kemān-ı hicr ü geh zehr-i sitem geh bār-ı ġam* *ʿĀşıḳ-ı fersūde-bāzū çekmedük miḥnet mi var* *Cilve eyler cāme-i yek-reng ile yeʾs ü ümīd* *Ṭabʿa istīlā-yı ḥayret gibi bir niʿmet mi var* *Vaṣldan maḳṣūdumuz memnūn-ı cānān olmadur* *Yohsa vaṣla ʿālem-i endīşede minnet mi var* *Bir nefes kāşāne-i ḳalbinden olmazsın cüdā* *Çokdan ey ġam Nābī-i nā-şād ile ülfet mi var* *Nābīyā tāze metāʿ ile pür itdün ʿālemi* *Çārsū-yı ʿālem-i endīşede zīnet mi var* Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/ Fāʿilün

1. İlk beyitlere baktığımızda Hevāyī: "*Bize sakīden ateş almak için tiryākilerden sıra mı gelir? Solak Kadri'nin odasında acaba bize rahat var mı?*"

Nābī: "*Sevgilinin ayağına ulaşmak için yabancılardan bize sıra mı gelir? Onu da geçtim, sevgilinin gölgesinde ümidimizin fidanını yetiştirecek rahatlığı bile bulabilecek miyiz?*"

İki beyitte de görüyoruz ki, şāirler, başkaları yüzünden sıranın kendilerine gelmediğinden şikâyetçidir. Hevāyī'de tütün içmek için ateşin lazım olduğunu ama sakīnin başkalarına ateş vermesinden, kendisine bir türlü sıra gelmemektedir. Dahası, Hevāİki beyitte de görüyoruz ki, şāirler, başkaları yüzünden sıranın kendilerine gelmediğinden şikâyetçidir. Hevāyī'de tütün içmek için ateşin lazım olduğunu ama sakīnin başkalarına ateş vermesinden, kendisine bir türlü sıra

[36]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 11/b
[37]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı I, Akçağ yayınları, Ankara, s.622

gelmemektedir. Dahası, Hevāyī, "Solak Kadri" denilen bir kişinin odasında kalmaktan da ayrıca memnun değildir.

Nābī'de de başkalarından, yabancılardan yani "ağyār"dan şikāyet edildiğini görmekteyiz. Daha önceden açıkladığımız "ağyār/rakīb" kelimesi, divān şiirinin aslī unsurlarından biridir. Hatta Divān şairleri ağyārın bulunmasından hoşlanmaz. İstenmeyen kişilerdir. Nābī'de ağyārdan şikâyet etmektedir. Ağyār, onun sevgilinin gölgesinde, ümitlerinin yeşermesine bile fırsat vermez.

İki beyite baktığımız zaman, görüyoruz ki, "dinlenme" yerleri başkaları tarafından ādeta huzursuzluk yerine dönmektedir. Hevāyī'de bunu gerçek bir şahıs olan "Solak Kadri" ile görmekteyken; Nābī'de karşımıza "ağyār" çıkmaktadır. İki şair de şiire yaklaşımlarının farklılıklarından dolayı "klasik-mahallī" olarak konuları işlemişlerdir.

2. İkinci beyitlere baktığımızda Hevāyī: "*Gāh çirkin bir kocakarı gāh bunamış biri ve bazen de genç bir kız. Zinā eden adamın kapı kapı dolaşmadığı kadın mı var?*"

Nābī: "*Gāh ayrılığın kemanı gāh sitemin zehri ve bazen de gam yükü. Yıpranmışlığa, eziyete katlanan āşığın çekmediği belālar mı var?*"

Hevāyī'de mahallī bir unsurla karşılaşmamızdan öte, genel bir durum ele alınmıştır. Zinā yapan ya da gayr-ı meşrū ilişki yaşayan bir adamın durumu söz konusudur. Bu adam için "*nerede akşam orada sabah*" durumu söz konusu olduğu için beraber olduğu kadının yaşlı, bunak ya da genç bir kız olması umrunda değildir. Bayağı görünme vardır. Hevāyī de muhtemelen, bu durumdan şikāyetçidir.

Nābī'ye baktığımızda daha edebī bir üslūbla karşılaşmaktayız. Hevāyī'de gördüğümüz bayağılığa karşılık, Nābī'de yine bir şikāyet etme durumu vardır ama bu daha iyi dile getirilmiştir. Nābī, burada āşığın çektiği sıkıntı ve acıların çokluğundan bahsetmektedir. Āşık için çekilmedik çile kalmamıştır.

Hevāyī'nin Nābī'ye yazdığı nazīreler sırf "*nazīre yazmak için nazīre*" anlayışıyla kaleme alınmış görünmektedir.

3. Üçüncü beyitlere baktığımızda Hevāyī: "*Fikirlerimin kumaşıyla sıkıntısının acıları ortaya çıkar. Esnaf ehli için parasızlık gibi bir düşüklük, eziklik mi vardır?*"

Nābī: "*O sevgili tek renkli elbisesiyle üzüntü ve ümidimize cilvelenmektedir. Söylesenize, bunun gibi, şaşkın yaratılışımızı ele geçiren başka bir nimet bulunur mu?*"

Hevāyī'nin beytini incelemek için öncelikle 17.yüzyılda Osmanlı Devleti'nin genel bir durumuna bakmak yeterli olacaktır.

> "*Devletin ekonomik krizlere verdiği tepkiler, genelde sorunları ağırlaştırmaktan başka bir işe yaramadı ve yüzyıllar boyunca birçok padişahın başvurduğu paranın ayarını düşürme önlemi, ekonomik yıkımı daha da hızlandırdı. Peçevī'ye göre, III. Murad'ın benimsediği akçenin ayarını düşürme ve maaşları bu ayarı düşük parayla ödeme politikası, apaçık isyana neden oldu. Fiyatlar öyle fırladı ki insanlar hiçbir şey satın alamaz hāle geldi be bir fiyat devrimi başladı. Akçenin değerindeki her düşüş, fiyatları ve dolayısıyla yüksek geçim giderlerinin ağırlığı altında ezilen halkı olumsuz etkiliyordu. Ayarı düşük para ve devletin uyguladığı başarısız para politikası, piyasa tüccarlarını çileden çıkardı ve 1651'de sadrazam, şeyhülislam ve padişaha karşı gürültülü protestolara sevk etti.(...)*
>
> "*Siyasi istikrarsızlık dönemlerinde piyasayı denetlemek gitgide daha da güşleşiyor ve şehir sakinlerinin ekonomik koşulları daha da kötüleşiyor, bu da olsa olsa padişahın sorunlarını arttırmaya yarıyordu. Bu tür istikrarsızlığın çok somut işareti, isyancıların zoruyla ya da şehirdeki emniyetsizlik ve şiddete karşı dükkân sahiplerinin kendi protesto yöntemleri olarak dükkānlarını kapatmalarıydı. (...) 1703'te Edirne Vakası sırasında isyancılar pazar ve dükkānların kapatılması talimatını vermiş, yalnızca fırınlar, kasaplar ve bakkalların açık kalmasına izin verilmişti.(...)*" (Boyar ve Fleet 2014:182-185).

Görüldüğü üzere, Hevāyī, yukarıda anlatılan sebepler dolayısıyla üzgün durumdadır. Onun tek derdi, parasızlığa yakalanmaktır. Çünkü parasız esnaf, br düşüklüktür. Esnafın da paralı olması gerekmektedir. Nābī'de ise dünyevī bir dert

yerine, aşk ile ilgili bir derdin söz konusu edildiği görülmektedir. Nābī de Hevāyī ile çağdaş olmasına rağmen onun geçim derdi gibi bir sıkıntısı yoktur. Nābī'nin beytinde "sevgili" āşıklarına tek renk elbisesi ile naz etmekte ve onları hem ümitlendirmede hem de üzüntüye sokmaktadır. Nābī, dolayısıyla āşıklar için bundan başka bir nimet yoktur. Divān şiirinde, sevgilinin eziyet etmesi istenilen bir durumdur.

4. Dördüncü beyitlere baktığımızda Hevāyī: "*Kār etmekten amacımız hep dükkān ehli olmaktır. Yoksa kara bit pazarında ne şükrümüz olacak ki?*"

Nābī: "*Sevgiliye kavuşmak istemekten amacımız sevgiliyi memnun etmektir. Yoksa düşüncemizin dünyasında kavuşmaya şükür edilir mi?*"

Hevāyī'de amaç dükkân sahipleri arasında bir yer edinmektir. Yoksa bir dükkan için sıkıntı ve acı çekmeye katlanılmaz. Buna da şükür edilmez anlamı vardır. Hevāyī'de dönemin ekonomik durumunu gösteren beyitler vardır. 17.yüzyıldaki ağır ekonomik şartlar, şairin de esnaflık yapmasını zorlaştırmaktadır. Hevāyī'nin somut durumları şiirine yansıtmasından hareketle, esnaflık yaptığını ve bir dükkânının olduğunu çıkarabiliriz. Hevāyī'nin dönemin büyük şairlerine nazire yazmasındaki amaçlarından biri de; o kadar zor durumda insan varken şairlerin hâlâ aşk ve sevgiliden bahsetmeleri nedeniyle onları hicvetmektir. Nitekim Nābī'ye yazdığı nazirelerde bunu görüyoruz.

Nābī'de de "sevgiliye kavuşma"nın amacının sevgiliyi hoşnut etme olduğunu söylenirken, dünya düşüncelerine dalmada kavuşmaya şükredilmeyeceği anlatılmıştır.

5. Beşinci beyitlere baktığımızda Hevāyī: "*Ey dilenci! Bir adım olsun dükkânımın önünden uzaklaşmazsın. Yoksa senin Hevāyī ile düşüp kalkmışlığın mı var?*"

Nābī: "*Ey sıkıntı! Bir nefescik dahi olsun gönlümün sarayından ayrı düşmezsin. Yoksa senin de mi uzun zamandır mutsuz Nābī ile düşkünlüğün vardır?*"

Günümüzde de dükkânların önüne gelip dilenen insanlar görmekteyiz. Aynı durum Osmanlı Devleti için de geçerlidir. Öte yandan, dönemin zor şartları altında böyle bir durumun yaşanması, dilenciliğin artması normal bir durumdur. Hevāyī

bile dükkân sahibi iken hālinden şikāyet etmektedir. Hevāyī'nin gazeli boyunca, işlerinin iyi gitmemesi, dükkānının zor şartlarının işlendiğini görmekteyiz. Bir de bunun üzerine şairin dükkânından eksik olmayan bir dilenci vardır. Hevāyī, dilenciye "acaba nereden tanışıyoruz da benden uzaklaşmıyorsun" demektedir.

Sevgili ve aşkın derdiyle sıkıntılara gark olan Nābī de, artık "gam"a seslenerek kendisinden uzaklaşmasını istemektedir. Çünkü sıkıntı ve kederler o kadar yakasını bırakmamış olacak ki, artık arkadaş olma durumuna bile gelmişlerdir.

İki gazeli de genel olarak incelediğimizde, aynı dönemde yaşayan insanların farklı sorunlardan dertleri olduğunu görmekteyiz. Hevāyī'de maddi konulardan şikayet edildiğini görmekteyiz. Nābī'de ise manevī konulardan şikayet edilmektedir. Her iki şairin de yaşadığı hayat şartları, onların şiirlerinin muhtevasını da etkilemiş görülmektedir. Hevāyī'de kadere sitem vardır, bu yüzden daha önce bahsettiğimiz gibi Nābī gibi dönemin önemli şairlerinin bu kadar sıkıntı içinde aşk ve sevgiliden bahsetmelerine karşı çıkmaktadır. Aslında, Hevāyī, üzerinde "bayağı bir şair" yorumu yapılmadan önce dönemin şartları ve yaşam koşulları da göz önüne alınmalıdır.

XI.

Hevāyī[38]	Nābī[39]
Bulanub şīre-i keyf ile pür-şūr olmamız yegdür *Düşüb yol ortasında ġark-ı çāmur olmamız yegdür* *Kibārıñ köfte-ḫor-ı sofra-i iḥsānı olmaḳdan* *Ḳanā'at-kerde-i şurbā-yı bulġur olmamız yegdür* *Kitābet itmeden ṭaş ṣuffesinde ḳış güni* *Varub oġlanlı ḥamāmında nāṭūr olmamız yegdür* *Ḫalīfe kīsesinden olmayub cer-kerde-i dirhem* *Kel-āsā ḳapuda ḫaffāf-ı meşhūr olmamız yegdür* *Ṣapan-āsā elinde fırlamaḳda ḳalmadan Türküñ* *O ḳayġudan miṡāl-i ḳaya mehcūr olmamız yegdür* *Hevāyī girmeğe ḳaşmerlik ile bezm-i ḫubāna* *Miṡāl-i ḳāmet dervīş-i ḳanbūr olmamız yegdir* Mefā'ilün/ Mefā'ilün/ Mefā'ilün/ Mefā'ilün	*İdüp def'-i keder saġarla mesrūr olmamuz yegdür* *Ḫarābāt içre lāy-ı meyle ma'mūr olmamuz yegdür* *Kemān-āsā elinde keşmekeşde ḳalmadan yāruñ* *O bed-ḫūdan miṡāl-i tīr mehcūr olmamuz yegdür* *Sipihrüñ ḥoḳḳasından itmeyüb deryūze-i merhem* *Gülāsā ser-te-ser pür-zaḫm-ı nāsūr olmamuz yegdür* *Hilāl eyler vücūd-ı 'āşıḳı ḳurb-ı viṣāl ey dil* *O mihr-i ḥüsnden mānend-i meh dūr olmamuz yegdür* *Bahāruñ zīr-i bār-ı minnet-i nev-rūzı olmaḳdan* *Ḥarāret-dīde-i eyyām-ı bāḥūr olmamuz yegdür* *Bize ṣaffü'n-ni'al meclisinde yer bulunmazsa* *Varup ser-defter-i hicrāna masṭūr olmamuz yegdür* *Fürūġ-ı naẓm ile memlū idüp dünyāyı ey Nābī* *Miṡāl-i mihr-i 'ālem-tāb meşhūr olmamız yegdür* Mefā'ilün/ Mefā'ilün/ Mefā'ilün/ Mefā'ilün

1. Birinci beyitlere baktığımızda Hevāyī: "*Şırayı keyf ile içerek çok fazla tuzlu olmamamız daha iyidir. Yolun ortasına yuvarlanıp çamura bulanmamız daha iyidir.*"

Nābī: "*Üzüntüleri def ederek şarapla daha sevinçli olmamız daha iyidir. Meyhane içinde şarabın tortusuyla daha da iyi olmak güzeldir.*"

Hevāyī'nin beytine baktığımızda "şīre" sözcüğüyle karşılaşmaktayız. Daha önceden açıklandığı üzere, şīre, üzümün fermante edilmesiyle yapılan bir içkidir. Sözlüklerde (Devellioğlu 2012:1167); "süt" anlamı varsa da, sütün tuzlu olmaması beytteki anlamın çıkmasına engeldir. Hevāyī, içkiyi o derece içmiştir ki; sarhoşluktan yol ortasına düşmüş ve çamura bulanmıştır. Buna benzer olrak Avnī

[38]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 11/b
[39]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı I, Akçağ yayınları, Ankara, s.516-517

mahlasını kullanan Fatih Sultan Mehmed şu beyti yazmıştır: "*Gece yol üzre yatıp mest nakdi aldırdım / Ne kaldı Avnī elinde k'ola bahā-yı şarāb*" (Ey Avnī! Gece yolun üzerinde yatıp şarap paranı bile çaldırdın. Şimdi elinde şarap alacak para bile kalmamıştır.)[40].

Nābī'de meyhāne ile ilgili unsurlara rastlıyoruz. "sagar, harābāt, lāy-ı mey" sözcükleri meyhane ve şarabı konu edinen unsurlardır. Lāy-ı mey, "şarap tortusu" demektir. Āşıklar, şarap içerek daha çok kendilerinden geçmek için, onun dibinde kalan tortuyu da yerlermiş. Böylece, sarhoşlukları daha da artar. Nābī'nin beytinde ifade edildiği gibi kendilerini süslenmiş, yeniden hayat bulmuş hissederler. Meyhāne, āşığın iyileştirme merkezidir. Orada, sunulan şarapla, āşık kendinden geçer ve dünyaya dair tüm dertlerini unutur. Unutmaktan yola çıkarsak, Hevāyī de kendini kaybetmiş ve yoldaki çamura düşmüştür. Her iki beyitte de hālinden memnun olma durumu görünmektedir.

2. İkinci beyitte Hevāyī: "*Zenginin nimetlerinin sofrasının köfte yiyeni olmaktansa, bulgur çorbasına kanaat edenlerden olmamız daha iyidir.*"

Nābī'nin gazelindeki beşinci beyit, Hevāyī'nin nazīre yazdığı beyittir. "*Baharın nevruzunun eziyet yükünün altında ezilmektense, çok sıcak günlerin hararetlerinde olmamız daha iyidir.*"

Hevāyi'nin beytine baktığımızda, dervişçe bir eda ile söyleyiş görmekteyiz. Hevāyī, zenginlerin lütufları altında ezilmektense, zenginlere sükretmektense, evde olan bulgurlu çorbanın daha iyi olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla, Allah'a şükretmenin daha iyi olduğunu söylemeye çalışmaktadır. "Hikemī üslūb"a ait bir söyleyiş görünmektedir. Ayrıca, Nābi'nin de buna benzer beyitlerinin olması, Hevāyī'deki Nābī etkisini gösterecektir. Nābī'nin "*Vermezdi kimse kimseye nān minnet olmasa / Bir maslahat görülmez idi rüşvet olmasa*" (Bilkan 2010:134) beyti de bu duruma işaret etmektedir.

Nābī'de nevruzun gelmesinin birçok sıkıntıyı da beraberinde getireceği söylenmekte, yaz mevsiminin sıcaklığı bile dah iyidir denilmektedir. Nevruz,

[40] Avnī Divānı, haz. Muhammed Nur Doğanhttp://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10595,avnfatihdivanimuhammednurdoganpdf.pdf?0 (E.T 23.06.2014)

bilindiği üzere, baharın gelmesidir. Bu günde bazı hazırlıklar yapılır. Bayram olarak kutlanır. Nevruz ile ilgili kaynaklarda şu bilgiyi görmekteyiz:

"(...) Eski İran şahları nevrūz-ı āmme ile nevrūz-ı hāssa arasındaki altı günde ihtiyaç sahiplerinin bütün ihtiyaçlarını gidermek üzere tahta oturur ve herkese yardım ederlermiş. Mahpusları serbest bırakır, içki ve eğlence ile vakit geçirirlermiş. Bu günlerde macunlar yenir, kırlara çıkılırmış. Bütün bu inanışlar Zerdüşt dininden geçmedir. 21 Mart günü gece ile gündüz eşittir. Nevrūz-ı sultānī deyimi Sultan Celāleddin Melikşāh tarafından hazırlatılan takvimin yılbaşı gününe verilen addır. Divan şiirinde Nevrūz, baharla ilgili özellikler içinde verilir ve bir bayram olarak kabul edilir. Hatta Nevrūziye yazmak da bir gelenek hālini almıştır."(Pala 2010:358).

Halaçoğlu bu konuda şunları söylemektedir:

"Yeni yılın başlangıcı olarak kabul edilen bu günde eğlenceler tertib edilir, sarayda olduğu gibi halk arasında da eczahanelerde yapılan ve Nevruziye denilen macun rağbet görür, en azından bunu elde edemeyenler tarafından tatlı yenirdi. Bu macundan yemenin kuvvet ve şifa verici bir tesiri ve kendi usul ve an'anelerine göre bunları kaynatıp suyunu içerler ve yüzlerini yıkarlardı.

Saray haricinde Nevruz'dan birkaç gün önce eczacılar, kulplu küçük çay bardaklarına veya fincanlara, terkibi kendilerince bilinen bir macun doldurup, tanıdığı müşterilerine ve mahallenin kibar ve zenginlerine gönderirlerdi. Bu hediyeleri alanlar, buna karşılık çoğunlukla bir gümüş Mecidî bahşiş verirler ve eczacı çıraklarını sevindirirlerdi. Eczacıdan gelen Nevruziye ve yedi sin (=heft sin), yani arapçadaki sin harfiyle başlayan süt, simit, sukker, sa'lep, sirke (sir), soğan, semek (balık) veya sefercil (ayva) bir tepsiye konulup evin efendisi önüne getirilir, evde mevcut olanlar da tepsinin etrafına iki diz üstünde otururlardı. Evin efendisi herkesin önünde bu malzemelerden birer fincan veya tabak ile herkese dağıtır ve gün dönümü saati geldiği vakit, buyurun hitabıyla önce macundan, sonra diğerlerinden birlikte alınır, evin efendisi senenin saadetle geçmesi için uzunca bir dua yapar, eller öpülür ve merasim sona

ererdi. Macun yenir yenmez üstüne su, gül veya limon şerbeti içilmesi âdettendi"[41]

Görüldüğü üzere, Nevrūz'un kutlaması zahmetli bir iştir. Bu yüzden Nābī, bu hazırlıklardan sıkılmıştır. Yazın hararetli günlerini bile özlemiştir.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: "*Kış gününde hanın taş avlusunda izin istemektense, Oğlanlı Hamamı'na gidip orada çalışanlardan olmak daha iyidir.*"

Nābī'nin gazelindeki altıncı beyitte "*Bize ayakkabı konulan yerde bile yer bulunmazsa, ayrılığın baş defterine gidip oraya ismimizi yazdırmamız daha iyidir.*" denilmektedir.

Hevāyī'nin beytinde geçen " kitabet etme" ve "Oğlanlı Hamamı" sözcüklerini incelersek, beytin anlamı daha da anlaşılır olacaktır. Kitābet, bir şey yazmak anlamıda gelir. Kitābet etmek ise, köle ile onun efendisi arasında yapılan bir anlaşmadır. Bu anlaşmaya kölenin uyması gerekmektedir. İşte Hevāyī, bu duruma karşı çıkmakta ve "Oğlanlı Hamamı"nda bile çalışmanın daha iyi olacağını söylemektedir. Ayrıca, Hevāyī, "arzūhalcilik" de yapmıştır ve "kitabet etmek" dilekçe yazmak anlamına da geldiğinden kış günü soğuk yerde çalışmaktansa sıcak bir yer olan hamamda bile çalışmanın daha iyi olacağı kanısındadır. "Oğlanlı Hamamı", Edirne'de tarihi bir hamam olup, günümüze kadar varlığını maalesef sürdürememiştir. Asıl adı "Oğlan Hamamı"dır. Hamam hakkında yaptığımız incelemede şu bilgilerle karşılaştık:

"*AHİ ÇELEBİ HAMAMI: Buna Çubukçular hamamı ve Oğlanlı hamam da derler ki, Eski Cami karşısında ve Çamaşırcılar Sokağı ağzında tek hamamdır.*

Bu hamamı II. Bayezid'in ve Yavuz Sultan Selim'in hekimi Ahī Çelebi adıyla anılan Kemal oğlu Mehmed, on beşinci asır sonlarında yaptırmıştır. Ahī Çelebi, bu hamamdan başka Belediye dairesi karşısında şimdi Gazipaşa İlkokulu dediğimiz yerde de bir mektep yaptırmıştı. Hamam, Edirne'nin pek kalabalık yerinde olduğu için, çok işlek ve

[41] Prof. Dr. HALAÇOĞLU, Yusuf, "Osmanlılarda Nevruz Kutlamaları", *http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/yusuf_halacoglu_nevruz_kutlamalari.pdf*(E.T 23.06.2014). (Makalenin yazılış tarihi ve sayfa numarası yoktur.)

güzeldi. Buna Oğlanlı Hamam denmesine sebep kurnalarından birinde kabartma bir insan resmi olmasından imiş. Bu hamam edebiyat tarihimizde bile geçmiştir.

Meşhur Hevāyī:

'Kitābet etmeden taş sofasında kış günü hanın

Varıp oğlanlı hamamında natır olmamız yektir'

Demiş idi. Sünbülzāde Vehbī merhum da Edirne hakkında söylediği meşhur kasidesinde:

'Oğlanlıda bir kız gibi dellāke süründük

Çoktur beli germābe-i ra'nā-yı Edirne'

Diyor. Keçeçizāde İzzet Molla da Edirne Seyehatinde bu hamamdan bahsetmiştir. (...) "EDİRNE TARİHİ"- Yazan: Osman Nuri PEREMECİ)"[42]

Hevāyī sayesinde Edirne'nin tarihi yapıları hakkında da bilgi edinmekteyiz. Hevāyī, kış gününde soğuk yerde çalışmak yerine hamamda çalışmanın hayālini kurmaktadır.

Nābī, gireceği mecliste kendine yer bulamamış dahası ayakkabılarını yerleştirecek bir yer bile bulamamıştır. Bu sebeple o meclisten ayrı düşmüş ve ayrılık sayfasının baş köşesine kendi adını yazdırmasının daha yerinde olacağını söylemektedir.

4. Dördüncü beyitte Hevāyī: "*Halifenin yarım dirhemlik kesesinden olmayıp, kapıda kel gibi meşhur bir ayakkabıcı olmamız daha iyidir.*"

Nābī'nin gazelindeki üçüncü beyit: "*Talihimizin hokkasından merhem dilenmeyip, gül gibi baştanbaşa kanlı nasırlarla dolu olmamız daha iyidir.*"

---

[42]http://www.edirnetarihi.com/ahi-celebi-oglanli-cubukcular-hamami.html(E.T 23.06.2014) (Metinde geçen bazı ifadelerdeki imlā bozuklukları tarafımızca düzeltilmiştir). Oğlanlı Hamamı hakkında ayrıca Ayhan TUNCA tarafından yazılan şu makalelere bakılabilir: "Oğlanlı Hamama Ne Ettiler" ,*http://edirnehaber.org/yazar/880/oglanli-hamama-ne-ettiler.html*; "Oğlanlı Hamamın Hazin Öyküsü 3", *http://edirnehaber.org/yazar/1223/oglanli-hamamin-hazin-oykusu-3.html*

İki beyitte de şairler, talihlerinin ya da hayatlarının iyi gitmesi için kimseye minnet edilmemesi gerektiğini söylemektedir. Hevāyī, halifenin cebi olmaktansa, ayakkabıcı olmanın bile daha iyi olduğunu ifade etmektedir.

Nābī, talihin açtığı yaralar için merhem ya da iyileştirici bir ilaç dilenmek yerine, kanlarla dolu olmanın daha iyi olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, Nābī'nin beytindeki "nasūr" sözcüğü, "basur deliği" (Devellioğlu 2012:948) anlamına da gelmektedir. Öte yandan, bu kelimenin klasik edebiyatımızda zirve şahsiyetlerimizden olan Nābī'de geçmesi ilginç bir durumdur. Cumhuriyet döneminde Orhan Veli'nin başlattığı "Garip" akımında her türlü kelime kendine yer bulmuş ve "Kitabe-i Seng-i Mezar" şiirinde geçen "nasır" sözcüğü edebiyat dünyasında geniş tartışmalara yol açmıştır. "Nasır" sözcüğünün şiirde yerinin olmadığına dair eleştriler yapılmıştır. Nābī'nin beytinde de aynı sözcüğün geçmesi bu bakımdan ilgi çekicidir.

5. Beşinci beyitte Hevāyī: "*O Türk'ün elindeki sapan gibi nesneyi fırlatmasından önce, onun kaygısından kaya gibi daha uzaklara gitmemiz daha iyidir.*"

Nābī'nin gazelinde ikinci beyitte: "*Sevgilinin elinde keman gibi karasızlıkla kalmadan, o kötü huyludan ok gibi uzaklaşmamız daha iyidir.*"

İki beyitte de görülen "kötü durumlardan uzaklaşma"dır. Hevāyī, bir Türk'ün elinde sapana benzer bir şeyin kendisine fırlatılacağını hissetmiş ve oradan kaçmak istemektedir. Uzaklaşmasını "kaya"ya benzetmektedir. Kaya, nasıl yuvarlanarak hızlı hızlı giderse, Hevāyī de yaralanmamak için kaya gibi olmanın daha iyi olacağı kanısındadır.

Nābī'deki uzaklaşma ise klasik mazmunlarla yapılmıştır. "Kemān" sözcüğü, divān şiirinde sıkça kullanılır. Sözlüklerde *"(...) Bir savaş aleti olmak yanında en çok kullanımını, sevgilinin kaşı için yapılan benzetmelerde bulmuştur. Hilālin ve feleğin de zaman zaman kemāna benzetildikleri de olur. Āşığın beli de kemāna dönebilir.*" (Pala 2010:266). Sevgilinin kirpikleri "tīr"e benzetilir. "Tīr", ok demektir. Sevgili, kirpik oklarını āşığın kalbine hedefler. Onlar orada saf saf dizilmiş bir ordu gibidir. Nābī, beyitte sevgiliden ayrıca "bed-hū" yani kötü huylu olarak bahsetmektedir.

6. Altıncı beyitte Hevāyī: "*Ey Hevāyī! Sakın güzeller meclisine soytarılıkla girmeyesin. Yoksa boyumuz gibi derviş kamburu olmamız bize haktır.*"

Nābī'nin yedinci beyitinde : "*Ey Nābī! Dünyayı şiirlerinin aydınlığıyla doldurup, dünyanın aydınlığı olan güneş gibi ünlü olmamız daha iyidir.*"

Hevāyī, bir meclise girerken adabıyla girilmediği takdirde bazı sonuçların doğacağını söylemektedir. Nābī ise, yazdığı şiirlerle dünyanın aydınlandığını böylece kendisinin bir güneşe benzediğini söylemektedir.

Hevāyī'de geçen "kaşmer", "Mecaz yoluyla soytarı, mukallit, maskara yerinde kullanılır, bir tābirdir" (Pakalın 1983:II:212) anlamına gelmektedir.

XII.

Hevāyī[43]	Nābī[44]
Bu yaġ u bal ḳandan ḳayġanalar da bilmez *Çorba vü köfte kimden tarḫanalar de bilmez*	*Bu āb u tāb ḳandan meyḫāneler de bilmez* *Şahbāda neşʿe kimden mestāneler bilmez*
Ber-cesten-i şererden maḳʿad ḫarāb-ı sūziş *Bir ḫāl var ṭaġarda kestāneler de bilmez*	*Çeşm-i ne-dīde-ḫ˘ābe āyineler de ḥayrān* *Māhiyyet-i cemālin cānāneler de bilmez*
Yolda iniş aşağı pāldüm ne çekdiğini *Çenber ḳolanı ṭursun sīsāʾīler de bilmez*	*ʿĀḳil kitāb-ı ʿaḳlı ḥall eylemekde ġāfil* *Keyfiyyet-i cünūn-ı dīvāneler de bilmez*
Kirpikleriñ miṡāli eñser kesilmedi hiç *Ġamzeñ çekiclerini çingāneler de bilmez*	*Derkinde bezm-i dehrüñ erbāb-ı bezm ḥayrān* *Bu gerdişüñ medārın peymāneler de bilmez*
Cānāneniñ vardığı āḫurları Hevāyī *Şehr-i Edirne içre urfāneler de bilmez*	*Bir şemʿdür cihāna sermāye-baḫş-ı sūziş* *Ammā bu sūzun aṣlın pervāneler de bilmez*
Mefʿūlü/ Fāʿilātün/ Mefʿūlü/ Fāʿilātün	*Ser-tīşe-i ṭalebden diller ḫarāb-ı kāviş* *Bir genc var nühüfte virāneler de bilmez*
	Erbāb-ı bezm Nābī geh ü mest ü gāh maḫmūr *Bu derd-i ser nedendür ḫumḫāneler de bilmez*
	Mefʿūlü/ Fāʿilātün/ Mefʿūlü/ Fāʿilātün

[43]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 12/a
[44]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s.702

1. İlk beyitte Hevāyī: "*Bu yağ ve bal nereden gelir, omletin malzemelerinin bile bundan haberi yoktur. Çorbanın içindeki köfte de kimden geldiyse tarhana bile bunu bilemez.*"

Nābī: " *Bu su, bu parlaklık nereden gelir, bunu meyhane sakinleri bile bilmez. Öyle ki şaraptaki neşenin kimden geldiğini kendinden geçenler bile bilmez.*"

İki beyitte de hem Nābī hem de Hevāyī, bir şeylerin kaynağının nereden olduğunu merak etmektedir. Ama bunun kaynaklarını da kimse bilememektedir. Hevāyī'nin beytinde "teşhis" sanatı yapılmıştır. "Kaygana" sözcüğü TDK Güncel Sözlük'te: "1. Omlet. 2. Yumurta çalkanarak yapılan bir çeşit tatlı." anlamına gelmektedir. Hevāyī'den anladığımıza göre "kaygana"nın malzemeleri içinde yağ ve bal vardır. Köfteli Çorba, günümüzde de yapılan bir yemek çeşididir. Hevāyī'ye göre, tarhana çorbasının içinde köfte kullanılmıştır.

Nābī'nin beytinde de "şarabın nerden geldiği, parlaklığı ve verdiği neşenin kaynağı" hakkında bir merak vardır. Meyhāne içindeki mestāneler bile bunların sebebini bilmeden kendinden geçmiştir.

2. İkinci beyitte Hevāyī: "*Kıvılcımların çıkmasından kıçımız, yanmaktan harap olmuştur. Tuvaletin deliğinde bir durum var ki onu kestane (argoda, kıç)ler de anlamaz.*"

Nābī'de altıncı beyitte, Hevāyī'nin beytine anlam ve kelime paralelliği olarak "*Arzu etmenin baş kazmasından dolayı gönüller, kazılmaktan harabeye dönmüş. Gizli bir hazine vardır ki orayı harabe yerler bile bilmez.*"denilmektedir.

Hevāyī'nin bu beytinde argo kelimeler ve tuvalet tasviri yapılmaktadır. Nābī'de āşığın gönlünün sevgili aşkından dolayı harabeye döndüğü söylenmiştir. Āşık, sevgiliyi her arzu edişinde kalbinde kazmayla yer açmaktadır. Orası, gönül olduğundan āşığın haricinde kimse yerine bilemez.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: " *Yoldan aşağı at ile inerken kayışın ne eziyetler çektiğini, çember şeklindeki yassı kemeri geç, hayvanın kemikleri bile anlamaz.*"

Nābī'de ses paralleliğine baktığımızda beşinci beyite nazire olduğunu görmekteyiz. Bu beyitte Nābī: "*Dünyaya yanmayı hediye olarak veren bir mumdur. Fakat bu yanmanın gerçeğini pervāneler/ kelebekler de bilmez.*"

Hevāyī'nin beytinde somut bir tasvir karşımıza çıkmaktadır. Öncelikle yokuş aşağı giden bir at vardır, üzerinde de sahibi. Fakat, bu atın üzerindeki ağırlık "paldüm" denilen, ata bağlanan kayış artık yetersiz gelmededir. Ayrıca bu durum hem hayvana hem de "çenber kolana" eziyet etmektedir. "Sīsā'ī", omurga kemiği anlamına gelmektedir. Kolan ise "At, eşek vb. hayvanların semerini veya eyerini bağlamak için göğsünden aşırılarak sıkılan yassı kemer" anlamına gelmektedir ve ağızlarda günümüzde de yaşamaktadır.

Hevāyī'nin bu nazīresine baktığımızda, Nābī'nin gazelindeki anlamı yakalamak mümkün değildir. Genelde ses benzerliklerine göre gazeli kaleme almıştır.

Nābī'nin gazelinde "pervāne" mazmununu görmekteyiz. Divān şiirinde sıkça karşımıza çıkan ve "Şem' ü Pervāne" olarak mesnevīlerde de anlatılan pervāneyi tanımlarsak Nābī'nin "şem'" sözcüğünü neden kullandığını anlayabilmekteyiz. Pervāne

"*Geceleyin ışığın çevresinde görülen küçük kelebek. Divān şiirinde āşıkı temsil eder. Pervāne mum'a (şem) āşık olarak kabul edilir. Eskiden geceleyin mum ışığında iş görülürdü. Şāirler de mum ışığında şiir yazarken hemen yakınlarında bulunan bu kelebekleri şiirlerine konu edinmişlerdir. Pervāne, mum ışığının çevresinde döner döner ve öyle bir an gelir ki kendisini mumun alevine bırakırmış. Hatta sevgilinin beni de bu alev ile yanmış bir pervāneye benzetilir. Şāir sevgilisini mum ışığına; kendisini de pervāneye benzeterek onun uğruna can vermeye hazır olduğunu söyler. Bazen pervānenin, āşıklığı kendisinden öğrendiğini söyleyerek övünür. Çünkü pervāne sessizce ve gürültü etmeden can veren sādık bir āşıktır.(...)*"(Pala 2010:370).

Görüldüğü gibi pervane ve şem arasında uyumluluk vardır. Nābī'de pervāneler, mumun yanma sebebini bilememektedirler. Buradaki şem'i güneşe benzettiğimizde, anlamın biraz daha anlaşılır olacağı bellidir. Güneşin ısısı ve aydınlığı dünyaya verilen bir armağandır, ona hayran hayran bakan insanlar onun

yapısını, içini bilmekten ācizdir. Öte yandan pervānelerin ācizliği, Hevāyī'de atın, eğerin, kemerin yokuş aşağı inerken çektiği eziyete benzer.

4. Dördüncü beyitte Hevāyī: "*Senin kirpiklerin gibi çivi hiçbir zaman kesilmedi. Senin gamzenin çekiçlerini çingeneler bile bilmez.*"

Nābī'nin gazelinde ikinci beyti incelediğimizde: "*Uykuyu görmeyen göze, aynalar bile şaşkınlıkla bakmaktadır. Bu yüzden sevgililer güzelliğin ne anlama geldiğini de bilmez.*"

Hevāyī'de sevgiliye karşı söylenen sözler bulunmakla beraber, benzetme unsurları daha maddī nesnelerden seçilmiştir. Bu beyitte karşımıza " eñser" sözcüğü çıkmaktadır. "Eñser" sözcüğü Edirne ağzında yaşayan bir kelimedir. "Çivi" (Kalay 1998:261) anlamına gelen bu sözcük ile "çekiç" kelimesi beyitte tenāsübü oluşturan unsurlardır. Hevāyī, sevgilinin kirpiklerini alışılmışın dışında çiviye benzetmiştir. Gamzeyi ise çekiçe benzetmektedir. Bunların anlamını da çingeneler bile bilmemektedir. Aslında "eñser" sözcüğünü kullanmasının yanısıra Hevāyī, Edirne'deki sosyokültürel ortamı da bizlere göstermektedir. "Çingene"ler ile ilgili baktığımız kaynakta şu bilgilerle karşılaşmaktayız:

"*Anadolu Türkçesi ve yayıldıkları bölgelerde Çingenelere çeşitli isim ve sıfatlar takılmıştır. Sıfatlar daha çok yapılan meslekle ilgili olup özellikle Balkan Yarımadasında gümüşçü, demirci, kalaycı, nalbant, müzisyen, kaşık yapımcısı, madenci terimlerinin yerel dillerde karşılıklarıdır. (...) Osmanlı İmparatorluğu'nda da Rumeli topraklarında yaşayan Çingeneler ayrı yönetim sayılmışlardı. Kırklareli merkez var sayılarak, (Vize sancak beyinden bağımsız ve ancak gene Vize'de oturmakta olan Yörük ve Tatarlarından sorumlu bir paşaya bağlanıp "Çingene Sancağı" olarak adlandırılan bu yönetim biriminde, Romanlar'ın yönetsel, mali ve askeri işleri düzenlenirdi (...). Eski göçebe yaşamlarına uygun işler yaparlardı. Kadınlar falcılık yapar, dilenir ya da dans ederdi. Erkekler ise çalgı çalar, kap kacak lehimciliği, kalaycılık, hayvan ticareti, hayvan eğiticiliği gibi işlerle uğraşırlardı.(...)*" (Wikipedia)[45].

Görüleceği üzere, Hevāyī'de Edirne'de yaşayan çingenelerin demircilikle uğraştığını anlayabiliyoruz. Bahsedilen sevgilinin de bir çingene olması muhtemeldir.

---

[45]http://tr.wikipedia.org/wiki/Çingeneler (E.T 02.07.2014)

Nābī'de sevgilinin uykulu gözlerini görmekteyiz. Divān şiirinde sevgilinin gözleri genellikle mahmur şekilde bakmaktadır. Sevgilinin bu güzelliğini gören aynalar da kendinden geçmektedirler. Fakat sevgili bu güzelliğinin farkında değildir.

5. Beşinci beyitte Hevāyī: "*Ey Hevāyī! Sevgilinin gittiği ahırları Edirne içindeki atla ilgilenenler(?) de bilmez.*"

Nābī'nin gazelindeki son beyte baktığımızda: "*Ey Nābī! Meclisteki dostlarının bazısı sarhoş bazısı da kendinden geçmiştir. Bu şarap tortusunun nasıl oluştuğunu, meyhaneler bile anlamaz.*"

Hevāyī'nin son beytinde geçen "ارفانه" (orfāne ?) sözcüğünün anlamına sözlüklerde karşılık bulamadık. Fakat "ahır" ile ilgili olduğunu düşünerek, atçılıkla uğraşanları karşılayan(?) bir sözcük olduğunu varsaymaktayız.

Nābī bizlere yine bir meyhane meclisinin hālini tasvir etmektedir. Meyhanede bulunanların bir kısmı şarabın etkisiyle kendinden geçmiş, bir kısmı da uykulu bir şekle girmiştir. Kimsenin aklı yerinde değildir. Bu yüzden, şarabın dibinde kalan tortunun ne olduğunu, nasıl oluştuğunu anlayacak onu idrāk edecek seviyede değildirler. Dahası, şarabın satıldığı meyhane bile onların sebebinin farkında değildir.

XIII.

Hevāyī[46]	Nābī[47]
Ehl-i sūḳuñ hem ḫızānın hem kibārın görmüşüz *Biz iyünüñ de kemüñ de kesb ü kārın görmüşüz* *Çoḳda balballanma kim yol ortasında ḫar gibi* *Biz nice biñ yoşma ser-ḫoş ḳayarın görmüşüz* *Edirne yolundaki çamura ṭayanmaz yine* *Semt-i Eflāḳıñ nice eşkin ṭavarın görmüşüz* *Çifteden alt etmeğe bir ḳamçıdır ser-māyesi* *Biz bu yazınıñ nice ḳısraḳ süvārin görmüşüz* *Bir gün eyler seng-beste Ṭunca-ḳaʿrīn cāy-gāh* *Ṣayısız Varsaklı ser-ḫoş nā-bekārın görmüşüz* *Bir şaḳa ile eder biñ ḫāne-i ʿırżı tebāh* *Ehl-i cāhıñ nice ḳaşmer köfte-ḫ̆ārın görmüşüz* *Bir atışda indirin biñ şeh-nişīniñ camını* *Yoşma-gānıñ beyt-i fuḫşa seng-sārın görmüşüz* *Vaḳf-ı isticār olur bir gün Hevāyī esteri* *Biz bu yoluñ ḫayli çok ṣāḫib-i ḳatarın görmüşüz* Fāʿilātün/ Fāʿilātün / Fāʿilātün/ Fāʿilün	*Bāğ-ı dehrüñ hem ḫazānın hem bahārın görmişüz* *Biz neşātuñ da ġamun da rūzgārın görmişüz* *Çoḳ da maġrūr olma kim mey-ḫāne-i iḳbālde* *Biz hezārān mest-i maġrūruñ ḫumārın görmişüz* *Ṭūb-ı āh-ı inkisāra pāydār olmaz yine* *Kişver-i cāhuñ nice sengīn-ḥisārın görmişüz* *Bir ḫurūşiyle ider biñ ḫāne-i iḳbāli pest* *Ehl-i derūñ seyl-i eşk-i inkisārın görmişüz* *Bir ḫadeng-i cān-güdāz-ı āhdur sermāyesi* *Biz bu meydānuñ çāpük-süvārın görmişüz* *Bir gün eyler dest-beste pāygāhı cāygāh* *Bī-ʿaded maġrūr-ı ṣadr-ı iʿtibārın görmişüz* *Kāse-i deryūzeye tebdīl olur cām-ı murād* *Biz bu bezmüñ Nābīyā çoḳ bāde-ḫ̆ārın görmişüz* Fāʿilātün/ Fāʿilātün / Fāʿilātün/ Fāʿilün

1. İlk beyitte Hevāyī: "*Esnaf ehlinden hem hizmetçisini hem de efendisini görmüşüzdür. Biz iyi olanın da kötü olanın da kazanç ve fayda ettiğini görmüşüz.*"

Nābī: "*Biz bu dünya bahçesinin hem sonbaharını hem de ilkbaharını görmüşüz. Biz zamanın hem sevincini hem de hüznünü görmüşüz.*"

Nābī'nin meşhur "görmüşüz" redifli şiirine nazire yazan Hevāyī, Nābī'den farklı olarak somut olaylardan yola çıkarak gazelini yazmıştır. Hevāyī, bize bir çarşı ortamını sunmaktadır. Bu çarşıda efendi de köle de bulunmaktadır. Çarşı esnafından olanlar içinde hem iyi hem de kötü insanlar bulunmaktadır. Fakat, her

[46]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 12/b
[47]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s.696

ikisi de kazançlarını elde etmektedirler. Hevāyī, “görmüşüz” diyerek bu duruma şahit olduğunu ortaya koymaktadır.

Nābī’nin bu gazeli birçok araştırmacı tarafından şerh edilmiştir (Bilkan 2010; Karahan 1987). Nābī, bu gazelini “Rivāyete göre, Nābī’nin Halep’te yaşadığı yıllarda devletin kendisine tahsis ettiği ev ve verdiği aylık, 1706’da sadarete gelen Çorlulu Ali Paşa tarafından kesilir. Şair, kısa bir süre de olsa sıkıntı çekmiş ve kendisine bunu revā gören kişileri bu meşhur gazeliyle tenkit etmiştir.”(Bilkan 2010:106) amacıyla kaleme almıştır. Gazel ayrıca bestelenmiştir.

Bu beyitte Nābī, dünyada hem mutluluğu hem de acıyı yaşadığını söylemektedir. Bunu da hazan ve baharı söyleyerek kast etmektedir. Bu sebeple kendisine gelen acılardan dolayı yılmayacağını da imā etmek istemektedir.

2. İkinci beyitte Hevāyī: “*Yolun ortasında eşek gibi çok da şımarıklık, hoppalık etmeyesin. Biz birçok yosma sarhoşun nallarının değiştiğine şahit olmuşuzdur.*”

Nābī: “*Bahtının meyhanesinde çok da gururlanma. Biz zafer sarhoşluğuyla kendinden geçenlerin ayıldıklarında ne hāle geldiklerini biliriz.*”demektedir.

İki beyitte de şımarıklık ve küstahlığın hoş karşılanmadığını görmekteyiz. Hevāyī, sarhoş olup delice hareket edenleri eşeğe benzetmektedir. Böyle eğlenenlerin sonunda da sarhoşluktan nasıl kendini değiştirdiklerini söylemektedir. Hevāyī’nin gazelinde “banballanma” ve “kayar” sözcüklerinin mahallī ağızlarda olduğunu görmekteyiz. Banballanma, “şımarıklaşma, nazlanma, hoppalanma, yılışık hareketlerde bulunmak” anlamına gelmektedir. Kelime, Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü(www.tdk.gov.tr) ’nde geçmektedir. Kayar ise halk dilinde, “Hayvanların eskiyen nallarının çivilerini değiştirme işlemi” ve “pay” anlamlarındadır.[48]

Nābī, gurura kapılarak kendinden geçenlerin mutlaka sersemleyeceğini, kötü bir duruma düşeceklerini söylemektedir. Nitekin gururlanmak, Kur’ān-ı Kerīm’de de kötülenmektedir. Bakara Sūresi, 206. ayette “*Ona “Allah’yan kork” denildiği zaman, gururu onu daha da günaha sürükler. Artık böylesinin hakkından*

---

48 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5591aca8563cd4.58342413 (E.T 25.06.2015)

cehennem gelir. One kötü yaratıktır!"; Nisā Sūresi, 36. ayette "*Allah'a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akranaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşa, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin. Şüphesiz Allah, kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez.*"; A'raf Sūresi 48. ayette "*A'rāftakiler, simalarından tanıdıkları adamlara da seslenir ve şöyle derler: 'Ne çokluğunuz, ne de taslamakta olduğunuz kibir size bir yarar sağladı!*' buyurulmaktadır. (Diyanet İşleri Başkanlığı 2011:40, 94, 170). Nābī, bilindiği üzere "hikemī üslūb"un ana temsilcisidir. Bu yüzden, beyti yazarken Kur'ān-ı Kerīm'in ilgili ayetlerini göz önüne alması kuvvetle muhtemeldir. Gurur, insanı kötülüğe sürükler. Zafer sona erince kişinin hāli de kötü durumda olur.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: "*Edirne yolundaki çamura yine dayanamayan Eflak semtinde birçok dört nala giden davarlarını görmüşüzdür.*"

Nābī: "*Biz birçok taştan yapılmış hisarları ve kaleleri görmüşüzdür ki onlar beddua āhının topları ile yıkılmışlardır.*"demektedir.

Hevāyī, Edirne yolundaki çamur deryasında davarların hızlıca gittiklerini tasvir etmektedir. Eşkin sözcüğü "Atın dörtnal ile tırıs arasındaki hızlı yürüyüşü" anlamına gelmektedir.

Nābī de, bedduānın mutlaka yerine ulaşacağını söylemektedir. Mazlumun āh'ı kuvvetli birçok unsuru yıkmıştır. Burada, taştan yapılan kalelerin bile āh topu ile yıkılacağını söylemektedir. Öte yandan makam ve mevkisine güvenerek, insanlara zulüm yapanların, mazlumların āhı sebebiyle saltanatının yıkılacağını söylemektedir.

4. Dördüncü beyitte Hevāyī: " *Bu atların zenginliği kamçı gibi olan çifteleriyle düşmanını yenmesidir. Biz bu ovada birçok at biniciyi görmüşüz.*"

Nābī'nin gazelinde beşinci beyitte "*Biz bu meydanda, tüm zenginliği āh'ının can yakan oku olan birçok hızlı biniciler görmüşüz.*"demektedir.

Hevāyī, "yazı" sözcüğüyle "ova, kır" gibi olan yerleri kast etmektedir. Hevāyī'nin yerel kelimelere ne kadar āşina olduğunu kullandığı kelime dağarcığından anlayabiliyoruz. Bu ovada birçok binici atıyla gezmektedir. Bu atların sermayesi ise attıkları çifteleridir.

Nābī, bu beytinde de āh'ın çok tesirli olduğunu söylemektedir. Dertlere gark olmuş ve kurtuluş çaresi bulamayan bir insanın gözyaşları içinde ettiği āh'lar hızlıca adresine ulaşmaktadır. Bu yüzden bu kişilerin tek zenginliği de āh oklarıdır. Āh sözcüğü "اه" ile yazılır. Divān şiirinde sıkça kullanılan bu sözcükte "ا" harfi insanı "o" harfi de insandan çıkan dumanları simgelemektedir. Pala, "Āh" sözcüğünü şu şekilde açıklamaktadır:

"Divān şiirinde aşığın aşk ateşiyle gönlünden çıkan bir duman olarak düşünülür. "Āh" denildiği zaman, ağızdan çıkan buğu münasebetiyle hüsn-i ta'līl sanatı kullanılır.(...) Āşık bazen öyle ateşli āh eder ki onun ateşinden gökte yıldızlar, ay ve güneş tutuşur, yanar. Nitekim bu nedenle parlamaktadırlar. Āh, bazen oka benzetilir ve bedduanın kısa zamanda bulacağına işaret edilir (...)."(Pala 2010: 10)

5. Beşinci beyitte Hevāyī: "*Bir gün Tunca Nehri'nin köprüsünün dibini kendine mesken edinmiş sayısız Varsaklı sarhoş evlileri görmüşüz.*"

Nābī'nin gazelinde altıncı beyitte "*Biz saygınlık makamında gururlanmış şekilde oturan sayısız kişiler gördük. Zaman onları da bir gün başkasının kapısının önünde elleri bağlı şekilde durduracaktır.*"demektedir.

Hevāyī, Tunca Nehri'ni kendine mesken edinmiş Varsak Türkleri'nin hālini tasvir etmededir. Bilindiği üzere, Varsak Türkleri, genellikler Antalya bölgesinde yaşar. 17.yüzyılda Varsak Türklerinin Edirne'de de olduğuna bu beyit bir delildir. Öte yandan, bu beyitte Nābī'nin söylemek istediği ile ilgili herhangi bir anlam yoktur.

Nābī ise, insanların bulunduğu mevkiye fazla güvenmemelerini telkin etmektedir. Çünkü o mevkiden düşüldüğü zaman, yeni gelene hizmet, öncekine aittir. Atasözlerimizden "Ne oldum deme, ne olacağım de" sözü bunu göstermektedir.

6. Beşinci beyitte Hevāyī: "*Biz, bir şaka ile bin tane evin namusunu bozan maskara insanları görmüşüz.*"

Nābī'nin gazelinde dördüncü beyitte: "*Dert ehlinin bedduasıyla beraber akan gözyaşı selinden bin tane ululuk evinin alaşağı edildiğini görmüşüz.*"demektedir.

Kaşmer, TDK'ya göre "şakacı, maskara" anlamına gelmektedir. Hevāyī'nin beytinde de böyle yapıda bir insan, başkalarına şakalarıyla zarar vermektedir. Evlerin namusunu harap etmektedir. Hevāyī "kaşmer köftehār" diyerek de "köftehār"ı köfte yiyen değil, günümüzdeki gibi "köftehor, yaramaz" anlamlarına gelecek şekilde kullanmıştır. Günümüzde de kullanımı devam etmektedir.

Nābī'de "hikemī söyleyiş" devam etmektedir. Dertlerinden bunalmış bir kişinin, zarar veren kişiye gözyaşları içinde beddua etmesi şaire göre, binlerce yüksek binayı yıkacak kuvvettedir. Gazel boyunca "Alma mazlumun āhını, çıkar āheste āheste" atasözünü kuvvetlendirecek anlamlar verilmektedir.

7. Hevāyī'nin gazelinde sekizinci beyite baktığımızda "*Ey Hevāyī' Biz bu yolda katır sahiplerinin, katırlarını bir bir kiralama vakfına vermiş olduğunu görmüşüz.*"

Nābī'nin son beytinde: " *Ey Nābī! Biz bu mecliste o kadar çok şarap içeni gördük ki, onların isteklerinin kadehi ādeta dilenci kāsesine dönmüştür.*"

Hevāyī, beytinde Osmanlı döneminde uygulanan bir olayı anımsatmaktadır. "Katır kiralama" olarak anılan bu uygulama Araplarda da yapılmaktadır. Arapçada "mekkāre" denilmektedir.

"*Mekkare, (Arapça). Kiralanan yük hayvanı. Osmanlı ordusunda taşıma işlerinde kullanılan at, deve, katır, eşek gibi yük hayvanlarına denir. Halktan bu iş için belirli bir ücret karşılığında bu tür hayvanlar ordu için kiralanır.*

Develerle çölde kervanlarla taşıma işi yapılırdı. Mekkâre, Arapça bir deyimdir. Bu işi yapan kişilere mekkâreci denir. Mekkâreciler katır, deve, at, eşek sırtında nakliye ve taşımacılık yaparlar. Mekkâre, kira hayvanlarına yüklenen levazım, eşya, yük olarak kullanılmıştır. Osmanlı'da bir zamanlar levazım adı da verilmiştir.(...)"[49]

Nābī'de de şarap içenlerin türlü isteklerle murat kadehini doldurmalarından sonra, onların kadehlerinin dilenci çanağına dönüştüğü

[49] http://www.safakaydin.com.tr/2013/08/osmanli-ordusunda-tasima-islerinde-kullanilan-yuk-hayvani/ (E.T 11.07.2014)

söylenmektedir. Aslında her iki beyitte de çok olan şeylerin, başkaları tarafından alınması söz konusudur.

XIV.

Hevāyī[50]	bī[51]
Cemāl ile beni ol ḳuḳla-ḳad nedir bilmez *Ne-dīde şaʿbezedir nīk ü bed nedir bilmez*	*Raḳīb ile beni ol lāle-ḫad nedür bilmez* *Ne-dīde tecrībedür nīk ü bed nedür bilmez*
Bilür şomāḳī-yi hem-vāre bir ḳayayı bilen *Ṣamanlı balçığımız kālbüd nedir bilmez*	*Bilür lebāçe-i zer-tār bu riyāyı bilen* *Bürehne-cism-i melāmet nemed nedür bilmez*
Tenük-kef ehl-i dükkānıñ bileklidir yabusı *Binā-yı ḫʷāce gibi nuʿtemed nedir bilmez*	*Ferāh-meşreb-i ʿaşḳuñ derūnı memleḥadur* *Mişāl-i mevce-i yem dest-i red nedür bilmez*
Aġacı üzre ḳalur ḳurdlanur çürür ḳuş yir *Kirāsı baġçemiziñ hiç seped nedir bilmez*	*Neḥāl iderse ider basṭ-ı mācerā-yı niyāz* *Ḥarīṣ-i ʿarż-ımaḥabbet ṣadad[52] nedür bilmez*
Be ustā ḳarı telāmīz-i ḫurde dükkānda *Elīfden özge Hevāyī veled nedir bilmez* Mefāʿilün / Mefāʿilün / Mefāʿilün/ Feʿilün	*Bi-ḥaḳḳ-ı ḥüsn-i murādāt dehr-i fānīde* *Güzelden özgeye Nābī ḥased nedür bilmez* Mefāʿilün / Mefāʿilün / Mefāʿilün/ Feʿilün

1. İlk beyitte Hevāyī: " *O kukla boylu benimle Cemal'in kim olduğunu bilmez. Onun benzeri hokkabazlıktır, o yüzden iyi ve kötü nedir bilmez.*"

Nābī: "*O lale yanaklı sevgili rakip ile benim aramdaki farkı bilmez. Benzersiz bir tecrübedir ki o sevgili iyi ile kötüyü ayıramamaktadır.*"

İki şairin iki beytinde de "farkı görememek" söz konusudur. Hevāyī'de muhatap kişi, Cemal ile Hevāyī arasındaki farkı anlamamaktadır. Hālbuki, ikisi arasında kötülük ve iyilik farkı vardır. Nābī'de ise sevgili, rakip ile Nābī arasındaki farkı bilememektedir. Sevgili, bu konuda tecrübesizdir. Divān şiirinde rakīb, sevgilinin etrafında istenmeyen, āşıktan sevgiliyi uzaklaştıran ve sevgiliyle beraber olan kişidir. Pek çok şair, bunu gazellerinde dile getirmiştir. Rakīb, köpektir ve kötüdür. Āşık ise iyi kişidir. Sevgilinin rahatını ve iyiliğini düşünür.

---

[50]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 13/a
[51]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s. 700-701
[52]Beyitte geçen "şadad" sözcüğü, "Nābī Dıvānı"nın matbū harfli basılan metninde "صدد" şeklindedir ve "şaded" şeklinde okunmaktadır. (Nābī Divānı'nın matbū metnine https://archive.org/details/divannabi00nabiuoft (E.T 13.07.2014) adresinden ulaşılmıştır.)

Bu yüzden, Nābī'ye göre, sevgilinin bu hususları dikkate alarak seçim yapması gerekmektedir. Çünkü āşık ile rakīb eşit değildir.

2. İkinci beyitte Hevāyī: "*Her kayanın cinsini bilen kişi her zaman mermerin ne olduğunu bilir. Ama samanlı balçığımız kalıba girmek nedir bilmez.*"

Nābī: "*Bu ikiyüzlülüğü bilen sırmalı cübbenin de ne olduğunu bilir. Ama melāmetin yalın giysisi keçe nedir sorsan bilmez.*"

Hevāyī ve Nābī'de yine bir şeylerin farkında olmama durumu söz konusu edilmektedir. Hevāyī'de "somaki" sözcüğü, TDK'ya göre; "Kızıl veya yeşil renkte, damarlı ve çok sert bir porfir türü mermer" anlamına gelmektedir. Bilindiği üzere, mermer işlendikçe, ortaya güzel eserler çıkma ihtimali vardır. Fakat, Hevāyī'nin elinde sadece çamura bulanmış balçık vardır. Bu da kalıba girme, şekil alma konusunda pek işe yaramamaktadır.

Nābī'de "gösterişli olma"nın faydasız olduğu gösterilmektedir. Önceki beyitte, sevgilinin rakīb ile āşık arasındaki farkı bilememesini söyleyen Nābī, burada da bir nevi rind ile zahid arasındaki farka değinmiştir. Sırmalı ya da altın işlemeli bir cübbe giymek önemsizdir. Önemli olan yalınlığı simgeleyen "melâmet hırkası"nı giyebilmektir. Çünkü onların gösterişe, iki yüzlülüğe ihtiyaçları yoktur. Beyitte geçen "Melāmet" sözcüğü, Melāmilik tarikatından kaynaklanmaktadır. Öncelikle beyiti anlamak için bu konuda açıklama yapmaya ihtiyaç vardır.

"*Samimiyetin sanatı diyebileceğimiz melāmet, bir tasavvuf terimi olarak iyi ve olumlu yönleri saklayıp, kınmaya konu olacak yönleri açığa çıkararak yalnız Allah karşısında gerçekleştirilen arınmayı esas olmak şeklinde tecelli eden tutumun adıdır. Böyle bir tutum, kulun gönül dünyasının ve niyetinin esas alınmasını ve insanlar karşısındaki ikiyüzlülük, düzenbazlık ve din ticareti gibi huyların terk edilmesini gaye edindiği için Kur'an'ın idealindeki ruh hālini ifade eder.(...)*

(...)İnsan ile Allah münasebetinde esas olan, kalbin temizliğidir. Şekil, merasim ve beden temizliği ikincil bir anlam ifade eder. (...) Melāmīler, niyet ve özü esas olan düşüncelerinin bir uzantısı olarak; tarikat hayatında tekke, merasim, tarikat elbisesi gibi şeylere yer vermezler. Diğer tarikatlarda önemli bir yeri olan

taç ve hırka, melāmīlerde yoktur. Onlar için önemli olan insanın ne giydiği, nereye gittiği deil, ne düşünüp neler yaptığıdır.(...) Aslolan, aşk ve hizmettir. Aşk ve hizmetin bir anlamı da insanla birliktelik ve insan sevgisidir.(...)" (Öztürk 2014:II: 309-319)

Görüleceği üzere Nābī'nin açıklamak istediği durum, yukarıda anlatılanlar gibidir. Önemli olan doğru ve düzgün olabilmek, ikiyüzlü durumda olmamaktır.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: "*Kuvvetsiz olan dükkân sahipleri, dükkânını çelikten yaptırır, hocanın binası gibi dayanak yapmayı aklından bile geçirmez.*"

Nābī: "*Aşkın rahat davranmasının içinde tuzluluk vardır. Yem dalgası gibi eliyle reddetmeyi bilmez.*"

Hevāyī'de çarşı içindeki dükkânların sağlam olması için çelikten yapıldığını görmekteyiz. Fakat bu çelik hocanın binası gibi dayanak noktasından eksiktir. Bunu yapanlar bu durumu bilememektedir.

Öncelikle, Hevāyī'nin beytinde "çelik" sözcüğü dikkatimizi çekmektedir. Bu madde, şiirimizde ender görülmekte, hatta bina yapımında kullanılmasıedebi bir eserde şaşılacak bir durumdur. Çelik, 18.yüzyılda İngiltere'de yapı malzemesi olarak kullanılmaya başlanmıştır.[53] Bu dükkânlar dayanıksız köpük gibidir. Öte yandan, Kaşgarlı Mahmud'un Divānü Lügati't-Türk'ünde "teñük" sözcüğü geçmekte ve "hava" anlamına gelmektedir (Ercilasun ve Akkoyunlu 2014: 869). Kelimenin kökeninin Eski Türkçe'ye dayanması ihtimal dâhilindedir.

Hevāyī'de somut unsurlardan her ne kadar yola çıksak da tehzīl yazdığı Nābī'de klasik konulardan söz edildiğini görmekteyiz. Nābī, beyitte āşığın her ne kadar rahat davranışlar sergilese de içinin kan ağladığını söylemektedir. Gözyaşlarını içine akıtan āşığın kalbi/derūnu tuzlanmıştır. Gözyaşındaki tuz bunun oluşmasına sebep olmuştur. Āşık, sevgilinin kendisi için yaptığı tuzakları bilemez. O yüzden, tuzaklar divān şiirinde "yem" olarak anılır. Bir kuş avlama taktiği olan "yem", āşık için sevgilinin küçük ve aldatıcı hāl ve hareketleridir. Bu

[53]Yrd. Doç. Dr ÖZHENDEKCİ Devrim, "Çelik Yapıların Tarihçesi", YTÜ İnşaat Müh. Böl. Çelik Yapılar I Ders Notları, http://www.yildiz.edu.tr/~devrimo/Devrim_Ozhendekci_Celik1_Ders-Notu-1.pdf, Tarih yok (E.T 12.07.2014)

sebeple, āşık sevgilisinin bu durumuna karşı koyamaz. Elinin tersiyle "istemiyorum" diyemez. Beyitte "memlehā" ile "mevce" arasında da tenāsüb vardır. Mevce, dalgadır ve dalga denizde görülür. Denizin tuzlu olması ve gözyaşının da tuzlu olması arasında bir ilişki bulunmaktadır. Ayrıca, gözyaşının da dalga dalga akması da bu duruma dāhildir.

4. Dördüncü beyitte Hevāyī: "*Bahçemizin ağaçları üzerindeki meyveler kurtlanır, çürür ya da onları kuşlar yer. Biz, bahçemizden bir sepetlik meyve kirası bile alabilmiş değiliz.*"

Nābī: " *İnleyişin macerasının genişliği ne yaparsa yapar muhabbetini bildirmenin hırsından sadede gelmek nedir bilmez.*"demektedir.

Hevāyī, sahip olduğu bahçenin herhangi bir ürün vermediğini, verse bile bunların boşa gittiğini söylemekte ve bundan yakınmaktadır. Ağaçları yetiştirmenin, onlara iyi bakmanın kirası olarak, ağaçlar bir sepet dolduracak meyve bile vermemektedir.

Nābī'nin beytinde de, āşık, aşk derdinden inlemelerini etrafındakilere anlatmakta ve bunu da uzatıp durmaktadır. Bu durum, şairin canını sıkmış olacak ki, āşığın sözü fazla uzattığını bilmemesinden yakınmaktadır.

Her iki beyitte de durumdan yakınma söz konusudur. Hevāyī, bir bakıma "bereketsizlik"ten; Nābī'de insanın lafı kısa kesmek yerine uzatmasından yakınmaktadır.

5. Beşinci beyitte Hevāyī: "*Be usta karı! Eskimiş öğrencilerinin olduğu dükkânda, Hevāyī 'Elif'ten başka çocuk bilmez.*"

Nābī: "*Gerçekten, ümitlerin güzelliği şu ölümlü dünyada, Nābī, güzelden başkasına kin tutmak nedir bilmez.*"demektedir.

Hevāyī, üçüncü beyitte söylediği dükkân tasvirini son beyitte başka bir dükkân tasvir ederek devam ettirmektedir. Burada söz konusu olan bir kadının dükkânıdır. Burada, muhtemelen öğrenciler bulunmaktadır. Bu öğrenciler de sürekli aynı kişilerdir. Hevāyī, bu durumdan bıkmış ama içlerinden sadece Elif ismindeki çocuğu bilmektedir. Elif, şāirin sevdalandığı bir kişi olması muhtemeldir.

Nābī, ölümlü dünyada, güzellerden başkasına kin tutmadığını yemin ederek söylemektedir. Çünkü şair, güzellere āşık olmakta, çirkinleri ise sevmediğinden onlara karşı bir hisse de sahip olmamaktadır. Güzeller, insanı kendine āşık etmededir. Dahası, āşıkları kendisine ulaşmak isterken o rakiplerle beraber olmadadır. Nābī, bu duruma doğal olarak sinirlenir ve güzele karşı kin beslemeye başlar. Çirkinlerde ise böyle bir durum görülmez.

XV.

Hevāyī[54]	**Nābī**[55]
Ḳuyıdan gerdiş-i çıḳrıḳla ḳoġa ṭopṭolu çıḳmaz *Ne deñlü tīz çekseñ dökülür aşlama ṣu çıḳmaz*	*Gönülden rīziş-i eşk ile dāġ-ı ārzū çıkmaz* *Ne deñlü eyleseñ tamġa-yı ʿaşḳı şüst ü şū çıḳmaz*
Ḫamīri bī-nişā açıldığından pek ṣarılmışdır *Ki yufḳa biñ yerinden pārelense oḳlaġu çıḳmaz*	*Ümīd-i nūş-ı meyle ḫāksār olmaḳ güzel ammā* *Sirişte itseler cism-i nizārum bir sebū çıḳmaz*
Ümīd-i dāne ile toḫm-kār olmaḳ güzel ammā *Herīse itseler ḫarmanda çāşım bir ṭaru çıḳmaz*	*Çıḳar bir gün ẓuhūra inkisār-ı ḫāṭırum ammā* *Benümle ol büt-i āyīne-rūyum rū-be-rū çıḳmaz*
Çıḳarsa çeşme ḳapusında bir gün seyrimiz ammā *Benimle ol büt-i seg-bān-siriştim gū-be-gū çıḳmaz*	*Ḫayāl-i ġamze-i ḫubān ider bir kimse gördüñ mü* *Ki çeşminden hezārān ḳaṭre-i ḫūn mū-be-mū çıḳmaz*
Benim varsa Hevāyī itdi būsumdan buḫār teʾs̱īr *Ayaġında o şūḫuñ yoḫsa terden bir ḳoḳu çıḳmaz*	*Benüm var ise Nābī ʿaks-i naḳş-ı ser-nüviştümdür* *ʿİẕārına o şūḫuñ yoḫsa ḫaṭṭ-ı müşk-bū çıḳmaz*
Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün	Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün

1. İlk beyitte Hevāyī: "*Kuyunun içindeki kova dönen çıkrıkla ağzına kadar dolu çıkmaz. Ne kadar hızlı çekersen çek o su dökülecek. Bize de yetecek bir su çıkmayacak.*"

Nābī: "*Arzularımın gerçekleşmemesinden oluşan yaralar gözyaşlarımla kapanmadığından gönülden gitmez. Ne yaparsan yap bu aşk damgası yıkamakla silinmiyor.*"demektedir.

---

[54]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 13/b-14/a

[55]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s. 700

Hevāyī'nin gazellerinde genel olarak "şanssızlık, vefasızlık ve bahtsızlık" görülmektedir. Fakat diğer şairlerde gördüğümüz, bu kötü oluşumları "feleğe yükleme" gibi soyut unsurlarla anlatmak yerine, daha gerçekçi tasvirlerle anlatmaya başvurmaktadır. Burada da görülen budur. Kovanın dolması için kuyuya indirilmesi sonucunda su namına pek birşey gelmemektedir. Bu işi hızlı da yapsak, yavaş da yapsak fark etmeyecektir. Beyitte geçen "aşlama" sözcüğü; dilimizde ağızlarda kullanılan bir kavramdır. Sözlüklerde birçok anlama gelmektedir.

"*AŞLAMA : 1- Mirasla veya başkasının malına konarak zengin olan, yeniyetme zengin kimse. 2- Aşılanmış ağaç. 3- Bir kez demlenmiş çayın ikinci kez de demlemesi.*

AŞLAMAK: 1- Eski ve yırtılmış/sökülmüş yün çorapları ve kilimleri örerek onarmak. 2- Eklemek. 3- Sulandırmak, su eklemek. 4- Yemeğe su katmak. 5- Sıcak suya soğuk su ekleyerek ılık hāle getirmek." (Dinç 2013:42).

Görüldüğü üzere, burada kuyudan çekilen suyun yetmemesi söz konusudur. Ne yapılırsa yapılsın sonuç değişmeyecektir. Aynı şekilde, Nābī'nin beytinde de, gözyaşının gönülde oluşan yaraları kapatamayacağı, yeterli gelmeyeceği anlatılmaktadır. Aynı dönemin iki farklı şairi, olayları anlatmada değişik kavramlar kullanmaktadır. Bu da edebiyatımızda olan zenginliği gözler önüne sermektedir.

Gözyaşı tuzludur. Halk arasında tuzun yarayı iyileştireceği inancı vardır. Bu acılı bir süreçtir. "Yaraya tuz basmak" deyimi de günümüzde yaşamaktadır. İşte bundan hareketle, beyitte, āşık sürekli gözyaşını akıtmaktadır. Fakat yaraları o kadar çoktur ki, yetmemektedir.

2. İkinci beyitte Hevāyī: "*Hamuru nişastasız açıldığından çok sarılmıştır. O yüzden yufka bin yerinden parçalansa da oklava çıkmaz.*"

Nābī: "*Ümidin içkisini içmekle toprağa karışmak güzel ama zayıf vücudumdan yoğursalar bir testi(şarap) bile çıkmaz.*"demektedir.

Hevāyī, beyitte hamur açmanın nasıl yapılacağına dair bilgi vermektedir. Geleneksel yemeklerimizden olan "hamur açma" belli kurallara göre yapılır. Aksi takdirde, istenilen sonuç ortaya çıkmayacaktır. Hamurun hazırlanması ile ilgili

bilgi edindiğimiz kaynak (http://www.baklavacigulluoglu.com/5/Service.aspx?CatID=5&id=483&Title=Baklava-Tarifi) bize, Hevāyī'nin haklılık derecesini ortaya koymaktadır:

"*Yufka ne kadar ince açılırsa, baklava damağa o kadar hoş gelir. Evlerde yapılan baklavalarda yufkaların sigara kâğıdı inceliğinde açılması idealdir. Üst üste 8-10 yufka açılabilir. Ancak, yufkaların birbirine yapışmaması için, aralarına nişasta serpmek gerekir. Nişasta miktarı iyi ayarlanmalıdır. Fazla nişasta, hamuru kurutur. Yufkalar oklavaya ilk kez sarılırken bolca nişastalanmalıdır. Daha sonraki sarışlarda, çok az nişasta ile yetinilmelidir. Yufkaların aynı incelikte olması için, hepsini birden oklavaya sarıp açarken, arada bir alt ve ortadakilerini üste çıkarmak gerekir. Aksi halde, en üstteki yufka en ince, en alttaki yufka en kalın olur.*" (www.baklavacigulluoglu.com)

Aynı yoğurma işlemini Nābī'de de görmekteyiz. Nābī'nin zayıf vücudu öyle bir hāl almıştır ki, onu yoğurmak isteseler bir testi şarap bile çıkmayacaktır. Hevāyī'de Nābī'nin bu durumunu oklavaya benzetmiştir. Hevāyī'nin mahallī deyişlerden yararlanması, onun şiir dilini teklifsizce kullanmasına yol açmıştır. Rahat bir söyleyişi vardır. Nābī'nin beytinin altına Hevāyī'nin beytini yerleştirdiğimizde karşılıklı bir atışma görmekteyiz. Bu bize bir "āşık atışması"nı andırır. Testinin topraktan yapıldığını bilirsek, Nābī'nin neden toprağa bulanmış olabileceğini anlarız. Bilindiği gibi, şarap testileri topraktan yapılır ve bu testinin dibinde şarabın tortuları birikir. İşte, āşığı sarhoş eden bu tortudur. Tortu, toprakla beraber olmuştur. Nābī de bu duruma işaret etmededir. O tortu, şairin vücudu kadar zayıf ve azdır. Ona ne yapılsa da fazladan bir şarap vermez.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: "*Dane ümidiyle tohum işiyle uğraşma güzel ama keşkek yapmak istesek harmanda hububattan bir darı bile çıkmaz.*"

Nābī: "*Bir gün kırılan hatırım ortaya çıkar ama o zamanda benimle o ayna yüzlü sevgili yüzyüze gelemez.*"demektedir.

Hevāyī, tarlada çalışmanın güzel olduğundan fakat bir keşkeklik bile ürün alınmadığından şikâyetçidir.

Nābī'de de put gibi güzel sevgilinin davranışları neticesinde kırılan kalbi söz konusudur. Sevgiliyle karşılaşıldığında ya da sevgili, āşığa iyilikle yaklaşmak istediğinde bu durum āşık tarafından engellenecektir. Beyitte geçen "āyīne" ve

“büt” sözcüklerinin anlamına bakarsak, Nābī’nin neden bu sözcükleri kullandığını ve sevgilinin ne özelliklere sahip olduğunu anlayabiliriz

Beyitte geçen āşık parlak bir yüze sahip, heykeller kadar güzel ve estetik biridir. Āşık, kendini buna kaptırmaktan korkmaktadır.

4. Dördünce beyitte Hevāyī: “*Eğer o sevgili benimle çeşme kapısından dolaşmaya çıkarsa, o köpek huylu güzel söylene söylene çıkmaz.*”

Nābī: “*Güzellerin gamzesinin hayalini düşleyen bir kimse gördün mü? Onun gözünden binlerce kan damlası öyle teker teker çıkmaz.*”demektedir.

Hevāyī’de sevgilinin köpek yaratılışlı olması söz konusudur. Buluşma yerleri çeşme kapısıdır. Sevgili ise, oraya nazlanmadan söylenmeden gitmektedir.

Nābī’de ise, sevgilinin gamzesi için āşığın döktüğü gözyaşlarının ādeta bir kan gölüne dönüştüğüne tanık olmaktayız. Sevgilinin yanbakışı ile āşığın gönlü kan dolmaktadır. Bu gamzeyi de hayal etmeyen āşık yoktur. “Gamze”, divān şiirinde vazgeçilmeyen mazmunlardandır. Şiirde “gamze” genel olarak şöyle anlatılır:

“*Süzgün bakış, sevgilinin süzgün veya mānālı yan bakışı. Divān şiirinde sevgilinin bakışı gamzeyi doğurur ve bu gamzede binlerce anlam vardır. (...) Gamzenin ok oluşunun en büyük nedeni kirpik oklarından dolayıdır. Sevgili şöyle süzgün bir bakışıyla yay kaşlarından kirpik oklarını hedefe atar.(...) Gamze, āşığın uykusunu kaçıran bir büyücüdür. Hasta olarak ele alınırsa, āşığın onun yerine kurban olmak isteyişi ortaya çıkar.(...)”*(Pala 2010:162).

Görüldüğü üzere, āşığın beyitte geçtiği gibi gözünden kan damlaları saçılması boşuna değildir.

5. Beşinci beyitte Hevāyī: “*Ey Hevāyī! Mutlaka benim öpmem sebebiyle buhar (ortamı) etkilemiştir. Yoksa o sevgili terlemedikçe ayağından bir koku çıkmaz.*”

Nābī: “*Ey Nābī! Benim alınyazımın nakşının yansıması var ise o güzelin yanağına ulaşmış olacak ki, onun ayva tüylerinden misk kokusu çıkıyor. Aksi takdirde böyle bir şey olması mümkün değil!*” demektedir.

İki beyitte de açık şekilde "hüsn-i ta'lil" sanatının yapıldığını görmekteyiz. "Hüsn-i Ta'lil" bilindiği üzere "güzel sebep bulma"dır. Fakat Hevāyi'de "kötü bir sebep bulma" olarak karşılanmaktadır. Beyitte tasvir edilenlerden yola çıkarsak, āşık ve sevgilisi bir ortamda buluşmuşlardır. Kötü bir koku ortaya çıkmıştır. Hevāyi de bunu kendi öpücüğünün harareti olacağını düşünmek istemektedir. Hevāyi'nin anlatmak istediği ise, sevgilinin terden dolayı ayağının kokmasıdır. Nābi'deki "müşk-bū"ya karşılık, kötü bir kokunun, yine āşık tarafından ortaya çıktığını Hevāyi'de görüyoruz.

Nābi'nin beytinde ise, asıl önemli olanın "āşık" olduğu anlatılmak istenmektedir. Aşığın, alınyazısının sonucunda sevgiliye āşık olması, onun her hālini ona güzel göstermektedir. Ünlü ozanımız Āşık Veysel'in de dediği gibi "Güzelliğin on para etmez /Gönlümdeki aşk olmasa" dizelerindeki anlatımı, Nābi'de yakalamaktayız. Asıl önemli olan āşık, yani "ben" öznesidir. Sevgiliye değeri veren odur. Nābi'de sevgilinin "misk kokulu ayva tüylerini" gördüğümüzde, sevgiliye verilen değerin yüksek; Hevāyi'de ise şairin istemeye istemeye "ayağı kokan bir sevgili"nin ortamdaki kokuyu da mahvettiğini anlamaktayız.

XVI.

Hevāyī[56]	Nābī[57]
Bize ol şūḫ-ı tāzī ʿulbe ʿulbe lūle göndermiş *Ḥalebden eylemiş İstanbul'a poliçe göndermiş* *Ṭaraḳcılıḳ idermiş şimdi tüysüz berber oġlanı* *Hediyye ustasına şāne-i merġūle göndermiş* *Yine bāzārbaşı gör bizi añmış ziyād olsun* *Ṭolu bir maḳreme olmuş güzel muşmula göndermiş* *Emīn Beg Başra'da gümrükcülükden zengīn olmuşdur* *Ḳızına iki ṭatlu ḳırmızı bādūle göndermiş* *Bahālu virmemiş ʿūdu bize ṣad-āferin ʿaṭṭār* *Ṣaġır dellāl ile on dirhemin bir pula göndermiş* *Hevāyī fāris-i ṭabʿım bilür kim ṭoruya binmez* *Ṭopal canbāz ḫoş itmiş bārgīri ḳula göndermiş* Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün	*ʿĀlīye ol perī mektūb-ı müştāḳāne göndermiş* *Ṣāf-ı müjgānınuñ resmin yazup rindāna göndermiş* *ʿAceb mi mū-be-mū-yı cismüm olsa çāk çāk-ı ġam* *Ḫaṭ-āverliklerin itmiş işāret şāne göndermiş* *Ṭamaʿ dendānını pāk eyle gūşuñ aç diyü ol şūḫ* *Ḫilāl-i üstüḫʼānkārī(y)i dervişāne göndermiş* *Bilüp ḫūn-ābe-rīz-i eşk-i hicrān olduġın çeşmüm* *Münaḳḳaş destmāli dīde-i giryāne göndermiş* *Hedāyānuñ vüṣūlin eylemiş iʿlām ey Nābī* *ʿAliyy-i ḫaste bu şiʿr-i teri cānāne göndermiş* Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün

1. Birinci beyitte Hevāyī: "*Bize o şuh Arap kutu kutu lüleler göndermiş. O şuh Halep'ten İstanbul'a o kutuyu sigortalatıp da göndermiş*"

Nābī: "*O yüce peri yüzlü sevgili āşık olmuşcasına bir mektup göndermiş. Kirpiklerinin saflarını resmedip, bizim gibi rindlere göndermiş.*"demektedir.

Hevāyī, Nābī'nin Halep doğumlu olmasına ve orada bulunmasına atfen, ona şuh Arap demektedir. Burada Hevāyī'nin Nābī'den bir hediye ya da mektup olması muhtemeldir. Hevāyī'nin beytinde geçen "poliçe" sözcüğü, bugün de kullanılan bir ekonomik terimdir. Poliçe terimi Nābī'de de kullanılmaktadır. "*17.yüzyılda, İstanbul'a mal taşıyan Venedik ve Marsilyalı tüccarların gemilerini korsanlara ve risklere karşı sigortalamaları, Nābī'nin döneminde 'poliçe'*

[56]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 14/b
[57]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s. 710

kelimesinin ticari alanda yaygın olarak bilindiğini göstermektedir." (Bilkan 2012:325).

Nābī'de sevgiliden gelen bir aşk mektubu vardır. Kirpikler, dizi hālindedir. Sevgili de kirpiklerinin o hālini resmedip kendinden geçen rindlere göndermiştir.

2. İkince beyitte Hevāyī: "*Şimdi o tüysüz berberoğlanı tarak satarmış. Hediye olarak da ustasının kıvırcık saçı için tarak göndermiş.*"

Nābī: "*Vücudumun kıldan kıla dertlerden parça parça olmasına şaşılır mı? Saçlarını getirerek işaret etmiş ve sana tarak göndermiş.*" demektedir.

Hevāyī ve Nābī'de "şāne" sözcüğü geçmekle birlikte, tarak anlamına gelmektedir. Ayrıca, Hevāyī, bu sözcüğü somut/mahallī anlamda kullanırken; Nābī, divān şiirinin genel mazmun kavramları içerisinde açıklamıştır.

Hevāyī'de, bir berber çırağı söz konusudur. "Berber çırağı" divān şiirinde mahallī unsur olarak pek çok şekilde kullanılmıştır. Bu konu hakkında araştırma yapan İncinur ATİK GÜRBÜZ, "*Divan Şiirinin Sevimli Yüzleri : Osmanlı Şiirinde Berberler*" adlı makalesinde (2012), "Berber Çırağı" maddesinde şu bilgileri vermektedir:

"*Divan şiirinde yaşı küçük olan ve bu yönüyle tazeliğine gönderme yapılan sevgili, berberlik üzerine kurulan beyitlerde berberin kendisinden başka çırağı olarak da tasavvur edilmiştir. (...)*

Sevgilinin berber olarak tasavvur edildiği beyitlerde ay ve güneş, birisi leğeni tutarken diğeri de ustura ve bileyi taşını tutan çıraklar olarak sunulmuştur.(...)

(...)Berberin tıraş yaparken kullanacağı suyu taşıyan, āhı da bu suyu ısıtmak için ateş yakan çıraklar olarak düşünülmüştür.(...)

Berberlik imajı etrafında işlenen sevgili, mesleğin ifası gereği öne çıkan "kesme" eyleminden dolayı, āşığın başını kesen acımasız bir kişi olarak takdim edilmiştir.(...)

*Benzer şekilde bir şehrengizde de bir taraftan güzellik çarşısında bulunan nazlı ve işveli bir berber olarak nitelendirilerek sevgilinin güzelliği ön plana çıkarılırken bir taraftan da āşıkları cevr usturasıyla tıraş ettiği söylenerek sevgilinin acımasızlığı vurgulanmıştır."(*Gürbüz 2012:238-239)

Hevāyī'nin beytinde, ustasının yanından ayrılan bir çırağın "tarakçılık" yaptığını görmekteyiz. Vefakār bir çırak olacak ki ustasına hediye olarak onun kıvırcık saçları için bir tarak yollamıştır. Tabīi ki burada, Hevāyī'nin bir tarizini görmekteyiz. Kıvırcık saçlar, taranması zor olan saç türüdür. Tarakla şekil alması zordur.

İki beyitte de "şāne"'yi yani "tarak"ı görmekteyiz. Şāne'nin açıklamasını yaparsak beyitlerin anlamı biraz da anlaşılacaktır. Şāne; "*Berber eşyalarından olan tarak da şiirlerde söz konusu edilmiştir. Sevgili, saçının kıvrımında asılı duran gönlünü oradan düşürmesi için āşığa ayna ve tarak sunar. Bu şekilde kırılıp bin parçaya bölünen āşığın gönlü tarakla özdeşleştirilir.*" (Gürbüz 2012:249). Bu tanımdan yola çıkarsak Nābī'nin beyitte geçen "benim vücudumun kıl kıl parçalanmasına şaşılır mı" sorusunun da cevabını almış olmaktayız. Sevgili, āşığa tarak göndermiştir. Tarakla taranan cisim bu yüzden parça parça olmuştur.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: "*Yine pazarbaşını gör bak bizi fazlaca anmış. Bize dopdulu bir ikram olarak güzel muşmulalarından göndermiş.*"

Nābī: "*O şuh sevgili, dişini çok isteyerek temizle, kulağını aç diyerek dervişlere özgü hilal şeklinde kemik yollamış.*"demektedir.

İki beyitte de "ikram etme" ve "yemek" ile ilgili unsurlar ele alınmıştır. Hevāyī'ye pazarbaşı ikram olarak "muşmula" göndermiştir. Nābī'ye ise, sevgili, hilāl şeklinde kürdan göndermiştir. Bunun amacı dişlerini temizlemesi ve kulağının iyi duyması içindir. Burada günümüzde kullandığımız kürdandan yapılışı farklı olan bir kürdanla karşılaşmaktayız. Bu kürdan, hilal şeklinde ve kemikten yapılmıştır. "Dervīşāne" dediğinden yola çıkarsak, dervişlerin kullandığını da söyleyebiliriz.

4. Hevāyī'nin gazelinde beşinci beyitte[58]: "*Ey attār! Sana yüzlerce kez āferin olsun. Bize udu pahalıya satmamışsın. O attat bize, sağır dellal ile udun on dirhemini bir pula göndermiş.*"

Nābī: "*Gözlerim ayrılık acısından kan damlası gibi gözyaşı döktüğü için sevgili, yaşlı gözlerime nakış işlemeli mendil göndermiş.*"demektedir.

Hevāyī'ye attar, ud satmıştır.

"ʿŪd" ; "*Öd ağacı. Ateşte yakıldığı zaman güzel bir koku ifraz eden küçük ve ince çubuklar hālinde bulunur. Özellikle toplantılarda, tekkelerde vs. öd ağacı yakılırdı. Öd yanınca kıvrım kıvrım olur. Divān şiirinde yanışı, ateş ile olan münāsebeti ve güzel kokusu ile ele alınır. Sevgilinin yanağı ateş olunca ben'i de ūd olur*" (Pala 2010:464).

Görüleceği üzere ʿūd, bugün de kullanılan "tütsü"dür. Ayrıca beyitte geçen "pul" sözcüğü de günümüzde "para"anlamındadır. Aynı şekilde "pul", Pakalın'ın "*Tarih Deyimleri ve Terimleri*"nde şu şekilde geçmektedir: " *Kuruşun küsuratından birine verilen addır. Kuruşun diğer küsuru para ve akçedir. Bir kuruş kırk para, bir para üç akça, bir akçe üç puldur.*"(Pakalın 1983:II:781). "Dellāl" ise "1. Tellāl, satılacak şeyi satan. 2. Alıcı ile satıcı arasında vāsıta olan kimse" (Devellioğlu 2012:195) anlamına gelmektedir.

Hevāyī'nin gazellerini incelediğimizde o döneme ait unsurları tüm canlılığıyla görebilmememiz mümkündür. Nitekim bu beyitte de bir alışverişin nasıl yapıldığı ve alıcının bu işten memnun olduğunu görmekteyiz. Hevā"Dellāl" ise "1. Tellāl, satılacak şeyi satan. 2. Alıcı ile satıcı arasında vāsıta olan kimse" (Devellioğlu 2012:195) anlamına gelmektedir.

Hevāyī'nin gazellerini incelediğimizde o döneme ait unsurları tüm canlılığıyla görebilmememiz mümkündür. Nitekim bu beyitte de bir alışverişin

[58]Hevāyī'nin gazelindeki 4, 5 ve 6. beyitlerle, Nābī'nin 4 ve 5. beyitleri arasında "redif" haricinde anlamla ve ses düzeniyle ilgili herhangi bir uyum bulunmamaktadır. Ayrıca Hevāyī'nin gazelindeki 4.beyitte geçen "bādūle" olarak okunan "بادوله" sözcüğü ile ilgili sözlükleri taradığımızda anlamına dair herhangi bir şey bulamadık. Beytin sağlam çevirisini yapamadığımızdan ve açıkladığımız sebepten dolayı beşinci beyti açıklamayı uygun bulduk.

nasıl yapıldığı ve alıcının bu işten memnun olduğunu görmekteyiz. Hevāyī'nin diğer gazellerinde de aynı unsurlara rastlamak mümkündür.

Nābī'nin beytinde de "vefālı" bir sevgili tipi ile karşılaşmaktayız. Āşık, sevgiliden ayrı kaldığı için kanlı gözyaşı dökmektedir. Bu duruma acıyan sevgili de āşığın ağlayan gözleri için nakış işlemeli el mendili göndermiştir. İki beyitte de "birilerinin aracılığıyla başka birine gönderilen nesneler" söz konusudur.

5. Hevāyī'nin gazelindeki altıncı beyitte "*Ey Hevāyī! Benim atı seven biri olduğumu bilen bilir. Ben doruya binmem. Bu yüzden de Topal Cambaz güzel iş etmiş de bu kuluna bir at göndermiş.*"

Nābī'nin gazelinde son beyitte "*Ey Nābī! Hediyelerin bize ulaştığını bildirmişler. Bu büyük hasta da bu taze şiiri sevgiliye göndermiş.*"demektedir.

Hevāyī'nin gazelinden onun atlara düşkün olduğunu da sezmek bu beyitle mümkün olmaktadır. "Topal Canbaz" isminde biri kendisine hediye olarak bir at göndermiştir.

Nābī de sevgiliye hediye olarak yeni yazdığı şiiri göndermiştir.

XVII.

Hevāyī[59]	**Nābī**[60]
Edrene şehrine geldik hāy yok hū kalmamış *Gice şorbası çıḳar bir bellü ḳapu ḳalmamış* *Çadırın başmış yine ʿaṭṭārbaşı orduda* *Ṭabla-i ṣad-ḥücre-i eczāda mazı ḳalmamış* *Hep yayanuñ çatılmış yolda ḥarāretden dili* *Meşk-i saḳḳā-yı miyānda bir içim ṣu ḳalmamış* *Ḳullanur yoḳ hiç besler yoḳ küheylān atları* *H̱āne-i fārisde zīn ile tekeltu ḳalmamış* *Şimdi ḳangı izbeye itsün Hevāyī iltica* *Hep yıḳılmış köhne dükkānında yapu ḳalmamış* Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün	*Gülsitān-ı dehre geldik reng yoḳ bū ḳalmamış* *Sāye-endāz-ı kerem bir naẖl-i dil-cū ḳalmamış* *Eylemiş der-beste dükkānın ṭabīb-i rūzgār* *Ḥoḳḳa-i pīrūze-i gerdūnda dārū kalmamış* *Teşnegānuñ çāk çāk olmış leb-i ẖˇāhişgeri* *Çeşmesār-ı merḥametde bir içim su ḳalmamış* *Ḳadrin añlar yoḳ bilür yoḳ merdüm-i sencīdenüñ* *Çār-sūy-ı ḳābiliyyetde terāzū ḳalmamış* *Ceyş-i ġamdan ḳanda itsün iltica ehl-i niyāz* *Ḳalʿa-i himmetde Nābī burc u bāru ḳalmamış* Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün

1. İlk beyitte Hevāyī: "*Edirne şehrine geldik ki insanlarında ne korku ne de ahlak kalmış. Geceleyin çorba veren bir ev bile kalmamış.*"

Nābī: "*Dünyanın güllerle dolu bahçesine geldik ki ne rengi kalmış ne de kokusu. Cömertliğinin gölgesini salacak bir gönül alan fidan bile kalmamış.*"demektedir.

Her iki şairde de dünyanın dolayısıyla insanın vefasının, vicdanının ve ahlākının kalmadığından şikâyet etmektedir. Hevāyī, vefasızlık olarak Edirne şehrindeki insanları kast etmektedir.

Nābī'nin hikemī tarzının etkisinin görüldüğü bu şiir, pek çok akademisyen ve araştırmacı tarafından şerh edilmiştir. Şüphesiz, Osmanlı Devleti'nin

[59]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 14/b
[60]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s.720

17.yüzyıldaki durumunu edebi şekilde ortaya koyan bir gazeldir. Bilkan, bu gazel için şu açıklamada bulunuyor:

> "*Nesillerin hep kendilerinden önceki asırlara özlem duyması, sosyolojik bir tespittir. Ancak XVII. yüzyılda, durumun ciddi olduğuna şahit oluyoruz. Bu kez gerçekten de 'hasta adam'ı tedavi edecek olan tabip ve deva olacak ilaç kalmamıştır. Değişime uğrayan değerler içerisinde insanī değerler de vardır*" (Bilkan 2010:114).

Gazel hakkında "Nābī'de Belgesel Redifler" makalesinde genel bir değerlendirme yapan Kurnaz, şu şekilde açıklamada bulunmaktadır:

> "Bozuluş ve çöküşü butün aclığıyla yaşayan ve duyan yüzyılın büyük şairi Nābī (1642-1712), "*kalmamış*" redifli şiirinde tükenip giden değerlere iç çeker gibidir" (Kurnaz 2012:221).

2. İkinci beyitte Hevāyī "Attarbaşı yine orduda çadırı basmış. Bölünmüş yüzlerce hücrenin tablasında mazı kalmamış."

> Nābī: " Zamanın doktoru dükkânının kapısını kilitlemiş, feleğin firuze renkli hokkasında da ilaç kalmamış" (Bilkan 2010:115) demektedir.

Hevāyī'nin beytinde "tabla" ve "māzū" sözcüklerini anlarsak beyit daha anlaşılır olacaktır. "Ṭabla", Şeyhülislam Mehmed Esad Efend'nin "*Lehcetü'l-Lugat*" eserinde şu şekilde açıklanmıştır: "*Arabīsi cimin zam ve meddi nunun fethi ahirde hā-i vakf ile **cūne** attarların tablasına ıtlak olunur ve kāfın rā-i mühmelenin bā-i muvahhidenin fethaları ahirde hā-i vakf ile **kerebe** çadır direğinin tepesine konulan değirmi tabladır.(...)*" (Kırkkılıç 1999:629). "Māzū" ise Devellioğlu Lugatı'nda şu şekilde açıklanmıştır: "1. Mazı, servi cinsinden, gövdesi düz ve dipten dallanan bir süs ağacı ve bunun kozalağı olup tabaklıkta kullanılır(...)". Görüldüğü üzere, Hevāyī, attarda "mazı"nın kalmadığından şikāyet etmektedir. Attarbaşının orduda görev aldığını da bu beyitten çıkarabilmekteyiz.

Nābī, artık zamanın hiçbir şeye deva olmadığını anlatmak istemektedir. Zamanın doktoru, dükkânını kapatmış ve gitmiştir. Artık herkes kendi çaresine bakacaktır. Bu sebeple, dertleri iyileştiren bir ilaç bile bulunmamaktadır. Kötü olayların olduğu bir dünyanın firuze renkli hokkasında da renk kalmamıştır.

Firuze, “mavi renkli ve değerli bir süs taşı”(Bilkan 2010:115)dır. Zamanın kötü olayları onun rengini soldurmuştur.

Her iki beyitte de dertleri iyileştirecek ilaçların kalmadığı görülmektedir. Hevāyī’de “mazı”, Nābī’de “dārū” bu duruma işaret etmektedir.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī “ Hep yayaların dili yolda sıcaktan dolayı çatlamış. Su dağıtanların su tulumbalarının içinde bir yudumluk su bile kalmamış.”

Nābī: “Susayanların arzulayan dudakları paramparça olmuş. Merhamet çeşmeliğinde içilecek bir damla su bile kalmamış”(Bilkan 2010:115). demektedir.

Hevāyī’de savaştan dönen insanların vaziyeti tasvir edilmektedir. Yaya olanlar su bile bulamayacak derecededir. Orduda su dağıtmakla görevli “saka”ların tulumbalarında bile su kalmamıştır.

Nābī’nin beytine baktığımızda ise daha çok “soyut bir susuzluk” olduğunu anlayabiliyoruz. İnsanlar, merhametsizlikten dolayı kötü bir durumdadır. Bu yüzden, merhamet edilmeye muhtaçtırlar. Merhamet çeşmesinden ise iyiliğe, güzelliğe dair herhangi bir işaret bile yoktur. İnsanlar kötü şartlardan dolayı iyiliğe güzelliğe susamışlardır, fakat bunların bir çözümü artık kalmamıştır.

Her iki beyitte de Osmanlı Devleti’nin 17.yüzyıldaki hālini görmemiz mümkündür. Savaşların vermiş olduğu bıkkınlık, yenilgilerin üstüste gelmesi, insanların ekonomik olarak kötü duruma düşmesi ve bunun sonucunda da rüşvetin ve hilenin sonunun alınamaması ortaya çıkmıştır. Bu sebeple, insanlar eski günleri, devletin ihtişamlı zamanlarını arar olmuşlardır.

4. Dördüncü beyitte Hevāyī: “*Küheylan atları ne kullanan ne de onları besleyen vardır. At evinde eyer ile eyerin keçesi bile kalmamıştır.*”

Nābī: “*Yeteneği hakkıyla ölçecek bir terazi kalmadığından varlıkların gözbebeği olan insanın kadrini kıymetini anlayacak kimse kalmamıştır.*”demektedir.

Hevāyī, bir önceki beyitte insanların durumunu tasvir ettikten sonra, çevresindekilerin de durumunu anlatmaktadır. Ahırdaki küheylan atlarına bakan kimse kalmamıştır. Hatta ahırda atlara vurulan eyer yoktur. Eyerin yapıldığı keçe

bile bulunmamaktadır. "Küheylan atı", bir cins Arap atıdır.[61] "Tegeltü" ya da "Tegelti", Cem Dilçin'in "Tarama Sözlüğü"nde "Eyer altına konulan keçe" anlamındadır (Dilçin 1983:206). Savaşlardan dolayı insanların atlara bile bakacak gücü kalmamıştır.

Nābī'de ise, Hevāyī'deki atlardan ziyade insana verilen değer söz konusudur. Nābī, artık bu zamanda insanlara değer verilmediğinden, hele ki yetenekli insanların kıymetinin bilinmediğinden yakınmaktadır. Nābī bu beyitte "merdüm-i sencīde" diyerek Kur'ān-ı Kerīm'de "*İsrā Sūresi'nin 70. ayetine telmihte bulunmaktadır. Bu ayette "Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık.*" (17/70; Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim Meāli 2011: 309) buyurulmaktadır. Öte yandan 18.yüzyılda bu durumu konu edinen şairlerden biri de Şeyh Galib'dir. O da bir müsemmeninde "*Hoşça bak zātına kim zübde-i ālemsin sen / Merdüm-i dīde-i ekvān olan ādemsin sen*" diyerek aynı duruma işaret etmektedir.

5. Beşinci beyitte Hevāyī: "*Şimdi Hevāyī hangi yıkılmış yere sığınsın. Her yer yıkılmış, eskiyen dükkânının bile yerinde yeller esmekte.*"

Nābī: "*Ey Nābī! İnleyenler, ordu hāline gelen dertlerinden nereye kaçıp da kurtulacaklar. Gayret kalesinde ne kale ne de onun duvarı kalmıştır.*"demektedir.

Hevāyī, ilk beyitte söylediği gibi Edirne'ye döndüğünde orayı bıraktığı gibi bulamamıştır. Muhtemelen savaşların bıraktığı yoğun tahrip sonucu, Hevāyī'nin de dükkânı yıkılmıştır. Hevāyī, bu durumda çaresiz kalmış ve gidecek yeri de kalmamıştır.

Hevāyī'nin yaşadığı dönemden yola çıktığımızda, bu duruma sebep olan şeyin savaşlar ve isyanlar olduğu kanısına varmaktayız.

Nābī'de de durum "manevi" açıdan ele alınmaktadır. Sıkıntılardan bunalan insanların artık sığınacağı bir yer kalmamıştır. Sultanları koruyan kaleler ve kalelerin surları dahi yıkılmıştır. Kısacası, insanların güvenebileceği sağlam bir dayanak artık yoktur.

---

[61] http://www.diplomat.com.tr/atlas/sayilar/sayi1/sayfalar.asp?link=s1-15.htm (E.T 17.07.2014)

XVIII.

Hevāyī[62]	Nābī[63]
Levm ider berber olan kendüye baş olmayıcaḳ *Günde biñ müşteri dükkānda tırāş olmayıcaḳ*	*Neyleyüm sāġarı zīb-i kef-i yār olmayıcaḳ* *Kim baḳar āyineye āyinedār olmayıcaḳ*
Şaplanur çamura yāḫūd ḳırılur yolda ḳalur *Ḳoçuyu ḳoşdıramaz kimse ḳocaş olmayıcaḳ*	*Geçmedi ḫāne-i dildārı ṭolaşmakdan dil* *Ḫaṭ gelüp dāmen-i endīşeye ḫār olmayıcaḳ*
Şunamaz dalkılıc düşmene serdengeçdi *Ceng-i ḥarbi çalunub tā ki ṣavaş olmayıcaḳ*	*ʿAyş mümkin mi bu mihnetkede-i ʿālemde* *Ḳadeh-i bāde gibi elde müdār olmayıcaḳ*
Vardığı meclis-i aġyāra ṭuyulmaz yāriñ *Zaḫm-ı dendān ile boynunda ḫıraş olmayıcaḳ*	*Ne çıḳar kūyını geşt eylemeden şām u seher* *O ḳamer-ṭalʿat ile yolda düçār olmayıcaḳ*
İş görüb aḳçe ḳazanub boġazun otaramaz *Ey Hevāyī kişide ʿaḳl-ı maʿāş olmayıcaḳ*	*İstemez cenneti rindān-ı ḳadeh-keş Nābī* *Cilve-i keştī ile seyr-i ḥisār olmayıcaḳ*
Feʿilātün/Feʿilātün/Feʿilātün/ Feʿilün	Feʿilātün/Feʿilātün/Feʿilātün/ Feʿilün

1. İlk beyitte Hevāyī: "*Berber, günde bin müşteri dükkânına tıraş olmak için uğramazsa, kendisine baş olmayanları çekiştirir durur.*"

Nābī: "*Sevgilinin avcuna düzgünce uymayacak şarap kadehini ne yapayım? Aynayı tutan olmayınca aynaya kim bakar?*"demektedir.

Hevāyī'nin beytinde açgözlü bir berber tasviri yapılmıştır. Öyle ki, günde bin müşterinin kendisine gelmesini istemekte, kendisine gelmeyen, tıraş olmayan, şaire göre "baş olmayan" kimseleri ise çekiştirmekte, onlara laf söylemektedir. "kendüye baş olayıcak" sözünü biraz açarsak, "Osmanlı Şiirinde Berberler" (2012) makalesinde İncinur ATİK GÜRBÜZ, berberler hakkında "Tıraş usulü" başlığı altında şu bilgileri vermektedir:

> *Berberlerin yağtığı tıraşın aşamalarını şiirlerden takip etmek mümkündür. Buna göre; dükkāna gelen müşteri peykeye oturur, başını berbere teslim eder, o da müşterinin boynuna renkli bir havlu takarak başını kucağına yatırır. Elindeki tarakla saçları tarar ve fazlalıklarını makasla keser, düzeltir. Sitil adı verilen ibrikteki suyla ve çenesinin altına dayadığı leğen yardımıyla*

62 Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 17/b
63 Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s.752

müşterinin saçlarını yıkar, sonrasında da havluyla saçları kurular. Böylece tıraş tamamlanmış olur.(...)" (Atik Gürbüz 2012: 236).

Nābī'nin beytinde de şair, uyumsuz olan şeylere karşı isyan hālindedir. Birincisi, kadehin sevgilinin eline yakışması; ikincisi ayna için aynayı tutacak kimsenin olmasıdır. Eğer bunlardan biri yoksa diğerinin de olması anlamsızdır. Kadehi sevgilinin elindeyse anlam kazanmaktadır. "Āyīne" sözcüğü de divān şiirinde sıkça kullanılan, hatta bazen "mirʾat" olarak da geçen bir mazmundur. İskender Pala, "Ayīne" sözcüğünü şu şekilde açıklamaktadır:

"*Ayna. Aynanın edebiyatta kullanılış sebeplerinin başında bir süs malzemesi oluşu gelir. Güzeller, aynaya bakarak kendi güzelliklerinin farkına varırlar, yine ona bakarak süslenirler. Aynanın, karşısındakini gösterme ve yansıtma özelliği, gerçekte aslı olmayan bir şeyin bir hayal misali ortaya çıkmasıdır. Ayna, aydınlık, parlak, lekesiz ve pas tutmamış olduğu zaman iyi gösterir. Sevgilinin yüz aynasında bütün bu özellikler vardır. Buna rağmen aynanın bir yüzü karadır. Yani ayna iki yüzlüdür. Sevgili ayna karşısına geçince kendisini seyretmeye doyamaz ve uzun müddet aynanın karşısından kalkamaz. Ayna, cepte taşınması dolayısıyla da ele alınır. Cep aynasının eksik edilmesi bir hatadır. (...)"* (Pala 2010:47).

Hevāyī'de berber, Nābī'de ise āşık sitem etmektedir.

İkinci beyitte Hevāyī: "*Çamura saplanır ya da kırılır yolda kalır. Bunun için araba sürmeyi bilmeyen sürücü olmayacak.*"

Nābī: "*Gönül sevgilinin evini dolaşmaktan vazgeçmedi. Sevgilinin ayva tüyleri çıkınca düşüncelerimizin eteğini diken olmayacak.*"demektedir.

İki beyitte de görülen düz bir zemin olmamasıdır. Şöyle ki, Hevāyī'de çamurlu, taşlı ve çakıllı bir yol varken; Nābī'de sevgilinin yüzündeki ayva tüyleri dikene benzetilmiştir.

Hevāyī'nin beytinde geçen "kocaş" ve " koçu" sözcükleri dikkati çekmektedir. Cem Dilçin'in "Tarama Sözlüğü"(1983)ne baktığımızda sözcüklerin anlamlatıyla karşılaşıyoruz. "Kocaş", "arabacı"(Dilçin 1983:142) anlamında;

"koçu" ise "Vaktiyle kulanılan süslü, kapalı araba" (Dilçin 1983:142) anlamındadır.

Āşığın gönlü için sevgilinin bulunduğu yer kutsaldır. O yüzden gece gündüz aklından çıkmaz. Hayālinde bile orası vardır. Hatta sokağının ya da köyünün köpekleri ona sevgiliyi görmesi için izin vermez. Sevgilinin ayva tüyleri de āşık için önemlidir. Āşık, sevgilinin hayalini kurarken bu tüyler, hayalin eteğine yapışıp, ona ādeta diken olmaktadır. Burada, bu tüyleri arzu etmeyen bir āşık ile karşılaşmaktayız.

2. Üçüncü beyitte Hevāyī "*Savaşın başlamasını bildiren ses çalınmadan savaş olmaz. Bu yüzden fedailer düşmana kılıçlarını savuramaz*"

Nābī: "*Şarap kadehi gibi elde bir dost olmayınca bu eziyet veren dünyada bir meclis kurmak mümkün mü?*"demektedir.

Savaş işaretini bildiren müzik çalmadan, askerlerin düşmana kılıç indiremeyeceğini anlatan Hevāyī, bizlere savaşın kurallarından birini söylemektedir. Aynı şekilde Nābī, bir dost meclisinin ya da işretin oluşması için şarap kadehinin kendisine dost olmasını istemektedir. Şaraptan tat alınmadığı müddetçe böyle bir ortamın oluşmasına da imkân yoktur. Dünya Nābī'de dert yükü olarak anılmıştır.

İki şairde, belli bir olgu oluştuktan sonra bir şeylerin başlayacağını söylemektedir. Hevāyī'de bu durum bir savaş tasviri şeklinde olurken; Nābī'de klasik şiirin unsurlarından "meclis"in, genel olarak ne şekilde oluştuğu açıklanmaktadır.

3. Dördüncü beyitte Hevāyī: "*Rakibin boynundaki sevgilinin diş izlerinin bıraktığı yaraları görmeyince, sevgilinin rakibin meclisine vardığı bilinmez.*"

Nābī: " *O sevgilinin güzel ay yüzüyle yollarda çaresiz olmayınca sevgilinin köyünde sabah akşam dolaşsam ne çıkar?*"demektedir.

3. Beşinci beyitte Hevāyī: "*Ey Hevāyī! İnsanda kendisini geçindirecek akıl olmayınca, o kişi iş yapıp para kazanıp boğazını doyuramaz.*"

Nābī: “*Ey Nābī! Cilve gemisiyle hisarı seyretmeyince kadeh çeken rintler gibi cenneti istemeyiz.*”demektedir.

Hevāyī’de insan aklının önemine değinilmiştir. İnsanın aklı olmayınca ne iş yapabilir ne de karnını doyurabilir. Kendini geçindirecek kadar akıl gereklidir.

Nābī, cilveyi bir gemiye benzetmiştir. Geminin dalgaların etkisiyle sağa sola yalpalaması nedeniyle, sevgilinin cilvesine benzetilmesi mümkündür. Nābī, bu gemiye binerek hisarı seyretmeyi tercih etmektedir. Aksi takdirde rintlerin yaptıkları gibi cenneti istemek arzusunda değildir. “Rind” sözcüğü divān şiirinde “Zāhid” ile kullanılan mazmunlardandır. Rind,

> “*Dünya işlerini hoş gören kişi. Çoğulu rindāndır. Rind acıyı-tatlıyı, iyiyi-kötüyü hoş görür. Üzüntü ve neşe onun katında aynıdır. Hayat felsefesi böyle olan kişilere rind denilir ve rindkik divān şiirinde bir mazmūn olarak ele alınır. Belki kısmen bohemliktir. Divān şāiri kendini rind olarak değerlendirir. Ona göre cihānın bir pul kadar değeri yoktur.(...)*” (Pala 2010:377).

Nābī’ye göre asıl önemli olan sevgiliyi görmektir. Amaç, cennete girmek değildir. Burada anlatılan Yunus Emre’nin “*Cennet cennet dedikleri/Birkaç köşkle birkaç huri/ İsteyene sen ver anı/ Bana seni gerek seni*” dizeleriyle aynı anlama yakındır.

XIX.

Hevāyī[64]	Nābī[65]
Bir kerre beng-i luṭfuñ ile sersem olmadıḳ *Tiryākī deñlü masḫara-i ʿālem olmadıḳ*	*Bir kere iltifātuñ ile ḫurrem olmaduḳ* *Bīgāne deñlü ṣoḥbetüñe maḥrem olmaduḳ*
Bilmem niçün yabāne atarsın bizi sefīh *Söz arasında girdik ise balġam olmadıḳ*	*Bilmem bizi gözüñle niçün yersin ey felek* *Bu gülsitāna düştük ise şebnem olmaduḳ*
Tıḫm-ı şeḳā-nişānde-i bostān-ı vażʿ iken *Ser-taḫte-i mezāka yāre çiğdem olmadıḳ*	*Ḥarf-i vefā nüvişte-i levḥ-i cebīn iken* *Engüşt-i iʿtibāra sezā ḫatem olmaduḳ*
Destārımız fes üzre Cezāyir-pesend iken *Dayı seniñ yanıñda hemān şalġam olmadıḳ*	*Eṭvarumuz müsellem-i erbāb-ı ṭabʿ iken* *Cānā senüñ yanuñda hemān Ādem olmaduḳ*
Altun adı Hevāyī'niñ olsa nola baḳır *Ādem mi var yanıñda ey adı kem olmaduḳ*	*Nābī-i ḫaste-dilde giribān var mı var meger* *Cevrüñle çāk-ḫurde-i dest-i ġam olmaduḳ*
Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün	Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün

1. İlk beyitte Hevāyī: "*Ey sevgili! Senin esrarlı lutuflarınla bir kere olsun kendimizden geçmedik. Tiryakiler gibi de dünyaya rezil rüsva olmadık.*"

Nābī: "*Ey sevgili! Senin bir kere iltifatını görüp de aydınlanamadık, neşelenemedik. Yabancılar gibi bir kere olsun senin sohbet ortamında bulunamadık.*" demektedir.

İki beyitte de görülen "sevgiliye karşı sitem"dir. Hevāyī, sevgilinin lutfunu hiç göremediğini dile getirmektedir. "Beng" sözcüğü, Devellioğlu Lugatı'nda "1.Afyon gibi uyuşturucu ve ketif verici 'ban' denilen bir nebat ve bunun tohumu, esrar(...)" (Devellioğlu 2012:95) anlamına gelmektedir. Bu sebeple, Hevāyī, sevgilinin yanındakilerin kendinden geçtiğini, kendisine de bir lutuf vermesini istemektedir. Hatta o kişiler o derece ileri gitmişlerdir ki, herkese rezil olmuşlardır. Sevgilin yanında bulunmak, onun sohbetine ulaşmak, āşık için kendinden geçirici, afyonlaştıcı bir etkiye sahiptir.

Sevgilinin sohbetinde bulunmanın insanı neşelendirdiğini söyleyen Nābī'de, sevgili sohbetin merkezinde bulunan bir güneştir. O sözleriyle insanlara aydınlık ve mutluluk vermektedir. Bu nedenle Nābī de bu lutfa nāil olmak

[64]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 17/b
[65]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s. 754-755

istemektedir. Fakat bu sohbete kabul etmede sevgili seçici davranmakta, āşığa izin vermemektedir. Bu sebeple etrafını ağyār, yani başkaları ile doldurmaktadır.

2. İkinci beyitte Hevāyī: "*Ey akılsız! Bizi niçin dışlarsın bilmiyorum. Sözün ortasına girdik diye balgam olmadık ya.*"

Nābī: "*Ey felek! Bizi gözünle niçin yersin anlamak mümkün değil. Bu gül bahçesine düştüysek de çiğ değiliz.*"demektedir.

İki beyitte de bir kınanma hāli görülmektedir. Hevāyī, konuşan kişiler arasına girmiş ve onlar tarafından kınanmış, sohbetten çıkarılmak istemektedir. Hâlbuki Hevāyī'nin kötü bir amacı yoktur. Hevāyī, onların kendisini balgam olarak gördüğünü ve tiksindiğini söylemektedir.

Nābī'de felekten bir şikâyet vardır. Bilindiği gibi felek, divān şiirinde sıkça kullanılır. Āşık, kendi talihsizliğini feleğe yükler. Felek, kendisini gül bahçesine atmıştır ama kendisine yabancı gibi davranmaktadır. Nābī, bu duruma isyan ederek, biz burada yeni değiliz demek istemektedir.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: "*Terk edilmiş bahçenin rezillik hedefinin tohumu iken damak lezzetine yarar bir çekirdek olamadık.*"

Nābī: "*Vefā sözcüğünün harfleri bizim alınyazımız iken biz yüzük parmağına yakışır bir yüzük olamadık.*"demektedir.

Her iki şair de "değer bilinmezlikten şikâyet etmede"dir. Hevāyī, kendisini bahçe içinde yararsız bir tohum olarak görmektedir.

Nābī'de her ne kadar vefalı olsa da yüzük parmağına yakışır bir yüzüğe sahip olmadığını söylemektedir. Buradaki "hātem" sözcüğü,

> "*Mühür, üstü mühürlü yüzük. Bir süs eşyası olması dolayısıyla anılır. Genellikle sevgilinin dudağı yerine kullanılır. Bu yüzük aslında inci, yakut veya la'lden yapılmış olarak gösterilir. Bazen sevgilinin vuslatı ve āşığın gönlü de hātem olabilir. Süleyman peygamberin hātemi de şiirlerde en çok kullanılan imajlardan biridir. Halk arasında yüzük saklama diye bilinen oyundan da bahsedildiği olur (...)*" (Pala

2010:198) anlamına gelmektedir. Nābī'nin neden yüzük olamadığı ve bundan yakındığı hātem'in aldığı değerden kaynaklanmaktadır.

4. Dördüncü beyitte Hevāyī: "*Sarığımız fesimizin üzerinde Cezayir usulü yapılmış iken ey dayı, senin yanında hemen şalgam olmadık.*"

Nābī: "*Ey sevgili! Tavırlarımız, davranışlarımız iyi yaratılışlı insanlar tarafından kabul edilmiş iken senin yanında hemen insan gibi davranılmadık.*"demektedir.

Her iki beyitte de "kabul görmeme" söz konusudur. Hevāyī, dayı diye seslendiği kişinin kendisini fes giyme tarzı tarafından alaya alınmamasını, şalgam gibi görmemesini istemekteydir. Öte yandan Nābī'de, āşığın sevgiliyi adam yerine koymadığı anlatılmaktadır.

5. Beşinci beyitte Hevāyī: "*Hevāyī'nin adı bakır olarak anılsa ne olur, altın olarak anılsa ne olur? Ey sevgili! Adı kötüye çıkmadık insan mı var.*"

Nābī: "*Ey sevgili! Nābī'nin hasta gönlünde eziyetin nedeniyle gam elinden parçalara ayrılmamış bir yakamız var mı?*" demektedir.

Hevāyī, öyle ya da böyle her insanın adının kötüye çıkacağını belirtmektedir. Nābī'de ise, sevgiliden dolayı çekilen gamlar ve kederler, insanın yakasını paramparça etmiştir.

XX.

Hevāyī[66]	Nābī[67]
Bir zamān biz daḫi aylaḳcı-i tersāne idik *Taḫtaya dülger idik āhene çingāne idik* *Tersdir şimdi tekālīf-i viṣāl-i hicrān* *Vaṣlına yerli idik hicrine ḫaymāne idik* *Bizi ol sīb-i zeḳan masḫaraya alur idik* *Bezmine nuḳl-i mezāḳ olmada kestāne idik* *Yāri eğlendirür idik giceler dükkānda* *Geh muḳallid gehi gūyende-i efsāne idik* *Evlilik şimdi Hevāyī ḳatı fārıtdı bizi* *Ergen iken köçek-i ḳaḥbe vü orfāne idik* Feʿilātün/Feʿilātün/Feʿilātün/Feʿilün	*Bir zamān biz daḫi hem-ṣoḥbet-i cānāne idük* *Gülüne bülbül idik şemʿine pervāne idük* *Şimdi ber-ʿaksdür aḥvāl-i viṣāl ü hicrān* *Vaṣlına maḥrem idük hicrine bīgāne idük* *Şimdi ḫamyāze-i hicrāna giriftār olduḳ* *Bir zamān meykede-i ḳurbda mestāne idük* *İtdi huşyār bizi neşve-i maʿcūn-ı firāk* *Nev-bahār-ı nigeh-i luṭf ile divāne idük* *Nābiyā sāḳī-i çerḫ eyledi kām-ı dili telḫ* *Bir zaman gerçi ki leb-ber-leb-i peymāne idük* Feʿilātün/Feʿilātün/Feʿilātün/Feʿilün

1. İlk beyitte Hevāyī: " *Bir zamanlar biz de tersanelerin aylakçısıydık. Tahtaya balta idik, demire çingene idik.*"

Nābī: "*Bir zamanlar biz de sevgilinin sohbetinde bulunurduk. Gülüne bülbüldük, mumuna pervane idik.*"demektedir.

İki beyitte de görülen "geçmişin hatıraları"dır. Hevāyī, beytinde tersanede çalışan işçilerden olduğunu söylemektedir. Her işe koşturan Hevāyī, tahtaya balta vurur, demiri ise çingene gibi döver. Daha önceki sayfalarda açıklandığı üzere, Edirne'de çingeneler genellikle "demircilik" mesleği ile uğraşmaktadır. Bu sebeple, birbirine uyumlu iki unsurun geçmesi "tahta-dülger", "āhen-çingāne" şaşırtıcı bir unsur değildir.

Nābī'de de sevgiliyle geçirilen vakitlerin özlemi anlatılmakta, birbirleriyle sürekli anılan iki unsur olan "gül-bülbül" ve " şemʿ-pervāne" kullanılarak, sevgilinin sohbetindeki hālini de söylemek istemektedir. Bilindiği üzere, gül ile bülbül ve şemʿ ile pervāne, divān edebiyatında hem beyitlere hem de mesnevīlere konu olmuş unsurlardandır.

---

[66]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 18/a-b

[67]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s. 799

2. İkinci beyitte Hevāyī: "*Kavuşma ve ayrılma teklifleri şimdi benim işime terstir. Kavuşmanı tanırdık ama ayrılığına yabancıydık.*"

Nābī: "*Şimdi kavuşma ve ayrılığın hālleri birbirine terstir. Kavuşmanı bilirdik ama ayrılığına yabancıydık.*"demektedir.

Her iki beyitte de anlamlar aynıdır. Sevgiliye kavuşmak āşığa tanıdık gelirken, ayrılmak yabancılaştırmaktadır.

Hevāyī'nin beytinde geçen "ḫaymāne" sözcüğü TDK Büyük Türkçe Sözlük'te, "Hayvanların serbestçe salındığı çayırlık. 2.hlk. Tembel"(Güncel Türkçe Sözlük); "1.Tembel. 2.İşsiz, serseri. 3. Vahşi. 4. Yaramaz çocuk"(Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü, www.tdk.gov.tr) anlamına gelmektedir.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: "*O elma çeneli bizi hep alaya alırdı. Meclisine lezzet mezesi olmada adeta bir kestaneye benzerdik.*"

Nābī: " *Şimdi ayrılığın fenalığına düşkün olduk. Bir zamanlar yakın meyhanelerde kendimizden geçmiş idik.*"demektedir.

İki beyitte de görüleceği üzere, geçmişte yaşanılanlardan dolayı üzülme söz konusudur. Hevāyī'nin beytinde, sevgilinin meclisinde itibar görmediği, alaya alındığı ve kestane yerine konulduğu söylenmektedir. Bu, āşık için kabul edilemeyecek bir durumdur.

Nābī'de, sevgilinin ayrılığından dolayı üzüntülere ve gamlara müptela olmuş bir āşık görünmektedir. Bu sahne, divān şiirinde sıkça kullanılan bir tasvirdir. Geçmiş günlerde meyhaneye yakın olan ve kendinden geçmiş bir hālde olan āşık, o günleri özlemektedir. Fakat şimdi ayrı düşmüştür.

4. Dördüncü beyitte Hevāyī: "*Sevgiliyi geceleri dükkânda eğlendirirken gâh taklitçi gâh efsane söyleyen bir hāl alırdık.*"

Nābī: "*Ayrılık macunun neşesi bizi kendimize getirdi. Çünkü biz lutuf eden bakışının ilkbaharı ile kendimizden geçmiş idik.*"demektedir.

Hevāyī'nin beytinde söylenmeyen bir unsur olarak "meddāh"lık göze çarpmaktadır. Bilindiği gibi meddahlar da kendini izleyen seyircilere taklitler yapar, halk hikayeleri anlatır. Dinleyenler hoşça vakit geçirirler. Hevāyī de bu

duruma işaret etmektedir. Onun seyircisi sevgilidir. Sevgiliyi eğlendirmek için bazen masal anlatmada bazen de taklitlerde bulunmaktadır.

Nābī, ayrılık macununun verdiği neşeyle kendinden geçmiş, fakat aklı da yerine gelmiştir. İlginç olan durum da budur. Ayrılık, āşığı kendine getirmiştir. Buradaki ayrılık macunu, bir esrar ya da uyuşturucu şeklinde kullanılmıştır. Bu tür maddeler, belli bir kullanımdan sonra insanın dikkat etmesini daha da arttırmaktadır.

5. Beşinci beyitte Hevāyī: " *Ey Hevāyī! Bu evlilik şimdi bizi çok yordu. Genç iken kahpe ve dolu dolu(?) biriydik.*"

Nābī: " *Ey Nābī! Feleğin sākīsi bizim mutlu gönlümüzü acılarla doldurdu. Gerçi bir zamanlar kadehi dudak dudağa içmiştik.*"demektedir.

İki beyitte de yıllar geçtikçe şairlerin gençliklerinde yaşadıklarından uzak olduğu anlatılmaktadır. Hevāyī, evlilikten şikāyet etmededir. "Farıtdı" sözcüğü, Cem Dilçin'in *Tarama Sözlüğü*'nde "*Farımak*" olarak geçmekte ve anlamı "*Yorulmak, usanmak, zayıf düşmek, vazgeçmek*" (Dilçin 1983:89) olarak verilmektedir.

Nābī'de feleğe sitemli bir yakarış görülmektedir. Çerh sözcüğü "felek" anlamındadır. "Peymāne" ise kadeh demektir.

Kadehi beraber içtiği kişi, felektir. Felek, āşığa istediği gibi yardım etmemiştir. "*Sākī, içki dağıtan kişidir ve meclis ādābına göre içki kadehini dolduran sākīyi öpmeden kadehi nūş etmek, yani içmek doğru olmazmış.(...)*"(Özkan 2007:474).

XXI.

Hevāyī[68]	Nābī[69]
Saḥḳ-kārān olsa ṣuçun söylemez ḳaynananıñ *Çıḳmadı gitdi söz aġzından bizim orfāneniñ*	*Rāzdārān olsa rāzın söylemez cānānenüñ* *Çıḳmadı gitdi dehānından ḫaber pervānenün*
Cevrine kimse taḥammül idemez ʿuşşāḳdan *Vażʿı zīrā yāvedir ol afet-i ḫaymāneniñ*	*Ḥasret-i bādeyle āhum çerḫi iñletse n'ola* *Tīz olur elbette feryādı tehī peymānenüñ*
Āzmāyiş etmeyen bir ḫoşca bilmez ḳıymetin *Mührecilerle börekciler gibi merdāneniñ*	*Ḥüsn ile ḫaṭṭ ile bulduḳ bilmezüz evvellerin* *Ṣorsalar biz ḥüsn-i ḥālin söylerüz cānānenün*
Çiğnedir açmazdan ata piyāde-dilleri *Ruḫları naṭʿ-ı cefāda ol şeh-i ferzāneniñ*	*Ṭurre-i yāri ṭararken öpdi ruḫsārı meger* *Lezzetinden çāk çāk oldı dehānı şāneniñ*
Söyler āḥvāl-i neberd-i maçça mamayı saña *Söylersen birisin fersūde-i tersāneniñ*	*Rūy-ı yāri gördi dil çıḳdı derūn-ı sīneden* *Faṣl-ı güldür zevḳi çendān ḳalmadı kāşānenüñ*
Lābüd işi olmayan bir yol Hevāyī sorṣalar *Añdırır dükkānımız adını tenbel-ḫāneniñ*	*Söyler aḥvāl-i zevāl-i genc-i cemşīd'i saña* *Söyledürsen ḫāk-i dürd-ālūdesin meyḫānenüñ*
	Birbirin pā-māl idüp gelmekde Nābī ġam dile *Ṭuydı yārān ġālibā zevḳin bizüm kāşānenüñ*
Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün	Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün

1. İlk beyitte Hevāyī: "*Ne kadar dövsen de kaynananın suçunu kimse söylemez. Bizim meclistekilerin söz ağzından bir türlü çıkmadı.*"

Nābī: " *Sevgilinin sır tutanları olsa sırrını söylemezler. O pervānenin ağzından bir haber bile duyamadık.*"demektedir.

İki beyitte de görülen durum "ser verip sır vermeme"dir. Hevāyī'de bu durum, diğer gazellerinde olduğu gibi, somut ve esprili unsurlardan oluşmaktayken, Nābī'de klasik edebiyatın anlatım tarzları ve unsurlarından oluşmaktadır.

---

[68]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 18/b
[69]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s.780-781

Öncelikle Hevāyī, kaynananın suçunu öğrenmek istemektedir. Ama bunu kimseden öğrenememektedir. Beyitte geçen "orfāne" sözcüğü hakkında şu bilgileri edinmekteyiz:

"*Helva sohbetleri iki ayrı usulde gerçekleştirilirdi. Bunlardan biri 'Sıra toplantısı', diğeri 'İrfāne (Örfāne) toplantısı.'*

Sıra toplantısı adından da anlaşılacağı üzere münavebe yöntemiyle, sıra gözetilerek düzenlenirdi. Her zaman bir araya gelenler tarafından gerçekleştirilen 'sıra toplantıları'nda masrafları bir kişi üstlenir, sonra sırasını bir sonraki toplantı için başkasına devrederdi. O gece sıra toplantısının sahibi olan kişi, gelen kişilere yetecek ve giderken beraberinde ev efradına hediye götürecekleri nisbette helva yaptırır, ikram ederdi.

İrfāne (Örfāne-Arifāne) toplantısı ise "müşterek" manası taşımasından sebep bu isimle anılırdı. Gelen misafirler helvalarını yerler, yedikten sonra bir kişi ayağa kalkarak "Borcumuz ne kadar?" der ve ortada dolaştıralacak tepsiye ilk parayı koyardı. O geceyi düzenleyen ve hizmette bulunan kişiler hariç diğer misafirler de bu tepsiye para bırakarak o gecenin masraflarını müşterek (arifāne-irfāne) karşılarlardı."[70]

Nābī'de ise, sevgiliden bir haber bekleyen āşığın durumu vardır. Sevgilinin etrafındaki pervaneler, sevgilinin sırlarını o derece sıkı tutmaktadırlar ki, ondan bir haber almak bile mümkün değildir.

2. İkinci beyitte Hevāyī: "*Āşıklardan kimse sevgilinin eziyetlerine tahammül edemez. Çünkü o serseri āfetin söyledikleri saçmadır, tatsızdır.*"

Nābī: "*Şarabın hasretiyle inleyişlerim feleği inletse ne çıkar? Elbette acı kadehin feryadı çabuk olur.*"demektedir.

Hevāyī'nin beytinde, 17.yüzyıldan itibaren divān şiirinde görülmeye başlanan sevgiliyi anlatmaya şahit olmaktayız. Bu dönemden itibaren, āşık artık sevgiliye karşı gelebilmekte, onun ismini verebilmekte ve bazı isteklerini yapmak

---

[70]Derleyen: Dinçer ALABAŞOĞLU, "*Edirne'de Köklü Bir Gelenek; HELVA SOHBETLERİ*",http://www.trakyagezi.com/dosya/77-gelenek-a-gorenekler/1780-edirnede-koklu-bir-gelenek-helva-sohbetleri.html (E.T. 26.07.2014)

istemediğini söylemektedir. Sevgilinin yüzyıllardan beri gelen tahakkümünü kırmak bu yüzyılda yavaş yavaş ortaya çıkmıştır. Hevāyī, o zalim sevgilinin eziyetlerine artık kimsenin katlanmak istemediğini, diğer divān şairlerinin āb-ı hayāt olarak gördükleri sevgilinin sözlerini ise saçma bulduğunu göstermektedir. Hevāyī'nin bu söyleyişi, divān şiirinin kalıplaşmış biçimini kırmaya yönelik atılan adımlardır.

Nābī'de, şarabın hasretile "āh etme" feleği bile inletmektedir. Burada mübalağa yapıldığını görmekteyiz. Ayrıca "Acı kadehin feryadı acele olur" derken de bir atasözünü çağrıştırır nitelik vardır. "Āhların feleği inletmesi" birçok şair tarafından söz edilen bir durumdur.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: "*Merdanenin kıymetini duvarcılarla börekciler gibi tecrübe etmeyen bilemez.*"

Nābī: "*Biz o sevgiliyi ayva tüyleriyle güzelliğiyle bulmuşuz, onun daha öncesini bilmeyiz. Bize sevgilinin güzelliğini sorsalar, onlara anlatırız.*"demektedir.

İki beyitte de görülen "kıymet bilme, değerini anlama"dır. Hevāyī, "mühreciler" ile "börekçiler"in merdanenin kıymetini bildiklerini söylemektedir. Nābī'de ise, sevgilinin güzelliğini herkese anlatabilecek derecede bir āşık görülmektedir. Bu āşık, sevgiliyi güzel bir durumda görmüş fakat bunun öncesini bilememektedir.

Ayva tüyleri "hat" daha önceden açıkladığımız üzere, sevgilinin güzellik unsurlarındandır.

4. Dördüncü beyitte Hevāyī: " *O bilginlerin ustası, yürüyen gönülleri açmadan önce eziyet sofrasında yanakları ata çiğnetir.*"

Nābī: " *Sevgilinin saçlarını tararken meğer sevgilinin yanağını öpmüştür. O tarağın ağzı bu yanağın lezzetinden paramparça olmuştur.* "demektedir.

Her iki beyitte de sevgilinin yanakları söz konusu edilmiştir. Divān şiirinde sevgilinin yanakları "ruḥ" ya da "ruḥsār" olarak anılmaktadır. Sevgilinin yanağındaki ayva tüyleri de oraya ayrıca bir güzellik katmaktadır. Hevāyī'de

sevgilinin yanağı “eziyet sofrasına” benzetilmiştir. Sofradan kasıt, yanağın düz olması, eziyeti ise sevgililerin oraya ulaşmak için çektikleri sıkıntılardır.

Nābī’de tarağın ucunun dişli olmasının sebebi, sevgilinin saçlarından yanağına ulaşması ve oranın lezzetine sahip olmasıdır. Burada “hüsn-i taʿlīl” sanatı yapılmıştır.

5. Beşinci beyitte Hevāyī: “ Yıpranmış tersanelerden birisini söyletirsen sana dertli savaşın hāllerini söyler”

Nābī’nin gazelindeki altıncı beyitte “Eğer meyhanenin tortuya bulanan toprağını söyletirsen sana Cemşid’in hazinesinin yok edilme hāllerini anlatır.”demektedir.

Hevāyī’de tersanelerde savaşı görmüş gemilere sorsan, sana bu savaşın ne kadar acı, kederli ve yorucu olduğunu anlatır denmektedir. Nābī ise, şarap içildikten sonra şarap testisinde kalan tortunun toprak olmasının, Cemşid’in hazinelerinin yok olmasına benzetmektedir. Bilindiği gibi, şarap tortusu, sarhoşluk veren maddedir. Bu yüzden āşıklar tarafından değerli kabul edilir. Bunun toprak olması ise zenginliğin yok olmasıyla eşittir. Bu tortuya “curʿa” adı da verilmektedir.

> “*Cürʿa, şarap kadehinin dibinde kalan tortu ve artık için kullanılan bir tabirdir. Şairlerin ifadelerine göre, eskiden son cürʿayı yere dökmek ādetten sayılırmış. Bu, yerin binlerce canlı vücudunu içermesi nedeniyle onları mutlu etmek kabilinden yapılırmış. Bu yüzden cürʿa çok değerli sayılmıştır. Şairler onu sıklıkla āb-ı hayāt gibi tasavvur etmişler ve sevgiliden alacakları bir būseyi de yine cürʿa gibi düşünmüşlerdir.(...)”(*Özkan 2007:475).

Cemşīd ise, “Cem” olarak bilinen efsanevī İrān padişahıdır.

“*Pişdādiyan sülālesinin dördüncü hükümdarı olup İran mitolojisine göre yediyüz yahut bin yıl yaşamıştır. Nuh Peygamber zamanında yaşadığı söylenir. Yakışıklı ve şanı yüce padişahlar hakkında sıfat olarak kullanılan Cem’e Zendavesta’da bir Hind mabudu olarak rastlanır.*

(...)İslam edebiyatlarında zevk ve eğlence sembolü olarak adı ve cām'ı efsaneleşmiştir. O, bir iktidār ve ululuk sembolüdür. Bunun gibi birçok yönlerden şiirlere konu olmuştur."(Pala 2010:86-87).

6. Altıncı beyitte Hevāyī: "*Ey Hevāyī! Muhakkak işi olmayan biri bizden akıl almaya, yol öğrenmeye gelse dükkânımız tembel evi adını andırır.*"

Nābī'nin gazelindeki yedinci beyitte "*Ey Nābī! Gam ve gönül birbirine ayakbağı olup gelmektedir. Galiba sevgililer bizim sarayımızı duydu.*"demektedir.

İki beyitte de şairlerin bulundukları yeri farklı mekânlara benzettikleri görülmektedir. Hevāyī, bulunduğu yeri, yani dükkânını, tembel evine benzetmektedir. Nābī ise, evini saraya benzetmektedir. Gönül, Nābī'nin beytinde mutlu olmak isterken, gam ve üzüntüler ona engel olmakta, ādeta ayakbağı olmaktadır. Ama sevgililerin, Nābī'nin sarayını sorması, merak etmesi ise, Nābī'yi mutlu etmektedir.

XXII.

Hevāyī[71]	Nābī[72]
Yāri açdum açıl ey manṭı dehānım dıyerek *Bezme geldi gele ey yaḫniḳapanım diyerek*	*Yāri açdum açıl ey ġonce-dehānum diyerek* *Bezme geldi ey şūḫ-ı cihānum diyerek*
Āh bir kerre lālā ṭarzı açub ḳollarımı *Ḳucaġa alsam o begzādeyi cānım diyerek*	*Pāyine bārī bu taḳrīb ile düşsem yārüñ* *Ḳalmadı āh meded tāb ü tüvānum diyerek*
Ardına ḫışlayaraḳ bāri düşeydim yāriñ *Bre ṭur ḳaçma meded kediñ emānım diyerek*	*Āh bir kerre miyānını alup āġūşa* *Sīneye çeksem o sīmīn-teni cānum diyerek*
Üstüne düşsem anıñ ḫaylice varsam gelsem *Geçmedi geçmedi cānā türeḳānım diyerek*	*Ḫaṭ ber-āverde olan tāze dem-i vuṣlatda* *Başḳa bir zevḳ virür geçdi zamānum diyerek*
Geveze itdi ġamzelerle Hevāyī bizi yār *Söyleye söyleye ey yañşaḳ ozanım diyerek*	*Yār söyletdi baña bu ġazeli ey Nābī* *Söyleye söyleye ey tāze-zebānum diyerek*
Feʿilātün/Feʿilātün/Feʿilātün/Feʿilün	Feʿilātün/Feʿilātün/Feʿilātün/Feʿilün

1. İlk beyitte Hevāyī: " *Sevgiliyi 'açıl ey mantı ağızlım' diyerek açtım. Meclise geldiğinde de 'gel ey yahnikapanım' diyerek onu buyur ettim.*"

Nābī: "*Sevgiyi açtım 'açıl ey gonca dudaklım' diyerek, o da 'ey dünyanın güzel sevgilisi' diyerek meclise geldi.*"demektedir.

Hevāyī, Nābī'nin gonca ağızlı demesine karşılık, sevgiliye "mantı ağızlı" olarak hitap etmektedir. Gonca ve mantının da şekil olarak birbirine benzediği fark edilebilir. "Yahnikapan" olarak da sevgilinin bol yemek yediği çıkarılabilir.

Nābī, sevgilinin dudaklarını goncaya benzetmektedir. Bu benzetme divān şiirinde sıkça kullanılmaktadır.

> "*Gonca, açılmamış çiçek, tomurcuk. Divān şiirinde gonca; sevgilinin ağzı yerine kullanılır ve açılmamışlık özelliğiyle kendini gösterir. Goncanın gülmesi, açılmasıdır. Tıpkı insanın güldüğü zaman ağzının açılması gibi. Oysa kapalı hāli içinde sırlar saklayan bir gülü andırır, onun açılması sırrın açığa çıkmasıdır. Goncanın açılması 'çāk olmak, sīnesini çāk etmek, yüzünden örtüyü atmak, dīdārı*

[71]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 18/b
[72]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s.797-798

keşfeylemek' gibi şekillerle kendini gösterir. (...) Gonca olan ağızi açılmadığı zaman remz ile konuşur.(...)"(Pala 2010:168).

2. İkinci beyitte Hevāyī: " *Āh bir kere kollarımı lala gibi açsaydım da o beyzādeyi 'cānım' diyerek kucağıma alsaydım.*"

Nābī: "*Sevgilinin ayağına bari 'Meded eyle, artık dayanacak gücüm kalmadı' diyerek düşseydim.*"demektedir.

Hevāyī, beytinde "beyzāde-lala" arasında tenāsüb sanatı yapmıştır. Bilindiği üzere, padişahın çocuklarını eğiten ve onları tehlikelere karşı uyaran kişilere 'lala' adı verilir. Burada da Hevāyī, beyzāde olarak kast ettiği sevgiliyi, lala gibi kucağa almak ve ona sevgisini göstermek istemektedir.

"*Şehzadelerin yetişmelerinde görevli mürebbilerhakkında kullanılan lala tabiri, saraya alınan acemilerin terbiyesine memur kimselerle ilgili olarak ve eskiden büyük memurlarla zenginlerin çocuklarını terbiye eden kişiler hakkında kullanılırdı.*

(...)Lala tabirinin geçtiği diğer beyitlerde onun daha çok öğreticilik yönüne dikkat çekilir. Divan şiirinde birçok beyitte sevgili şāh ya da sultan tabirleriyle eşdeğer düşünüldüğünden yani sevgili bir padişah gibi telakki edildiğinden onu yetiştiren de ancak bir lala olabilir.(...)" (Özkan 2007: 230-231).

Nābī'de de kendisinden uzaklaşmakta olan sevgilinin ayağına kapanma ve yalvarma durumu söz konusudur.

Her iki beyitte de görülen "ulaşılmak istenen kişiye ulaşmak"tır. Hevāyī, bunu mahallīleşmenin etkisiyle sosyal olgulardan hareketle açıklarken, Nābī, "klasik üslūb" ve "sebk-i hindī"nin etkisiyle mübalağalı bir şekilde anlatmaktadır.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: "*Keşke sevgilinin arkasından nefes nefese düşseydim. Ona 'Bre kaçma! Bana acı, benim dermanımı kestin. Bir şey yapamıyorum' diyecektim.*"

Nābī: "*Ah bir kere o gümüş tenli sevgilinin belini kucağıma alıp sineme çekseydim.*"demektedir.

Sevgili bilindiği gibi, āşığın nefesini keser. O, saf saf dizilmiş kirpikleriyle, āşığın gönlüne nişan alır. Onun geçişi, bir rüzgârın geçmesi gibidir. Bu nedenle āşık ona ulaşamaz. Ardından koşarç Hevāyī'nin beytinde de bu durum söz konusudur.

Divān şiirinde sevgili gümüş tenli olarak anılmaktadır. Sevgilinin beli de incedir. Āşık o bele sarılmak ister. Nābī'de de bu durum söz konusudur. Aynı anlatım tarzı 18.yüzyıl şairi Nedīm'in gazellerinde de görülmektedir.

4. Hevāyī: "*Onun üstüne düşsem, çokça varıp gelsem. Ey cân Türkmenim geçmedi geçmedi diyerek.*"

Nābī: "*Sevgilinin ayva tüyleri yeni kavuşma zamanında yükselmeye başlayında 'benim zamanım geçti' diyerek başka bir zevk verir.*"demektedir.

Hevāyī'de sevgili Türk'tür. Onun yanına gidip, ona olan ilgisinin geçmeyeceğini ifade etmektedir. Divān şiirinde "Türk" sözcüğü günümüzden farklı şekillerde kullanılmaktadır.

> "*Divān şiirinde sarhoşluk, zalimlik, cesurluk, kavgacılık, kötü kalplilik gibi özellikler içinde ele alınan Türk, özellikle göz ile birlikte daha çok Tġcik ve Tatarlardan kināye olarak kullanılır. Türklerin, usta avcı, at binici ve ok atıcı oldukları da zaman zaman göz ile birlikte sözkonusu edilir. Beyaz ırktan ve güzelleriyle ünlü oluşu ise onun ayrı bir yönüdür. (...)*
>
> *Divān edebiyatında Türk ismi genellikle sıfat olmak üzere kullanılmış ve sevgililer hakkında söylenmiştir. Osmanlı toplumunda Türk denilince Tatar ırkı akla gelirdi. Çoğunlukla Hıta ve Kıpçak çölünüm insanları hakkında kullanılır ve Hülagū orduları kināye edilir. Bunların işi savaşmak olduğundan eziyete meyilli idiler. Bu benzerlik dolayısıyla divān şairleri de sevgililerini 'Türk' sıfatıyla anar olmuştur. Nitekim daha sonra kelimeye 'Kaba-saba adam, köylü' anlamları da yüklendi (...).*" (Pala 2010:462)."

Beyitte de görülen Türk yürüyüşlü kişi, köylü, çiftçi bir kişi olmalıdır.

Nābī̄'de sevgilinin ayva tüyleri çıkmaya başlamış ve daha da gürleşmiştir. Bu ise āşığa daha fazla zevk vermektedir. Sevgilinin ayva tüylerinin çıkması 'kavuşma zamanı' olarak ele alınmıştır.

5. Beşinci beyitte Hevāyī̄: "Ey Hevāyī̄! Sevgili gazellerimizde bize 'ey geveze ozanım' diyerek bizi geveze yaptı."

Nābī̄: "Ey Nābī̄! Sevgili bana 'ey taze dillim' diyerek bize bu gazeli söyletti."demektedir.

İki beyitte de sevgililerin hoş iltifatları sayesinde şairlerin gazel söylemeleri anlatılmaktadır. Hevāyī̄'nin sevgilisi daha yereldir. Hevāyī̄'ye yañşak ozanım diyerek, onun "çok sözlü, boşboğaz, geveze" (Dilçin 1983:234) ozan diyerek, gazeller kaleme almasını sağlamaktadır.

Nābī̄'nin sevgilisi ise daha üst düzeydedir. "Taze-zebān" diyerek bu sevgilinin, Farsça bildiğini, az çok tahsil gördüğünü anlıyoruz. Şairlerin bulunduğu çevreler şiirlerini de etkilemiştir.

XXIII.

Hevāyī̄[73]	**Nābī̄**[74]
Çüridi mīve-i dil ṭıfl-ı müft-zen diyerek *Ḳurıdı ayruḳ-ı ṣaç tāze-fesleğen diyerek* *Teferrüc ehline bildiklerin unutdurdum* *Düğün foḍuluna döndüm düzen düzen diyerek* *Uşāğlar uğrına ḫarmanlar ṭolandım hep* *ʿAceb ovalara düşdüm döğen döğen diyerek* *Ne yapdı gör dile aylaḳcılıḳ gemilerde* *Oñartdı ḳaradan ālet dümen dümen diyerek* *Frenk uşāğı ṣaçıdır çeken Hevāyī̄'yi hep* *Girerse çekdiri içine pāy-zen diyerek* Mefāʿilün/Feʿilātün/Mefāʿilün/Feʿilün	*Üzüldü rişte-i cān zülf-i pür-şiken diyerek* *Bozuldı çihre-i dil berg-i yāsemen diyerek* *Nesīm-i reh-güzerinde vücūdum itdüm ḫāk* *ʿAceb hevālara düşdüm çemen çemen diyerek* *Derūn-nişīnüm olan rāzı eyledim iṭlāf* *Tehī ḫızāneye düşdüm suḫān suḫān diyerek* *Ne ḥāle ṣaldı dili ṭavr-ı küştegī-ḫ˘āhı* *Ṣalındı zülf-i nigāre resen resen diyerek* *Hevā-yı zülf-i ṣanemdür ʿinān-keş ey Nābī̄* *Olursa rū be-reh-i deyr-i berhemen diyerek* Mefāʿilün/Feʿilātün/Mefāʿilün/Feʿilün

[73]Milli Kütüphane, Hevāyī̄, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī̄, 06 Mil Yz. FB 199, 18/b
[74]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī̄ Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s. 798

1. İlk beyitte Hevāyī "*Gönül meyvesi bedava küçük kadın diyerek çürümeye başladı. Ayrık olan saçımız taze fesleğen diyerek kurudu.*"

Nābī: " *Can ipliği saçlarının kıvrımlarını söylerek üzüldü. Gönül çehresi yasemin yaprağı diyerek bozuldu.*"demektedir.

İki şairde de görülen, bir şeylerin eksikliği dolayısıyla gönül ve saçların bozulmasıdır. Hevāyī, durumu daha çok somut kavramlarla ve mahallī söyleyişlerle anlatmaya çalışmıştır. "Müft-zen" bedava kadın anlamına gelmektedir. Hevāyī, Nābī'de görülen "sevgilinin saçının kıvrımları" yerine, böyle bir söyleyişe başvurmuştur. Kendisini uğraştırmayacak bir kadın arama peşine düşmüştür. Ayrık olan saçları, yeni bir fesleğen bulmak uğruna kurumaya başlamıştır.

Nābī'de "rişte-zülf" arasında ilişki kurulmuştur. Bilindiği gibi saç ve ip de incedir. Sevgilinin saçları da önemli bir unsurdur. "Yasemen" sözcüğü "Yasemin. Divān şiirinde daha çok rengi, kokusu ve yaprağı dolayısıyla anılır ve sevgilinin yanağıyla ilgili olarak gösterilir." (Pala 2010:480).

2. İkinci beyitte Hevāyī: "*Rahat davaranan kişilere tüm bildiklerini unutturdum. Düğünde 'düzen düzen' diyerek ādeta düğünün gereksiz kişisi hāline döndüm.*"

Nābī'nin gazelindeki üçüncü beyitte "*İçimde oturan sırrımı herkese açtım. 'Söz söz' diyerek acı bir gönüle düştüm.*"demektedir.

Hevāyī'nin beytinde düğün tasviri yapılmıştır. Burada 'teferrüc ehli' denilen kişiler muhtemelen düğünün zevki ve neşesiyle kendisinden geçenlerdir. Hevāyī, onlara yaptıklarıyla tüm bildiklerini unutturmuştur. Düğünde bilindiği gibi, herkes kendi zevkince eğlenmekte ve hoş bir durumda olmaktadır. Belirli bir sıra izlenmez. Bu sebeple Hevāyī de, bu başıbozuk duruma isyan edip "düzen düzen" diyerek herkesin belirli bir tertip hālini almaksını istemektedir. Bu sebeple, diğer kişiler tarafından gereksiz adam olarak görülmektedir.

Nābī'de görülen durum ise, divān şiirinde sıkça karşılaşılan, āşığın içindek sırrı kimselerle paylaşmama durumudur. Āşık, sevgilisini kimseye söylemez ve içinde bulunan gönül tahtında sevgilinin yeri vardır. Bazı āşıklar ise

boşboğazlık ederek, bu sırrı açıklamıştır. Bu nedenle Nābī'de içindeki sırrı herkesle paylaşmış ve sonra pişman olmuştur.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: "*Çocukların uğruna sürekli harmanları dolaştım. Şaşılacak ovalara 'döğen döğen' diyerek düştüm.*"

Nābī'nin gazelindeki ikinci beyitte "*Rüzgârın yolunda kendi varlığımı toprak ettim. 'Çimen çimen' diyerek şaşılacak heveslere düştüm.*"demektedir.

Hevāyī'nin beytinde geçen "döğen döğen" ikilemesindeki "döğen" sözcüğü "Harmanda ekin ve sapları ayırmak için kullanılan araç" (Gülensoy 2007:I:300-301) anlamındadır. Beyitte geçen "harman" sözcüğü ile uyumlu olarak kullanılmıştır. Hevāyī'nin gazellerine baktığımızda şairin "uçarı, aşırı, delidolu" özelliklere sahip olduğunu sezebiliyoruz. Hevāyī'de harman yerinde çocuklarla oynamakta ya da onlarla eğlenmektedir.

Divān şiirinde genel olarak, āşığın sevgiliye ulaşmak için rüzgarı kullandığı ve rüzgarın onu sevgiliye ulaşmasını sağlaması için toprak olması ve ya vücudunu zayıflatması anlatılır. Nābī'nin beytinde de görülen bu durumdur. Sevgili, "āb-ı hayāt, yeşillik, tazelik" özelliklerine sahip olduğundan, āşık ona ulaşmak ister. Āşık, beyitte 'çemen çemen' diyerek yeşilliği, dolayısıyla sevgiliye arzu etmektedir. Bu sebeple rüzgârın geçtiği yolda toprak olup ona ulaşacaktır. Nābī, beyitte 'hevā" sözcüğünü hem "heves, istek, arzu" hem de "hava" anlamında tevriyeli olarak kullanmıştır. Burada bu "hevā"nın şaşılacak yönü vardır. Sevgiliye ulaşmak için her şeyi göze alan āşık, toprak olma arzusundadır.

İki beyitte de görülen, bir şeye ulaşmak için, şaşılacak durumlara düşmedir.

4. Dördüncü beyitte Hevāyī: "*Gemilerde yaptığımız aylakçılık gönlümüze neler yaptığını bir gör. Alet 'dümen dümen' direk karadan bizi ıslah etti, iyileştirdi.*"

Nābī: "*Canımızı almak isteyen tavırlı gönlümü ne durumlara soktu. Sevgilinin saçları 'ip ip' diyerek salındı.*"demektedir.

Hevāyī'nin bazı gazellerinde denizcilikle uğraştığı ya da gemilerde küçük görevler aldığını görmekteyiz. Burada da yine gemide 'aylakçılık' yaptığını

görüyoruz. Yani, boş ve gereksiz işlerle uğraşmaktadır. Fakat geminin dümen alması onun bu başıboşluğunu yok etmiş, onu kendine getirmiştir.

Divan şiirinde sevgilinin saçları tel tel ya da incelikten kināye olarak ip şeklindedir. Bunu beytinde anlatan Nābī, sevgilinin saçlarının cana kast edici şekilde gönlü ele geçirmek istediğini anlatmakta, bu sebeple āşığın gönlünün değişik hāllere düştüğünü anlatmaktadır.

Her iki beyitte de "gönlün farklı hāllere düşmesi" söz konusu edilmiştir. Hevāyī'de "gemi", Nābī'de "sevgilinin saçı" gönlü bu durumlara düşüren sebeplerdir.

5. Beşinci beyitte Hevāyī: "*Geminin içine uşak girerse diyerek Hevāyī'yi hep kendine çelen Frenk uşağının saçıdır.*"

Nābī: "*Ey Nābī! Berhemen'in kilisesinin yoluna yüz olursa diyerek dizgin çeken put gibi güzel sevgilinin saçlarının havasıdır.*" demektedir.

Hevāyī'nin beytinde geçen "çekdiri" sözcüğü "Hem yelkeni, hem küreği bulunan gemi" (Dilçin 1983:52)anlamında kullanılırken, "pāy-zen" sözcüğü "1. Payzan, hapsedilmiş; ayağına pranga vurulmuş. 2. Hizmetçi, uşak. 3. Esir 4. Suçlu 5. Rençper "(Devellioğlu 2010:1001) anlamlarına gelmektedir. Bir önceki beyitte de görüldüğü üzere, Hevāyī, yine gemiyle ilgili olan unsurlarla beytini oluşturmuştur. Hevāyī, gemideki Frenk uşakların saçının kendisini gemiye çektiğini söylemektedir.

Nābī'de put gibi güzel sevgilinin saçlarını görmekteyiz. Beyitte geçen "Berhemen" ismi Hint mitolojisi ile ilgili bir unsurdur. "*Hintliler arasında yayılmış olan Brahma dininin rahiplerine denildiği gibi, Mecusī din adamlarına da bu ad verilir. Daha sonra soyu sopu belli kişizādeye ve akıllı, tecrübeli, otoriter kişilere lākap olmak üzere kullanılmıştır. Kelimenin berhemen şeklinde kullanıldığı da olur.*"(Pala 2010:68). Beyitte geçen "ṣanem – deyr – berhemen" sözcükleri birbirleriyle ilgili olarak kurulmuştur. Nābī'yi kiliseye çeken sevgilinin saçlarının havasıdır.

Her iki beyitte de görülen āşık olunan ya da sevilen kişilerin şairleri saçlarıyla kendilerine çektiğidir. Saç, divān şiirinde sevgililerin asıldığı, başının bağlandığı yerdir. Saç, rüzgârda havalanır ve şaire bu dans eder gibi görünür. İşte

bu sebeple, Hevāyī'yi Frenk uşağı gemiye çekmiştir, Nābī'yi de Müslüman olmasına rağmen kiliseye gelmesine sebep olmuştur.

XXIV.

Hevāyī[75]	Nābī[76]
Post-ı Türkmān benüm kürk-i vaşak kāb seniñ *Müflisim ḳuzı benim nāfe vü sincāb seniñ* *Gel bedestānı seniñle h̬ˇācegī paylaşalım* *İzbe-i zīr benim nīme-i dolāb seniñ* *Baḳalım kim uşanur dün ü gün çalışalım* *Ḳaṭran sürme benim şüst ü şūy-ı bāb seniñ* *İtme ben Bekrī'den ey Laz ḳarı cānānı dirīġ* *Cibre-i şīre benim ḳırmızı vişn-āb seniñ* *Aḳsaḳalım didi saçına Hevāyī ḳarınıñ* *Öreke başı benim yumaḳ-ı mū-tāb seniñ* Feʿilātün/Feʿilātün/Feʿilātün/Feʿilün	*ʿAşḳ-ı cān-sūz benüm ḥüsn-i cihān-tāb senüñ* *Gülḫanum şuʿle benüm gülşen-i şād-āb senüñ* *Görelüm birbirini ḳangısı bī-zār eyler* *Āh ü feryāh benüm çeşm-i girān-h̬ˇāb senüñ* *Gel senüñle idelüm ʿālemi ṣūfī taḳsīm* *Künc-i meyḫāne benüm gūşe-i miḥrāb senüñ* *İtme bu ḫākdan iḥsānuñı ey sāḳī dirīġ* *Derd-i nāçiz benüm cām-ı mey-i nāb senüñ* *Ḫāk-ı cismim didi gerd-i reh-i yāre Nābī* *Dīde-i ḫaşm benüm ḫāṭır-ı aḥbāb senüñ* Feʿilātün/Feʿilātün/Feʿilātün/Feʿilün

1. İlk beyitte Hevāyī: "*Ey sevgili! Türkmen postu benim vaşaktan yapılan kürk senin olsun. Ben parasız, iflas etmiş biriyim. Kuzu benim misk kokusu ve sincap senin olsun.*"

Nābī: "*Can yakan aşk benim cihanı aydınlatan güzellik senin olsun. Ey güllerin hakanı! Alev benim su içindeki gül bahçesi senin olsun.*"demektedir.

Her iki gazelde de tüm beyitlerde "paylaştırma" anlatılmaktadır.

İlk beyitte Hevāyī, sevgili ile kürk ve post paylaşımı yapmaktadır. 17.yüzyılda kürk öylesine yaygınlamıştır ki, bir zenginlik göstergesi olarak kabul edilmiştir. Mehmet Zeki Pakalın, "Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü"nde "Kürk" maddesinde, kürk ile ilgili şu bilgi verilmektedir:

"*İstanbul'da, rahmetli Ahmet Rasim Beyin söylediğine göre (Tarih ve Muharrir, sayfa 178), vaktiyle meşhur olan kürkler; Samur, sarı samur,*

[75]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 19/b
[76]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s. 800

misk, vaşak, zerdeva, sansar, sincap, elma, kakum, ördek boğazı (...), çakal ve emsali hayvam postları idi.

(...) Avrupa'lılarla münasabet çoğalınca onların kıyafeti taammüm etmeye başlamış ve giderek resmī kıyafet ittihaz edildiğinden bu cihetle kürk resmiyetten çıkarıldığı gibi halkın da buna olan rağbeti azalması hasewbiyle kürk giyenlerin sayısı da azaldıkça azalarak hiç denecek mertebeye inmiştir. Bununla beraber Avrupa modası memlekette pek ziyade revaç bulduğundan erkeklerin sırtlarından attıkları kürk hanımların omuzlarına intikal etmiş bulunuyor."(Pakalın 1983:II:343-344).

Görüldüğü üzere, Hevāyī sevgilisine vaşak kürkü ve sincap kürkünü hisse olarak vermektedir. Türkmen postunu kendisine almaktadır.

Nābī'de de paylaşım yine az ve değersiz olanın āşığa, değerli olanın ise sevgiliye verildiği bir paylaşım görülmektedir. Sevgili, ādeta güneş gibi etrafına sıcaklık ve aydınlık saçmaktadır. Bu sıcaklık, āşığın gönlünü yakmaktadır. Şaire de işte bu yanmak düşmekte, sevgiliye dünyayı aydınlatma işi düşmektedir. Beytin ikinci mısrasında da içinde su akan bir gül bahçesi söylenmiştir. Bu su sevgiliye serinlik vermede ve onu ferahlatmaktadır. Ama āşığın ise kalbinde alevler yani susamışlık durumu vardır.

Her iki beyitte de āşıklar, sevgilileri için kendi rahatlıklarından vazgeçerek paylaşım yapmışlardır.

2. İkinci beyitte Hevāyī: "Ey tüccar! Gel seninle bedestanı paylaşalım. Bedestanın altındaki izbe yerler benim, mücevherleri koyduğun dolabın yarısı senin olsun."

Nābī'nin gazelindeki üçüncü beyitte "Ey sufī! Gel seninle dünyayı paylaşalım. Meyhane köşesi benim, mihrap köşesi senin olsun." demektedir.

Hevāyī, beytinde "bedestān hācegī"si ile paylaşım yapmaktadır. "Hācegī", Devellioğlu Lugatı'na göre "1.Efendilik, hocalık. 2. Tüccar. Bedestān Hācegīsi: Bedestan tüccarlarından" (Devellioğlu 2010:351) anlamlarına gelmektedir.

Bedestān olarak da kullanılan "Bedesten" ile ilgili Mehmet Zeki Pakalın şu bilgileri vermektedir:

“*Üstü kapalı çarşılara verilen addır. ‘Bezzazistan’ın muhaffefidir. ‘Bezzaz’ bezci, bez dokumacısı manasına geldiği için ‘bezzazistan’ bezciler çarşısı demektir.*

(...) Bunlardan bazıları (İstanbuldakiler) bir mahalle gibi muhtelif sokakları ihata eder ve birçok kapıları bulunur ki bunlar muayyen saatlerde kapanır ve içerisi bekçiler tarafından muhafaza olunur. Çarşıların planı tıpkı mahalleler gibi sokaklara ayrılır ve içlerinde çeşmeleri, mescitleri dahi bulunur. Malların yangından ve sirkatten muhafazası için çarşılar kāgir ve gayet muhkem olarak yapılmıştır. (...)

Anadolunun muhtelif yerlerinde ‘bedesten’ adı verilen çarşılar vardır. En mühimmi ‘İstanbul bedesteni’dir.

(...)Bedesten İstanbul’un fethinden sonra Fatih tarafından rekabesi Ayasofya’ya vakfedilmiş ve mezat mahalli ittihaz olunmuştur. Çarşı olarak kullanılmasına karar verilince içerisine dört tarafından yüzlerce dolap yapılarak oyma hücreler ve çekmecelerle bezenmiş ve üzerine tahta yazı levhalar konulmuştur. İstanbul bedestenlerini büyük çarşının diğer kısımlarından ayıran başlıca iki hususiyet vardır: 1- Bedestenlerin sabahları geç açılıp, akşamları da ikindi ile beraber kapatılması; 2- Bedesten tacirlerine ‘Hacegī’ adı verilmesidir. Kıymetli müdekkik Osman Ergin’in ‘İslam Ansiklopedisi, bedesten maddesi’nde dediği gibi Hace kelimesinin aynı zamanda müderris ve muallim mānasında da kullanılması yüzünden bedestenin bu iki hususiyeti bazı kitaplara kadar geçen yanlış bir telākkiye yol açmıştır: Gūya bedesten tanzim edildikten sonra bir müddet ders hocalarına harçlıklarını temin maksadiyle tahsis olunmuş ve kendilerine bundan dolayı ‘Hacegī’ adı verilmiş. Hocalar derslerini okuttuktan sonra öğleye bir iki saat kala bedestene gelir ve burada da zamanlarının çoğunu derse bakmakla geçirirlermiş. Dolapların üstüne merdivenle çıkılmak zaruretini doğuracak dereceye gelen çirkin dolapları da kitap koymak için onlar icad eylemişler.(...)” (Pakalın 1983:I:187-190).

Açıklamadan da anlaşılacağı üzere, Hevāyī’nin Hācegī ile yaptığı paylaşımın sebebi yukarıda anlatılanlardır. Ahmet Talat Onay da “Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü”nde “dolap” maddesinde şu bilgiyi vermektedir:

"*Sāmī'nin şu beytinde: Bāğbān oldu yine hāce-i sāhib-dūlāb / Nakd-i kārında bulup neçv ü nemāyı her bār (Sāmī) beyān ettiği bostan dolabı ise de hāce, nakd, kār, neşv ü nemā gibi tābirlerle bedesten hācegānına da işaret etmiştir. Çünkü bedestende mücevherāt ticāreti ve sarraflığa meşgul hācegān para ve mücevherlerini bedestendeki dolaplarda hıfzederlerdi. Bugün de böyledir*" (Onay 2009: 156).

Nābī'nin beytinde de "rind – zahid" çekişmesi söz konusudur. Burada "sufī" ile paylaşımda bulunmak isteyen şair, kendisine meyhane köşesini, sufīye de mihrap köşesini vermektedir. Rind, meyhane köşesinde bile Allah'a ulaşacağını savunurken, kaba sofu olan "zahid" gösteriş peşindedir ve camiden çıkmak istemez. Nābī'deki paylaşım da bunu göstermektedir.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: "*Bakalım gündüz ve güce sürekli çalışmaktan hemen kim usanacak. Katranı sürme görevi benim, kapıyı yıkama görevi senin olsun.*"

Nābī'nin gazelindeki ikinci beyitte: "*Görelim hangileri birbirlerinden usanacak. Āh etme, inleme benim, uykusu olan gözler senin olsun.*"demektedir.

Her iki beyitte de "zorluklardan erken pes edenin kim olacağı" söz konusu edilmiştir.

Hevāyī, daha önceki gazellerinde de görüldüğü üzere, denizcilik ile ilgili terimleri sıklıkla kullanan bir şairdir. Bu beyitte de gemideki iş göreviyle ilgili bir paylaştırma vardır. Gemilerin bazı bölümleri katran denilen maddeyle kaplanır. Bu görevi Hevāyī üstlenirken, diğer kişiye oraların yıkanması işi düşmektedir.

Nābī'de ise sevgilinin uykulu bakan gözlere sahip olması ve āşığında sevgilinin aşkından feryāt figan etmesi paylaştırılmıştır.

4. Dördüncü beyitte Hevāyī: "*Ey Laz karı! Canını benim gibi sarhoştan esirgeme. Kuru üzüm içkisi benim kırmızı vişne suyu senin olsun.*"

Nābī: "*Ey Sākī! Bu toprak olmuş kişiden iyiliğini esirgeme. Çaresiz dertler benim saf içkinin kadehi senin olsun.*"demektedir.

İki beyitte de ortak görülen unsur "içkiler"dir. Hevāyī'de "cibre-i şīre" ve "vişn-āb" görülmekteyken, Nābī'de "cām-ı mey-i nāb" görülmektedir. Sākī, bilindiği üzere, içkiyi dağıtan şahıstır. Mecliste, içkiyi dağıtan sākī erkek ve ya kadın olabilmektedir. Sākī, manevī anlamda, aşkın kadehini āşıklara sunan kişidir. Bu sebeple, āşık içkiden dolayı çaresiz dertler müptelā olmuştur. Şarap testileri, topraktan yapıldığı için ve şarabın tortusunun kum halinde testinin dibinde olmasından kināye olarak, Nābī, kendisini toprak olmuş hissetmekte, içeceği şarabın kendisine hayat vereceğini ummaktadır.

Hevāyī'de geçen "cibre" sözcüğü Şemseddin Samī'nin "Kamus-ı Türkī"sinde şu şekilde anlatılmaktadır. "*Suyu alınan üzüm vesā'ir meyve posası; cibre rakısı, üzüm posasının taḳṭīrinden çıkan düz raki*" (Sami 1314:470). Bu beyitte Hevāyī "ben Bekri'den" derken sarhoş olduğunu kast etmekle birlikte, Laz bir kadının da sevgisini istemektedir.

5. Beşinci beyitte Hevāyī: "*Hevāyī, o karının saçına 'aksakalım' dedi. Öreke başı benim, yılana benzer yumak saç senin olsun."*

Nābī: "*Nābī, sevgilinin yolunun toprağına benim varlığım toprak olsun dedi. Sevgilinin öfkeli gözleri benim, dostlarının hatırları da senin olsun."*demektedir.

Hevāyī'nin beytinde geçen "öreke" sözcüğü, "1-Yün eğirmeye yarayan, ucundaki çengele eğrilecek ipin tutturulup büküldüğü tahta alet. 2- Henüz eğirilmemiş, eğirilmek üzere hazırlanmış kaba yünün sarıldığı tahta düzenek (...)" (Dinç 2013:373) anlamına gelmektedir. Burada Hevāyī'nin bahsettiği "karı"nın beyaz saçlı, başı örekelenmiş, örtülü ve saçları da yılana benzer özelliklere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Hevāyī, mahallī unsurları şiirlerinde fazla kullandığından, kadından söz ederken genelde "karı" sözcüğünü kullanmaktadır.

Nābī'de bir önceki beyitte söz edilen "sevginin yoluna toprak olma" durumu devam etmektedir. Sevgili, āşığa hiddetli bakar fakat rakiplere sevecen bir şekilde bakar. Bu sebeple Nābī, kendisine öfkeli bakışların, sevgiliye ise dostlarının hatırı kaldığını söylemektedir.

XXV.

Hevāyī[77]	Nābī[78]
Gül dalını ev yaprağını dām eyledi bülbül *Hep işini furṭayla temām eyledi bülbül*	*Ḫūn-ı dilümi ġonce-i cām eyledi bülbül* *Bezm-i güli nāleyle temām eyledi bülbül*
Her ṣıḳlıġa düşdükce birer çalıya ḳondı *Her ötmede tebdīl-i maḳām eyledi bülbül*	*Her nālede bir nāḫl-i güle ḳondı ṣafādan* *Her naġmede tebdīl-i maḳam eyledi bülbül*
Hiç ṣuşmadı gice boġazın yırtaraḳ ötdi *Yavrusuna uyḳuyı ḥarām eyledi bülbül*	*Gehvāresini gerçi nesīm eyledi taḥrīk* *Ammā ki gele ḫ'ābı ḥırām eyledi bülbül*
Sarḫoşluḳ ile çoḳ içüb aḫşamca şarābın *Ṭolaşdı dili ḫalṭ-ı kelām eyledi bülbül*	*İtdi sözün āmiḫte-i şekve-i hicrān* *Mest olmaġ ile ḫalt-ı kelām eyledi bülbül*
Baġda gelüb aḳ yel seḥeri didi Hevāyī *Dükkāndaki ʿuṣfūra selām eyledi bülbül*	*Dün geldi ṣabā ṣaḥn-ı çemenden didi Nābī* *Ḫāk-i reh-i destūra selām eyledi bülbül*
Mefʿūlü/Mefāʿilü/Mefāʿilü/Feʿūlün	*Destūr-ı zekī hem-dem-i sulṭān-ı cihān kim* *Vaṣfıyle çemen mülkini rām eyledi bülbül* Mefʿūlü/Mefāʿilü/Mefāʿilü/Feʿūlün

1. İlk beyitte Hevāyī: "*Bülbül gül dalını ev yaptı, yaprağıyla onu tamamladı. Bülbül, hep işini yalanla hileyle tamamladı.*"

Nābī: "*Bülbül gönlümün kanını kadehin goncası eyledi. Gül meclisini inleyiş ve feryatlarıyla tamamladı.*"demektedir.

Her iki şair de bülbülü farklı bir yaklaşımla ele almıştır. Hevāyī, bülbülün gül yapraklarıyla yuvasını yapmasını ve bunu bitirmek içinb hileye başvurduğunu anlatmaktadır. Hevāyī'nin gazelindeki "bülbül"den kast edilen insandır.

Nābī'de ise alışılmış şekilde divān şiirinde işlenen "gül ile bülbül" mazmunu ile karşılaşmaktayız. Gül, bülbülün aşkından gönlünü kanla doldurmuştur. Kanın kırmızı olmasından dolayı bu şarap kadehindeki kızıllığa teşbih edilmiştir. Öte yandan bülbül, güle olan aşkından meclisi inletmiş, mecliste gerekli olan āşıklık rolünü kaparak meclisi tamamlamıştır. Bülbül, divān şiirinin vazgeçilmez unsurlarındandır.

[77]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 20/a
[78]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s. 833-834

> “*Divān edebiyatı bülbülden ayrı düşünülemez. O, şakıyışıyla ağlayıp inleyen, durmadan sevgilisinin güzelliklerini anlatan ve ona aşk sözleri arzeden bir āşığın timsalidir. Bazen āşığın kendisi, bazen canı, bazen de gönlü olur. Bülbül güle āşık kabul edilir. Bu durumuyla āşığa çok benzer. Üstelik güzel sesi de āşığın güzel sözleri, şiirleridir. Nasıl bülbül gülsüz olamazsa, āşık da maşūksuz olmaz. Gülün dikenleri nasıl bülbülün ciğerini delersei sevgilinin eziyetleri de āşığın bağrını deler. Kısaca bülbülün her özelliği āşıkta mevcuttur.*
>
> *Bülbül seher vaktinde gülü karşısına alarak öter. Gül, onun için yaprakları yeni açılmış bir kitaptır. Ādetā bülbül o kitabı okur. Bülbülün bütün neşesi gül ile kaimdir. Gülden ayrı olunca inleyişler içinde kalır. Gülü görünce mest olur. Onun sıfatları, hoş-nevā, gūyā, medhhān, bīçāre ve şeydālıktır. Bütün sıfatlarıyla o, güzeli ve güzelliği övmede bir üstāddır. Ama bazen şāir bu konuda bülbvüle ders okutur.*
>
> *Gül, nāz; bülbül, biyaz için yaratılmış gibidir. Bülbül bütün bu niyāzlarıyla bir destan yazmaktadır. Bu destanın içinde gözyaşı da vardır, ciğer kanı da. Her yeri elem, acı, cevr ü cefā doludur.”* (Pala 2010:77).

Görüldüğü üzere, Nābī’nin bu gazelinde anlatılan “bülbül” yukarıda alıntıladığımız bilgilerle örtüşen “bülbül”dür. Hevāyī’deki “bülbül” ise daha farklıdır.

2. İkinci beyitte Hevāyī: “*Bülbül her sıkıştığında başka bir dala kondu. Her ötmesinde ise farklı makamlar kullandı.*”

Nābī: “*Bülbül her inlemesinde farklı bir fidan gülüne kondu. Her ötüşünde farklı bir makam kullandı.*”demektedir.

Hevāyī, bu beyitte, Nābī’nin beytindeki ikinci mısrayı aynen kullanmıştır. İlk mısrada da “nahl-i gül” yerine “çalı” kullanmış, fakat anlamlar aynı kalmıştır.

Bülbül, güle olan aşkından feryat etmekte ve her feryadında da farklı bir makam kullanmaktadır. Buradaki “makam”, musīkīde kullanılan ahenklerdir.

“*Makam, bir dizinin işleniş biçimini ifade eden musīkī terimidir. (...)*

Şiirlerde geçen makam isimleri şunlardır. Nevā, rāst, muhayyer, ısfahān, hicāz, nevrūz, şehnāz, uşşāk, nühüft, kūçek, büzürg, hüseynī, māye, müberkaʿ, nāz, niyāz, rekb, zemzem, būselik, sūzināk, zengūle, nīrīz ve müdevver.” (Özkan 2007:492).

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: “*Bülbül gece boyunca boğazını yırtarcasına öttü. Yavrusuna uykuyu haram eyledi.*”

Nābī: “*Gerçi bülbülün beşiğini rüzgâr salladı. Ama bülbülün uykusunu da salınarak getirdi.*”demektedir.

Hevāyī’nin beytinde sabahlara kadar ötüp uyumayan, aynı zamanda yavrusunu da uyutmayan bir bülbül varken; Nābī’de, rüzgârın evini beşik gibi sallamasıyla uykusu gelen bir bülbül söz konusudur.

4. Dördüncü beyitte Hevāyī: “*Bülbül akşam vakti şarabı çok içince sarhoşluğun etkisiyle, dili dolaştı ve münasebetsiz sözler söylemeye başladı.*”

Nābī: “*Bülbül, ayrılığın şikayetinin karışması sözünü etti. Sarhoş olmakla saçmasapan sözler söylemeye başladı.*”demektedir.

Her iki şair de bülbülün sarhoşluk neticesinde dilinin dolaştığını ve saçma sözler söylediğini anlatmaktadır.

5. Beşinci beyitte Hevāyī: “*Ey Hevāyī! Bülbül, sabahın ak yeli ile bağdan gelip dükkândaki serçeye selam söyledi.*”

Nābī: “*Nābī, saba rüzgârı dün çimenlerin ortasından geldi. Bülbül, izin yolunun toprağına selam söyledi.*”demektedir.

Hevāyī ile Nābī’nin “bülbül”ü arasındaki fark bu beyitte de devam etmektedir. Hevāyī, daha önceki gazellerinde olduğu gibi “dükkān”dan bahsetmekte, bu sefer dükkānın içindeki serçeden bahsetmektedir.

XXVI.

Hevāyī[79]	**Nābī**[80]
Mīzān-ı şeḳa olsa ʿayān seng-i girān ol *Bulsañ eğer ağır yüki ḥammāl-ı ḳapan ol*	*Ser-cūş-ı nifāḳ olsa ʿayān mevc-i girān ol* *Añılsa eger sāz-ı vefā mūy-ı miyān ol*
Dört eyle gözüñ yavru ḳuşu avla görünce *Ammā naẓar-ı ḫalḳa gözü bağlı ṭoğan ol*	*İḳrāra gelū-gīrlik it güm-şüdegānı* *İt nām-ı Ḥāḳ'ı naḳş-ı cebīn pāre-i nān ol*
Çiğ ḳoyma sözü āteş-i endīşede ḳaynat *Nā-puḫtelerīñ ṭabḫına dīk-i ġaleyān ol*	*Ol māʾide-cūyān-ı ġama çāştgeh-i ʿīd* *Bī-derd-i şikem-pervere ṣubḥ-ı ramażān ol*
Ol seng-diliñ ʿaşḳı ile bağrıña ṭaş baṣ *Ser-geşte olub fırlamada miṡl-i sapan ol*	*Yārān-ı ṣafā-ṭıynete ol revġān-ı ḳındīl* *Nā-dān-ı girān-ḫilḳate dehen be-lisān ol*
Dükkānda otur ṣedire sefīhāne Hevāyī *Geh Ṭunus'a devletlü geçin gāh ḫızān ol*	*Her mevḳiʿa nisbet gerek efʿālde Nābī* *Aʿdā ile aḥbāba naẓar tīr ü kemān ol*
Mefʿ ūlü/Mefāʿilü/ Mefāʿilü/Feʿ ūlün	Mefʿ ūlü/Mefāʿilü/ Mefāʿilü/Feʿ ūlün

1. İlk beyitte Hevāyī: "*Talihsizlik terazisi olsa belli bir ağır taş ol. Eğer ağır bir yük bulursan halin hammalı ol.*"

Nābī: "*Bozgunculuğun başı olsan belli bir ağır dalga ol. Eğer vefanın adı anılırsa belinin saçları ol.*"demektedir.

Hevāyī, talihsizlik terazisinde tartıldığında insanın bu terazinin kefesinde ağır bir taş olduğunu söylemektedir. "Kapan", meyve ve sebzelerin satışa sunulduğu, bugünkü hal ya da pazar yerini karşılayan bir anlama sahiptir. Burada da meyve ve sebze alanlar yüklerini ücret karşılığında hammallara taşıtırlar. Nābī'nin "hikemī üslūb" ile yazdığı gazele, Hevāyī de aynı üslūb ile nazīre yazmıştır.

Nābī, eğer bozgunculuğun başından alevler çıkarsa, olaylar daha da şiddetlenirse, insanın bu bozgunculuğa karşı ağır bir dalga gibi olmasını istemektedir. Bu, suyun ateşi söndürmesi gibidir. Eğer vefalık, kadir-şinaslık bilinirse, sevgilinin belini saran saçı gibi olunmasını söylemektedir.

[79]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 20/a-b

[80]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s. 834

2. İkinci beyitte Hevāyī: "*Gözünü dört aç ki yavru kuşu gördüğünde onu avlayasın. Ama bunu yaparken gözlerinin bakışı bağlı doğan gibi olasın.*"

Nābī: "*Kaybolmuş bir şey için boğazından bir şey geçmiyormuş gibi ol. Onu söyleme. Allah'ın ismini alnına çiz, ekmek parçası ol.*"demektedir.

Hevāyī'nin beytine "fırsatçılık ve atiklik" göze çarpmaktadır. Doğan gibi hızlı olmayı ve yavru kuşu görünce onu avlamak için fırsatı kaçırmamayı söylemektedir. Nābī'de ise, insanların bazı şeyleri sır olarak saklamalarını tembih etmektedir. Bir şey dilden çıkarken, sanki onu yutmakta zorlanıyormuşcasına olunmalıdır. Allah'in ismini, alnına nakşetmesini söylemektedir. Nasıl ki insan, ekmeği nimet olarak görüpte öpüp başına koyarsa, Allah ismi de alında olmalıdır. Nābī'nin beyti, Kur'ān-ı Kerīm'de "Kāf Sūresi"nde şu şekilde geçmektedir: "*Andolsun, insanı biz yarattık ve nefsinin ona verdiği vesveseyi de biz biliriz. Çünkü biz, ona şah damarından daha yakınız.*" (Kur'an-ı Kerīm Meāli, DİB 2011: 575).

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: "*Sözünü pişmemiş şekilde hemen söyleme, onu düşüncelerin ateşinde kaynat. Pişmemişlerin pişirmesine coşan bir horoz ol.*"

Nābī: "*Gam nehirlerinin sofrasına bayramın kahvaltı yeri ol. Boğazına düşkün dertsize ramazan sabahı ol.*"demektedir.

Hevāyī ve Nābī'deki hikemī üslūb devam etmektedir. Hevāyī insanın sözlerini aklına geldiği şekilde hemen söylememesini, onu düşüncesinde pişirmesini, yani iyice düşündükten sonra söylemesini söylemektedir. Kaba saba sözler söyleyenlerin karşısına ise, horoz gibi diklenmesini ve karşı çıkmasını söylemektedir.

Nābī, beytinde tezat sanatına başvurmuştur. Gama düşmüş, dertleri ādeta nehir olanlara karşı insanın bayram sabahındaki kahvaltı gibi cömertlik yapmasını söylerken, kendini düşünen dertsiz insanlara da ramazan sabahı gibi olmasını öğüt vermektedir. Ramazan sabahında insanların bir şeyler yemediğini, oruç tuttuğunu hatırlatarak, bu gibi kişilere de cimri olunmasını salık vermektedir.

4. Dördüncü beyitte Hevāyī: " *O taş gönüllü sevgilinin aşkıyla bağrına taş bas. Başıbozuk olup bir şeye çeviklik yapmada sapan gibi ol.*"

Nābī: "*Zevk yaratılışlı sevgililere kandil yağı ol. Fena yaratılışlı cahilin diline ağız ol.*"demektedir.

Hevāyī, sevgilinin aşkıyla kalbine taş basılması gerektiğini söylemekte ayrıca sevgiliye ulaşmak için sapandan fırlatılan taş gibi hızlı olmasını istemektedir. Böylece sevgiliye rakiplerden önce ulaşacaktır.

Nābī, āşığın sevgilinin bulunduğu mecliste āşığın kandilin yağı gibi olmasını, yani aşığın sevgilinin aşkı yüzünden yanmasını ve böylece ortamı aydınlatmasını söylemektedir. Āşık böyle yapınca, cahil olan kişiler āşığı bu hareketinden dolayı ağza alacaklar ve onunla alay edeceklerdir.

5. Beşinci beyitte Hevāyī: "*Hevāyī, dükkânında sefil gibi otursan da ister Tunus'ta yönetici ol istersen de oradan ayrılan kişi ol.*"

Nābī: " *Ey Nābī! Her durumdaki işlerde ilgililik gerekir. Düşmanlar ile dostlara göre ok ve yay gibi ol.*"demektedir.

Hevāyī, dükkânında sefil bir şekilde oturduğu sürece, onun için hiçbir şey değişmeyecektir. İsterse Tunus'ta padişah olsun, yöneticilerden biri olsun ya da olmasın, o olduğu durumdan kurtulamayacaktır.

Nābī, kişilerin kendi mevkilerine göre davranışlarını ayarlamaları gerektiğini, durumun nasıl davranmaya izin veriyorsa o şekilde davranmlarını öğüt vermektedir. İnsanların düşmanlarıyla dostlarına ok ve yay gibi yakın olmalarını anlatmaktadır.

XXVII.

Hevāyī[81]	Nābī[82]
Gezmezdi ṣırıḳlarda ciger çevren olaydım *Bitmezdi bataḳlarda ḳamış ney-zen olaydım*	*Eyyām-ı bahār olmaz idi gülşen olaydım* *Ḫurşīd ṭulūʿ itmez idi revzen olaydum*
Esmezdi deñizde saġanaḳlı ḳara yeller *Bir çifte ʿArab mavnasına yelken olaydım*	*Gül-berge ṣabā urmaz idi pençe-i tārāc* *Ṣaḥrā-yı temennāda eger dāmen olaydum*
Çoḳ görmez idi dirhemine bir pulu küttāb *Dünyāda mürekkebci hemān bir ben olaydım*	*Ol şūḫ dirīġ itmez idi naḳd-i viṣālin* *Ḫˇāhişger-i iḥsānı hemān bir ben olaydum* *Kettān gibi fersūde olursam da olaydum* *Tek ol meh-i sīmīn-tene pirāhen olaydum*
Ṣusam gibi efsürde olursam da olaydım *Tek loḳma pişen tabeye ṣīruġan olaydım* *Dūşīzelik el virse Hevāyī dil-zāra* *Ḳaṣdıyla yeni evlenecek ergen olaydım*	*Nīsānı bedīd olmaz idi silk-i füṣūluñ* *Nābī heves-i gevher ile maḫzen olaydum*
Mefʿūlü/Mefāʿīlü/Mefāʿīlü/Feʿūlün	Mefʿūlü/Mefāʿīlü/Mefāʿīlü/Feʿūlün

1. İlk beyitte Hevāyī: "*Çevren(?) olsaydım ciğer sarıklarda gezmezdi. Ney üfleyen biri olsaydım bataklıklarda kamış yetişmezdi.*"

Nābī: " *Gül bahçesi olsaydım bahar günleri gelmezdi. Pencere olsaydım güneş o pencereye doğmazdı.*"demektedir.

Her iki beyitte de görülen, şairlerin "talihsizliklerinden yakınmaları"dır. Hevāyī, çevren olsa bile ciğerin sırıklarda gezmeyeceğini, ney çalsa hiçbir yerde ney yapılan kamışın yetişmeyeceğinden şikâyet etmededir.

Nābī ise gülbahçesi olsa, bahar günlerine erişemeyecek, pencere olsa güneşi bile göremeyecektir.

2. İkinci beyitte Hevāyī: "*Bir çift Arap tekmesine yelken olsaydım, denizlerde sağanak şeklinde karayel bile esmezdi.*"

Nābī: "*Dilek çölünde eğer etek olsaydım yağma pençesi gül yaprağına saba rüzgârını getirmezdi.*"demektedir.

Hevāyī'nin gazellerinde onun denizcilikle ilgilendiğini anlayabilmekteyiz. Hevāyī, denizcilikle ilgili terimleri sıkça kullanmaktadır. Burada da, "Arap

[81]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 20/b
[82]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s. 858

mavnası"ndan söz eden Hevāyī, eğer bu tekneye yelken olsaydım, denizde kuvvetli bir rüzgâr çıkmaz ve tekne ilerlemezdi demek istemektedir.

Nābī, eğer sevgilinin eteğine yapışıp dilekte bulunsaydım, ellerim gül bahçesine uzanmazdı demek istemektedir.

Gazel boyunca, hem Nābī'nin hem de ona nazīre yazan Hevāyī'nin şanssızlıklarından yakındığını görmekteyiz.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: "*Dünyada mürekkeple beraber ben de olsaydım, kātipler onun dirhemine bir pulu çok görmez, ucuza satarlardı.*"

Nābī: "*Cömertliğin istekliliği ile bir de ben olsaydım o şuh sevgili kavuşma parasını esirgemezdi.*"demektedir.

Hevāyī, mürekkeple kendisinin olduğu bir ortamda kātiplerin, onun bir dirhemine bir pulu eşit gördüklerini söylemekteyken; Nābī'de ise sevgiliye karşı bir kendisi bir de cömerlik isteğini gösterseler, şuh sevgilinin kavuşma nakdini esirgemeyeceğini söylemekteydir. Buradaki "nakd" sözcüğü "Akçe, para olarak bulunan servet, dinar. Divān şiirinde sevgilinin aşkı, cevri ve vuslatı ile āşığın canı, nakd olarak düşünülmüştür."(Pala 2010:348).

4. Dördüncü beyitte Hevāyī: "*Susam gibi donuk olursam da olaydım ki tek lokma dahi olsa pişen tavada susamyağı olaydım.*"

Nābī: "*Keten gibi yıpranmış olursam da olaydım ki sadece o gümüş tenli aya (gibi güzel sevgiliye) bir gömlek olsaydım.*"demektedir

İki beyitte de "istenilen bir arzuya ulaşmak için en kötü şeye razı olma" vardır. Hevāyī'nin beytinde geçen "şīrūgān" kelimesi Cem Dilçin'in "Tarama Sözlüğü"nde "şırluġan, şırlaġan, şırlıġan" olarak anılmakta ve "Haşhaşyağı, susamyağı" anlamına gelmektedir (Dilçin 1983: 198). Müstensihin hatası ya da vezne uydurma açısından beyitte "şīrugān" olarak gazelde geçmektedir.

Nābī'nin beytinde geçen "pirāhen" gömlek demektir. Pirāhen sözcüğü divān şiirinde Hz. Yusuf'u telmih amacıyla kullanılır. "Meh" denilerek de, Hz. Yusuf'un güzelliğine telmihte bulunma aracıdır.

5. Beşinci beyitte Hevāyī: "*Ey Hevāyī! İnleyen gönlümüze el değmemiş bir gelin olsaydı yeni evlenecek bir ergen olmaya kast ederdim.*"

Nābī: *"Ey Nābī! Mücevherin hevesiyle bir mahzen olsaydım mevsimlerin sırasında nisan ayı görülmezdi.*"demektedir.

Hevāyī, genç biri olup tekrar taze bir gelinle evlenmek arzusundadır. Hevāyī'nin gazellerinde "genç, delikanlı" anlamında genellikle "ergen" sözcüğü kullanılmaktadır. Nābī, nisan yağmurlarının inci oluşturduğuna telmihle mücevherleri korusa, onların mücevher olmasını sağlasa onun için gerekli olan nisan ayının gelmeyeceği, dolayısıyla nisan yağmurlarının olmayacağını ifade etmekte, bundan şikâyet etmektedir. "Nisan" ayı divān şiirinde sıkça geçmektedir. "*Dilimize Süryaniceden geçen kelime Nisan ayı olarak bilinir. Divān şiirinde Nisan ayı, bulutu, cömertliği, yağmuru, bereketi ve bahārın müjdecisi olarak ele alınır. Gül, bu mevsimde açar; sevgili bu ayda seyrana çıkar. Meclis bu ayda kurulmaya başlar ve nihayet yılan (mār) ile istiridye (sadef) bu ayda toprağın altından ve denizden çıkıp nisan yağmuru yutarlar*" (Pala 2010:360).

XXVIII.

Hevāyī [83]	**Nābī**[84]
Ḥācı Ḥicāz'ı gāhi yapar Ḳıtmir istesem *Semen-i ʿacīne fülfül eker saʿter istesem* *Silmezdi kimse alnı derini benān ile* *Rūy-ı niẓām görmek içün ülker istesem* *Şākirdler siler süpürür ḫırdavātı hep* *Dükkānda būriyā bulamam minder istesem* *Abdālların̄ fenāyīlerin̄ gönderir ban̄a* *Taṭhīre çizmenin̄ çamurun süngür istesem* *Yoḳ iḥtiyāc şimdi mekārī ṭavrına* *Gergerli-zāde kendi gelür ester istesem* *Miʿmār-ı ṭabʿ ekser ḳaḳmaz Hevāyīyā* *Ṭarḥ-ı binā-yı beytim içün dülger istemem* Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿilün/Fāʿilün	*Ḫurşid inerdi meclisüme sāġar istesem* *Ṭūbī olurdı ḫāk-nişīn nev-ber istesem* *Taḫt-ı nikāḫa zühreyi alurdı müşteri* *Ben ṭabʿ-ı ser-bülende sezā dil-ber istesem* *Gerdūn virürdi dīde-i mihr ü mehe kesād* *Ḥıfẓ-ı ġubār-ı ḫāṭıruma bir yer istesem* *İtmezdi eşküm ile nihān dāġ-ı sīnemi* *Derd-i derūnı ʿarża eger maḥżār istesem* *Şevḳ-i ṣadefle ḳatre-i nīsān olur nücūm* *Rūy-ı ʿarūs-ı himmetüme gevher istesem* *Sīnemde şerḥalar yetişür ban̄a Nġbiyā* *Taḥrīre mācerā-yı dili mısṭar istesem* Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿilün/Fāʿilün

[83]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 21/b
[84]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s. 860

1. İlk beyitte Hevāyī: "*Hacı'dan Kıtmir istesem o bazen Hicaz makamından söylemeye başlar. Yağlı hamura kekik istesem, bana karabiber verir.*"

Nābī: "*Kadeh istesem benim meclisime güneş inerdi. Yeni meyvelerden istesem dilencilik bana güzel olurdu.*"demektedir.

İki beyitte de görülen, şairlerin istedikleri durumun karşısında tam tersi durumların olmasıdır.

2. İkinci beyitte Hevāyī: "*Sevgilinin düzgün yüzünü görmek için onun benlerine baksam, kimse alın terini parmaklarıyla silmezdi.*"

Nābī: "*Ben yüce yaratılışlıma yakışır bir sevgili istesem müşterī nikâhının tahtına Zühre'yi alırdı.*"demektedir.

İki şairde, beyitlerinde, yıldız ve gezegen isimlerini kullanmışlardır. Öncelikle Hevāyī'de görülen "ülker" yıldızı, aynı zamanda "Pervīn" olarak da anılmaktadır. Pervīn olarak anlamına baktığımızda şu bilgileri öğrenmekteyiz.

> "*Ülker yıldızı, Peren, Süreyya. Aslında Sevr veya Hamel burcunda kümelenen bir takım yıldızıdır. Kamer menzilinde olup sevgilinin benlerine benzetilir. Sevgilinin yüzü ay olunca benleri de Pervīn olur. Yine āşığın gözyaşları da Pervīn'e benzer. Şāir sevgilisinin āsuman olan eşiğini gözyaşı pervinleriyle süsler. Şāir kendi şiirinden bahsederken de onu Ikd-ı Süreyyā, silk-i cevher ve rişte olarak düşünülür*" (Pala 2010:370).

Görüldüğü üzere Hevāyī, sevgilinin güneş gibi güzel yüzüne "rūy-ı nizām" baktığında herkes gibi terlemeye başlamaktadır. Fakat alınterini de kimse silmeye çalışmamaktadır.

> Nābī'nin beytinde geçen "Müşterī" ve "Zühre"yi incelediğimizde, Müşterī, "*Altıncı felekte bir gezegendir. Bu yıldızıdın etkisi altında doğmuş olanlar, terbiyeli, utangaç, iyi ve yumuşak huylu, alçak gönüllü, cömert olurlar. Düzgün ve güzel söz söylerler. Feleğin kadısı ve hatibi olarak bilinir. Sa'd-ı Ekber(büyük kutluluk) olarak kabul edilmiştir. Pazartesi gecesi ile Perşembe gündüzlerine hākimdir. Mavi renk, Müşteri yıldızına aittir.*

Merih(Mirrih) ile Ay(Kamer) dost yıldızları; Zühre ile Utarid ise düşman yıldızlarıdır.(...)" (Pala 2010: 344) anlamlarına gelmektedir.

"Zühre" yıldızı ise şu anlamlarda kullanılır:

"*Nāhid, Çobanyıldızı, Venüs, sa'd-ı asgar (küçük kutluluk) sayılır. Bu yıldızın tesiri altındaki burçlarda doğanlar, güzel, zarif, zevk sahibi, zeki, maharetli ve sanatkār olurlar. Fazla hissīdirler. Üçüncü felek Zühre'ye aittir. Cuma günü ve Salı gecesi onun tesirindedir. Yeşil ve parlak renkler de ona aittir. Felekin sāzendesi olarak bilinir. Efsāneye göre Zühre İranlı, çok şuh ve güzel bir kadın imiş. Harut ve Mārut adlı meleklerden göğe yükselmenin yolunu öğrenip oraya çıkmıştır.*"(Pala 2010: 494).

Görüldüğü üzere Nābī, iyi karakterli yaratılışına uygun bir sevgili istese, birbirine zıt olan Zühre ile Müşterī'nin evleneceğini ama kendisinin gönül alıcı bir sevgili bile bulamayacağından şikâyet etmektedir.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: "*Hırdavatı sürekli öğrenciler siler süpürür. O yüzden oturacak minder istesem hasır bile bulamam.*"

Nābī: "*Hatırımın tozlarını saklamak için bir yer istesem, felek ay ve güneşin gözüne durgunluk verirdi.*" demektedir.

İki şāirde yine talihsizliklerinden yakınmaktadır. Hevāyī, dükkândaki temizlik işinden dolayı oturacak bir minder bile bulamamaktan yakınırken, Nābī, hatırında kalanları saklayacak bir yer bulamamaktan şikâyetçidir.

4. Dördüncü beyitte Hevāyī: "*Çizmemin çamurunu temizlemek için sünger istesem Abdallar bana yokluklarını gönderir.*"

Nābī: "*İçimdeki derdi arzın huzurunda göstermek istesem, göğsümdeki saklı yaraları gözyaşım saklamazdı.*"demektedir.

Hevāyī, çizmelerini temizlemek için sünger istemiş, Abdallar da olmadığını söylerek karşılık vermişlerdir. "Abdāl" sözcüğü günümüzde de kullanılan bir sözcüktür.

Hevāyī'nin beytinde görülen Abdāllar da, bölgede dolaşan ve çeşitli küçük işlerle uğraşan (ayakkabı boyacılığı, dilencilik, hurdacılık vs.) kişilerdir.

Nābī'de ise, sevgilinin aşkından dolayı dertlere boğulmuş ve sinesinde yaralar açılmış bir āşığın durumu söz konusudur. Nābī, içindeki bu derin sırrı,

sevgiliye sunmak ve bu hālini bildirmek istese, gözyaşlarından dolayı içindeki yaraları da saklayamayacağını söylemektedir.

5. Beşinci beyitte Hevāyī: *"Şimdi Mekārī davarına ihtiyaç yoktur. Katır istersem de Gergerli-zāde kendisi gelir.*"

Nābī: "*Gayretimin gelininin yüzüne mücevher istesem yıldızlar inci olmak hevesiyle nisan yağmuru olur.*"demektedir.

Hevāyī'nin beytinde katır ve davar söz konusu edilmiştir. Gergerli-zāde hakkında herhangi bir bilgimiz yok. Mekārī davarı da muhtemelen, Edirne bölgesindeki bir inek türüdür. Beyit hakkında bu sebeplerden dolayı pek fazla yorum yapma olanağımız yoktur.

Nābī'de söz konusu edilen ise, nisan yağmurlarının damlaları denize düştüğünde incinin meydana gelmesidir. Bu inciye divān şiirinde "dürr" adı da verilmektedir. Böylece oluşan inciyi de āşık himmet gelininin boynuna takacaktır.

6. Son beyitte Hevāyī: "*Ey Hevāyī! Beytimin binasını kesmek için balta istesem, yaratılışımın mimarı onun için çivi çakmaz.*"

Nābī: "*Ey Nābī! Gönlümün macerasını anlatmak için mıstar istesem göğsümde bana satıra benzeyen yaralar açılır.*"demektedir.

Son beyitte Hevāyī'nin kendisine şairlik yönünden güvendiğini görüyoruz. Kendisinin kaleme aldığı beyitleri ikiye bölecek kimsenin bulunamayacağını söylemektedir.

Nābī'nin beytinde ise, Nābī, sevgilinin gönlünde açtığı yaraların şerha şerha olduğunu söylemektedir. Bu şerhler ādeta kalemle çizilmiş satırlar gibi olmuştur. Beyitte geçen "şerh" ve "mıstar" sözcüklerinin anlamlarını incelediğimizde beytin anlamı ortaya çıkacaktır.

Şerh, Devellioğlu Lugati'nde, "1. Açma, ayırma. 2. Açıklama[bir ibareyi veya eseri] 3. Bir kitabın ibāresini kelime kelime açıp izah ederek yazılan kitap. 4. Açık anlatma" (Devellioğlu 2010:1157) anlamlarına gelmektedir. Bundan kināye olarak, āşığın gönlü bu açıklıktan dolayı yaralıdır, şerha şerha aynı zamanda yaralı anlamında da kullanılır.

"Mıstar" ise, "*Satır yapacak aletin adı, mastar, mistar. Eskiden kāğıtlara modern tarzda çizgi çizilemez idi. yazıyı doğru bir satıra dizmek için mıstar kullanılırdı. Mıstar, bir mukavva üzerine eşit aralıklarla gereğince bağlanmış*

iplerden oluşurdu. Sayfa üzerine konan ve elle bastırılan ipler kâğıt üzerinde iz bırakırdı. Bu izler bir satır olarak işlem görürdü. Mıstara bağlı olan iplerin eşit aralıklı ve sayfanın tam ortasına gelecek şekilde yerleştirilmesi gerekir. Ayrıca karşılıklı sayfalarında dengeli ve düzgün satırlarla çizilmesine özen gösterilir idi.(...)"(Pala 2010:316).

Görüldüğü üzere, āşığın gönlünde açılan yaralar da mıstarla çizilmiş satırlar gibidir. Bunlar ādeta şerh edilmiştir.

XXIX.

Hevāyī[85]	Nābī[86]
Buz gibi yaḫca olsa eğer ḳayamız bizim *Olmaz izābe olsa ṣapan āyamız bizim* *Dükkāndaki ṣıçanlarıñ artıḳ işi biter* *Yüklenmede kedilere sermāyemiz bizim* *Ḫaylī fużūl müflis ʿālī-cenāb imiş* *İtmez ḳabūl cerrī fürū-māyemiz bizim* *Muḥżır elinden olmayıcak yaḳamız ḫalāṣ* *Mollā imiş ne fāʾide hem-sāyemiz bizim* *Üstādıyuz Hevāyī büzürgān-ı ḥırfetiñ* *Ḫalḳ içre pest imiş ṭutalım pāyemiz bizim* Mefʿūlü/Fāʿilātü/ Mefāʿilü / Fāʿilün	*Meh gibi hāle olsa eğer dāyemüz bizüm* *Bir nā-temām kāse olur vāyemüz bizüm* *Āyā bu ḫāke baṣdı mı ol māh-rū diyü* *Her ḫāke rūy-māldedür sāyemüz bizüm* *Ser-geşlikden olmayıcak mihrveş ḫalāṣ* *ʿİsī imiş ne fāʿide hem-sāyemüz bizüm* *Kālā-yı nāz ü şīveyi çoḳluḳ da ṣatmasun* *Ḳalmadı cīb-i dīdede sermāyemüz bizüm* *Nābī ḥużūr-ı ḫāk-i reh olmaḳdadur yine* *Olmış bülend neyleyelüm pāyemüz bizüm* Mefʿūlü/Fāʿilātü/ Mefāʿilü / Fġʿilün

1. İlk beyitte Hevāyī: "*Bizim kayamız buz gibi buzca olsa, bizim avcumuzdaki sapan yine erimez.*"

Nābī: "*Eğer dadımız ay gibi parlak olsa da bizim kısmetimiz tamamlanmamış bir kâse olur.*"demektedir.

İki şair de talihsizliklerinden yakınmaktadır.

---

85 Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 21/b-22/a

86 Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s. 864

2. İkinci beyitte Hevāyī: "*Bizim sermayemiz olan kedilere eziyet etmede artık dükkândaki sıçanların işi biter.*"

Nābī: " *O ay yüzlü sevgili acaba bu toprağa ayak bastı mı diyerek, her toprağa gölgemiz yüz sürer*"demektedir.

Hevāyī, daha önceki gazellerinde olduğu gibi yine dükkânını tasvir etmektedir. Fakat beyitteki kelimeler zorlama şekilde, sırf nazīre yazmak amacıyla oluşturulmuş gözükmektedir. Bu sebeple anlam karışıklığı bulunmaktadır.

Nābī'de ise yine "āşıkāne gazel"in etkisiyle yazılmış bir beyit görmekteyiz. Āşık, sevgilinin bulunduğu yerlere gitmek ister ve her tarafta onun izini sürer. Bu sebeple gölgesi ondan önce oraya uzanır. Nābī'nin beyitte anlattığı durumu Bursalı İsmail Beliğ (ö. 1729) şu şekilde anlatmaktadır: "*Sakın sen kūy-ı cānānı uzakdur sanma ey Mecnūn / Seher yola giren āşık gece Leylā'da akşamlar*"[87]. Kısacası, āşık sevgilinin izini takip eder, onu bulmak için onun gittiği yerlere gitmeye çalışır. Her yerde sevgilinin izini bulmaya çabalar.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: "*Gereksiz harcamalarda savurganlıkta hayli yüce kişiymiş. Bizim savurganlığımız parayı kabul etmez.*"

Nābī'nin gazelindeki dördüncü beyitte "*O sevgili naz ve işvesini çok da pahalıya satmasın. Bizim gözümüzün cebinde sermayemiz kalmadi*" demektedir.

İki beyitte de ana tema "savurganlık"tır. Hevāyī, beyitte kendisinden bahseder gibi, savurganlığı ve harcamayı çok seven bir kişiyi söylemektedir. İkinci mısrada ise kendisinin parayı kabul etmez biri olduğunu söyleyerek, ilk beyitteki kişinin kendisi olduğunu sezdirmektedir. Hevāyī, hüsn-i ta'līl amacıyla savurganlığının sebebini parayı sevmeyen mizacı olmasına bağlamaktadır.

Nābī'de sevgiliden yakınan āşığı görmekteyiz. Bu āşık, sevgilinin işvesi ve cilvesinin pahalı olduğundan yakınmaktadır. Divān şiirinde āşığın para olarak anlattığı şey gözyaşları ve yüzünün sarı olmasıdır. Gözyaşları inciye, yüzün sarı olması altına benzetilir. Bu sebeple, sevgilinin işvesi yüzünden āşıkta ne gözyaşı ne de yüzünün sarılığı kalmıştır. "cīb-i dīde" dediği gözyaşıdır.

[87]Bu beyit hakkında yazılmış bir deneme için bakınız : İskender PALA, Kitāb-ı Aşk, "*Aşk Sarmaşık Demektir*", s. 31-37, Alfa Yay. İstanbul 2014

4. Dördüncü beyitte Hevāyī: "*Mahkeme mübaşirlerinden yakamız bir türlü kurtulamadı. Komşumuz Molla olsa neye yarayacak*?"

Nābī'nin gazelindeki üçüncü beyitte "*Avarelikten, güneş gibi kurtulamayacağız. Bizim komşumuz İsā olsa neye yarayacak?*" demektedir.

Hevāyī'nin beytinde, şāirin mahkemelere düşmekten bıktığını görmekteyiz. "Muḥżır" , mahkeme mübaşiri demektir. Hevāyī'nin yakındığı nokta ise, komşusunun "molla" olmasının ona hiçbir fayda sağlamamasıdır. Günümüzde de geçerli olan bir durum olan, büyük rütbeli tanıdık kişilerin faydasını görmeyince, insanların o kişilere uzak durması, Hevāyī'nin beytinde anlatılmış olması, divān şiirinin de toplumun sosyal yapısına uzak olmadığını göstermektedir.

Nābī'nin beytinde, şairin āvarelikte kendisine güneşi eş tuttuğunu görmekteyiz. Güneş sevgi ve şefkat olarak görüldüğünden, āşık kişi sevgiliyi aramak için yollarda başıboş bir şekilde gezecektir. İsa peygamber'in komşusu olsa bile kendisine faydası olmayacaktır.

5. Beşinci beyitte Hevāyī: "*Ey Hevāyī! Varsayılım halk içindeki yerimiz daha aşağı olsun. Biz kazancın büyüklerinin üstadıyız.*"

Nābī: "*Nābī yine, yolun toprağındaki huzurdadır. Onun derecesi yüksekte olsa ne olacak*?"demektedir.

Nābī'nin beytinin ikinci mısrasındaki yüksekliğe karşılık, Hevāyī'nin beytinin ikinci mısrasında alçaklık vardır. Hevāyī, kazancıyla büyük olduğunu ama halkın arasında kendisinin düşük değerde olduğunu söylemektedir. Nābī'de ise tersi bir durum vardır. Şāir, kendisinin yüksekte olduğunu ama asıl huzurun toprakta, yani alçakta olduğunu söylemektedir.

XXX.

Hevāyī[88]	Nābī[89]
Ne dem ol şūḫ bed vażʿıla nopran gösterir kendin *Seven yoşma taʿalluḳdan peşīmān gösterir kendin* *Ne deñlü ḳart olursa enderūn oġlanı bu ʿaṣrın* *Çeküb boġma tırāşa tāze oġlan gösterir kendin* *Żaʿīfü'l-bünyeyi sevmez fevāḥiş diyü zen-pāre* *Şırıḳ ḥammālı gibi yolda ḍizmān gösterir kendin* *Ṣarub bozuḳ düzen ṣarıġını başında Türkmāne* *seferde ḳaraḳulluḳcıda seg-bān gösterir kendin* *Ẓarāfet-pīşe nāzik-ṭabʿ şāʿir oġlu şāʿirdir* *Hevāyī gerçi şeklen ehl-i dükkān gösterir kendin* Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün	*Ne dem o şūḫ idüp geşt-i gülistān gösterür kendin* *Çemende gül de bülbül gibi nālān gösterür kendin* *Taʿāla'llāh ne ḥüsn-i hūş-berdür kim gören ʿāşıḳ* *Miṣāl-i ṣūret-i dīvār ḥayrān gösterür kendin* *Ne deñlü zaḫmdār-ı ḫār ise gül bāġ-ı ʿālemde* *Yine mānend-i dāġ-ı sīne ḫandān gösterür kendin* *Meger būy-ı dil-āvīzin dirīġ eyler gedālardan* *Ki geldükçe ṣabā zülfin perīşān gösterür kendin* *Zeri ebnā-yı ʿālem eyleyüp pinhān seḥābāsā* *Yine āh-ı şerernāk ile giryān gösterür kendin* *Ne ʿāşıḳ-dūstdur gör şemʿ-i şām-efrūzı kim dāʿim* *Berāy-ı ḫāṭır-ı pervāne sūzān gösterür kendin* *Ṣabāḥāsā yüzi açıḳ derūnı pāk iken Nābī* *Yine gerdūn gibiālūde-dāmān gösterür kendin* Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün

1. İlk beyitte Hevāyī: "*Ne zaman o şuh güzel, kötü konulmasıyla kendini kaba gösterirse, seven yosma sevgisinden kendini pişman olmuş gösterir.*"

Nābī: "*Ne zaman o şuh güzel, gül bahçesini dolaşıp, kendini gösterirse, o zaman yeşilliklerde gül de bülbül de kendini inleyerek gösterir.*" demektedir.

Hevāyī'de kaba görünen şuh güzel, Nābī'de gül ve bülbülü de inleten zarif bir şuh güzeldir. Hevāyī'deki şuh güzel, sevmekten kendini perişan gösteren bir yosmadır. Nābī'de ise, gül bahçesini seyretmeye çıkan bir güzel bulunmaktadır. Nābī'deki bu durum 16.asrın önemli divān şairlerinden Bākī'nin "görsünler" redifli gazelini anımsatmaktadır.

[88]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 23/a
[89]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s. 929

2. İkinci beyitte Hevāyī: "*Bu asrın Enderunlu oğlanları ne kadar kart olsa da kendini çekip boğma tıraşa taze oğlanmış gibi gösterir.*"

Nābī'nin gazelindeki üçüncü beyitte "*Gül, dünyanın bahçesinde ne denli yara açan dikenlere sahipse de yine göğsümüzdeki yaralar gibi kendini güler yüzlü gösterir.*"demektedir.

İki beyitte de şairlerin bahsettikleri nesne ve kişiler kendilerini olduklarından farklı göstermektedir. Hevāyī'de Enderun mektepli gılmanlardan bahsedildiğini görmekteyiz. "Gılmān", "1. Tüyü, bıyığı çıkmamış delikanlılar, gençler. 2. Köleler, esirler" (Devellioğlu 2010:332) anlamlarına gelmektedir. "Enderūn" hakkında Pakalın'ın verdiği bilgiler şu şekildedir:

> "*Saray, mabeyn karşılığı olarak kullanılır bir tābirdir. Devletin idaresine memur olanlara da, bunun mukabili olmak üzere 'Bīrun' denilirdi. Farsça olan bu iki tābirden enderūn iç, birūn da dış demektir. Yalnız olarak enderun denildiği gibi 'Enderun-ı Hümayun' suretinde de kullanılırdı. (...)*
>
> *Saray işlerinde kullanılacak adamlar yeniçeri ocağı için her sene devşirilen hıriştiyan çocuklarının en yakışıklılarından ve gösterişlilerinden seçilirdi. En sonra 'Enderun ağası' ismini taşıyan bu gençler ondan önce 'İç oğlanı', 'İç ağası' ve ilk zamanlarda ise 'gılāman' namını alıyorlardı. Bunlar kıdem ve ehliyetlerine göre sarayın büyük vazifelerine yükseliyorlardı.*" (Pakalın 1983:I: 533-534).

Görüldüğü üzere, Enderun'a seçilen kişiler yakışıklı ve güzel gençlerden oluşmaktaydı. Hevāyī'de yaşlanmalarından kasıtla 'kart' sözcüğünü kullanarak, gılmanın kendisini hālā yakışıklı göstermesini eleştirmektedir.

Nābī'de divān şiirinin alışılmış kalıplarından olan sevgili nedeniyle āşığın sinesinde açılan yaralar anlatılmaktadır. Gülün dikenli olmasına rağmen kendini hoş ve alımlı göstermesi, āşığın sinesinde açılan yaraların da aynı şekilde gülümsemesi birbirine benzetilen iki unsurdur.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: "*Bünyesi zayıf olanı kadın parçası ahlaksız diye sevmez. O, kendini yolda sırık hamalı gibi şeytan gösterir.*"

Nābī'nin dördücü beytinde: "*Meğer gönlümüzün asıldığı kokuyu sevgili biz fakirlerden esirgermiş. Saba rüzgârı saçının kokusunu bize getirdikçe kendisini perişan gösterir.*"demektedir.

İki beyitte de kişileri kendilerini zıt şekilde gösterdiklerini görmekteyiz. Hevāyī'de hafif meşrep bir kadın kendisinden başkasını ahlaksız olarak nitelemekte, ama davranışlarıyla sırık hamalları gibi şeytanca, kurnazca tavırlar sergilemektedir.

Nābī'deki sevgili ise, saçının kokusunu āşıklardan esirgemektedir. Saba rüzgârı o kokuyu āşıklara getirdikçe, kendisini perişan olarak göstermektedir.

4. Dördüncü beyitte Hevāyī: "*O bozuk görünüşlü sarığı Türkmen gibi sarıp, sefer olduğunda karakullukçuda kendisini yeniçeri ocağından gösterir.*"

Nābī'nin gazelindeki beşinci beyitte "*Dünyanın oğulları / İnsanoğlu, bulut gibi altını saklayıp, yine āh kıvılcımları ile kendisini ağlayarak inleyerek gösterir.*" demektedir.

Hevāyī'nin beytinde görülen "Türkmāne" sözcüğü, "Türkmen gibi, Türk gibi" anlamlarına gelmektedir. Divān şiirinde "Türk gibi" sözcüğü, genellikle köylü, dağınık, cahil insan anlamlarında kullanılmaktadır. Bunun açıklaması daha önceki gazellerde yapılmıştı. Bu sebeple, beyitte sözü edilen kişi de bilgisizce sarığını başına geçirmiş ve kendisini karakullukçuda yeniçeri mensubu olarak tanıtmıştır. "Karakullukçu"; "Karakulak emir çavuşu olup, bunlar daha küçük rütbeli subayların hizmetinde olan inzibat çavuşları" (Uslubaş 2013:346) anlamına gelmektedir. "Sekban" ise;

"*Yeniçeri ocağının altmış beşinci ortası mensubuna verilen ad. Sekban teşkilatı, Sultan Birinci Murad zamanında padişahın av maiyeti olarak mevcuttu.*

Fatih Sultan Mehmed Han zamanına kadar bağımsız bir teşkilāt olan sekban ocağı, 1451'de, yeniçerilerin taşkınlık etmeleri üzerine itaatsizlik eğilimini kırmak için Fatih'in emriyle yeniçeri ocağına dağıtıldı. O zaman sayıları, altı-yedi bin civarındaydı.

Piyade ve sekbanlar, padişahla beraber ava giderler, av köpekleri tedarik ederler, sekban fırınında çalışırlardı. Savaş zamanında, diğer yeniçerilerle birlikte muharebeye giderlerdi. Sekbanlık 1826'da yeniçeri ocağının ilgasıyla kaldırıldı." (Uslubaş 2013:576).

Nābī'nin beytinde insanoğlu anlamında kullanılan "ebnā-yı ʿālem", āşıkları karşılamaktadır. Āşıklar, sevgiliye duyduları aşktan dolayı, sürekli üzülmekte ve yüzleri sararmaktadır. Bu sebeple āşığın yüzünün bu renginden dolayı altına benzetilir. Bu da sevgili uğruna harcanan bir nakittir. Āşık, sevgilinin eziyetlerinden dolayı āh kıvılcımlarını göklere salar ve inlemeye devam eder. Nābī'de altını, yani yüzü, saklamalarına rağmen feryat etmelerine şaşırmaktadır.

5. Beşinci beyitte Hevāyī: "*Hevāyī, görünüşte dükkân sahibi olarak kendini tanıtsa da, aslında o zarif huylu, nazik yaratılışlı bir şair oğlu şairdir.*"

Nābī'nin gazelindeki yedinci beyitte "*Nābī'nin sabah gibi aydınlık yüzü, temiz kalbi varken, yine de o, kendisini felek gibi eteğe bulanmış şekilde gösterir.*"demektedir.

İki beyitte de şairlerin, kendilerini dışarıya farklı yansıttıklarını ama içlerinde farklı özelliklere sahip olduğunu söylemektedir. Hevāyī, beyitte, her ne kadar kendisinin dükkân sahipleri arasında görülse de aslında şair ve şaire özgü niteliklere sahip olduğunu söylemekte, bununla övünmektedir.

Nābī ise, kendisinin dünya malına değer vermediğini, içinin güzelliği yüzüne yansımasına rağmen, dışarıya kendisini dünya işlerine heves etmiş bir şekilde tanıttığını söylemektedir.

XXXI.

Hevāyī[90]	**Nābī**[91]
Ağlatma ġayrı firḳate ḫalḳınıñ anesin *Ṣaldırma başḳa yan ṭopunuñ sālyānesin* *Bir kerre baña gelmediñ ey ḥoḳḳa-bāz uşāk* *Bildim ki sende māʾil-i çeng ü çeğānesin* *Ṣabunu pek geçince ṭavı ṭaş olur hemān* *Ḥelva bişerken uyḳuma gözle miyānesin* *Geldi bugün dükkānıma boḳluḳ şubaşısı* *Giymiş başına eski bezirli şebānesin* *Boş ṭurmaz ağzı o aç gözlü dilberiñ* *Çiyner köpürderek saḳızıñ şāh-dānesin* *Yārān içinde her biri bir semt ṭutdu līk* *Muḍḥik Hevāyī ḫalṭı ile semt-i fesānesin* Mefʿūlü/Fāʿilātü/ Mefāʿilü/Fāʿilün	*Dest-i sitemle yıḳma dilüñ tīre-ḫānesin* *Dağıtma şāhbāz-ı ġamuñ āşiyānesin* *Ḳasdum hemān şikāyet baḫt-ı siyāhdur* *Ey dūd-ı āh sen arada bir bahānesin* *Bir zaḫm-ı cān-sitān olacaḳ tīre degmedik* *Çoḳdan gönül ḫadeng-i cefāya nişānesin* *Bir kerre baña gelmedüñ ey sāġar-ı neşāt* *Bildüm ki sen de tābiʿ-i devr-i zamānesin* *Ruḫsār-ı yāri ḥāl-i ḫırāmında seyr idüb* *Bġlāya çekdi āteş-i āhum zebānesin* *Ḫamūş-ı şerm olurdı seher ʿandelīb-i zār* *Pervānenüñ göreydi niyāz-ı şebānesin* *Yārān-ı naẓm hep ṭaraf-ı tāze ṭutdı līk* *Nābī-i ḫaste-dil ṭaraf-ı ʿāşıḳānesin* Mefʿūlü/Fāʿilātü/ Mefāʿilü/Fġʿilün

1. İlk beyitte Hevāyī: "*Artık halkın anasını ayrılığının derdiyle ağlatma. Başkalarının yıllıklarını almak için saldırma(?).*"

Nābī: "*Gönlün karanlık evini siteminin eliyle yıkma. Gam yiğidinin yuvasını dağıtma.*"demektedir.

Hevāyī ve Nābī'nin beytinde de sevgilinin āşığa verdiği zararlar söz konusudur. Hevāyī, biraz kaba tabirle, sevgilinin ayrılığı yüzünden herkesin anasının ağladını söylemektedir. Fakat beytin ikinci mısrasının ne anlama geldiği hakkında bir fikir beyan edemiyoruz. Salyāne, "Tanzimattan evvel bir kısım memurlara müstahdemlere senelik olarak verilen vazife(ücret) yerinde kullanılır bir tābirdir" (Pakalın 1983: III: 111).

Nābī'de ise sevgilinin sitem elinden dolayı gönül evi yıkılmış āşıklar söz konusudur. Sitem elinden kasıt, sevgilinin āşığa yaptığı cevr ü cefādır. Āşığın

[90]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 23/a
[91]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s. 923-924

gönlü, sevgilinin eziyetlerinden dolayı karanlık bir eve dönmüştür. Beyitte geçen "şahbāz" aynı zamanda bir kuş türü olan "doğan" anlamını da karşılamaktadır. Fakat, kelimenin "yiğit" anlamı da mevcuttur (Devellioğlu 2012:1137). Ayrıca burada anlatılmak istenen durum, divān şiirinde sıkça karşımıza çıkmaktadır. Aynı şekilde, 17. asrın önemli divān şairlerinden Şeyhülislam Yahya'nın "disünler" redifli gazelindeki "*Dil hānesini yık koma taş üstüne bir taş/ Sen yap anı iller aña virāne disünler*"[92] beytini anımsatmaktadır.

2. İkinci beyitte Hevāyī: "*Ey hileci uşak, bir kere olsun benim yanıma gelmedin! Bildim ki sen de sazlara ve zillere meyilliymişsin.*"

Nābī'nin gazelindeki dördüncü beyitte "*Bir kere olsun mutluluk kadehini bana sunmaya gelmedin. Demek ki sen de zamane insanlarının huylarına sahipsin.*"demektedir.

Hevāyī, uşakın kendisi ile ilgilenmediğinden yakınmakta, uşağın eğlence âlemlerine olan düşkünlüğü nedeniyle yanına uğramadığını söylemektedir.

Nābī'de de "sākī"nin mutluluk kadehi sunmamasından şikâyet vardır. Nābī, bunu "sākī"nin artık zamane insanları gibi davranmasına bağlamaktadır. Nābī, çağının bir tanığı olarak devrinde olan bozulmaları "Divān"ında ve "Hayriyye" adlı eserlerinde anlatmıştır. O devrin insanlarının eski değerleri hatırlamadığından ve uygulamadığından şikāyetçidir. Burada da "mutluluk kadehi"ni sunan kişi olan "sākī"yi eleştirmektedir.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: "Sabunun kıvamı geçince hemen taşa döner. Sen de helva yaptığında onun dengesini gözle ki, bozulmasın."

Nābī'nin gazelinde, Hevāyī'nin yazdığı beyitle ilgili bir beyit bulunmamaktadır.

4. Dördüncü beyitte Hevāyī: "*Bugün dükkânıma bokluk subaşısı geldi. Başına eski ketenden geceliğini giymişti.*"

---

[92]Hasan KAVRUK, Şeyhülislam Yahyā Dīvānı, http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10655,seyhulislamyahyadivanihasankavrukpdf.pdf?0 (E.T. 10.08.2014)

Nābī̄'nin gazelindeki altıncı beyitte "*Seher vakti inleyen bülbül, pervanenin geceleyin inlemesini görseydi utanmasınsan sessiz kalırdı.*"demektedir.

Nābī̄'deki klasik unsurların yerine Hevāyī̄'de günlük bir olay tasvir edilmiştir. Hevāyī̄'nin daha önceki gazellerinde belirttiği gibi dükkânında yaşadığı durumlar gazellerinde geçmektedir. Kafasında geceliğinin keten şapkasıyla bir subaşısı Hevāyī̄'nin dükkânına gelmiştir. Anlaşıldığına göre, Hevāyī̄, bu kişiden pek hoşlanmamaktadır.

Nābī̄'de divān şiirinin kahramanlarından olan "pervāne" ile "bülbül"ün karşılaştırılması yapılmıştır. Pervāne, gece vakti mumun etrafında döner ve kanadını onun ateşiyle tutuşturur. Bu durum, āşığın sevgili uğruna benliğinden vazgeçerek kendisini ateşlere atmasını andırır. Bu, āşık tarafından yapılması zor bir olaydır. Fakat "bülbül" sevgilinin aşkından sadece inlemektedir. Kendi varlığından vazgeçmemektedir. Nābī̄ de pervanenin, kendi canından oluşunu bülbül görseydi, inlemesinden utanarak susardı, demek istemektedir.

5. Beşinci beyitte Hevāyī̄: "*O aç gözlü dilberin ağzı sürekli oynar, bir türlü boş durmaz. Ağzındaki inci tanesine benzeyen sakızı patlatarak çiğner.*"

Nābī̄'nin gazelindeki beşinci beyitte "*Sevgilinin yanağını nazlı tavırlarında sevredince, āhımın ateşinin kıvılcımları yükseklere çıktı.*"demektedir.

Nābī̄'de estetik sözcüklerle tasvir edilen sevgili, Hevāyī̄'de biraz daha mahallī̄ ağızdaki sözcüklerle anlatılmıştır. Sevgilinin tavırlarına aynı yüzyılda iki farklı şekilde yansıtılmış olması da edebiyatımız açısından bir zenginliktir.

Hevāyī̄'deki gönül olan güzel, ağzındaki sakızı patlatarak çiğnemekte, umarsızca tavırlar sergilemektedir. Nābī̄ ise, sevgilinin nazlı cilvelerini seyrettikçe, āhının ateşleri yükseklere çıkmaktadır. Āşığın ettiği "āh"lar divān şiirinde sıkça karşımıza çıkar.

Ayrıca Hevāyī̄'nin bu beyti, pop müzik sanatçısı olan Tarkan'ın "Şımarık" şarkısında sadeleştirilmiş şekilde geçmektedir. "*Takmış koluna elin adamını / Beni orta yerimden çatlatıyor / Ağzında sakızı şişirip şişirip/ Arsız arsız patlatıyor*". Bu durum da göstermektedir ki, divān şiirinde geçen unsurlar günümüzde de yaşamaktadır. Hayattan kopuk bir durum söz konusu değildir. Ayrıca, günümüzün

müzikleriyle divān şiiri arasında yapılacak incelemeler, bize Divān şiirinin günümüze etkisini gösterecektir.[93]

6. Altıncı beyitte Hevāyī: "*Sevgililerin her biri söz söylemede bir semt tuttu ama güldürücü Hevāyī masal semtini karıştırarak tuttu.*"

Nābī'nin gazelindeki yedinci beyitte "*Şiirin sevgilileri hep yeni tarzda şiirler kaleme alma yolunu tuttu ama hasta gönüllü Nābī, āşıkāne şiir tarafını seçti.*"demektedir.

İki şairde, edebī yönden hangi tarzı şeçtiklerini ve diğerlerinden ayrılan yönlerini söylemektedir. Hevāyī, bir meddah gibi olma yolunu seçmiş ve insanları güldürme yolunu seçmiştir. Bunu "Divān"ındaki gazellerde görmek mümkündür. Gazellerinin çoğu hiciv amacıyla yazılmıştır.

Nābī, divān edebiyatında "hikemī tarz"ın kurucusu kabul edilir. Bu beyitte de Nābī, "āşıkāne gazel" yöntemini seçtiğini belirtmektedir. Bu dönemde "Sebk-i Hindī", "Mahallī üslūb" ve "Klasik üslūb", dönemin şāirlerinin tercih ettiği akımlardır. Nābī'de "Klasik üslūb"un "āşıkāne gazel" formunu seçmiştir.

[93]Bu konu hakkında hazırlanan tek kaynak, Prof. Dr. Cemal KURNAZ tarafından hazırlanan "Halk Şiiri ve Divan Şiirinin Müşterekleri" (2011, Berikan Yayınevi) adlı çalışmadır. Bu konunun bizce diğer müzik türlerini de kapsayacak şekilde yapılması gerekmektedir.

XXXII.

Hevāyī[94]	Nābī[95]
Çatlayınca yemege dil revġan-ı dünbāleden *Çok semīn besmel gerekdir mīş-i bī-erzāleden* *Ol zeniñ dil şevher-i merdānesi kim gösterir* *Gāh u bī-gāh eki yüz eski ḳabā-yı vāleden* *Nola ger ġamzeñ müjeñ gūşuñ görüb itsün ḥazer* *Gör de meçden meç ṭabançadan ṭabança pāleden* *Mekr-i ḥüsnüñ bügüye uġratdı gūyā ʿazmi kim* *Çömleği çatlarsa da çıḳmaz derūn-ı hāleden* *Göricek miʿmār aġa dülger Hevāyīsin dimiş* *Ṣanʿatıñ ʿarża ne ḥācet bellü iki māleden* Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün	*Sūz-ı ġamla içmege dil āteş-i seyyāleden* *Āteşīn sāġar gerekdür şuʿle-i cevvāleden* *Ol gülüñ dil bülbül-i gūyāsıdur kim gösteren* *Ser-be-ser çīn-i cebīn bār-ı girān-ı jāleden* *Bāġa gel ḳadd ü ruḫ ü ḫalüñ görüp olsun ḫacīl* *Serv gülden gül ḳaranfülden ḳaranfül lāleden* *Mihr-i ḥüsnüñ ḥabse fermān itdi gūyā māhı kim* *Maḥv-ı endām eylese çıḳmaz derūn-ı hāleden* *Nābī-i dil-ḫastesin görmiş de ol āfet dimiş* *Żaʿfın iʿlāma ne ḥācet añlanurken nāleden* Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün

1. İlk beyitte Hevāyī: "*Dil, çatlayıncaya kadar kuyruk yağından yemek için, iri yapılı ve çok iyi beslenmiş bir koyun gereklidir.*"

Nābī: "*Gönlün, su gibi akan ateş ırmağından dert ateşiyle içmek için canlı ateşten ateşli bir kadeh gereklidir.*"demektedir.

Olaylara ve durumlara bakıştaki farklılık Nābī ve Hevāyī'de daha önceden görüldüğü şekilde devam etmektedir. Nābī, gönlün, dert ateşini içmesi için ateşli bir kadeh gerektiğini ifade etmektedir. Böylece, āşkın ateşi, insanın gönlünü saracaktır. Aynı durum 18.asrın önemli divān şairlerinden "Şeyh Gālib"de de görülmektedir. Şeyh Galib, "Hüsn ü Aşk" mesnevisinde "mumdan gemilerle ateş denizinde yüzmek" metaforunu kullanmasının yanısıra "ateş" redifli gazelinde de Nābī'nin söylediklerine benzer çağrışımlar kullanmaktadır: " *Gül āteş gülbün āteş gülşen āteş / Semender-tıynetān-ı aşka besdir lālezār āteş*"

Hevāyī'nin beytinde ise, aşk ve āteşten ziyāde, koyunun besili ve irice olmasından ve kuyruk yağından bahsedilmektedir. Hevāyī, beytinde "dil"

---

[94]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 23/b
[95]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s. 931

sözcüğünü kullanmıştır. "Dil" divān şiirinde "gönül" sözcüğünü karşılar. Fakat anlama baktığımızda, organ adı olarak kullanıldığı görülmektedir.

2. İkinci beyitte Hevāyī: "*O karının çılgın kocası arasıra ekşi yüzünü ipek kumaştan elbisesiyle gösterir.*"

Nābī: "*Ey gönül! O gülün baştanbaşa çiğin ağır yükünden alnının buruşukluğunu gösteren inleyen bülbülbür*" demektedir.

İki beyitte de görünüşte bir "kırışıklık ve bozulma" görülmektedir. Hevāyī, alışkın olduğumuz ifadesiyle, mahallī unsurları anlatmaya çalışmaktadır. Mahalledeki bir karı-kocayı tasvir eden Hevāyī, kocanın ekşi suratlı ve eskimiş ipek bir giysiyle kendisini arasıra gösterdiğini söylemektedir.

Nābī'de ise, çiğlerden dolayı gülün kırışık görünmesini sağlayan unsurun bülbülün söylenmesi olduğu anlatılmaktadır. "Jale", çiğ tanesi anlamında kullanılır. Aynı zamanda "şebnem" olarak da divān şiirinde geçmektedir. Şebnem ya da jāle "*Sabahleyin ve özellikle bahar mevsiminde bazı çiçekler üzerine düşen şebnem, birçok hayallere konu olmuştur. Göz üzerinde, bülbülün gözyaşına benzer. Lāle üzerinde olunca inci; gonca üzerinde ise sevgilinin dişine benzer. Nergis üzerinde göz üzerindeki yaşı andırır*" (Pala 2010:423). Görüldüğü gibi, Nābī'nin beytinde geçen unsurlar birbirleriyle bu şekilde ilgi kurmaktadır.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: "*Yola gel de gamzeni, kirpiklerini ve kulağını kılıçtan kılıç, tabancadan tabanca ve palalar görüp de senden sakınsın.*"

Nābī: "*Ey sevgili! Sen bağa gel de boyunu, yanağını ve benlerini gören servi, gülden, gül karanfilden, karanfil de laleden utansın.*"demektedir.

İki şāir de sevgilinin güzellik unsurlarının bazı nesneleri kıskandıracağını, onları utandıracağını söylemektedir.

Hevāyī, sevgilinin yan bakışını, kirpiklerini ve kulağını, silah āletlerinden üstün tutmaktadır. Gamze, "*ok olunca yaralamak, delmek, öldürmek, avlamak gibi eylemleri üstlenir. Bir ok olan gamzenin hedefi ise can, gönül, sine, ciğer ve yürektir. Ok olan gamze temrenli veya temrensiz olarak görünebilir. Gamzenin ok oluşunun en büyük nedeni kirpik oklarından dolayıdır. (...) Sevgili bu okları atmada öyle bir ustadır ki hedefini şaşmaz (...)*"(Pala 2010:162).

Müje de kirpik anlamındadır. “*Müje ve müjgān adları altında kirpikten bahsedilirken onun gamze gibi yaralayıcı ve öldürücü vasıfları söylenir. Kirpik, oklarını āşığın üzerine salar. Kirpikler göz kapaklarına saf saf dizilirler. Saç ve kaç gibi karadırlar. Āşık, kirpiğin saldığı oklara hedef olmak ister. Kirpik, yerine göre kılıç veya hançer olabilir*” (Pala 2010:276-277). Bu sebeplerden dolayı Hevāyī, sevgilinin gamzesini, kirpiğini ve kulağını, tabancadan, kılıçtan ve paladan üstün tutmaktadır. Bu āletlerin, sevgiliyi gördüklerinde sakınmaları gerektiğini söylemektedir.

Nābī’de de aynı durum görülmektedir. Nābī, sevgiliyi bahçeye çağırmaktadır. Bu bahçede servi, gül, karanfil ve lale ağaçları vardır. Sevgilinin boyu “serv”den, yanağı gülden, benleri ise laleden üstündur. Sevgiliyi görünce utanmaya başlamaları da bu sebeptendir.

4. Dördüncü beyitte Hevāyī: “*O güzel, bizi sanki güzelliğinin hilesiyle büyüleyip, kararlılığımızı elimizden aldı. (Bilinir ki), içimizin parlaklığından çömlek çatlasa da (içimizdeki sırlar) ortaya çıkmaz.*”

Nābī: “*Güzelliğinin güneşiyle (o sevgili) sanki ayı, ferman buyurarak hapsettirdi. Güneşin içindeki parlaklık onun varlığını mahvetse de o ay, hapisten kurtulamaz.*”demektedir.

Hevāyī’de güzelliğiyle insanları kendine çeken bir sevgili bulunmaktadır. Hevāyī ise, bizi büyülese de sırlarımızı alamaz demektedir. İçindeki parlaklık çömlek gibi çatlasa da sırları meydana çıkmayacaktır. “Çanak çömlek patladı” deyimi de bu duruma uygundur. Çömlek çatlamasının insanın kendi sırlarıyla ilgisi olmasına benzetilmesi arasındaki ilişkiyi Ahmet Talat Onay’ın “Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı” adlı eserinde “Sır, Sırça” maddesinde bulmaktayız:

“*Çanak, çömlek ve küp içine vurulan cilālarla aynaların arkasına sınavankimyevī maddeye sır denir. Bu manāda sırça sözü de kullanılır. ‘Simci bu çömleğin sırçasını iyi vuramamış’ gibi.*

(...)

Sırçacılar bazı sanatlarda olduğu gibi sır vurmayı, yani cilānın terkibini herkese öğretmedikleri ve aileye mahsus bir sanat olarak esrārını

gizli tuttukları için aralarında bugünkü mānāsıyla ‘sır’ olarak kalırdı. Dilimizde sır saklamak sözü işte bu münāsebetle söylenmiştir. Bu gün de her çömlekçi sır yapıp vuramaz. Sır, her imālathānede vurulmaz. Araplar bu kelimeyi gizli tutulan söz mānāsına almışlar ve bi’t-tabi iştikak ettirerek Araplaştırmışlardır.” (Kurnaz 2009:415).

Nābī’de ise, sevgilinin güneş gibi yüzü artık ayın varlığını unutturmuş ve onu hapse attırmıştır. Güneşin varlığı yok olsa bile, ayın içindeki parlaklık ortaya çıkmayacaktır. Bilindiği gibi, ay, görünmesini güneşe borçludur. Güneş olmayınca ay da görünmeyecektir. Nābī hem bu duruma hem de sevgilinin güneşe benzeyen ve bulunduğu ortamı aydınlatmasına işaret etmektedir. Güneş, aynı zamanda “sultan, padişah”ı da simgelemektedir. Beyitte güneşin “ferman etme”si bu durumu gösterir. İki şāirde, içteki temizliğin, aydınlığın ya da sırların ortaya çıkmayacağını söylemektedir. Nābī’de sevgili, sultan gibi ferman vererek hapis ettirirken, Hevāyī’de güzelliğiyle āşıkları büyüleyen bir sevgili vardır.

5. Beşinci beyitte Hevāyī: “*Mimar ağa, Hevāyī’nin binaların inşasında ustalığını görünce ‘Onun mahalleyi ne yaptığını gördükten sonra sanatını göstermesine gerek yok’ demiş.*”

Nābī: “*O afet, hasta gönüllü Nābī’yi görünce ‘Onun inlemesinin nedenini ben anladım, acizliğini duyurmaya gerek yok’ demiş.*”demektedir.

Hevāyī’nin mimari işlerde ustalığını gören Mimar Ağa, onun bu yeteneğini takdir etmiştir. Nābī’nin inlemesinden ise, onun bir derdinin olduğunu sezen sevgili de bunu yapmasına gerek yok, nedenini anladım demektedir.

XXXIII.

Hevāyī[96]	Nābī[97]
Yelken çözemez mevce-i fitne serenimden *Kec-keştī-i sengim yol alınmaz dümenimden* *Ol çekdireyim göremez manḳa-nişīnim* *Āsūdegī-i kehle bütün pāy-zenimden* *Ol köy eviyim ḥavlu ve ṭamım daḫi yoḳdur* *Āzāde anıñ çalı-ı çöp sögenimden* *Bāzār-ı subiş āyīnecisi gibi ġamzeñ* *Bön-dilleri aldatmaġa ḳorkar düzenimden* *Şāʿirlere tüyünce külāh oldu Hevāyī* *Bu ṭurfa ġazel köhne-ʿabā-yı süḫānımdan* Mefʿūlü/Mefāʿīlü/Mefāʿīlü/Feʿūlün	*Gül-çīn olamaz dest-i temennā çemenümden* *Leb-beste-i nāzum söz alınmaz dehenümden* *Ol Yūsuf-ı ḥüsnüm ne ḳadar olsa da ter-dest* *Bū-düzd olamaz bād-ı ṣabā pīrehenümden* *Ol āyīneyim kim göremez ṭālib-i vaṣlum* *Bir ṣūret-i ümmīd ser-ā-pāy tenümden* *Bir tāze nihālüm ki dehānum gibi yoḳdur* *Ālūde-leb-i dāʿiye sīb-i zeḳānumdan* *Mümkin mi ḫam-ı zülfüne bend olmaya ʿuşşāḳ* *Āhū-yı ṣabā reste degülken resenümden* *ʿUşşāḳı helāk eylemege ḫançer-i ḫūbān* *Furṣat mı bulur ġamze-i ḫaṭır-şikenümden* *Dil-ber deheninden bu nev-āyīn ġazel olsun* *Nābī yine yārāna hediyye suḫanumdan* Mefʿūlü/Mefāʿīlü/Mefāʿīlü/Feʿūlün

1. İlk beyitte Hevāyī: "*Fitne dalgasından gönderimdeki yelkeni (kimse) çözemez. (Ben) taştan yapılmış aykırı bir gemiyim. Benim dümenimden yol alınmaz.*"

Nābī: "*Benim bahçemde istek elleriyle gül toplanmaz. Ben nazdan dolayı dudağı bağlanmış biriyim, benim ağzımdan söz alınmaz.*"demektedir.

Nābī ve Hevāyī bu gazeli sevgilinin ağzından söylenmiş şekilde kaleme almışlardır. Nābī, sevgilinin nazdan dolayı dudağını kapadığını ve söz söylemediğini, sevgilinin ağzından söylemiştir. Çimenlikte, āşıkların gül gibi

[96]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 23/b-24/a
[97]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s. 934-935

güzelleri elde edemeyeceğini söylemektedir. Çünkü sevgili o bahçeyi kimseye açmamaktadır.

Hevāyī ise Nābī'deki bu durumu denizcilik terimleriyle açıklamıştır. "Seren, yelken, keştī, dümen ve mevc" sözcükleriyle ilgi kurmuştur. Seren, "Güncel Türkçe Sözlük"te, "Yelkenli gemilerde üzerine dört köşe yelken açmak ve işaret kaldırmak için direğe yatay olarak bağlanan gönder" anlamındadır. Hevāyī de beyitte "yelken çözemez" diyerek "seren" sözcüğüyle ilişki kurmuştur. "Mevc" dalga demektir. Burada dalga, karışıklık koparmasıyla ele alınmıştır. Bu terimleri sıkça kullanan Hevāyī'nin denizcilikle ilgili görevlerde bulunduğunu görebilmekteyiz. Hevāyī, öyle bir gemiden bahseder ki, bu gemi taştan yapılmış, hilelerle dolu bir gemidir. Bu gemini "dümen"inden yol bile alınamaz. Yine dümen sözcüğü, "Güncel Türkçe Sözlük"te, "Hava ve deniz taşıtlarında, taşıta istenilen yönü vermeye ve belirli bir doğrultuda götürmeye yarayan hareketli parça" anlamında verilmiştir. Hevāyī'nin bahsettiği geminin dümeni de, içine binenleri doğru yola götürmemektedir.

2. İkinci beyitte Hevāyī: "*Öyle bir gemiyim ki (kimse) benim manga bölüğümü zincire vurulmuş ayaklarımda bulunan rahat bitlerden dolayı göremez.*"

Nābī'nin gazelinde üçüncü beyitte "*Öyle bir aynayım ki benim tenimden baştan ayağa kavuşma talebine karşılık bir ümit suretini kimse göremez.*"demektedir.

Hevāyī, denizcilikle ilgili terimleri kullanmayı sürdürmektedir. "Çekdiri", "hem yelkeni hem küreği bulunan gemi" (Dilçin 1983:52) anlamına gelmektedir. Hevāyī'nin bahsettiği gemi, limana zincirlenmiş ve bu zincirin etrafı kurtlarnmaya başlamıştır. O yüzden kimse geminin o tarafını görememektedir.

Nābī yine sevgilinin ağzından gazelini söylemeye devam etmektedir. Āşıklar, sevgilinin yüzünü ayna olarak görmektedir. Ona kavuşma isteğiyle dolu olanlara o ayna gibi hiçbir ümit fırsatı vermemektedir.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: "*O köy eviyim ki ne avlum vardır ne de damım bulunur. Ben onun çalısından çöpünden serbestim.*"

Nābī'nin gazelinde dördüncü beyitte " *Ben bir taze fidanım ki çenemin elmasından (āşıkların) arzu ettiği dudağıma bulanmaları için benim ağzım gibi bulunmaz.*"demektedir.

Nābī yine sevgilinin ağzından gazelini söylemeye devam etmektedir. Sevgili divān şiirinde alışılagelen şekilde taze bir fidan olarak düşünülür ve sevgilinin ağzı yok denecek kadar küçüktür. Çenesi de elmayı andırır. Bu elmadan ısırık almak isteyen āşıklar, sevgilinin fidan gibi olması, dolayısıyla narinliğinden bu yok denecek kadar ağıza ulaşamamaktadır.

Hevāyī ise, bir köy evinin durumunu gözler önüne sermiştir. Bu köy evinin ne koridoru vardır ne de çatısı vardır. Çalı çırpıdan, ot ve ağaçlarlarla derme çatma bir şekilde yapılmıştır.

4. Dördüncü beyitte Hevāyī: "*Senin gamzen yeniyetme pazarın aynacısı gibidir. Benim düzenimden avanak gönülleri aldatmaya korkar.*"

Nābī'nin gazelindeki altıncı beyitte "*Āşıkları yok etmeye güzellerin hançeri benim gönülleri inciten gamzemden fırsat mı bulur?*" demektedir

Hevāyī'deki sevgilinin gamzesi, pazarda bulunan yeniyetme aynacılar gibidir. Bu aynayı pazarda görenler kendilerini seyretmek için fırsat kollarlar. Sevgilinin kurduğu düzen nedeniyle de saf āşıkları bu yeniyetme aynacılar korkutmaktan çekinirler. Beyitte geçen "subiş" sözcüğü, Hulki Aktunç'un "Büyük Argo Sözlüğü"nde "Çocuk; küçük yaştaki kimse; yeniyetme. SÜBÜŞ de denir" (Aktunç 1998:264) anlamına gelmektedir.

Nābī'nin beytinde bahsedilen sevgili ise, āşıkların kendinden başka güzel birini sevmesine imkān tanımamaktadır. Sevgilinin gamzesi, oklarıyla gönülleri avlar ve āşık sevgilinin aşkından kahrolmaya başlar.

5. Beşinci beyitte Hevāyī: "*Hevāyī'nin eskimiş abasının sözünden yazılan bu hediye gazel, onların külahlarına bir tüy olmuştur.*"

Nābī'nin gazelindeki son beyitte "*Ey Nābī! Bu yeni tarz gazel, sevgilinin ağzından yine sevgililere benim ağzımdan bir söz olsun*" demektedir.

Nābī'nin bu gazelinde kendi ağzından yeni bir tarzda gazel söylediğini görmekteyiz. Gazel baştanbaşa sevgilinin ağzıyla kaleme alınmıştır. Buna nazire yazan Hevāyī de kendi şiirini eskimiş söz giysisiyle söylediğini söylemektedir.

Nābī, yazdığı bu gazeli yine sevgililere armağan ettiğini söylerken, Hevāyī'de şairlerin külahına tüy gibi olduğunu söyleyerek, aslında şiirin önemsiz ve hafif olduğunu vurgulamaktadır.

XXXIV.

Hevāyī[98]	Nābī[99]
ʿAbā gördük bu yıl bayramda aġadan ḳaba dirken *Bize Türkmānī kürkü çıḳdı yıllıḳ çılḳafā dirken* *Bizimle hep zebān-ı cerb-şīrīn söyleşür şimdi* *Ḥaremden ṭaşraya çıḳdıḳca evvel ketḫudā dirken* *Göñül bir żır deliye döndi bāġı bandıraġı yoḳ* *Zamān ile aña cüllābī-i dārü'ş-şifā dirken* *Ne deñlü ḳapu aradıḳsa ol deñlü yobaz olduḳ* *Bulaydıḳ bir tevābiʿ-perver etmekli aġa dirken* *Ne lāzımdır Hevāyī söylemek söz ṣarb edālarla* *Bu deñlü bulamadı ḫalṭ şiʿr-i pür-şaḳa dirken* Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün	*Cefā gördük o naḫl-i nāz-perverden vefā dirken* *Bizümle ʿāḳibet bīgāne çıḳdı āşinā dirken* *Göñül bir cām-ı jeng-ālūde döndi köhne revzende* *Zamān ile aña āyīne-i ʿālem-nümā dirken* *Bizümle hep zebān-ı ḫançer ile söyleşür şimdi* *Ser-i rehde düçār olduḳça evvel merḥabā dirken* *Ne deñlü ıżṭırāb itdükse ol deñlü esīr olduḳ* *Bulayduḳ zülf-i çīn-i çīn-i dilberden rehā dirken* *Ne lāzımdur düşürmek şiʿri Nābī ḳayd-ı iġlāḳa* *Bu deñlü bī-tekellüf sāde şiʿr-i dil-güşā dirken* Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün

1. İlk beyitte Hevāyī: "*Bu yılki bayramda, ağadan pamuklu giysi isterken onun yerine aba aldım. Yıllık kurt kürkü dilerken bizim talihimize Türkmen kürkü çıktı.*"

Nābī: "*O nazlanmayı seven narin sevgiliden vefa dilerken ondan eziyet gördük. Biz kendimizi onunla yakın zannederken sonunda bizimle yabancı çıktı*" demektedir.

[98]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 24/a
[99]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s. 928

İki beyitte de anlatılan “beklenilenlerin boşa çıkması”dır. Hevāyī, ağadan pahalı giysiler yerine ucuz giysiler almıştır. Beyitte geçen “abā, kabā, Türkmen kürkü ve çalkafa” Osmanlı’da kullanılan giysi türleridir. Bu giysilerin değerini anladığımızda, Hevāyī’nin talihsizliği ortaya çıkmaktadır.

“Abā” sözcüğü, “*hem yünden, dövülerek yapılmış kalın ve kaba kumaşları hem de bu kumaştan imal edilmiş yakasız, uzun üstlüğü ve eskiden dervişlerin giydiği giysiyi ifade etmek için kullanılan bir tabirdir. (...) Ancak kelime daima dervişlik ve fakirliğin sembolü, bu ilgiyle de āşıklık nişānesi olarak beyitlerde yer almıştır. Nitekim sıkça kullandığımız birisine gönül vermek, āşık olmak anlamlarındaki ‘abayı yakmak’, ‘abası yanık’ gibi deyimler de bu anlamda dilimize yerleşmiştir.*

(...)

Atların kalın yünlü çullarına, eğer örtülerine de aba adı verilmiştir.(...)” (Özkan 2007:578-579) anlamlarını karşılamaktadır. Hevāyī’nin asıl isteği olan “kabā” ise “*Kaftan demektir.(...) Cenkte zırh üzerine giyilen pamuklu libās demek iken sonraları astarsız uzun kumaş entāriye denilmiş ve gitgide hil’at gibi ipekli kumaştan yapılan libās mānāsında da kullanılmıştır.*

Meydānī denilen al beyaz çizgili bir ipekli dokumadan yapılan yan etekleri çift yırtmaçlı, göğüs kısmı açık ve yakası topuğa kadar kesik ve bütün yakası sırma ve ipek gaytanla işlenmiş entari” (Onay 2009: 255) şeklinde bir giysidir. Görüldüğü üzere “kabā”, “abā”dan daha değerlidir.

Yine Hevāyī yıllık kullanmak için de “çalkafa” istemektedir. Bunun yerine Türk usulü kürk vermişlerdir. “Çalkafa” ise çılkava olarak da adlandırılan “kurdun ense postundan yapılan kürk” (Dilçin 1983: 55) anlamında bir giysi türüdür.

Nābī’de ise sevgiliden umulanın olmaması durumu vardır. Hevāyī’nin kaleme aldığı nazirede ise somut beklentiler bulunmaktadır. Sevgili, doğası gereği nazlı ve narindir. Bu sebeple onda “vefa”nın adı bile bulunmaz. Āşıkları hatırına getirmez, onlara iyilikle karşılık vermez. Onun için āşık, yabancı biridir. Ağyār ise, āşıktan daha tanıdıktır.

2. İkinci beyitte Hevāyī: "*Önceden Harem'den dışarıya çıkınca ona Kethüda derken, şimdi bizimle tatlı uyuz diliyle konuşur.*"

Nābī'nin gazelinde üçüncü beyitte "*Çaresizlik çektiğinde yolun başında önceden bize 'merhaba' derken, şimdi bizimle hançer diliyle konuşur*" demektedir.

Bu beyitlerde görülen "önceden tanınan kişilerin sonradan tavırlarında oluşan değişiklik"tir. Hevāyī'de sözü edilen kişi, sarayın hareminden dışarı çıktığında kendisini "kethüdā" olarak tanıtan ve bununla kibirlenen birisidir. "Kethüdā", "Önemli devlet adamlarının veya varlıklı kimselerin işini gören kahyālar"(Yeniaras 2012:119) demektir. Ama daha sonra bu kişi, bu tavırlarından vazgeçmiş, tatlı ve uyuz diliyle herkesle konuşmaya başlamıştır.

ābī'de de Hevāyī'dekinin tam tersine, zor zamanında insanlarla dost geçinen, rahata kavuşunca da irtibatı kesen ve insanlarla kötü bir şekilde konuşan bir insan vardır.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: "*Zamanla şifa kapısı olan gülsuyunu isterken, gönül şimdi bağı bahçesi olmayan bir zır deliye döndü.*"

Nābī'nin ikinci beytinde " *Zamanla ona dünyayı gösteren ayna derken, gönül şimdi eskimiş pencerede bir paslı kadehe dönüştü*" demektedir.

Hevāyī'nin beytini incelemeden önce, beyitte neden şifa olarak "gülsuyu"nun kullanıldığını açıklamak gerekmektedir. Gülsuyu ya da cüllāb, "(...) baş ağrısına iyi gelmekte ve ateşi teskin etmektedir. Bu alakayla, gül-āb ya da cüllāb kelimelerinin geçtiği beyitlerde zaman zaman başağrısı demek olan sudā' kelimesi veya yine aynı anlama gelen derd-i ser terkibi zikredilmiştir" (Özkan 2007:543). Görüldüğü üzere, Hevāyī, önceleri şifa olarak beklentisi nedeniyle gülsuyuna başvurmuş, gönlünü onun serinliğinde ferahlatmak istemiştir. Fakat zamanla gönlü daha da kötüleşmiş, viraneye dönmüş, daha da çok deliye dönmüştür.

Nābī'de ise yine gönlün zamanla pas tuttuğunu söylemektedir. Önceleri gönlün saf ve parıldayan bir şekilde dünyayı yansıta bir ayna olduğunu, sonraları ise eskimiş bir pencerede paslı bir kadehe dönüştüğünü söylemektedir.

4. Dördüncü beyitte Hevāyī: "*Bize ekmek verecek hizmet sever bir ağa bulayım diyerek ne kadar kapı dolaştıksa o kadar yobaz olduk.*"

Nābī: "*Bir dilberin kıvrım kıvrım saçından kurtuluş bulayım diyerek ne kadar ızdırap çektikse o kadar esir olduk*" demektedir.

Nābī, sevgilinin saçınan kurtuluş ümidi beklerken, ona bağlanmış ve böylece ızdırap bulmuş, sevgilinin sevdasına da esir olmuştur. Hevāyī'de anlatılan ise daha maddī unsurlardır. Hevāyī, geçinebilmek hevesiyle, belki ekmek parası kazanırım umuduyla varlıklı birinin yanında hizmet etmek amacıyla iş aramaktadır. Umduğunu bulamayan Hevāyī'de zamanla emrinde çalıştığı kişilerin kötü tavırları yüzünden kendisinin de kötüleşmeye, yozlaşmaya uğradığını söylemektedir.

5. Beşinci beyitte Hevāyī: "*Ey Hevāyī! Bu denli şaka dolu şiir yazmak hevesiyle sözünü keskin tavırlarla söylemeye ne gerek vardır?*"

Nābī: "*Ey Nābī! Bu denli teklifsizce gönül açan sade şiirler yazmak varken, şiiri kapalı sözlerle sınırlama (hevesine)ya düşmeye ne gerek vardır?*" demektedir.

Bu beyitlerde Hevāyī ve Nābī'nin şiir poetikalarına dair izler görmek mümkündür. Hevāyī, zaten espri amacıyla şiir yazdığını, o sebeple zor ve anlaşılması güç şiirler kaleme almanın gereksizliğini söylemektedir. Nābī de aynı şekilde, herkesin gönlünü açacak, okuyanı bıktırmayacak ve şiiri dar kalıplara sokup, zorlama anlam çıkartmayacak sade bir şiirin peşindedir. Nābī'nin divān edebiyatında yapmak istediğini açıklayan önemli beyitlerden biridir.

XXXV.

Hevāyī[100]	Nābī[101]
Ser-ṭāʾifemiz yolda sīsāne mi çeksün *Voynuḳ çekecek yükü de çingāne mi çeksün* *Oğlan ḳoya ıżlāli vaḳar ile muğlim* *Varsun der-i aḫūrda orfāne mi çeksün* *Yoṣma heves-i zen ile ṭomruġa mı girsün* *Bir ḳaḥbe içün bārū-yı tersāne mi çeksün* *ʿAvret mi ḳosun ḳoynuna şākirdi ṭururken* *Usta ḥarem-i ʿiffete bīgāne mi çeksün* *Bāġ ḥaḳḳı Hevāyī'ye düşer bekciye düşmez* *Yerli var iken ṣalġını ḫaymāne mi çeksün* Mefʿūlü/ Mefāʿilü/ Mefāʿilü/Feʿūlün	*Bu sūz ile dil nāle-i mestāne mi çeksün* *Bülbül çekecek bārı da pervāne mi çeksün* *Ey dil ḳoya taʿzīri o tesbīḥ ile zāhid* *Varsun der-i mey-ḫānede peymāne mi çeksün* *ʿĀşıḳ ṭaleb-i meyle ḫarabāta mı düşsün* *Bir gevher içün ṣıḳlet-i vīrāne mi çeksün* *Merhem mi ḳosun dāġına elmās ṭururken* *Ol dāʾire-i devlete bīgāne mi çeksün* *Nābī'ye düşer ġuṣṣa-i ʿālem dile düşmez* *Huşyār tururken ġamı dīvāne mi çeksün* Mefʿūlü/ Mefāʿilü/ Mefāʿilü/Feʿūlün

1. İlk beyitte Hevāyī: "*Baş bölüğümüz yolda atları mı çeksin? Voynuk'un çekeceği yükü de mi çingeneler çeksin?*"

Nābī: "*Bu (gönlümüzdeki) ateş ile gönül sarhoş bir şekilde inlemeye mi başlasın? Bülbülün taşıyacağı yüke de pervane mi katlansın*" demektedir.

Nābī, aşkın ateşinden inleyen āşığın yüzünden gönlün yanmak zorunda olmadığını söylemektedir. Bülbülün güle olan aşkının eziyetini de pervane çekmeyecektir. Pervāne ile şemʿ ve bülbül ile gül arasındaki aşk divān şiirinde sıkça konu edilir. Pervāne, şemʿin aşkı için kendi varlığından vazgeçer; bülbül ise gülün aşkından sabahlara kadar inler.

Hevāyī de ise "çeksin" denilirken, zahmete katlanma işini asıl görevi olan değil de başkaları mı yapsın anlamı verilmiştir. Hevāyī'nin beytinde geçen " sīshāne" ve "voynuk" sözcüklerinin anlamı beyti biraz daha anlaşılır kılmaktadır. "Sīshāne" sözcüğü Mehmet Zeki Pakalın'ın "Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü"nde şu şekilde açıklanmıştır:

---

[100] Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 24/a

[101] Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s. 924

"*Yük yükledilmekle beraber üstüne de seyisin bindiği at hakkında kullanılır bir tābirdir. 'Kamus-u Türkî'de seyishane kelimesi '(zebanzedi: sisane) levazım-ı seferiyyeden ibaret hafif bir yük konup üstüne de seyisin bindiği beygir ki ekseriya iti ve tüvane olur' suretinde izah olunmuştur. Evliya Çelebi seyahatnamesi'nde (c. 3 s. 346-348) seyishane ve sishane suretlerinde geçer*" (Pakalın 1983: III: 236).

Yine Pakalın'ın Sözlüğü'ne göre "Voynuk" şu anlamdadır:

"*Seferde ordunun ve vezirlerle devlet adamlarının atlarına bakmak ve sair zamanlarda Has ahır ve çayır hizmetinde kullanılmak üzere gayr-ı müslimlerden ve bilhassa Burgar'lardan tertip olunan bir sınıf hakkında kullanılır bir tabirdir.*" (Pakalın 1983:III:595).

Görüldüğü üzere, beyite sefere çıkan "ser-taife" ile ilgili görev paylaşımının ilgili kişilerin yapması gerektiğini ifade eden Hevāyi̅, at ve yüklerle uğraşmanın ne ser-taifenin ne de çingenelerin olduğunu söylemektedir. Daha önceki gazellerde "çingene"lerin Edirne'de yaşadıkları hakkında bilgi verilmiştir.

2. İkinci beyitte Hevāyi̅: "*Oğlan, oğlancılık yapmayı ağırbaşlılıkla bıraksın ve bizi azdırmasın. Böyle yapınca da gidip ahır kapısında helva sohbeti mi yapsın.*"

Nābi̅: "*Ey gönül! Zahit, elindeki tespihten özür dileyip ondan uzaklaşınca meyhane kapısında kadeh mi içmeye gitsin?*" demektedir.

Nābi̅'nin beytinde divan şiirinin kaba sofusu olan "zahit" söz konusu edilmektedir. "Zahid ile Rind"in çekişmesi divān şiirinin asli̅ konularındandır. Zahid, içki içmeyi sevmez, içeni kınar. Gece gündüz camidedir. İbadeti şeklen yaşar ve asıl anlamını öğrenmeyi sevmez.

"*Allah'ın buyruklarını yerine getirmekle birlikte, şüpheli şeylerden de kaçınan kişi. Bunlar dini̅ konularda anlayışı kıt, her işin ancak dış kabuğunda kalabilen, derinlere inmesini beceremeyen, ilim ve imanı dış görünüşüyle anlayan, bunu da ısrarla başkalarına anlatan ve durmadan öğütler verip topluma düzen verdiklerini sanan kişiler olarak ele alınır. Daracık dünya görüşü içine sıkışıp kalmışlardır. Dar kalıplı bilgilere bağlıdırlar, hayatın acemisidirler.(...) Şāirler dāima zāhidin karşısında āşığı*

görürler. Zāhidde olan āşıkta yoktur.(...) Ellerinden ve dillerinden tesbīh eksik olmaz."(Pala 2010: 488).

Nābī de bu duruma işaret ederek, tesbihi bırakan zāhidin, meyhane kapısına gidip de içki içmeyeceğini, böyle bir şey yapamayacağını söylemektedir.

Hevāyī de ise durum farklı şekilde ele alınmıştır. Hevāyī, bu gazelinde "oğlancılık" konusuna değinmektedir. Bu konu hakkında Murat Bardakçı'nın "Osmanlıda Seks" kitabından şu bilgileri edinmekteyiz.

"*Bugün 'eşcinsellik' olarak nitelediğimiz Osmanlı dönemindeki bazı davranışların aslında eşcinsel değil, biseksüel ilişki şeklinde yorumlanması galiba daha doğrudur. Zira Osmanlı'daki cinsel eğilimlerin bir bölümü eski Yunan toplumunda, özellikle de Epiküryen gruplarda hākim olan tercihlerle büyük bir benzerlik arzeder: Kadınların sadece çocuk yapma vasıtası olarak görülüp hiçbir şekilde erkeklerin arasına alınmamaları, erkeklerin cinselliği bazen kendi içlerinde yaşamaları ama günlük hayatta kadına az da olsa yer verilmesi ve sadece çocuk yapma vasıtası olarak görülmesi, eşcinsellikten ziyade biseksüaliteyi andırır mahiyettedir.*

(...)

Tarih, olayların bugünün değil, meydana geldikleri dönemin şartlarına göre yorumlanmasını gerektirir. Dolayısıyla geçmişimizdeki böyle yaklaşımları günümüzün kavramlarıyla yorumlamak hatadır ve bu şekil hayat tarzı eski devirlerde sadece bizde değil hemen bütün medeniyetlerde vārolmuş gerçeklerdir." (Bardakçı 2005:93-94).

Hevāyī de oğlanın, insanları yoldan çıkartmaktan vazgeçince, ahırda helva toplantısı mı yapacak diye sorgulamaktadır.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: "*Yosma, altın hevesiyle kaba saba adama mı gitsin? Bir kahpe için Hristiyan kocamıs karının eziyetini mi çeksin*?"

Nābī: "*Āşık, şarap içmek hevesiyle meyhaneye mi düşsün? Yoksa bir cevher için harap olmuş yerlerin ağırlığını/eziyetini mi çeksin*?" demektedir.

Āşık, sevgiliye olan sevgisinden dolayı kurtuluşu meyhāne köşelerinde arar. Orada içeceği şarap ile teselli bulur. Nābī de bu duruma işaret etmektedir. Āşık, sevgilinin aşkından harap, yıkılmış yer olarak da nitelenen meyhane köşelerinde, bir gevher olan şarap için eziyetlere katlanmaktadır.

Hevāyī'de de argo terimler kullanılmıştır. Nābī'de gördüğümüz anlam derinliği ve estetik, divān şiirine yakışır sözcükler Hevāyī'de çok az görülmektedir. "Yosma, kahpe, kocakarı" gibi sözcükleri Hevāyī, sıkça kullanmaktadır. Bu beyitte de ilk mısrada "yosma" olarak nitelediği bir kadının altın isteği, dolayısıyla zengin olma isteği yüzünden kaba saba bir adamla mı beraber olsun diye sormaktadır. Beyitte geçen "tomruk" asıl anlamıyla değil, argo anlamıyla kullanılmıştır. Hulki Aktunç'un "Büyük Argo Sözlüğü"nde kelimenin anlamış şu şekildedir: "Kaba saba adam, görgüsüz" (Aktunç 1998:286). İkinci mısrada ise, muhtemelen bir erkeğe seslenen Hevāyī, bu erkeğin de değersiz bir kadın için Hristiyan bir kocakarının eziyetine mi katlansın diye sormaktadır. Beyitte geçen "tersāne" sözcüğünün birçok anlamı çıkmaktadır. Aynı sözcük "korkak, pısırık" anlamına geldiği gibi "gemi yapılan yer" anlamına da gelmektedir.

4. Dördüncü beyitte Hevāyī: " *O usta, öğrencileri varken koynuna avrat mı alsın? (Ne yani) namusluk haremine yabancıyı mı yerleştirsin?*"

Nābī: *"(Āşık), gönlündeki yaralarına elmas dururken merhem mi sürsün? (Şunu mu demek istersin?) O talih dairesine (tanıdık değil de) yabancı mı deva olsun*" demektedir.

Nābī'nin beytinde aşkından dolayı, sinesinde dağ dağ yaralar açılmış bir āşık görülmektedir. Bu yaraların iyileşmesi için ise merhem değil, elmas gereklidir. O yaralar āşığın bir şansıdır. Āşık, bu yaralar için şükreder. O yüzden "devlet"e ulaşmış, başına "devlet kuşu" konmuş gibidir. Beyitte neden yaraya elmas konulduğu hakkında, İskender Pala şu bilgileri vermektedir:

"*Aslı maden kömürü olan, çok kıymetli bir cevherdir. Madenler içinde en sert yapıda olanıdır. Camı kesebilen tek madendir. Elmas sert olmasına karşın hemen eriyiveren kurşun ile parçalanıp kesilir. Bu hāl, kötülüğe iyilikle mukābeleye teşbīh olunur. Yüzük, mühür vb. üzerine yazı yazılan eşya imalatında elmas kullanılır. Dış etkenlere dayanıklılığı ile ünlüdür.*

Eski tıpta elmas kırıntıları zehir olarak bilindiğinden ölmeyi isteyenler bunu içerlermiş. Peygamberimizin torunu Hz. Hasan elmas tozu ile zehirlendiği rivayet edilir. Bunun yanında elmas kırıntıları kolay erimediği için yaraya elmas tozu ekmek, acıda devamlılığı ve aşkta sebātı temsil eder. Yaraya ekilen elmas kırıntıları o bölgeyi tahriş eder. Nitekim atlar ciride alıştırılırken de üzengi yaralarına elmas parçası koyup terbiye ederlermiş.

Divān şiirinde elmas bir maden, mücevher, kıymetli taş olarak ele alınır ve āşıkın yarasına serpilir." (Pala 2010: 137).

Hevāyī'de de Nābī'de olduğu gibi sīneden bahsedilmiştir ama Hevāyī'de "koynuna almak" sözcüğüyle karşılanmıştır. Nābī'de olduğu gibi Hevāyī'de de yabancılık söz konusudur. Ustanın öğrencileri dururken yabancı kadınlarla birlikte olmasını Hevāyī, yadırgamaktadır.

5. Beşinci beyitte Hevāyī: "*O bahçenin payı Hevāyī'ye düşer ama bekçiye düşmez. Mahallenin sakinleri var iken vergi ödeme işini başıboş aylaklar mı çeksin?*"

Nābī: "*Dünyanın gamını yüklenmek gönle değil Nābī'ye düşer. Akıllılar dururken dertleri deliler mi yüklensin?*"

Nābī için dünyanın derdi tasası kendisine aittir, gönüle ise aşk yükünü taşımak düşer. Dertler, akıllı insanlar içindir. Aklı başında olmayanlar zaten dertleri pek düşünmezler. Onlar için hayat daha kolaydır. O yüzden akıllılar dünyanın dertleriyle, kendi meseleleriyle ilgilenirken gülecek vakit bile bulamazlar.

Hevāyī'de ise bir bağın ya da bahçenin ürünleri hakkında pay düşme vardır. Bu paydan nasibini alacak olan Hevāyī'dir. Oranın bekçisinin ise hiçbir payı yoktur. Bu pay bölüşümü, diğer mısrada "salgın" olarak kullanılan ve "salġun" olarak da kullanılmakta ve "gelişigüzel vergi çıkarmak" (Dilçin 1983: 178) ve "Salma yoluyla alınan vergi, keyfi vergi" (Dilçin 1983: 178) anlamlarına gelmektedir. Keyfi vergiden kināye ile Hevāyī, bu verginin bölgedeki yerlilerden alınmasını, orada ḫaymane, yani keyif dolu, başıboş kişilerden alınmamasını söylemektedir.

XXXVI.

Hevāyī[102]	Nābī[103]
Ey ḍayı Saḳarḍaġı'na Ferhād olamazsın *Tā kim tenbel dinür ırġād olamazsın*	*Ey dil sitem-i yārdan āzād olamazsın* *Mādām ki saña dil dinilür şād olamazsın*
Ocaġına şu ḳoymayıcaḳ ḳoca babanıñ *Küre-keş dükkānçe-i Ḥaddād olamazsın*	*Dergāhına yüz sürmeyicek pīr-i muġānuñ* *Şāyeste-i keyfiyyet-i irşād olamazsın*
İtdiñ iki evlenmek ile kendiñi zirgil *Ey Türk-i ḫızān bir daḫi dāmād olamazsın*	*İtdüñ yirüñi reh-güzār-ı seyl-i melāmet* *Ey ḫāne-i sāmān daḫi ābād olamazsın*
Ṣāliḥsiñ ışḳ-ı tekyede dervīşliğiñ var *Ammā bilürüm pīriñe münḳād olamazsın*	*Hem-rengsüñ ey baḫt-ı siyeh zülf-i bütāna* *Ammā n'ideyüm öylece berbād olamazsın*
Elbette olur her işiñiñ bir yanı ṣalḳı *Ḍoġrusu Hevāyī ḳatı üstād olamazsın*	*Elbette olursın yine bir āfete meftūn* *Ḥālüñ budur ey Nābī-i nā-şād olamazsın*
Mefʿūlü/Mefāʿīlü/ Mefāʿīlü/ Feʿūlün	Mefʿūlü/Mefāʿīlü/ Mefāʿīlü/ Feʿūlün

1. İlk beyitte Hevāyī: "*Ey Dayı! Sen Sakardağı'na Ferhat olamazsın. (Boşa uğraşma). Zaten sana tembel diyorlar, (ne kadar çabalasan da) ırgat olamazsın)*"

Nābī: "*Ey gönül! Sevgilinin siteminden kurtulamazsın. Mademki sana gönül demişler, o zaman mutsuzluk senin hakkındır*" demektedir.

Nābī, beyitte gönle seslenmektedir. Gönül, sevgilinin siteminden feryat etmektedir. Bu inlemeden de kurtuluş yoktur. Mademki ona gönül demişlerdir, artık bu üzüntüyü, derdi çekmek zorundadır.

Hevāyī'de de "dayı" diye seslenilen birisi vardır. Bugün de mahallī ağızda "hey dayı", "hey amca" gibi seslenmeler vardır. Bu seslenmeler özellikle bölgedeki yaşlı, hatırı sayılır kişilere yapılır. Bir sevgi gösterisidir. Anadolu'da hâlâ yaşamaktadır. Bu dayı diye seslenilen kişi için iş işten geçmiştir Ferhat gibi dağları delemez. Burada da "Sakar Dağı" olarak bahsedilen dağ, muhtemelen Edirne'de olmalıdır. Ülkemizde "Sakar Dağı" ismine sahip dağ, Çanakkale'de, Sivas'ta, İzmir'de, Muğla'da vardır. Ferhād ise bilindiği gibi, Şirin'e olan aşkından dolayı dağları delen bir āşıktır. "*Ferhād, Hüsrev adlı İran padişahının*

[102]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 24/b
[103]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s. 930

sevgilisi olan Şirīn'e âşıktır. Şīrīn'in arzusu üzerine Bīsütun adlı bir dağı delmesi istenir. Çünkü kendisi bir mimar-mühendistir. Divān şiirinde, sevgilisine kavuşmak için zorlu, gerçekleşmesi güç işleri göze alan āşığı sembolize eder. (...)" (Pala 2010:152).

Irgat ise bugün de kullanılan, tarımda çalışan işçilere verilen addır. Irgatlar sürekli çalıştığı için, tembel kişilerin orada yeri yoktur. Görüldüğü üzere, Nābī'de ne kadar soyut konular işlenirse, Hevāyī'de de bir o kadar somut ve yerel unsurlar söz konusu edilmektedir.

2. İkinci beyitte Hevāyī: "*Koca babanın ocağına su koymayınca, demirci dükkâncığının demir işleyeni olamazsın.*"

Nābī: "*Pīr-i mügānın dergāhına yüz sürmeyince, doğru yolun zevkine yaraşır birisi olamazsın*" demektedir.

Nābī'nin beytinde öncelikle "pīr-i muġān"ın tanımını yapmak gerekmektedir. Pīr-i muġān , muġ sözcüğünden türemiştir. Ahmet Talat Onay, "muġ" hakkında şu bilgileri vermektedir:

"*Mug: Mecūsī kişisi demektir, cem'i mugāndır. Eskiden Orta Asya'da şarabı ateş-perest muglar sattığı için meyhāneci yerinde kullanılmıştır.*

Mugbeçe: Mecūsī çocuğu (saki, garson), cem'i mugbeçegān.

Pīr-i mugan: Meyhānecilerin eskisi, ihtiyārı ve Yunan esātirine göre Bakus gibi, İranlılara göre meuhānecilerin pīri. Şāirler şarabı ateşe, meyhāneyi ateş-gedeye yani ateşe tapanların, ateşe tapan mānāsına meyhāne garsonlarına, bir mābedin hizmetçilerine ve papaz yamaklarına, meyhāneciyi de baş papaza benzetmişlerdir. Pīr-i mey, pīr-i mey-fürūş da meyhāneci demektir." (Onay 2009:330).

Şarabı sunan pīr-i mugan, böylece mürşidlere, irşad yolunu öğreterek, onların doğru yola ulaşmasını sağlar. Onun dergāhına yüz sürmek lazımdır.

Hevāyī'de de demirci dükkânında irşat olunmanın gereğini, koca babanın ocağına su koymaktan geçtiğini söyleyerek olaylara farklı bakış açısını ortaya

koymuştur. Beyitte geçen "koca baba", bölgedeki demirci ustalarından biri midir bilinmez, bugün de yaşlı, tecrübeli kişilere "koca" sıfatı verilir, "koca çınar" sözü hālen yaşamaktadır.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: "*Ey Türk gibi kalkan! Sen iki kez evlenmeyle kendini herkese rezil ettin. Bundan sonra bir daha damat olamazsın.*"

Nābī: "*Ey zenginliğin evi! Sen melāmet selinin yoluna yerini yerleştirdiysen bir daha huzura, şenliğe kavuşamazsın*" demektedir.

Nābī'ye göre eğer insan huzurlu bir ev istiyorsa, onu melâmet nehrinin aktığı yola kurmamalıdır. Melāmet, kendini kınatma esasına dayanan bir felsefedir. Melāmīlik tarikatı da bu esas üzerine kurulmuştur. Melāmīler, halka kötü görünür, dilenirler, yırtık ve eskimiş giysilerle dolaşırlar. Böylece halk, onları kınamaya, yer yer sövmeye başlar. Bu melāmīler için bir nefis mücadelesidir. Onların hayatlarında mutluluğa, saadete, rahata ve zenginliğe yer yoktur. İnsanın tüm varlığını, Allah yolunda fedā etmesi gerekir. Melāmīlik de bunu gerektirir.

Hevāyī de farklı bir durum vardır. Hevāyī'de de kınanma vardır ama burada sözü edilen kınanma, iki kez evlenen birisinin iyice kendini dillere düşürdüğü için kınanmasıdır. Artık, o kişinin damat olması zordur.

4. Dördüncü beyitte Hevāyī: "*Güvenilir birisin, senin aşk tekkesinde dervişliğin bile vardır. Ama bilirim ki şeyhine boyun eğmezsin.*"

Nābī: "*Ey kara bahtlı! Sen güzellerin saçıyla aynı renktesin. Ama elden ne gelir ki o şekilde de kötü olamazsın*" demektedir.

Sevgilinin saçı siyahtır. Bu şekilde şairler tarafından karanlıklar ülkesine ya da kara talihe benzetilir. Āşığın da talihi karadır. Sevgiliye ulaşamamanın vermiş olduğu sıkıntı sebebiyle hayatı kararmıştır. O yüzden saç ile aynı renktedir. Ama bunun için de elden herhangi birşey gelmemektedir. Saçların dağınık olmasından kinā. Saçların dağınık olmasından kināye beyitte "berbād" denilmiştir. Āşığın bahtı kara olsa da, sevgilinin saçları gibi dağınık olmayacaktır.

Hevāyī'de de bir tekke dervişinin, şeyhinin isteklerine boyun eğmemesi söz konusu edilmiştir. Bilindiği gibi tarikatlarda, şeyhin, emir ve yasaklarına

uymak zorunludur. Bunu yapmayanların o tekkede ya da tarikatta yeri yoktur. Fakat, bu kişi dervişlik yapmış, güvenilir bir insandır.

5. Son beyitte Hevāyī: "*Elbette her işinin bir yanı da vergi vermektir. Doğrusu Hevāyī, (ne kadar çabalasan da) çok da iyi bir üstad olamazsın.*"

Nābī: "*Ey Nābī! Elbette bir güzele sen yine gönül verirsin. Senin ne olacağın budur, mutlu bir hayat süremezsin*" demektedir.

Āşık, āşık olma yolunu seçerek mutsuzluğunu kendisi seçmiştir. Nābī, beytinde kendisine seslenerek, artık mutsuzluktan, talihsizlikten başka hayatı olamayacağını söylemektedir. Ayrıca "huylu huyundan vazgeçmez" şeklinde, yine güzel bir āfeti seveceğini de ifade etmektedir. Hāl böyle olunca da, Nābī, kendisine "ne hālin varsa gör" sözünü ince bir şekilde hissettirmektedir.

Hevāyī'de geçen salḳı, keyfi vergi anlamına gelen bir sözcüktür. Hevāyī'nin bahsettiği her işinde vergi vermesi kaçınılmazdır. Bu vergiler, 17. asırdan sonra halka o kadar yük olmaya başlamıştır ki, Osmanlı coğrafyasının birçok yerinde ayaklanmalar görülmüştür. Bazı vergilerin de keyfī olması, savaşlar için toplanan vergilerin bitmek bilmemesi, hem ekonomik hem de toplumsal hayatı olumsuz etkilemiştir. Bu şekilde ağır vergilerle ezilen esnaf grubu da, yabancı mallarla rekabet edememiş, Osmanlı'da yerli ticaret ve sanayi atılımları yapılamamıştır. Hevāyī de bu duruma işaret edercesine "üstād olamazsın" demektedir. Aslına bakılırsa, bu üstād olmak, zenginlikte, ticarette ilerleyememek, yerinde saymaktır. Her ne kadar Hevāyī, esprili ve nüktedān yazsa da, Osmanlı toplumunun yapısından izleri de takip edebilmemiz mümkündür.

XXXVII.

Hevāyī [104]	Nābī[105]
Göñül ḍanışmadan ol buġday añlu yora ṣunmazsın *Ḳadīmī meşrebiñdir şorba-i bulġura ṣunmazsın* *Göñül bilmem niçün aṣmasız olan baġa varmazsın* *Bu ormān-gehde ṣultātdan tehī ṭabūre ṣunmazsın* *Gelelden köylü bu şehre sen de āferin ey dil* *Diküb göz loḳma-i pāye pilav-ı sūra ṣunmazsın* *Bizi ṭondurdu ḳış oġlan amān gel ateşi işlet* *Bütün ḫalk üşüyor sense ṭaġara ḳora ṣunmazsın* *Hevāyī iştihā germ ortalıḳ tenhā uşaḳ der-pīş* *Niçün dest-i dırāzıñ ʿuḳde-i uçḳura ṣunmazsın* Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün	*Göñül teklīfsiz ol mest-i nā-mestūra ṣunmazsın* *Ezelden meşrebüñdür ḫ˅ān-ı bī-destūra ṣunmazsın* *Düşelden jāleveş bu ḫākdāna āferin ey dil* *Diküp göz sufre-i gerdūna nān-ı hora ṣunmazsın* *Göñül bilmem niçün bī-zülf olan ruḫsāra baḳmazsın* *Bu fermāngehde ṭuġrādan tehī menşūra ṣunmazsın* *Beni öldürdi ġam muṭrib kerem ḳıl al ele nāyı* *Ser-ā-ser mürdedür ʿālem daḫi sen şūra ṣunmazsın* *Tehī ḳalmış nemekdān-ı ümīdüñ Nābiyā bilmem* *Niçün dest-i niyāzun sīne-i pür-şūra ṣunmazsın* Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün

1. İlk beyitte Hevāyī: "*Ey Gönül! Sen o buğday (tenli) alnını değerli bir taşa sunmazsın. Bu senin eski huyundur ki bugur çorbasına buğday sunmazsın.*"

Nābī: " *Ey gönül! Sen açık sarhoşluluğunu teklifsiz şekilde (kimseye) sunmazsın. Senin eskiden beri huyundur ki izinsiz sofraya (kendini) vermezsin*" demektedir.

Nābī, gönlün aşktan dolayı sarhoşluğunu keyfi olarak sunamayacağını, öncelikle gönlü sunacağı sofradakilerden izin alması gerektiğini söylemektedir.

İki şair de beyitte "gönüle" seslenmektedir. Hevāyī de bulgur çorbasına buğday olmuş bir gönül varken, Nābī'de sarhoşluğunu belli eden ama huyu olduğu üzere, sofraya sunmak için izin bekleyen bir gönül vardır.

2. ikinci beyitte Hevāyī: "*Ey gönül! Neden asması olmayan bağlara uğramıyorsun? Bu orman yerinde tüfeği olmayan tabura rastlamazsın.*"

---

[104]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 24/b
[105]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s. 930-931

Nābī'nin gazelinde üçüncü beyitte "*Ey gönül! Bilmiyorum ki niçin saçsız olan yanağa bakmazsın. Bu ferman verilen yerde tuğrası olmayan ferman bulamazsın*" demektedir.

Divān şiirindeki sevgilinin saçları iki yanağına doğru düşer. Nābī de bu durumu sevmektedir. Yanağına saç düşmeyen sevgiliye gönül verememektedir. Bilindiği üzere, fermānlarda, padişah tuğrası bulunur. Padişah tuğrası bulunmayan fermanlar geçersiz hükmündedir. O yüzden bu fermanın sunulacağı bir yer de yoktur. Burada, sevgili, āşıkları için ferman çıkaran bir sultan konumundadır. Eğer, āşığın sevgisine karşılık veriyorsa "fermāngeh"te ferman çıkartır ve tuğrasını o fermanın üstüne vurur.

Hevāyī'de söz dizimi açısından Nābī'ye benzemektedir fakat anlam olarak farklı bir konuya değinmektedir. Hevāyī, asma bahçesi olmayan bahçelere bağlara gitmek istemez. Bunun nedenini gönlüne sorar ve cevap arar. Sultat sözcüğü "kalın namlulu bir çeşit tek tüfek" (TDK Büyük Türkçe Sözlük, www.tdk.gov.tr) anlamına gelmektedir. Ormanlık alanda da askeri birlikler bulunmaktadır. Askerin de tüfekleri olmaması imkân dâhilinde değildir. Hevāyī de bu durumu dile getirmektedir.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: "*Ey gönül! Köylü (gibi) bu şehre geldiğinden beri sana da 'aferin' olsun. Alacağın lokmaya gözünü dikip pilav ziyafetine (hisseni) sunmazsın.*"

Nābī'nin gazelindeki ikinci beyitte "*Ey gönül! Bu toprağa çiğ gibi düştüğünden beri, gözünü feleğin sofrasına dikip değersiz ekmek sunmazsın*" demektedir.

İki beyitte de görülen, gönlün kendine düşen hissesini başkalarına sunmamasıdır. "Āferin" diyerek her iki beyitte de gönle karşı "tariz" yapılmaktadır.

4. Dördüncü beyitte Hevāyī: "Ey oğlan! Aman bize gel de ateşimizi yükselt, çünkü bu kış bizi dondurdu. Bütün halk üşüyor sense ocağa bir ateş bile sunmazsın."

Nābī: "Ey çalgıcı! Beni bu gam öldürdü, eline neyi al (da üflemeye başla). Tüm dünya ölmüştür. Sen de (bir türlü) suru üflemiyorsun" demektedir.

Nābī, artık dertlerden bunalmış ve ölme noktasına gelmiştir. Onu diriltecek olan da Mevlānā'nın deyişiyle "kamıştan ayrılan ney"dir. Çalgıcı ona nefes vermeye başladığı vakit huzur bulacaktır. İkinci mısrada ise "kıyamet" vakti, İsrafil meleğinin sura ilk üflediğinde insanların ölmesi, ikinci üflemesinde de insanların tekrar dirilmesi anlatılmaktadır. Böylece tüm ölü vücutlar hayat bulacaktır.

Hevāyī'de de folklorik bir durum anlatılmaktadır. Kış günü herkes soğuktan bezmiştir. Bunun için "oğlan sıcaklığı"na ihtiyaç duyulmaktadır. Oğlan ise bunu yapmaz ve umarsız davaranmaktadır. Bu durum Kabūsnāme'de anlatılmaktadır.

> "*(...) Ve yaz olıcak avratlara meylet ve kışın olanlara, ta ki tendürüst olasın. Zira ki oğlan teni ıssıdır, yazın iki ıssı bir yere gelse teni azıdur ve avrat teni sovuktur, kışın iki sovuk bir yere gelse teni kurudur, vesselâm*" (Gökyay 2007:96).

Görüleceği üzere, Hevāyī'nin neden oğlanı çağırdığı bu şekilde belli olmaktadır.

5. Beşinci beyitte Hevāyī: "*Ey Hevāyī! Arzuların sıcak, ortalık sakin, uşak ise önünde (durmakta). Neden uzun elini, uçkurunun hevesine sunmuyorsun*?"

Nābī: "*Ey Nābī! Neden ümit tuzluğu boş kalmış bilmiyorum. Niçin inlemenin elini tuz dolu sinene sunmuyorsun?*" demektedir.

Nābī'nin ümitleri tuz tadında, yani fazlası acı bir tat vermektedir. Bu yüzden ellerini açmış ve göğsünde birleştirmiştir. Bu bir çaresizlik hālidir. Ümitleri teker teker yıkılmaktadır. Ellerini semaya açmış ve kalbinde birleştirmiştir.

Hevāyī ise, Nābī'nin ümitsizlik durumuna karşı yazdığı naziresinde, ortamın ve şartların uygun olmasına rağmen uşakla neden beraber olmadığını, elinin niye uçkuruna gitmedini sorgulayarak, olaya cinsel açıdan yaklaşmaktadır.

XXXVIII.

Hevāyī[106]	Nābī[107]
Aşla marulu şıḳ ekdikce siperġamcasına *İrilendi lahana başları şalġamcasına* *Sen içoġlanı değilsin ḳaraḳulluḳculuḳ it* *Burma astārı başa ṣarma muḳaddemcesine* *Yoḫsa aġzıñ deve mi depdi ki böyle ṣuṣduñ* *Ne bu ellerle işāret bize ebkemcesine* *Ḍaġıdub bād-ı muḫālif tozunu göstermez* *Ṣamanı tobra ile aṣ atıña yemcesine* *Yüzük oyununda bızıḳlanma çürük çıḳdı diyü* *Fincāna ṣaḳlar ilen yüksüġü ḫātemcesine* *Bengilik mi yediñ āyā ki Hevāyī yoḫsa* *Ne bu kec-rev ḫareketlerin yine sersemcesine* Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün	*Dökelüm biz gözümüz yaşını şeb-nemcesine* *Ḫandeler itsün o āfet gül-i ḫurremcesine* *Girelüm bāġ-ı viṣāline o serv-i nāzuñ* *Äaḥn-ı firdevs idelüm meskeni ādemcesine* *Zaḫm-ı hicrānını çoḳ çekdük o şūḫuñ bārı* *Bir zamān da ṣaralum sīneye merhemcesine* *ʿAzmümüz Kaʿbe'yedür devlet-i şāhenşehde* *Şimdiden nūş idelüm ṣuları zemzemcesine* *Nābīyā ḥażret-i Ḥaḳ pādişeh-i devrānuñ* *İde ʿömrini füzūn ʿİsī vü Meryemcesine* Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün

1. İlk beyitte Hevāyī: " *Fesleğen gibi marulu fazla ekince onları sulandır. Lahaba başları da şalgam gibi sivrilmeye başladı.*"

Nābī: "*Biz gözyaşımızı çiğ tanesi gibi dökelim. O āfet ise neşeli bir gül gibi kahkahlar atsın*" demektedir.

Divān şiirinde sevgili, āşığa zulüm eden, onun canını acıtan ve geceler boyunca gözyaşı dökmesine sebep olan usurdur. "Āşık-Sevgili-Rakīb" üçgeni içerisinde işlenen bu tema da, sevgiliye ulaşmak için rakībin alt edilmesi lazımdır. Sevgili, rakīb ile vakit geçirir ve ona iltifatlarda bulunur. Öte yandan etrafındakilere gülücük saçar. Āşık ise bu durumu izleyince, çiğ tanesine benzeyen gözyaşını döker. Bu durum aslında, āşığın kendi varlığından vazgeçip, sevgilinin mutluluğundan başka birşey istememesidir. Kendi gönlü acısa da, sevgilinin mutlu olması tek arzusudur. Nābī'de de bu zıtlığı görmek mümkündür.

[106]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 26/a
[107]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s. 1047

Hevāyī ise yazdığı nazīre de Nābī ile aynı anlam üzerine gitmemiş, bahçedeki sebzelerle ilgili durumu anlatmıştır. Lahana başladı, şalgam gibi irileşmiş, sıkça ekilen marulların da sulanması gerektiği söylenmiştir. Beyitte geçen "aşla", sözcüğü "1. Eski ve yırtılmış/ sökülmüş yün çorapları ve kilimleri örerek onarmak. 2. Eklemek. 3. Sulandırmak, su eklemek. 4. Yemeğe su katmak. 5. Sıcak suya soğuk su ekleyerek ılık hāle getirmek" (Dinç 2013:42) anlamlarına gelmektedir.

2. İkinci beyitte Hevāyī: "*Sen içoğlanı değilsin, sana karakullukçuluk yakışır. Astarını da öyle burup da başına birine sunar gibi yapma.*"

Nābī: "*O nazlı servi boylu (güzelin) kavuşma bahçesine girelim. Hz. Ādem gibi o yeri cennet mekânı yapalım*" demektedir.

Sevgilinin olduğu mekān, āşığa cennet görünmektedir. Orada sevgiliyle bulunulur. Kavuşma yeridir. Āşık, oradan gitmek istemez. Beyitte geçen "Hz. Ādem" ve "firdevs"in ne anlama geldiğini bilirsek beyit karşımıza daha anlaşılır çıkacaktır. Firdevs, cennet anlamına gelmektedir.

"(...) İnanışa göre cennet Arş'ın sağ yanındadır. Sekiz kapısı bulunmaktadır. 'Cennet, Huld, Me'va, Naīm, Āliye, Adn, Firdevs, Dāru's-Selām ve Hayevān' şeklinde 8 adet cennet sıralanmıştır. Bazılarına göre sekiz cennet birbirinei kuşatmış vaziyette ve içiçedir.(...)

Divān edebiyatında çok zaman 'behişt' olarak karşımıza çıkan cennet, bazen kelimenin çoğulu olan 'cinān' şeklinde de kullanılır. Cennet sevgilinin sarayı, bahçesi, mahallesi, yurdu, kısaca onun bulunduğu yerdir.(...)" (Pala 2010:88).

Hz. Ādem ise, semāvī dinlere göre ilk peygamber ve ilk insandır. Hz. Havvā ile cennetten kovulması nedeniyle, āşığın sevgiliye karşı olan firkatini temsil etmektedir.

Hevāyī'nin naziresine baktığımızda anlam paralelliği ile karşılaşmamaktayız. Hevāyī, gazelinde sadece redifi kullanmıştır diyebiliriz. Hevāyī'nin beytini açıklamak için "iç oğlanı" ve "karakullukçu" terimlerini incelemek gerekmektedir. Öncelikle "iç oğlanı"nı açıklarsak;

"*Saray hizmetlerine alınıp devlet hizmetleri için yetiştirilen devşirmelere verilen ad. Osmanlı İmparatorluğunda ilk defa içoğlanı*

yetiştirilmesine Yıldırım Bayezid döneminde (1389-1402) başlandı. Fatih Sultan Mehmed devrinde(1541-1481) ise içoğlan yetiştirilmesi usulü belirli bir sisteme kavuşturuldu. Buna göre İstanbul'a getirilen devşirmeler Arz odasında tek tek padişaha gösterilir, içlerinden zeki, becerikli olanlar içoğlanı adayı olarak İskender Çelebi, Edirne, İbrahim Paşa ve Galata saraylarındaki Enderun mekteplerine ayrılırlardı." (Uslubaş 2013:308).

"Karakullukçu" ise "Karakulak emir çavuşu olup, bunlar daha küçük rütbeli subayların hizmetinde olan inzibat çavuşları" (Uslubaş 2013:346) anlamına gelmektedir. Başlarına geçirdikleri astar dağınık bir şekilde olacak ki Hevāyī, böyle yapmamasını, kendisine yakışmadığını söylemektedir.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: "*Ağzını deve mi tepti ne diye böyle susuyorsun? Bize dilsiz gibi elinle işaret etmeye çalışıyorsun.*"

Nābī: "*O şuh sevgilinin ayrılık yarasının ağırlığını çok çektik. Bir zaman da biz o sevgiliyi sinemize merhem gibi saralım*" demektedir.

Sevgilinin āşkından dolayı āşığın sinesinde yaralar açılır. Bu yaralara "dağ" adı verilir. Bu yaralar, ayrılık acısının da göstergesidir. Āşık için bu yaralara merhem sevgiliyi sineye almak, ona sarılmaktır. Yani kavuşma günüdür. Nābī de beytinde bu durumu anlatmak istemiştir.

Hevāyī, iğneleyici dilini kullanmaya devam etmektedir. Sessiz duran ve işaretlerle meramını anlatmaya çalışan bir kişiye "ağzını deve mi tepti" diyerek eleştride bulunmaktadır. Ayrıca beyitte, o dönemde işaret dilinin konuşulduğuna da rastlamaktayız. "Ne bu ellerle işaret bize" bunu göstermektedir.

4. Dördüncü beyitte Hevāyī "*Aykırı rüzgâr tozu dağıtıp göstermez. Sen samanı torba ile atın yemi gibi atınan boynuna as.*"

Nābī: "*Bizim durağımız Kâbe'ye doğrudur, bu şahların şahının devletinde. Suları da zemzem suyu gibi şimdiden içmeye başlayalım.*"demektedir.

İki beyitte de karşılaştırılacak unsur bulunmamaktadır.

5. Son beyitte Hevāyī: "*Hevāyī yoksa sen bengi ilacını mı içtin. Bu sersem gibi eğri büğrü gitmek de nedir?*"

Nābī: "*Ey Nābī! Zamanın padişahı olan Hazret-i Hakk'ın ömrünü Allah, İsa ve anası Meryem gibi uzun etsin*" demektedir.

Hevāyī'nin beytinde geçen "bengilik", bir tür uyuşturcu olan ilaç türüdür. Bunu içen Hevāyī'nin yürüyüşü değişmiş, sersem gibi sarhoş gibi yalpalaya yalpalaya yürümeye başlamıştır. Hevāyī'nin yazdığı nazirenin, Nābī'nin yazdığı gazelle sadece "-cesine" redifi ortaktır. Bu yüzden karşılaştırma amacıyla zorlama anlam yapmak, yanlış yorumlamaya neden olabilecektir.

XXXIX.

Hevāyī[108]	Nābī[109]
Bu çiğ et böyle ḳalmazdı bişerken dīk-i ṭıynimde *Bıçaḳ olsa eğer ḳaṭʿ-ı piyāza eski ḳıynımda* *Ḳomaz dükkān-ı Ḥacı Ḳanber'e ʿiryān ḳum ṣatış* *İdelden Şamlı ṭarḥ-ı lūbyā laḥm-ı ʿacīnimde* *Gezüb didiğime ṣoḳaḳda yoḳdur isteğim yoḫsa* *Benim ser-ḫoşluḳ iki ḳatdır āb-ı dārçınımda* *Kirācılar gibi ayaġa ṣapṣal postal itsem* *Ṣarub eski çaput ḳat ḳat derūn-ı ḳalçınımda* *Olur mecrā-yı aba rıḫte şīruġan ṣafī* *Benim çoḳ semsem-i nā-kūb varur hem ṭahīnimde* *Benim ol ḳarʿa-i ter-sebze efşār-ı ḥalāvet kim* *ʿUṣārem zehr-i ḳātil olsa telḫ olmaz pelīnimde* *Hevāyī ben o ḳışlaḳ-ı ṣaḳīlim ḳalʿa içinde* *Olur bād-ı seḥer aḳ yel revāḳ-ı şeh-nişīnde* Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün	*Bu ḥasret böyle ḳalmazdı dil-i endūhgīnümde* *Dimāġ olsa eger ḥarf-i niyāza nāzenīnümde* *Ḳomaz mihmān kār-ı dīgere imkān-ı güncāyiş* *İdelden secde basṭ-ı būriyā ḳaṣr-ı cebīnümde* *Gülüp açılmaġa ḫāṭırda yoḳdur ḫʷāhişüm yoḫsa* *Benüm neşv ü nemā ser der-kemīndür āstīnümde* *Hevāyīler gibi gerdūna refʿ-i ʿarż-ı ḫāl itmem* *İdüp pīçīde ṭumār-ı ġam āh-ı āteşīnümde* *Benüm ol ravża-i sīr-āb-ı cūy-ı istiḳāmet kim* *Nihālüm bīd-i mecnūn olsa kec bitmez zemīnümde* *İder bālā-yı ye'se dūḫte pīrāhen-i ümmīd* *Benüm dükkānçe-i ḫayyāṭ var ḳalb-i ḥazīnümde* *Ben ol naḫl-i befā-bār-ı riyāż-ı himmetüm Nābī* *K'olur ṭaʿm-ı şeker hanẓal mezāḳ-ı mīve-çīnümde* Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün

[108]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 26/b
[109]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s. 1014

1. İlk beyitte Hevāyī: “*Eski kınımda fasulyeyi kesecek bir bıçak olsaydı, çamurlu horoz pişerken böyle çiğ et kalmazdı.*”

Nābī: “*Eğer nazik sevigilimde inlemenin utancını anlayacak akıl olsaydı kederli gönlümde bu hasret böylem kalmazdı*” demektedir.

Nābī’de anlayışsız bir sevgilinin hasretiyle kedere bulanmış bir gönlün feryadı varken; Hevāyī’de horoz etinin çiğ kalması meselesi vardır. Horoz, kında bıçağın kalmaması ve piyazın yapılamaması neticesinde çiğ kalmıştır.

2. İkinci beyitte Hevāyī: “*O Şamlı lahmacunuma fasulye koyduğundan beri, Hacı Kamber dükkânına sadece kum kadar (fasulye) koymaz.*”

Nābī: “*Serilmiş hazıra alnımın köşkünü secde ettiğimden beri diğer işlere orada sığınması için misafir olacak yer koymaz*” demektedir.

Namaz kılınırken, sadece namazla meşgul olunması ve dünyaya dair meselelerin insanın zihnini bulandırmaması gerekir. Aksi takdirde namazın, değeri ve anlamı azalır. Nābī de beytinde bu duruma işaret etmektedir. İnsanın alnı secdeye geldikten sonra, zihninde başka misafire yer olmamalıdır.

Hevāyī’de Hacı Kamber’in, Şamlı’nın yaptığı lahmacuna fasulye serpmesini gördükten sonra, kendisi de kum sayısınca dükkânında bunu yapmamaya çalıştığı görülmektedir.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: “*Benim gezip sorduğum şey sokakta bulunmaz. Yoksa benim tarçın suyum bana iki kat sarhoşluk verir.*”

Nābī: “*Gülüp ferahlamaya rahatlamaya zihnimde hiç istek yoktur. Yoksa benim yetişip büyümem esvabımın kolunda başım için pusuya yatmıştır*” demektedir.

Karşılaştırdığımız ilk gazelde “tarçın suyu”nun ne olduğuna dair şu açıklamada bulunmuştuk. Tarçın suyu hakkında Devellioğlu, “دارچینdārçīn: (...) ‘Çin darısı’ anlamına gelen dār-ı Çin’dir. Tarçın suyu, keyif verici bir içki olarak kullanılırdı.” demektedir (Devellioğlu 2012: 188). Hevāyī de her yerde içkisini aramış ve bulamamıştır. En sonunda “zaten benim de tarçın suyum iki kat fazla sarhoşluk verir” demekle, bulamadığının üstünü örtmeye çalışmaktadır.

Nābī'de de aynısı vardır. Nābī'nin gülüp eğlenmeye ihtiyacı olmadığını, zaten yetişip büyümesi böyle olduğunu ve zihninin astarında bu fikrin pusuda yattığını söylemektedir.

4. Dördüncü beyitte Hevāyī: "*Terliğimin içine eski çaputları kat kat sarıp ayağıma, kiracılar gibi şapşal postal giyemem.*"

Nābī: "*Gamımın tomarını ateşli āhımda kıvırıp, heveslerine uyanlar gibi feleğe dilekçemi yükseltmek istemem*" demektedir.

Osmanlı Devleti'nde dilekçeler tomar hāline getirilir ve önemli mevkideki kişilere sunulur. Bazen arzuhāl yazanlar elindeki tomarı, önemli kişiler geçeceği sırada havaya kaldırır ve ona arz ederler. Nābī de bu duruma düşmek istememekte, derdini kendisinde saklamak istemektedir. Nābī'nin dilekçesini sunmak isteği felektir.

Hevāyī de terliğinin içindeki bezin yırtıklarını çaputla bağlayıp, fakir bir görünümde olmak istememektedir.

5. Beşinci beyitte Hevāyī: " *Benim taze tahinimde çok vurucu olmayan bitki tohumum var, (onlar da) su yoluna dökülmüş saf susamyağı olur.*"

Nābī'nin gazelinde altıncı beyitte " *Benim ümidimin gömleği üzüntü yüceliğiyle dikilmiştir. Benim hüzünlü kalbimde küçük bir terzi dükkânı vardır*" demektedir.

Nābī, bu beyitte Hz. Yūsuf kıssasına telmihte bulunmaktadır. Hz. Yūsuf'un gömleğinin yırtılması gibi, Nābī'nin de ümit gömleği yırtılmış, gözyaşları ona, gömleği dikmesi için yardımcı olmuştur. Gönlünün bu acıları gidermesi ve üstünü kapaması için bir terzi dükkânı gibi çalıştığını söylemektedir.

Hevāyī'nin beytinde de susam yağı anlamına gelen "şīrrūġan" sözcüğü geçmektedir. "Semsem" sözcüğü TDK Büyük Türkçe Sözlük'te "Tarlalarda biten, hoş kokulu bitki tohumu" (Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü, www.tdk.gov.tr) olarak geçmektedir. Hevāyī burada tahine kattığı bitkilerden ve şişesine koyduğu saf susamyağından bahsetmektedir.

6. Altıncı beyitte Hevāyī: "*Benim taze sebzemin dibindeki tatlı (kısmı) sıkınca, sıktığın acı ot katilin zehri de olsa acı olmaz.*"

Nābī'nin gazelindeki beşinci beyitte "*Benim o doğruluğun nehrinin suya kanmış bahçesinde, fidanım salkım söğüt olsa o yerde eğri büğrü yetişmez*" demektedir.

İçinde nehirlerin aktığı bir bahçeyi tasvir eden Nābī, burada Mecnūn'un söğütü bile yetişse doğru bir şekilde yetişeceğini söylemektedir. "Bīd", "Söğüt. Su kenarında oluşu ve yapraklarının titreyişi bakımından divān edebiyatında teşbihlere konu olmuştur. Bīd-i giryān, bīd-i mecnūn, bīd-i nālān, bīd-i sernigūn gibi tamlamalar ise salkım söğüt yerine kullanılır" (Pala 2010:72) anlamına gelmektedir. Mecnūn'un başıboş çöllerde gezmesinden ve deliliğinden kināye olarak da bīd-i mecnūn şeklinde beyitte söylenmektedir.

Hevāyī ise otların tatlı kısmını sıkınca, acı bile olsa acısını kimsenin anlamayacağını, zehir olarak sunsa herkesin yine tatlılığından kana kana içeceğini söylemektedir. Bu beyitlerden Hevāyī'nin bazı otlarla ilgili bilgilere sahip olduğunu çıkarabilmekteyiz. Beyitte geçen "pelīn" sözcüğü TDK Güncel Türkçe Sözlük'te şu şekilde geçmektedir: "Birleşikgillerden, yapraklarında ve öteki bölümlerinde çok acı, kokulu bir madde bulunan, hekimlikte kullanılan çok yıllık ve otsu bir bitki, pelin otu, acı pelin, ak pelin." Görüleceği üzere Hevāyī'nin "zehr-i ḳātil" demesinin bir sebebi de bu bitkinin hem zehir hem de pan-zehir olarak kullanılmasıdır.

7. Son beyitte Hevāyī: "*Ey Hevāyī! Ben Kaleiçi'nde o ağır kışlağım. Seher rüzgârı penceremin saçaklarında ak yel olur.*"

Nābī: "*Ey Nābī! Ben himmetin bahçelerinin vefa meyvesinin fidanıyım. O yüzden şekerin lezzeti meyve toplayanın damağında Ebu Cehl karpuzu (gibi acı) olur*" demektedir.

Nābī'nin tasvir ettiği himmet bahçesinde, vefanın meyvesinin yükü kendisi olmaktadır. Bu bahçede tatlı meyveler yetişmesine rağmen zevk sahibi kişiler bu meyvelerden tattıkları zaman kendilerine "Ebu Cehl karpuzu (hanżal)" gibi gelmektedir. Ebu Cehl Karpuzu, insanlara faydası olmasına rağmen aynı zamanda öldürücü etkiye de sahiptir. Bu karpuzun suyu burna damlatıldığında gözlerdeki sarlığı giderdiği, akrep sokmalarına karşı iyi geldiği, cildi iyileştridiği, cüzzam gibi hastalıklara şifa olduğu söylenmekte ama aynı zamanda zehirli

olduğundan öldürücü etkisi de anlatılmaktadır. Hz. Muhammed'in de Kur'ān okumayan günahkarı Ebūcehil Karpuzuna benzettiği rivāyet edilir.[110]

Hevāyī'nin Edirne'nin Kaleiçi semtinde bir kışlağının olduğunu bu beyitten öğrenmekteyiz. Güneyden esen ak yel(Dinç 2013:28), bu evin penceresindeki saçaklara geldiğinde seher rüzgarını getirmiş gibi olmaktadır. Bilindiği gibi güneyden esen rüzgâr sıcaklık getirir. Seher rüzgârı ise, sabah olmadan önce esen serin bir rüzgârdır.

XL.

Hevāyī[111]	Nābī[112]
Uyub eliñ sözine varma ṭob ṣalyasına *Ṣaḳın girüye deper āteş itme falyasına*	*Cenāb-ı Ḥaḳḳ'uñ ider iʿtirāż dādesine* *Açan dehān-ı ṭamʿ rızḳ-ı nā-nihādesine*
Ṣamanı ṭarṭar iken ḍur yanında kendiñ ṭart *İnanma ḳātīde ḳanṭarcıbaşı ṭalyasına*	*İki nefesde ṭayanmaz ḫazā'in-i encüm* *Nis̱āre Ḫüsrev-i mihrüñ kef-i güşādesine*
Gehī fożulluk idüb aşcı artıcaḳ ḳaçırır *Tuzu oranı ile ḳoymaz ayva ḳalyasına*	*Baḳılsa çeşm-i ḥaḳīḳatle istifādedür* *Viren güşād ser-i kīse-i ifādesine*
Çıḳınca ṭaşra boġazdan gemiler aṭalarıñ *Ne Naḳşa'ya yanaşur ne Astipalyası'na*	*Bu pīç ü tāba düşürse ʿaceb midür mektūb* *Siyeh midād dökilmiş beyāż-ı sādesine*
Var iken Edirne'niñ ḳarġası ḳulaḳ ṭutma *Françe milketiniñ naġme-i ḳanalyasına*	*Ne māt olur ne hücūm eyler üstine aʿdā* *Bu luʿbetün şehi reşk eylesün piyādesine*
Ḳılıç değil Hevāyī eger ki tīmārın *Uyub eliñ sözüne varma ṭob ṣalyasına*	*Ḥased o bezm-i sivā-sūza kim ḥicāb eyler* *Taʿalluḳ itmege çeşm-i ḥabābı bādesine*
Mefāʿilün/ Feʿilātün/ Mefāʿilün/Feʿilün	*Bilür taʿab daḫi bir ḳısmet olduġın Nābī* *Ṣunan muḳadder olan rızḳdan ziyādesine* Mefāʿilün/ Feʿilātün/ Mefāʿilün/Feʿilün

1. İlk beyitte Hevāyī: "*Elin sözüne uyup da topun salyasına gitme. O topun ateş deliğinden uzak dur, çünkü o geriye doğru teper.*"

[110]Ebu Cehil Karpuzu ile ilgili bilgiler şu adresten alınmıştır: http://www.sifamarket.com/tibbi-nebevi/eb-cehil-karpuzu.html (E.T 14.08.2014)
[111]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 27/a
[112]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s. 978-979

Nābī: "*Verilmemiş rızka doymayacak şekilde ağız açan (kimse) Allah'ın verdiği (nimete) karşı çıkar*" demektedir.

Nābī'de asıl verilmek istenen, insanın tamahkâr olması, verilen nimetle yetinilmesidir. Bu beyitte eleştirilen ise, açgözlülük ve Allah'ın vermiş olduğu nimetin daha fazlasını istemektir.

Hevāyī de, ateşli bir silah olan topun, yakınında bulunulmamasını, tepmesinin sert olduğu için kişiye zarar vereceğini söylemektedir.

2. İkinci beyitte Hevāyī: "*Kantarcıbaşı samanı tartarken yanından ayrılma. Sen kantarcıbaşının saymasına çok da aldanma.*"

Nābī: "*Güneşin Hüsrev'inin açılmış elinin yıldız hazinesini dağıtmasına iki nefes dayanmaz*" demektedir

Hüsrev, divān edebiyatında sıkça geçen isimlerdendir. Hazinesi ile anılmaktadır. *"(...) Sevgilisi için kasr-ı Şīrīn'i yaptırmıştır. Hüsrev-i Pervīz'in, Genc-i Şāyegān, Genc-i Bādāver gibi adlarla anılan 7 hazinesi varmış. Edebiyatımızda tarihī kişiliğinden çok efsanevī kişiliğiyle söz konusu edilir. Ferhād ile Şīrīn ve Hüsrev ü Şīrīn adlı mesnevilerde vuslata eren bir āşık olarak ele alınır. Yine hüsrev kelimesinin 'padişah' anlamıyla kelime oyunlarına konu olur (...)."* (Pala 2010:220).

Nābī de güneşi hüsreve benzeterek, onun bir sultan olduğunu sezdiriyor ve hazinesindeki yıldızların saymakla bitmeyeceğini bildiriyor.

Hevāyī ise, kantarcıbaşıların saman sayarken söylediklerine inanmamayı söylemektedir. Burada bir güvensizlik söz konusudur. Pakalın'ın "Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü"nde "kantarcıbaşı" yerine "Kantariyye Estimatörü" terimi kullanılmıştır. Hevāyī'nin söyledikleri ile paralellik taşımaktadır.

"*Gümrüklerde kahve, şeker ve umumiyetle demir emtiası gibi sıklet ile münasebeti olan şeylere kıymet koyan memur hakkında kullanılır bir tābirdir. Estimatör, gümrük beyannamelerinde yazılı eşyanın fiyatını orijinal fatura ve diğer vesikaları tetkik ve diğer vesikaları tetkik ve eşyanın kıymetini tahmin eden memur demektir.*" (Pakalın 1983:II:11)

Görüldüğü üzere, elindeki belgelerle malın ağırlığını tahmin etmeye çalışan kantarcıbaşının ne kadar doğru ölçtüğü tartışmalıdır. Hevāyī, muhtemelen bu sebeple kantarcıbaşının saymasına güvenme ve başında dur diye uyarmaktadır.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: "*Bazen aşçı çok bilmişlik taslayarak ayva yemeğine tuzu yeterince koymaz ve onun tadını kaçırır.*"

Nābī: "*Söz söyleme kesesine açıklığı verene hakikatin gözüyle bakılsa, ondan çok şey öğrenilir*" demektedir.

Nābī, Allah'ın insanlara konuşma ve düşüncesini dile getirme kabiliyeti vermesine hakikat gözüyle, gerçekçi bir şekilde bakıldığında insanların ibret alması gerektiğini söylemektedir. Hevāyī'de ise, ayva tatlısı yapan aşçının kendine çok güvenerek tuzu fazla katması, tatlının lezzetini düşürmüş olduğu söylenmektedir. Bu nazirede Hevāyī, Nābī'nin gazelinin sadece redifine uyarak kaleme aldığını belli etmektedir. Çünkü anlam olarak da herhangi bir yakınlık görülmemektedir.

4. Dördüncü beyitte Hevāyī: "*Gemiler adalardan boğazın dışına çıktığında ne Nakşa'ya ne de Astipalya'ya yanaşır.*"

Nābī'nin gazelindeki beşinci beyitte "*Düşman ne yenilir ne de saldırmaya çalışır. Bu oyuncağın şahı, onun yayasını kıskansın*" demektedir.

Nābī'nin beyitte bahsettiği oyun "satranç"tır. Nitekim "māt, şeh ve piyāde" sözcüklerinden bunu çıkarmak mümkündür. Günümüzde de oynanan oyun olan satranç, bir strateji oyunudur. Rakibi "şah" ya da "mat" etmeye çalışmak vardır. Satranç, oyuncuların her hamlesini ince düşündükleri bir oyundur. Saatlerce sürebilir. Bazı rivāyetlere göre satrancın kaynağı İran'dır.

> "*Sadreng diye de bilinir. 64 kareye ayrılmış bir satıh üzerinde taşlarla oynanan bir oyundur. Klāsik satrançta taş sayısı 32 olup bunların yarısı siyah yarısı beyaz olurdu. Satrancın eski eğlence hayatında önemli bir yeri vardı. Bu nedenle satranç terim ve deyimleri şiirlere konu olmuştur. Şāh, vezīr (ferzāne, ferzend), fil, at, kale(ruh) ve piyon(piyāde, beydak) adı verilen taşların çeşitli hareketleri, bir savaş meydanını ve o savaşta yapılan atakları andırır. Önleri açık olduğu zaman şāh, bir kare düz ve çapraz, vezir, istediği kadar düze ve çapraz, fil yalnız çapraz, kale de yalnız düz gider.*

Piyonlar düzgidip çapraz taş alırlar. At ise iki kare yana, bir kare öne veya geriye 'L' şeklinde ilerler" (Pala 2010:391).

Beyitte, şahın piyadeyi kıskanması da, piyadenin fazlaca hareket edebilmesidir. Siyah taşlar beyte göre düşmanı simgelemektedir. Bu beyitten de Nābī'nin santranç ile olan ilgisini görebilmekteyiz.

Hevāyī bu beytinde, daha önceden olduğu gibi, yine denizcilikle ilgili bir unsuru anlatmıştır. Adalardan hareket eden ve boğazın dışına çıkan gemiler bugünkü Yunanistan'da bulunan Naksos olarak bilinen Nakşa Adası'na ve yine Yunanistan'da bulunan Astipalia Adası'na uğramadığını söylemektedir.

5. Beşinci beyitte Hevāyī: "*Edirne'nin kargaları var iken, Sen Fransa'nın Kanarya'sına kulak tutma*"

Nābī'nin gazelindeki altıncı beyitte " *O başkasına yanan meclisi kıskanıyorum çünkü kadehteki kabarcıkların gözüne bağlanmaya utanır" demektedir.*

Mecliste bulunanlar sevgilinin aşkı için yanar ve kendinden geçer. Burada āşıkların bu duruma getiren içtikleri kadehtir. Kadeh, aslında sevgiliye ulaşamanın bir vasıtasıdır. O yüzden kadehe takılı kalmamak, onu amaç hāline getirmemek gerekir. Nābī de bu duruma işaret etmiştir.

Hevāyī, Fransa'ya bağlı Kanarya Adaları'nı merak etmek yerine, Edirne'nin kargalarını dinlemenin yeterli olacağını söylemektedir. Buradaki França, muhtemelen Frenk ülkelerini temsil etmektedir, çünkü 1402'de Kanarya Adalarını İspanyollar fethetmiş, uzun süre adayı yönetmişlerdir.[113]

6. Altıncı beyitte Hevāyī: "*Ey Hevāyī! Eğer senin süsün kılıç değilse, ellerin sözüne uyup da top salyasına gitme.*"

Nābī: "*İnsanın rızkından fazlasını sunmaya gücü yeten (Allah), elbette Nābī'nin yorgunluğun dahi insana verilmiş bir kısmet olduğunu bilir*" demektedir.

[113] http://tr.wikipedia.org/wiki/Kanarya_Adaları (E.T 14.08.2014)

XLI.

Hevāyī[114]	Nābī[115]
Ḳodı bir şekle ḳarı çılbırı kayġana ile *Ḳaynadı çorba ocaḳda yine tarḫāne ile* *Döğdürürdü baña yār aşçıyı pek neyleyen āh* *Tā gelince börek eğlenmese merdāne ile* *Borcum olsun ḳaraḳız çergeye gelmezse eğer* *Yaḳayım ormanı bir naʿra-i çingāne ile* *Evde ḫırlaşmaları böyle ḳalursa bir gün* *Döğüşür ḳarı bekārı yine ḳaynana ile* *Ey Hevāyī delilik lāzime-i devlet imiş* *Nekbeti itdi ḳonuşmaḳ bizi ferzāne ile* Feʿilātün/Feʿilātün/Feʿilātün/Feʿilün	*İtdi yek-reng ṣabā gülşeni meyḫāne ile* *Germ-ḫūn oldı gül-i ter yine peymāne ile* *Gice çok yandı baña ẓannum odur kim bu gice* *Ṭutuşur şemʿ-i şeb-ārā yine pervāne ile* *ʿAhdüm olsun o perī mecise gelmezse eğer* *Yıḳayum ʿālemi bir naʿra-i mestāne ile* *Siteminden gilemend olmaz idüm neyleyüm āh* *Āşnā olmasa her gördügi bīgāne ile* *Nābiyā terk-i ḫıred vāsıṭa-i rāḥat imiş* *Ḳatı çok meşveret itdüm dil-i divāne ile* Feʿilātün/Feʿilātün/Feʿilātün/Feʿilün

1. İlk beyitte Hevāyī: "*O karı, çılbırı omletle bir şekle koydu. Ocakta çorba yine tarhana ile kaynadı.*"

Nābī : "*Saba rüzgârı gülbahçesini meyhane ile tek renge dönüştürdü. Taze gül, kadeh ile kanı kaynadi*" demektedir.

Sabā, "*Doğu cihetinden esen hafif ve latif rüzgār. Sabā yelinin divān şiirinde kullanımı, sevgilinin kokusunu taşıması, dağıtması ve yayması esası üzerine kurulmuştur. (...) Gülşen, bāğ, bostan vs. yerleri dolaşarak oraların gelişmesine de yardımcı olur. Goncayı açıp gül eyler. Serviyi donatır, nergisin gözünü açıp lāleye kırmızılık verir*" (Pala 2010:383). Nābī'nin beytinde de saba rüzgârı gül bahçesini kırmızı renge büründürmüştür. Meyhānede şarap içen gül, yani sevgili de şarabın sıcaklığından dolayı kanı ısınmaya başlamış, yüzüne pembelik gelmiştir.

---

[114]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 27/a-b

[115]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s.1043

Hevāyī'de de serzeniş durumu görülmektedir. Beyitte geçen "çılbır", TDK Güncel Türkçe Sözlük(www.tdk.gov.tr) 'te "Kaynamış suyun içine kırılan yumurta piştikten sonra kevgirden geçiriliğ üzerine sarımsaklı yoğurt ve sos dökülerek hazırlanan bir tür yemek"tir. Öte yandan "kaygana" ismi de yine TDK Güncel Türkçe Sözlük'te "omlet" olarak geçmektedir. Hevāyī, karının yaptığı yemeği beğenmemiş ve yine pişirilen çorbanın tarhana olmasından şikâyet etmektedir.

2. İkinci beyitte Hevāyī: "*O sevgili bana aşçıyı çok dövdürdü. Ne yapsaydım? (Aşçının yapacağı) börek gelene kadar diğer erkeklerle eğlenmesine izin mi verseydim.*"

Nābī'nin gazelinde dördüncü beyitte "*O sevgilinin siteminden şikâyet eder hāle döndüm. Ne yapsaydım? O sevgili, her gördüğü yabancı ile tanıdığı biri gibi konuşuyor*" demektedir.

İki beyitte de "sevgiliyi kıskanma" görünmektedir. Nābī, artık sevgiliden şikāyet etme noktasına gelmiştir. Çünkü sevgili her yabancıya tanıdık biriymiş gibi tavırlar sergilemektedir. Artık, Nābī bu durumdan bıkmıştır. Ayrıca beyitte "āşnā" sözcüğü, günümüzde de kullanılan "aşna fişne" denilen ve kadının etrafındaki erkeklerle vakit geçirmesini anlatan anlamı da karşılamaktadır. Sevgilinin, bu tavırlarını gören Nābī'nin elinden şikāyet etmekten başka çare gelmemektedir.

Hevāyī'ye baktığımız zaman, biraz daha esprili ve trajikomik bir durum görülmektedir. Hevāyī, böreği geç yaptığı için aşçıyı döver, aslında böreğin geç olması sahte bir sebeptir. Asıl sebep sevgilinin erkeklerle eğlenmesidir. Sevgiliyi dövemeyen Hevāyī, hıncını aşçıdan çıkarmaktadır.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: "*Eğer kara kız çadırımıza gelmezse ormanı bir çingene bağırmasıyla yakmak borcum olsun.*"

Nābī'nin gazelinde üçüncü beyitte " *O peri(gibi güzel sevgili) bu meclise gelmezse dünyayı bir sarhoşun bağırmasıyla yakmak benim sözüm olsun*" demektedir.

Her iki beyitte de sevgilinin gelmesi üzerine verilmiş bir iddia sözkonusudur. Nābī, sevgili meclise girmezse āhının āteşiyle dünyayı yakacağını söz vermektedir. Bu bağırmasını da içkiyle kendinden geçmiş biri gibi yapacaktır.

Hevāyī'nin beytinde geçen "çerge", TDK Güncel Türkçe Sözlük'te "1. Derme çatma çadır, göçebe çadırı (...). 2. Çingene çadırı. 3. Otağ" anlamlarına gelmektedir. Çingene gibi nara atmasından anlaşıldığı kadarıyla Hevā, sevgili meclise girmezse āhının āteşiyle dünyayı yakacağını söz vermektedir. Bu bağırmasını da içkiyle kendinden geçmiş biri gibi yapacaktır.

Hevāyī'nin beytinde geçen "çerge", TDK Güncel Türkçe Sözlük(www.tdk.gov.tr) 'te "1. Derme çatma çadır, göçebe çadırı (...). 2. Çingene çadırı. 3. Otağ" anlamlarına gelmektedir. Çingene gibi nara atmasından anlaşıldığı kadarıyla Hevāyī'nin sevgilisi de çingene çadırına gelecektir.

4. Dördüncü beyitte Hevāyī: " *Evdeki didişmeleri böyle devam ederse, bir gün yine karı bekârı ile kaynana yine dövüşecekler.*"

Nābī'nin gazelindeki ikinci beyitte "*Gece çok yandı, zannederim ki bu gece, geceyi süsleyen mum ile pervāne yine tutuşmaktadır*" demektedir.

Nābī, daha önce de anlattığımız mum ile pervānenin aşkına değinmiştir. Pervāne geceleyin yanan muma kanadını kaptırmış ve varlığını yok etmiştir. Mumun ve pervanenin bu şekilde yanışı geceyi daha da fazla aydınlatmaktadır. Nābī de gecenin bu alevini görüp tahminde bulunmaktadır.

Hevāyī de ise, günümüze kadar devam eden ve alıştığımız bir durum olan "gelin-kaynana" çekişmesi görülmektedir. Gelin ve kaynananın birbirleriyle sürtüşmeleri ve didişmelerinin daha da devam etmesi Hevāyī'ye bunun sonucunun kavgaya yol açacağı hissini uyandırmaktadır.

5. Beşinci beyitte Hevāyī: "*Ey Hevāyī! Cahil adamla konuşmak bizi talihsiz kıldı. Aslında delilik, gerekli bir talihmiş.*"

Nābī: "*Ey Nābī! Ben delirmiş gönüle çok danıştım ki aklı terk etmek bir rahatlama aracıymış*" demektedir.

Her iki beyitte de cahilliğin ve deliliğin çok rahat bir durum olduğu, asıl huzurun ve rahatlığın bunlar olduğu anlatılmaktadır. Hevāyī'nin Nābī'ye yazdığı nazirelerdeki bu beyit, Nābī ile görüşbirliğine vardığı ender bir beyittir.

XLII.

Hevāyī[116]	Nābī[117]
Ṭaş atma köylü avcılarıñ ṭoy kilābına *Baḳ baḳ şikār-ı ṭavşana baḳ tüyli ḳabına*	*Ṭaʿn itme zāhid ehl-i ġamuñ sūz u tābına* *Seyr it ʿizār-ı dil-beri baḳ āb u tābına*
Gör be gözüñ ayırma delikten ḳarınıñ *Ḫırsız ṣıçan ḍadanmaya tā mum dolabına*	*Bülbül fiġānı kesme ki ne-ş'küfte ġoncenüñ* *Düzd-i nesīm girmeye tā cāme-ḫˇābına*
Ṣañsar devirdi ṭamımı aḳıtdı yaġmuru *Pek çok çalışdı böyle dükkānıñ ḫarābına*	*Devrān aḳıtdı cevr ile seyl-āb-ı çemümi* *Bu köhne ḫānenüñ sebeb oldı ḫarābına*
Döndüm bu eski kürk ü siyeh çizmeler ile *Şehriñ piyāde ḳul ḍolaşan iḫtiyārına*	*Ṣanmañ şafaḳ ṭutuşdı ser-i dāmen-i felek* *Bezm-i belānuñ āteş ururken kebābına*
Üstüm başım ḳan oldı saḳalım ṭutuşdı hep *Bağlarda çalışur iken orman kebābına*	*Bir nice cām virse de biñ naḳd-i ġam nis̱ār* *Pīr-i muġānuñ itsem ayaġı türābına*
Fincānı ḍolu virse de telveyle ben daḫi *Başsam ḳalayı ḳahvecini n cāme-ḫˇābına*	*Döndüm ḫamīde-ḳadd ü siyeh ser-nüvişt ile* *Mecmūʿa-i ġamuñ varaḳ-ı intiḫābına*
Oldu Hevāyī'de ne güzel derd-i pāy-būs *Yāriñ uṣūl ile el uzatdı çorabına*	*Nābī ne ḫoş żamīr-şinās oldı rūzgār* *Yġrüñ nezāket ile toḳundı niḳābına*
Mefʿūlü/ Fāʿilātü/ Mefāʿīlü/Fāʿilün	Mefʿūlü/ Fāʿilātü/ Mefāʿīlü/Fāʿilün

1. İlk beyitte Hevāyī: " *Köylü avcıların acemi köpeklerine taş atma. Bak bak, avladıkları tavşanın tüylü derisine bak.*"

Nābī: "*Zāhid gam ehlinin yanmasını yakılmasını kınama. Sen sevgilinin yanağına bak da onun güzelliğini seyret*" demektedir.

Zāhid, divān şiirinde sürekli eleştirilen, aşktan ve āşığın hālinden, sevgiliden anlamayan ve sırf görünüş için ibadet eden kimsedir. Bu yüzden divān şairleri bu duruma karşıdırlar ve kendilerini "rind" olarak tanımlarlar. Sevgilinin yanağını seyretmek, āşıkların kendilerinden geçmesine, hararetlerinin çoğalmasına sebep olur. Bu durumu anlamayan zāhid, āşıkları kınamaya başlar. Nābī, zāhide "sen de sevgiliye bak, hālimizi anlayacaksın" demek istemektedir.

Hevāyī ise naziresinde, Nābī'den farklı şekilde, av köpeklerinden ve av olan tavşandan bahsetmiştir. Hevāyī, gazeli konuşma üslubu ile yazmıştır. Beyitte

[116]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 27/b
[117]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s. 1045

geçen “bak bak” ikilemesi, yanındaki bir kimseye heyecanla bir şeyi göstermek isteyen insanın hareketidir.

2. İkinci beyitte Hevāyī: “ *Gözünü dört aç da bekle. O karının mum dolabına hırsız sıçan, delikten girip de dadanmasın.*”

Nābī: “*Ey bülbül! Sen açılmamış gonca için inlemeni kesme ki, rüzgârın hırsızı onun geceliğinin içine girmesin*” demektedir.

Bülbül, açılmamış goncanın aşkıyla inlemektedir. Rüzgâr da eserek, goncanın içine doğru girmektedir. Goncanın yaprakları ādeta goncanın pijamasıdır, geceliğidir. Bülbüle açılmayan gülün içine rüzgâr girmektedir. Nābī de bülbülü buna izin vermemesi için uyarmaktadır.

Hevāyī’de bülbül ve gülün arasındaki ilişkiden ziyāde, eve dadanan sıçandan evin hanımının mum dolabını koruması için gözetleyen kişiyi uyarma vardır. Ona, “gözünü delikten ayırma”, her an o sıçan dadanmaya gelebilir diye uyarıda bulunmaktadır.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: “*O sansar damımı yıktı, yağmur yağdıkça içeriye akıyor. Bu dükkânın zarar görmesi için çok çalıştı.*”

Nābī: “*Felek gözümün yaşını eziyet ederek sel gibi akıttı. Bu eskimiş evin de böylece virane olmasına sebep oldu*” demektedir.

Sevgilinin aşkından dolayı, āşıktan akan gözyaşları divān şiirinde genellikle sel gibi akar. Bulunduğu yer de bu yüzden virānedir. Nābī’nin de anlatmak isteği budur. Sel basan bir ev düşündüğümüzde, geriye sadece yıkıntılar, dağınık eşyalar aklımıza gelir. Çaresizlikten insanın yapacağı bir şey aklına gelmez.

Hevāyī’de de bir “sel basma” durumu vardır. Ama bu durum Nābī’den farklıdır. Hevāyī’nin dükkânının çatısını sansar devirmiştir. Sansar, kediye benzer ve etçil bir yabani hayvandır. Hevāyī’nin söylediklerini bakılırsa, dükkâna zarar vermek adına her şeyi yapmıştır.

4. Dördüncü beyitte Hevāyī: “*Bu eski kürk ve siyah çizmeler ile şehirde piyade kuluymuş gibi dolaşan ihtiyara benzedim.*”

Nābī'nin gazelinde altıncı beyitte "*Bükülmüş boyum ve kara alınyazım ile gam mecmuasının yağmalanan sayfalarına döndüm*" demektedir.

Mecmualar çeşitli türlerin derlemesinin yapıldığı antoloji niteliğinde eserlerdir. Bu eserlerde çeşitli sanatçıların şiirleri ve nesirleri bulunur. Bu mecmualar bugün kütüphanelerimizde de bulunmaktadır. Bakıldığı zaman çoğu mecmuanın sayfaları eksiktir. Ya yırtılmış ya da deforme olmuştur. (Pala 2010:300). Nābī de kendisini bu mecmualara benzetmektedir. Sevgilinin aşkı uğruna beli bükülmüş, isteği olmadığından kara bahtlı olmuştur. Her gelen kendisinden bir parça koparmıştır.

Hevāyī olaylara daha somut şekilde yaklaşır ve üstündeki eski kürk ve çizmelerden bahseder. Kendisini bu eskimiş giysiler, belki de piyadeliği bırakmış bir ihtiyarın görüntüsünü andırmaktadır. Hevāyī, bu durumu kabullenmiş gözükmemekte, sitem etmektedir.

5. Beşinci beyitte Hevāyī: "*Orman kebabı yapacağım diye bahçede çalışırken üstüm başım kan oldu, ateşlerden sakalım tutuştu.*"

Nābī'nin gazelinde dördüncü beyitte "*Belā meclisinin kebabına ateş vururken feleğin eteğinin başında sanmayın ki şafak tutuştu*" demektedir.

Belā meclisi, "kāl u belā"dır. Bu mecliste Allah, bütün canları toplamış ve "Ben sizin Rabbiniz değil miyim" sorusunu onlara yöneltmiştir. Orada bulunanlar hep bir ağızdan "belā (Evet, Rabbimizsin)" diyerek onaylamışlardır. İşte, o günden beri sevgiliye ulaşmak āşık için zor olmuş, āşık belālarla uğraşmak zorunda kalmıştır. Āşığın ciğeri üzüntüden kebaba dönüşür, yanar yakılır. Bu yanmanın ortaya çıkardığı ateş, şafak vaktinde görülen kızıllığa benzer. Nābī, bu durumda hüsn-i talil yaparak, aslında şafakın tutuşmadığını, kendisinin kebab olduğunu söylemektedir.

Hevāyī'de de bir kebaptan bahsedilir. Bu kebap bugün de yapılan orman kebabıdır. Orman kebabı kuşbaşı etten yapılır. Hevāyī'de anlatılmak istenen durum, bugün mangal yapmak isteyen kişilerin başına gelen komik durumdur. Ateş birden parlar, sakallara ulaşır, et doğranırken üste kan sıçrar. Nābī'de sevgili aşkından kebap olmak varken; Hevāyī'de kebap yemek için çekilen zahmet vardır.

6. Altıncı beyitte Hevāyī: "*Fincanı telveyle dolu verse ben de kahvecinin geceliğine kalayı bassam.*"

Nābī'nin gazelinde beşinci beyitte "*Birçok kadeh verse de o pīr-i mugānın ayağının tozuna bin gam nakti saçsam*" demektedir.

Pīr-i mugān, "*Divān şiirnde eğlence mahalli olan meyhanenin baş kişilerinden birisi pīr-i mugāndır. O, sırları açığa döken, herkese mikdārınca içki sunan, meyhaneyi çekip çeviren, yaşlı, güngörmüş, nur yüzlü, sözleri daima hikmeti dünyāya itibār etmeyen, cömert ve saygı gösterilmesi gereken bir kişidir. Onun için sunduğu kadehi öpüp başa koymak, öğütlerini can kulağıyla dinlemek ve asla gözünden düşmemek gerekir (...).*" (Pala 2010:372). Nābī de bu durumdan hareketle, pīr-i mugānın kendisine sürekli kadeh vermesini istemekte, karşılığında ise gamının parasını vermek istemektedir. Her kadehte bir gam vererek kendisini huzura kavuşturmak istemektedir.

Hevāyī de kahveci ile dövüşmek istemektedir. Hevāyī "kalayı basmak" deyimiyle, kahve yapılırken de kullanılan kalayı kast etmek istemekte midir bilinmez, bugün de "sövmek" anlamında kullanılan sözcüğü kullanmaktadır. Kahveci, kahveyi telvesi bol getirmiştir. Telve, bilindiği gibi kahvenin dibinde kalan tortusudur. Yenmez, içilmez. O yüzden onun dolu olması bir anlam ifade etmemektedir. Ayrıca, günümüzde de olduğu gibi kahvede istenilen köpüğünün bol olmasıdır, telvesinin değil. O yüzden duruma sinirlenen Hevāyī, kahvecinin pijamasına sövmektedir.

Son beyitte Hevāyī: "*Hevāyī'nin yārin ayağını öpmek için usulca yārin çorabına el uzatması ne güzel oldu.*"

Nābī: "*Ey Nābī! Rüzgârın yârin peçesine nezaketle dokunması ne hoş ince bir hareket oldu*" demektedir.

Nābī, sevgilinin peçesine rüzgârın değmesini hoş karşılamaktayken; Hevāyī, kendisinin sevgilinin çorabına dokunmasını güzel bir hareket olarak görmektedir. Beyitlere baktığımızda Hevāyī'nin daha atılgan biri olduğunu görmekteyiz. Nābī'de ise uzaktan bakma ve bekleyiş görülmektedir.

XLIII.

Hevāyī[118]	Nābī[119]
Düzen virir çarıġa āh-ı kūy-ı yāre gelince *Ki yolcular iver elbette bir diyāra gelince* *Ne deñlü olsa deve yaylımında mest-i kef-efşān* *Yine gömürdenür ıḫdıḳça zīr-i yāra gelince* *Ḥużūr arar iseñ ayrılma atıñ işlemişinden* *Ki ṭur ṭavar başar elbette çifte ḳayara gelince* *Ne furtuna kesilürdi ne şayḳa pupa giderdi* *Hevāyī ḳorḳuda idi Boġazḥiṣār'a gelince* Mefāʿilün/Feʿilātün/Mefāʿilün/Feʿilātün	*Yürür şitāb ile ġam ḫāṭır-ı nizāra gelince* *Heves füzūn olur elbette bir diyāra gelince* *Ne deñlü olsa şikeste kemān-ı ṭāḳat-ı ʿāşıḳ* *Yine taḥammül ider dest-i cevr-i yāre gelince* *Bilindi kim var imiş ḫārı gülşen-i ʿādemüñ de* *Bu bāġa dāmen-i gül-ġonce pāre pāre gelince* *Selāmet ister isen çıḳma baḥr-ı ʿaşḳdan ey dil* *Ki mevc-i sille-ḫor-ı redd olur kenāre gelince* *Ne āb vardı gözinde ne tāb vardı dilinde* *Bī-āb ü tāb idi Nābī ġam-ı nigāre gelince* Mefāʿilün/Feʿilātün/Mefāʿilün/Feʿilātün

1. İlk beyitte Hevāyī: "*Āh, sevgilinin köyünr gelince çarığını düzeltmeye çalışır. Zaten yolcular bir diyara geldiklerinde koşarlar.*"

Nābī: "*Gam, zayıf hatırımıza gelince koşarak yürür. Elbette bir diyara gelince hevesler fazlalaşır*" demektedir.

Āşığın zihni sevgilinin hatıralarıyla doludur. Āşık, bu hatırları, üzülmemek için unutmaya çalışır. Fakat en ufak bir ānda, sevgiliyle olan hatıralar zihnine tekrar dolmaya başlar. Hatıralar aslında bir yolcu gibidir, yolcular farklı bir yere ulaştıklarında hemen her yeri görmek amacıyla meraklı şekilde dolaşmaya başlarlar. Āşığın zihnine hücum eden hatıralar da böyledir. Nābī, beyitte bunu anlatmak istemektedir.

Hevāyī'de ise sevgilinin köyüne ya da mahalline giden āşığın öncelikle görünümünü güzelleştireceği anlatılmaktadır. Āşık, sevgilinin köyüne varınca

[118]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 28/a
[119]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s. 1044-1045

ayakkabılarını düzeltmeye çalışır. Hevāyī de bu durumdan hareketle, Nābī'de görüldüğü gibi yolcuların koşarak, acele acele geldikleri yeri gezme hevesinde olduğunu belirtmektedir. "İve" sözcüğü "acele acele, koşa koşa" (Dilçin 1983:119) anlamına gelmektedir.

2. İkinci beyitte Hevāyī: "*Deve ne kadar otlanırken ağzından kendinden geçmişcesine köpükler saçarsa, sevgilinin eşiğine gelince de çöküp oturarak bağırmaya başlar.*"

Nābī: "*Āşığın gücünün yayı ne kadar kırık olsa da, sevgilinin eziyetlerinin eline gelince yine dayanıklı olmaya çalışır*" demektedir.

Āşık, sevgilinin aşkından dolayı gücünü kaybetmiş, beli bükülmüş ve bir şey yapacak dermanı kalmamıştır. Buna karşın, sevgilinin en ufak bir hareketi onu yay gibi harekete geçirecektir. Bu hareket sevgiliden gelen ister eziyet dolu isterse iyilik dolu bir hareket olsun değişmeyecektir.

Hevāyī'de de sevgilinin köyüne devesiyle giden āşık anlatılmaktadır. Bu deve, otladığı sırada ağzından köpükler saçmada ve keyifli, sakin bir şekilde durmaktadır. Fakat sevgilinin eşiğine gelince oraya çöküp oturur ve inlemeye başlar. Hevāyī, deveyi bir bakıma āşığa benzetmektedir.

Nābī'de sevgilinin hareketiyle güçsüzken güçlü duruma geçen āşık; Hevāyī'de ise güçlü ve keyifli haldeyken, sevgilinin yanına gelince yürümeye dermanı kalmayan bir āşık vardır.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: "*Huzur istiyorsan atın işlemişinden ayrılma. Zaten duran davarın nalını değiştirirsen sana çifteyi atar.(?)*"

Nābī'nin gazelindeki dördüncü beyitte "*Ey gönül! Rahatlık istersen aşk denizinden çıkma. Çünkü reddedilme sillesini yiyen dalgayı, sahile gelince anlarsın*" demektedir.

Gönül için aşk denizinde yüzmek, onun için bir kurtuluş ve huzura kavuşmadır. Eğer denizden çıkmak ve sahile gitmek isterse, denizin dalgaları onu tekrar kabul etmeyecektir. Bu bir reddedilme dalgasıdır. O yüzden, aşk denizinden çıkmamak, āşık için önemlidir.

Hevāyī de huzurun yerine atın yanında aramaktadır. Eğer at yerine, bir davarın nalını değiştirmeye çalışırsan yediğin çifteden, atın ne kadar önemli olduğunu anlayacaksın demektedir.

Son beyitte Hevāyī: "*Ne fırtına kesilirdi ne de geminin kıçı giderdi. Bu durumda (gemi) Boğazhisar'a gelince Hevāyī korkmaktaydı.*"

Nābī: "*Nābī sevgilinin gamına gelince ne gözünde su ne de gönlünde güç vardı. O, susuz ve güçsüzdü*" demektedir.

Nābī'nin sevgilinin aşkından gözyaşı dökmesi sebebiyle gözlerinde bir damla su kalmamış, üzüntüden gönlünde dayanacak güç de kalmamıştır. Sevgili, yine eziyet etmek için onu davet etse de Nābī, bu gücü kendinde görememektedir.

Hevāyī'nin denizcilikle ilgili olduğunu daha önceki gazellerde görmüştük. Nābī'deki gergin durum Hevāyī'de de görülmektedir. Fırtınalı bir havada ilerleyemeyen gemide olan Hevāyī, Boğazhisar'da korkmaya başlamıştır. Beyitte geçen "şayka", Güncel Türkçe Sözlük(www.tdk.gov.tr) 'te "Türklerin Karadeniz'deki ırmak kıyılarının korunmasında, Rus Kazakların kıyılara saldırmada kullandıkları altı düz, yayvan gemi" anlamına gelmektedir. "Pupa" ise "geminin arkası, kıç" anlamına gelmektedir. Hevāyī'nin bir savaş gemisinde olması da ihtimal dâhilindedir.

XLIV.

Hevāyī[120]	Nābī[121]
Pür-telāş itdi ricāl-i bengi corcular yine *Ḍoruġa çıḳdı o ḳorḳularla mey-cū*lar yine *İçerü girmek mi sezmişdir şitābımdan ʿaceb* *Ḳufl-bend-i dūrbāş olmaḳda ḳapular yine* *Ṭon çzülmekde ḳar ergin ṭaġda aḳ yel esmede* *Vaḳtidir yalıları başsın gice şular yine* *Şıçrayub gitmekdedir ṭavşanla dilkülerle ḳurd* *Āh kim baġdan boşanmış gibi ayular yine* *Eksiğiñ ṭutmaḳ gibi ḫalḳıñ Hevāyī var işiñ* *Boş değildir muḥtesib gibi terāzūlar yine* Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün	*Müşg-sāy itdi dimāġ-ı cānı gīsūlar yine* *Nāfe-rīz oldı bu sevdālarla āhūlar yine* *Yār meclisde gül-i cām elde bülbül nālede* *Vaḳtidür mestāne reftār eylesin cūlar yine* *Ol gül-i ter ġālibā gül-geşte çıḳmış ḫāneden* *Bülbülüñ feryādını başdurdı hū hūlar yine* *Ḫˇāhiş-i vuṣlat mı ḥiss itdi telāşumdan ʿaceb* *Mevc-ḫīz-i çīn-i nāz olmaḳda ebrūlar yine* *Ġamze ḫāmūş-ı teġāfül dīde leb-rīz-i ġażab* *Fırṣat-ı güftār bulmış gibi bed-gūlar yine* *Ḥalḳa-i çeşminde merdüm ṣanma olmış lāne-sāz* *Zīr-i ṭāḳ-ı ebruvānında perestūlar yine* *Ferş-i rāh olmaḳ gibi bir nev-nihāle niyyetüñ* *Nābiyā ḫāli degüldür bu tek-ā-pūlar yine* Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün

1. İlk beyitte Hevāyī: "*Sersem adamlar yine dedikodularla yine fazla telaş yapmaya başladılar. Şarap arayanların korkuları yine doruğa çıktı.*"

Nābī: "*Sevgilinin saçları yine canımızın lezzetini misk gibi etti. Āhūlar yine bu sevdalarla koku saçmaya başladı*" demektedir.

Nābī'nin beytinde anlatılmak istenen "misk" ve "miskin yapılışı"dır. "*Misk, Hıta (Doğu Türkistan) ülkesinde yaşayan bir çeşit ceylanın (yaban keçisi) göbeğindeki urdur. Buna nāfe de denir. Erkek ceylanlarda bulunan bu ur, hayvanı rahatsız edermiş. Hayvan, sürtünmek yoluyla bu uru düşürebilirmiş. Misk avcıları sahralara kazık çakar ve ceylānların da bu kazığa sürtünerek misk urunu düşürmelerini sağlayıp özhāldeki bu siyaj madde düştükten sonra etrafa kokusu yayılır ve yerini belli edermiş. (...)*" (Pala 2010:324). Nābī'nin beytinde de anlatılmak istenen bu durumdur. Sevgilinin saçları etrafa misk kokusunu saçar ve

[120] Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 28/b
[121] Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s.1042-1043

āşığın canı bu kokuya ulaşmak ister. Ceylanların da bu sevda uğruna misk saçmaya başlaması da bu sebeple diye gösterilmek istenerek hüsn-i talil yapılmıştır.

Hevāyī, dedikodu yapan erkeklerin bulunduğu ortamda, insanların dedikodu etmek için sabırsızlanmalarını dile getirmektedir. Bu ortamda da şarap aranılan bir içecektir ve onsuz kalma korkusu insanları korkutmaktadır. Çünkü meclise sohbet havasını katan esas unsur şaraptır.

2. İkinci beyitte Hevāyī: "*Acaba benim acele edişimden içeri girmek isteğimi mi anladı? Çünkü kapıların kilidi yine uzak ol dercesine kilitlenmiştir.*"

Nābī'nin gazelindeki dördüncü beyitte "*Sevgilinin kaşları yine naz büklümlerinin yükselen dalgası gibi olmaktadır. Acaba benim telaşlı hareketlerimden kavuşma isteğimi mi anladı?"* demektedir.

Sevgilinin kaşları, Nābī'nin kavuşma isteğini sezdiği zaman ona "hayır" demek anlamında yukarı kalkmıştır. Nābī de "acaba telaşlı hareketlerimden mi sezdi" diye bu sorunun cevabını aramaktadır. Ebrū, sevgilinin kaşını temsil eder. Kaşlar, ok gibi gergindir. Sevgilinin āşığa öfkelenmesini ve ona nazlanmasını kaşlar yukarı kalkınca anlarız. Nābī, isteğine kavuşamamaktadır.

Hevāyī'de de isteğine kavuşamama, daha doğrusu istenmeyen kişi olma durumu vardır. Hevāyī, meclise girebilmek için acele adımlarla gider, fakat kapısı süngülenmiş, kilitlenmiştir. Ādeta buradan uzak ol, demek istemektedir. Burada da önceden bir seziş bulunmaktadır.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: "*Don çözülmekte, kar erimekte ve ak yel esmektedir. Yine suların yalıları basmasının vakti gelmektedir.*"

Nābī'nin gazelinde ikinci beyitte "*Sevgili mecliste kadehin gülü elde, bülbül inlemede. Kendinden geçenlerin nehir gibi salınarak dolaşmasının vaktidir*" demektedir.

Nābī'nin tasvirini yaptığı mecliste her şey hazırdır. Bu ortamda kendinden geçenler mecliste nehirler gibi sağa sola yalpalayarak yürümeye başlamışlardır.

Hevāyī'de de evleri su basmasının vaktinin gelmesi için her şey hazırdır. Karlar, güneyden gelen sıcak rüzgâr olan "ak yel"in etkisiyle erimeye başlamış, dağlardaki donlar da çözülmektedir. "Yine" demesinden hareketle aynı olayların daha önce de yaşandığını görmekteyiz.

4. Dördüncü beyitte Hevāyī: "*Kurt, tavşan ve tilkiyle sıçrayıp gitmektedir. Bahçeden ayılar yine ipini koparırcasına kaçmaktadır.*"

Nābī'nin gazelindeki beşinci beyitte "*Sevgilinin yan bakışı bilinmezliğin suskunluğunda, gözlerinden kinler taşmakta. Yine kötü söz söylemek için konuşma fırsatını bulmuş gibidir*" demektedir.

Sevgilinin gamzesi ve gözleri, āşığa öfkeyle bakar. Bu durum āşığın kalbini yaralar. Fakat durum ne olursa olsun āşık sevgiliden vazgeçmeyecektir. Sevgili, āşığa kötü söz söylemek için bir fırsat kollamaktadır. Nābī'de anlatılan durum budur.

Hevāyī de sevgiliden söz etmekten ziyade, ormanda yaşayan hayvanların durumunu anlatmakla yetinmiştir. Nābī'deki sevgilinin öfkesi ve suskunluğuna bakarak, Hevāyī'nin kurt, tavşan, tilki ve ayıdan söz etmesi de Nābī'nin beytine bir benzerlik unsuru olarak görülebilir.

Son beyitte Hevāyī: "*Ey Hevāyī! Senin muhtesip gibi elinde teraziyle dolaşman boş iş değildir. Çünkü senin işin halkın eksiğini tutmaktır.*"

Nābī: "*Ey Nābī! Senin niyetin yeni yetişen fidanın yoluna toprak olmaktır. O yüzden senin bu telaşların boşuna değildir*" demektedir.

İki beyitte de yapılan işlerin boşuna olmadığı anlatılmak istenmiştir. Nābī'ni amacı sevgilinin yoluna toprak olmaktır. Hevāyī'de insanların eksiğini muhasebeci gibi tartmak istemektedir. Hevāyī'nin hicivlerinden de anlaşılacağı üzere, insanları eleştiren, kusurlarını gösteren bir karaktere sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Hevāyī de beytinde açık açık bunu söylemektedir.

XLV.

Hevāyī[122]	Nābī[123]
Bir zeniñ oldı yine dil şevher-i merdānesi *Kim remīde-ḫāṭır olmuş fitnesinden ānesi* *Kāse-līsidir göñül ol sofranıñ kim eylemiş* *Giceler ḳazġanı gerdān lezzet-i heft-dānesi* *Dil mülevven şemʿa-ı şām-ı ḥınā-yı ʿurs olur* *Fiskesiniñ yoṣma-gāndır tepside kestānesi* *Keṣret-i şākirdi var iken Hevāyī* *Būm-ı şūmu sākin-i dükkānçe-i virānesi* Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fġʿilün	*Oldı bir naḫvet-perestüñ dil yine dıvānesi* *Kim niyāz olmış şehīd-i ġamze-i mestānesi* *Kāse nūş ider göñül o bezmgāhuñ k'eylemiş* *Saġar-ı ḫurşīdi gerdān ġayret-i peymānesi* *Dil çerāġ-ı encümen-pīrāy-ı bī-hūşı olup* *Seng-i dest-i kūdekāndır her ṭaraf pervānesi* *Dil o şahbānuñ ḫarāb-ı ser-girānıdır k'olur* *Mihr-i ʿālem-gīr ser-pūş-ı ḫum-ı meyhānesi* *Devlet-i tārīkī-i ḥırmānda Nābī eylemez* *Şemʿ-i pür-nūr-ı ümīdi zīnet-i kāşānesi* Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fġʿilün

1. İlk beyitte Hevāyī: "*Gönül yine bir kadının yiğit kocası oldu. Zaten onun fitnesinden annesinin hatırı ürkmüştü.*"

Nābī: " *Gönül yine bir kibre tapanın delisi oldu. Zaten (gönül) onun kendinden geçmiş gamzesinin şehidi olmasıyla yalvarmaya başladı*" demektedir.

Nābī ve Hevāyī'de gönlün āşık olması anlatılmaktadır. Nābī, gönlün sevgilinin yan bakışının okuyla şehit düşmesini söylemektedir. Āşığın kalbine gelen ok, āşığın inleyerek can vermesine sebep olmuştur. Fakat sevgilinin kibri o derecedir ki, āşığın bu durumuna tepki bile vermemektedir.

Hevāyī'de de kötülükler çıkaran, annesini üzen bir kadının mert bir kocası olan gönülden bahsedilmektedir. Bu öyle bir güzeldir ki, etrafına kötülükler saçar, annesi kızının bu durumuna üzülür. Bu öyle bir güzeldir ki, etrafına kötülükler saçar, annesi kızının bu durumuna üzülür. Hevāyī'nin beyitlerinde de sıkça anlatılan "anası ağlamak" deyimi bu duruma özgüdür.

---

[122]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 28/b
[123]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s.1114

2. İkinci beyitte Hevāyī: "*Gönül o sofranın çanak yalayıcısı olmuştur. Kendisini kazanın kepçesi, gerdanı da yedi tanenin lezzeti yapmıştır.*"

Nābī: "*Gönül o meclisin kâsesini içer ve o meclisin güneşinin kadehi feleği kadehin gayreti yapmıştır*" demektedir.

Her iki beyitte de gönlün, sofranın bir hizmetçisi olduğu anlatılmaktadır. Bu sofra, meclistir. Meclis, sevgilinin bulunduğu mekân olduğundan, āşık da kendi gönlünü oranın hizmetçisi hāline getirmiştir. Gönül, Nābī'ye göre kadehi içtikten sonra; Hevāyī'ye göre kadehi yaladıktan sonra sofranın hizmetine kendini adamıştır.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī "*Gönül (o sevgilinin) fiskesine kına gecesinin düğünündeki renkli mumu olur. Tepsideki kestanesi de yosmaya benzer.*"

Nābī: "*Gönül, akılsız meclisin donatısının mumu olunca (O sevgilinin) etrafında herkes çocukların elindeki taşa pervane olmuştur*" demektedir.

Nābī'de, sevgili bir mum etrafındaki āşıklar da onun pervānesi, yani kelebekleridir. Mahalle aralarında eskiden sıkça karşılaşılan bir durum vardır. Mahallenin delisine, çocuklar taş atarlar. Deli de onlardan kendini korumaya çalışır. Nābī'de de çocukların elindeki taşı kast ederek, āşıkların pervāne olarak, meclise aydınlık saçan sevgiliyi bu taşlardan korudukları anlatılmıştır.

Hevāyī'de de kına gecesindeki aydınlık vardır. Burada da eline renkli kınalar sürülen mum gibi aydınlık veren bir güzel anlatılmaktadır. Gelinin fiskesine bu kına sürülmektedir. Fiske denilerek, parmak uçlarının kınalandığını anlamaktayız.

Son beyitte Hevāyī: "*Hevāyī'nin birçok öğrencisi varken, yıkılmış dükkânının oturanları uğursuz yerleri istemez.*"

Nābī: "*Ümitsizliğin yolunun talihinde Nābī, ümidin alev alev yanan mumunun yerine köşklerin süsünü istemez*" demektedir.

İki beyitte de şairler, var olanla yetinmenin daha iyi olacağı görüşündedirler. Nābī, sevgilinin yolunda ümitsizliğe kapılsa bile, ümit mumunun

yanmasının bile sarayların mücevherinden, altınından daha iyi olduğu düşüncesindedir.

Hevāyī ise, harabeye dönmüş dükkânında öğrencileriyle beraber bulunmanın, uğursuz yerde oturmaktan daha iyi olduğunu söylemektedir.

XLVI.

Hevāyī[124]	Nābī[125]
Öpülmezmiş köteksiz ol leb-i pür-şūrı gördüñ mü *Pıñar başında böyle ceng-i dūr-ā-dūrı gördüñ mü* *Nice biñ köy başsa ey Noġay Tatārı inṣāf et* *O aḳın etdiğiñ yerlerde bu taburu gördüñ mü* *Bīkār oḍalarına ḳorḳusuz varur oṭanmaz hīç* *Ne murdār olduġuñ ol ḳaḥbe-i āḫuru gördüñ mü* *Kirācı-veş ḳoma yerde yüküñ yüklet Hevāyī-veş* *Bu yollarda ḳurumaz bir ṣulu çamur gördüñ mü* Mefāʿilün/Mefāʿilün/Mefāʿilün/Mefāʿilün	*Ḫayāl-i zülf idermiş ʿāşıḳ-ı mehcūr gördüñ mi* *Maḥabbetde bu deñlü fikr-i dūr-ā-dūr gördüñ mi* *Hezārān dil gezersin ey ḫayāl-i yār inṣāf it* *Bu seyrān itdügüñ yirlerde bi maʿmūr gördüñ mi* *Fedā eyle göñül fikr-i ḫumārı zevk-i ṣahbāya* *Bu ʿişretgāhda bir zevḳ-i bī-maḫrūr gördüñ mi* *Mis̱āl-i āb ḫūn-ı ʿaşıḳı bāk nūş eyler* *Ne bī-raḥm olduġın ol dīde-i maḫmūr gördüñ mi* *Hezārāsā hemān elden ḳoma feryāduñ ey Nābī* *Bu gülşende açılmaz bir gül-i mestūr gördüñ mi* Mefāʿilün/Mefāʿilün/Mefāʿilün/Mefāʿilün

1. İlk beyitte Hevāyī: “*Sen o dayaksız öpülmeyen tuzlu dudağı gördün mü? Pınar başında böyle uzadıkça uzayan savaşı gördün mü?*”

Nābī: “*Sevgilinin saçının hayalini kuran yaralanmış āşığı gördün mü? Sohbet ortamında böylesine uzayıp giden fikirleri gördün mü?*” demektedir.

---

[124]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 28/b-29/a

[125]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s.1114-1115

Daha önceden de bahsedildiği üzere, sevgilinin aşkından dolayı āşığın kalbi yaralanmıştır. Sevgilinin kendisine karşı olan ilgisizliğinden kaynaklanan bu duruma rağmen āşık, sevgilinin saçının ateşiyle yanıp tutuşmaktadır. İşte, saçının uzun olması da, sevgili hakkında toplanan āşıkların da sohbetinin uzamasına yol açmaktadır. Sevgilinin saçı bile, āşıkları günlerce konuşturur, kendisine hayrān bıraktırır.

Hevāyī'de de dudakları tuzlu bir sevgili vardır ama bu sevgili kendisini dövdürmeksizin, kaba kuvvet uygulatmaksızın öptürmemektedir. Köy yerinde çeşmeden su doldurma sırası bekleyen kadınlar arasında bitmek bilmeyen sürtüşmeler ve kavgalar yaşanır. Hevāyī'de bu durumu anlatarak böyle bir şey gördünüz mü diye sormaktadır.

2. İkinci beyitte Hevāyī: "*Ey Nogay Tatarı! Artık insaf eyle de hālimize acı. Birçok köyü bastın. O akın ettiğin yerlerde bir asker taburu mu gördün de zavallı köye saldırırsın?*"

Nābī: " *Ey sevgilinin hayāli! Binlerce gönül gezersin, artık insaf eyle. Bu gezdiğin gönüllerde bir tanecik olsun durumu düzgün, yıkılmamış bir gönül gördün mü?*"demektedir.

Sevgili bir tane, āşıkları ise sayısızdır. Bu sebeple her āşık, sevgiliye kavuşmanın aşkıyla yanıp tutuşmanın, o günün hayālini kurmanın peşindedir. Hāl böyle olunca da āşığın gönlü virāneye döner. Sevgili, her āşığına aynı davranışları sergiler. Her āşık da aynı duruma düşer. Nābī, artık burada sevgiliye yalvarmaktadır. Artık hālimize acı, bir baksana senin aşkının yüzünden gönlümüz viraneye döndü, saray gibi olan muhteşem bir kalp göremezsin, diyerek sitemde bulunmaktadır.

Hevāyī'de de yalvarma görülür. Nābī, sevgilinin tavırlarından dolayı yalvarırken, Hevāyī, Tatar Nogaylarının köyde baskın yaparak, ahaliye acı çektirmektedir. Hevāyī'de bu durum karşısında çaresiz bir şekilde insaf diler. Nogayların karşısında asker bile yokken, masum insanların köylerini basmaları uygun olmayan bir durumdur.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: "*Bekâr odalarına korkusuz gider de bu yaptığından hiç utanmaz. Onun ne pis ahırın kahpesi olduğunu gördün mü?*"

Nābī'nin gazelinde dördüncü beyitte "*Āşığın su gibi akan kanını korkusuzca içer. Onun uykulu gözlerinin ne kadar acımasız olduğunu gördün mü?*" demektedir.

Sevgili, āşığın kanını korkusuzca içmekte, yarı uykulu gözlerle bile acımasızca āşığa bakmaktadır. Bu divān şiirinde görülen klasik sevgili tipidir. Sevgilinin acıması ve merhameti görülmez. Onun eziyeti de āşık tarafından bir talih olarak görülür.

Hevāyī'de de hafif-meşrep bir kadın anlatılmaktadır. Bu kadın köy yerindeki ahırda erkeklerle beraber olmada, bekâr odalarında korkusuzca gezmektedir. Hevāyī, bu kadına "ahırın kahpesi" diyerek aşağılamaktadır. Nābī'de āşıklarına acı çektiren bir sevgili varken; Hevāyī'de sevdikleriyle beraber olan bir sevgili görmekteyiz. Fakat Hevāyī'de durum daha farklıdır. Hevāyī, bu duruma onay vermemektedir.

Son beyitte Hevāyī: "*Kiracı gibi yükünü yere koyma, Hevāyī gibi (başkasına) yüklet. Sen hiç bu yollarda kurumayan çamur gördün mü?*"

Nābī: "*Ey Nābī! Bülbül gibi hemen feryat etmeyi bırakma. Bu gülbahçesinde açılmayan örtülü bir gül gördün mü?*" demektedir.

Nābī, sevgilinin aşkından bülbül gibi feryat figan etmektedir. Bülbül, gülün aşkından sabahlara dek öter ve sonra susarmış. İşte Nābī, bu duruma işaret ederek, bülbül gibi sevgilinin aşkından vazgeçmemesini ve feryat etmeyi bırakmamasını söylemektedir. Çünkü gül bahçesinde mutlaka kendisine cevap verecek bir güzel bulunacaktır. Nābī, bu yüzden ümidini kaybetmek istememektedir.

Hevāyī'nin beytinde onun hāli vakti yerinde olduğunu görüyoruz. O, kiracılar gibi yükünü kendi taşımaz, gerekirse ücretini öder ve hamala taşıtır. Beytin ikinci mısrası, Nābī'nin beytindeki soruya benzemesi için zorla sorulmuş gibidir. Çünkü ilk mısra ile anlamsal bir ilişkisi yoktur. "Islak çamur mutlaka kurur" demek istemektedir.

XLVII.

Hevāyī[126]	Nābī[127]
Beni arpacı görüb atuña yem gelmez mi *Ya palāmāni-i kīmuht-ı şikem gelmez mi*	*Beni dil-ḫaste görüp çeşmüñe nem gelmez mi* *Ya peşīmānī-i evżāʿ-ı sitem gelmez mi*
Ey düşen dāʿīye-i seyrine bir ḳuḳlasınıñ *ʿAcabā ḫāṭıra yebrūḥ-ı ṣanem gelmez mi*	*Sen de insād ide ey āfet-i bīgāne-nevāz* *Ġayr ile ṣoḥbetüñ insāna elem vermez mi*
Sende inṣāf ide ey şitevī çok çuḳacı puşt *Gügezi ṣatdıġıñ insāna baḳḳam gelmez mi*	*Ṭaleb-i kām ile biz bunca şitābān olduḳ* *O da āyā bize bir iki ḳadem gelmez mi*
Etli ḳapusḳa içün Bosna'ya vardıḳ ammā *Bize bişmiş bir iki baş kelem gelmez mi*	*Ey düşen dāʿīye-i vaṣf-ı dehān-ı yāre* *ʿAcebā ḫāṭırāña rāh-ı ʿadem gelmez mi*
Rāygān olmaya mı yine dükkānlarda yemiş *Ey Hevāyī bu yıl aḫlāṭla gügem gelmez mi*	*Rġyegān olmayı mı yine metāʿ-ı maḳṣūd* *Nābiyā ḳāfile-i luṭf u kerem gelmez mi*
Feʿilātün/Feʿilātün/Feʿilātün/Feʿilün	Feʿilātün/Feʿilātün/Feʿilātün/Feʿilün

1. İlk beyitte Hevāyī: "*Arpacı beni görünce atına yem gelmez mi? Ya karnının büzüşmüş derisinin palamani(?)si gelmez mi?*"

Nābī: " *Benim hasta gönlümü görünce o sevgilinin gözyaşı akmaz mı? Y a da sitemli tavırlarından pişmanlık duymaz mı?*" demektedir.

Āşığın yaralı kalbini gören sevgili, onun bu duruma gelmesine sebep olan tavırlarından pişmalık duyup, gözyaşı dökmeyecektir. Nābī de gazelinde sitemkārāne bir şekilde "gelmez mi" redifiyle, sorunun cevabını bildiği hālde sormaktadır.

Hevāyī'de ise arpacının kendisini görünce aklına hemen atları yemletmek geldiğini söylemektedir. İkinci mısrada geçen "palamānī (پلاماني)" sözcüğünün anlamını bulamadık. Beyitte geçen "kīmuḫt" ise, "Burhān-ı Katı"da şe şekilde geçmektedir: "*Mī-puht vezninde sağrı tabir olunan deriye denir. Bazılar indinde kimuht, sağrı yüzünde olan çentikler ve tanelerdir. Çekilmiş, kıvrılmış ve burulmuş deriye de denir*" (Mütercim Āsım Efendi 2009:447).

126 Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 29/a
127 Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s.1112

2. İkinci beyitte Hevāyī: "*Ey bir kuklayı seyretmek arzusuna düşen! Acaba hatırına putun kanları kuruttuğu gelmez mi?*"

Nābī'nin gazelindeki dördüncü beyitte "*Ey sevgilinin ağzının özelliklerini söyleme arzusuna düşen! Acaba aklına yokluk yolu gelmez mi*?"demektedir.

Divān şiiri sevgilisinin ağzı yok denecek kadar küçüktür. O yüzden sevgili söz söylemez. Bazen bu durum "mim" harfine benzetilir. Bazen de dudağına sıçramış bir kan damlası şeklinde tasvir edilir. Bu sebeple sevgiliden söz duymak isteyenler boş bir davanın peşini sürmektedir. Çünkü yok olan bir şeyden söz duymak saçmadır. Bu ādeta yokluk yoluna girmeye çalışmaktır. Nābī de bu durumu izah etmektedir.

Hevāyī de mahallelerde oynana kukla oyununu izlemek isteyenleri eleştirmektedir. Bilindiği gibi kukla ve heykel gibi insanı tasvir eden her şey İslamiyet'te put olarak görülmüş ve yasaklanmıştır. Bunları izlemek arzusunda olanlar da Hevāyī'ye göre put izlemek istemektedir. Bu da sakınılması gereken bir durum olarak ortaya çıkmaktadır.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: "*Sen de insaf edesin ey kışlık yün satan puşt! Kırmızı sattığın insana hararet gelmez mi?*"

Nābī'nin gazelinde ikinci beyitte " *Ey yabancıları sevindiren āfet! Sen de biraz insaf et. Senin yabancılarla sohbetin insana üzüntü vermez mi?*"demektedir.

Sevgilinin başkalarıyla güzel vakitler geçirmesi, āşık için acı verici bir durumdur. Sevgilinin insafı yoktur. Kendisine āşık olanları yanına almazken, yabancılarla gönül eğlendirmeyi sever.

Hevāyī'de de "çukacı"nın insafa gelmesi istenmektedir. Çukacı, yünden yapılan kumaşları satan kişidir. Muhtemelen, cukacı yaz ayında kışlık kırmızı renkte giysiler satmaktadır. Bu da insanları terletmekte, boğmakta ve sıkmaktadır. Hevāyī de bu duruma sinirlenip, duruma uygun bir elbise getirmesini söylemektedir. Beyitte geçen "gügez", Kamūs-ı Türkī'de "köyu ve āzmūre çalar kırmızı" (Samī 1314:1209) anlamına gelmekte; "bakkām" ise Devellioğlu Lugatı'nda "1. Kırmızı boya ağacı. 2. Has ve tabiī olmayan kumaş boyası" (Devellioğlu 2012:78) anlamındadır.

4. Dördüncü beyitte Hevāyī: “*Acaba etli kapuska yemek için Bosna’ya gitsek, bize de pişmiş bir iki baş lahana düşmez mi?*”

Nābī’nin gazelinde üçüncü beyitte “*Mutluluğu istemek için biz bunca yolda koşa koşa gitsek, acaba o sevgili de bize bir iki adım yaklaşmaz mı?*”demektedir.

Āşık sevgilinin yoluna acele ve hızlı adımlarla ilerleyip, sevgiliye kavuşmanın mutluluğunu yaşamak istemektedir. Fakat sevgili, bir iki adım dahi adım atmaya tenezzül etmez. Nābī’nin beytinde de bu durum vardır.

Nābī’nin gönlünü doyurmak amacıyla sevgiliye gitmesine karşılık Hevāyī, midesini doyurmak için Edirne’den Bosna’ya etli kapuska yemeye gitmek istemektedir. Nābī’nin derdi, sevgilinin kendisine bir iki adım gelmesi iken, Hevāyī’nin derdi bir iki baş lahananın kendisine kalıp kalmayacağıdır. Aynı ülkenin, farklı yerlerinde ve aynı zamanda yaşayan Nābī ile Hevāyī’nin olaylara yaklaşımı işte bu kadar farklıdır.

5. Beşinci beyitte Hevāyī: “*Dükkânlarda yemişler yine bedava olmasın mı? Ey Hevāyī! Bu yıl yaban armuduyla dağ eriği gelmez mi?*”

Nābī: “*Amacımızın sermayesi yine bedava olmasın mı? Ey Hevāyī: “Bize de cömertlik ve bağışlama kafilesi gelmez mi?”*demektedir.

İki şairin de istekleri farklıdır. Nābī, sevgiliye ulaşmak için tüm malından servetinden vazgeçerken, sevgilinin bunun karşılığında cömertliğini ve lutfunun geleceğini merak etmektedir. Hevāyī ise, kuruyemişlerin bedava olması nedeniyle bu yıl yaban armudu ile dağ eiriğinin gelip gelmeyeceğini merak etmektedir. Bilindiği gibi bir mal, ücretsiz olunca alıcısı da çok olacaktır. İki şairin de dediği “bunlar bedava olunca, bize de kalacak mı” sorusuna cevap bulmaktır.

XLVIII.

Hevāyī[128]	Nābī[129]
Ḍavar geldi yine arpa dām alınmaz mı *O köyliden bu ṣıralar ṭām alınmaz mı* *Ḳalur gider mi ʿaceb Türk'e kertilenler āh* *Bu yayladan ʿacābā bal-i çam alınmaz mı* *Batar mı yapışanıñ destine ʿaceb dikeni* *O ġonçeniñ sepedinden ṭutam alınmaz mı* *Saḳal belürmek ile dil geçer mi parlaḳdan* *Sehl ṭunuḳ ise de ṣırça cām alınmaz mı* *Yanaşma tāze uşāḳ yanımızda ṭurmaz ise* *Esīr Ḫānına varsaḳ ġulām alınmaz mı* *Żiyāfet olduġı gün evdeki çoluḳ çocuġa* *Çanaġla aşcıbaşıdan ṭaʿām alınmaz mı* *Gice oṭa oṭa gezme disem Hevāyī ʿaceb* *Bu ḫāṣ sözden o rüsvā-yı ʿām alınmaz mı* Mefāʿilün/Feʿilātün/Mefāʿilün/Feʿilün	*Bahār geldi yine desti cām alınmaz mı* *O ġonceden bu havālarda kām alınmaz mı* *Ḳalur gider mi bize itdügi bu cevr ü sitem* *Sipihrden ʿacebā intiḳām alınmaz mı* *Ḫat-āver olmaġıla dil geçer mi dil-berden* *Sevādkār ise de sīm-i ḫām alınmaz mı* *İder mi gūş ʿaceb ʿandelībüñ efġānın* *O ġoncenüñ deheninden kelām alınmaz mı* *Āurur ḥüsn ü leṭāfet-i ḫiṭāba māniʿ ise* *Yā reh-güzārına varsaḳ selām alınmaz mı* *Esīr-i zülfi olan dillerüñ nedür ḥāli* *Nesīm-i nāfe-güşādan peyām alınmaz mı* *Naḳīṣedür saña şeb-gerdlük disem Nābī* *ʿAceb bu sözden o māh-ı tamām alınmaz mı* Mefāʿilün/Feʿilātün/Mefāʿilün/Feʿilün

1. İlk beyitte Hevāyī: "*Yine davar geldi, onların ahırını arpa alınmaz mı? O köylüden bu sıralarda dam alınmaz mı?*"

Nābī: "*Bahar geldi, yine ele kadeh alınmaz mı? O goncadan bu havalarda mutluluk alınmaz mı?*"demektedir.

Baharın gelmesi, divān şiirinde coşku ve mutlulukla karşılanır. Havalar ısınmaya, çiçekler açmaya ve bahçelerde sevgilinin kavuşmanına bahar yol açar. Bu yüzden en önemli zamanlardan biri de baharın gelmesidir. Nitekim "bahariyelerin" kaleme alınması da bu yüzden boşuna değildir. Bahar, ādeta bayramın gelmesi gibidir. Āşıklar, bahar gelince meyhanelere ya da bahçelere toplanır, ellerine kadehlerini alırlar. İçtikleri içkiden mutlu olurlar. Sevgili de

[128]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 29/a
[129]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s.1112-1113

goncadır. Bahar zamanında bu gonca açılır ve gül hālini alır. Bu da mutlaka āşığa bir talih vesilesidir. Nābī'nin beytinde bu durum anlatılmaktadır.

Hevāyī'de de sığır sürüleri gelmiştir. Bu da bunlara hazırlık yapılacağı anlamına gelmektedir. Sığırları koyacak bir dam bulmak gerekmektedir. Boş dam bulmak için, civar köylülerden yardım istenir. Hevāyī yazdığı nazirelerde Nābī'ye ādeta "Koyun can derdinde, kasap et derdinde" demektedir. Nābī'de sevgiliden duyulan eziyet, ona kavuşma isteği anlatılırken; Hevāyī, yaşadığı yerdeki sıkıntı ve talihsizlikleri söylemektedir.

2. İkinci beyitte Hevāyī: "*Āh, Türk'e (yapılanlar) kesilir mi, yoksa devam eder mi? Acaba bu yayladan çam balı alınmaz mı*?"

Nābī: *"(O güzelin) Bize ettiği sitemler ve eziyetler böyle sürüp gidecek mi? Acaba bunun intikamı felekten alınmaz mı?"* demektedir.

Nābī, sevgilinin yaptığı eziyet ve acılardan feleği suçlamaktadır. Felek, şāirlerin intikamını alacağı yerdir. Sevgilinin verdiği acıdan ve üzüntüden āh eden āşığın sesi feleğe ulaşır. Felek bazen bu duruma acısa da, şāirlere göre kahpelikten ve döneklikten kurtulamayacaktır (Pala 2010:150). Yine bu sebeple āşık, sevgiliye gösteremediği öfkesini, feleğe kusacaktır. Yani öfkesi yer değiştirecektir. Öte yandan şāir, kaza ve kaderin Allah'tan geldiğini bilir. Üzüntü'nün de sebebi Allah'tandır. Bunu bilen şāir, Allah'a isyan etmekten korkarak, feleğe isyānda bulunur. Divān şiirinde de genel olarak sevgili, Allah'ı ifāde etmektedir.

Hevāyī'de de Türk'e kertilenlerin ne zamana dek sürüp gideceği sorulmaktadır. "Kertilmek" sözcüğünün argoda dâhil, birçok anlamı bulunmaktadır. Kertilmek, Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü(www.tdk.gov.tr) 'nde "1. Kesilmek. 1. Çentilmek, pürüzlenmek. 3. Kırılmak: Kayalar kertilmiş. 4. Eskimek, bayatlamak." (TDK Büyük Türkçe Sözlük) anlamlarına gelmektedir. Ayrıca "kertmek", "Büyük Argo Sözlüğü"nde "1. (Özellikle kalabalık kamu ulaşım araçlarında) Kasığını birisinin kalçalarına dayayıp sürtünmek; Bir işin (özellikle hırsızlığın, dolandırıcılığın vb.) kolayca yapılıp yapılamayacağını sınamak, denemek." (Aktunç 1998:177) anlamlarına da gelmektedir. Hevāyī'nin dili argoya yatkın olduğundan diğer anlamlar da göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca Hevāyī, yayladaki çam ağaçlarından bal alınıp alınmayacağını da sormaktadır. Doğal olarak, çam ağaçlarının bala benzeyen sakızı bulunmaktadır.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: *"Acaba o goncanın sepetinden bir tutam alayım desem, (sepetten tutanın) eline dikeni batar mı? İsteğime kavuşamaz mıyım?"*

Nābī'nin gazelindeki dördüncü beyitte *"(O sevgili) Bülbülün feryat figan etmesini acaba duyar mı? O gocanın ağzından bir söz bile alınmaz mı?"* demektedir.

Sevgilinin ağzının yok denecek kadar ufak olduğunu daha önce belirtmiştik. Bu yüzden sevgilinin ağzından bir iki söz duymak mucizedir. Bu sözler duyulunca āşığa, āb-ı hayāt içilmiş gibi gelir. Sevgilinin aşkından bülbül gibi inleyen āşığın sesini goncaya benzeyen sevgili hiç duymaz, hattā eziyet etmek istediğinden duymamazlıktan bile gelir. Fakat āşık bundan vazgeçmeyecektir.

"*Gonca; kapalı ve küçük oluşuyla, pembe ya da kırmızı rengiyle, tazeliğiyle, güzel kokusuyla dudağın sıkça benzetildiği unsurlardan biridir. Dudak ve gonca karşılaştırmasından dudak çoğunlukla galip gelir. Sevgili bu karşılaştırmadan incinr. Goncanın bir kez yanlışlıkla öykündüğü sevgilinin dudağı, gülü defalarca yele vermiştir. Renk, koku ve tazelik başta olmak üzere hiçbir bakımından gonca, sevgilinin dudağına benzeyemez. Bazen de sevgiliye gonca dudaklı diye hitap edilir"* (Erdoğan 2013:339).

Hevāyī'nin gazelleri kendi yaşamından izler taşımaktadır. Belki bize kesin bir tarih vermiyor ama mizacı, karakteri ve yaşadığı günlük hadiseleri bizlere yansıtmamaktan da çekinmemektedir. Bu beyitte de āşığın, goncaya benzeyen sevgilinin sepetinden bir tutam almaya niyetlendiğini ama aklında bnların dikeninin eline yapışıp yapışmayacağını düşündüğünü söylemektedir. Sepetin içindekilerin ne olduğunu beyitte geçen "diken" sözcüğünden çıkarmaktayız. Bu sepet, gül sepetidir. Sepeti koluna takan da muhtemelen, Edirne'de çiçekçilik yaparak geçinen Romenler ya da Çingenelerdir. Hevāyī'nin beyitlerinde daha önceden çingenelerin geçtiğini görmüştük. Hevāyī, Nābī'deki gibi sevgilinin güzellik unsurlarını belirtmekten öte, daha gerçekçi ve çirkin durumları göstermeye çabalamaktadır. Burada gül satan kimsenin tasviri yerine, sepette bulunanların dikeni üzerinde konuşması da bunu göstermektedir.

4. Dördüncü beyitte Hevāyī: "*Sakalları çıkmış ise o parlaktan vazgeçilir mi? Kolayca dondurulmuşsa da sırça cam alınmaz mı?"*

Nābī'nin gazelinde üçüncü beyitte "*Ayva tüyleri geldiyse de gönül, o gönül alıcı(sevgiliden) den vazgeçer mi? Kararmış bile olsa işlenmemiş gümüş alınmaz mı?*" demektedir

İki şair de, sevgilinin sakalları çıksa da onu sevmekten vazgeçilmeyeceğini anlatmaktadır.

5. Beşinci beyitte Hevāyī: "*Taze uşak yanımızda durmaz ise ona yanaşmayalım. Zaten Esirhan'ına varsak oradan köle alamayacak mıyız?*"

Nābī: "*Gururun senin konuşmanın hoşluğu ve güzelliğine engel olmaktaysa, yanına varsak bir selam alamaz mıyız?*"demektedir.

Sevgili'nin ağzı olmadığından konuşmaz. Nābī, bu durumu sevgilinin gurur yapmasına bağlamaktadır. Sevgilinin yanına gitse kendisinden bir selamı esirgeyecek mi diye düşünmektedir. Bilindiği üzere, selam vermek sünnet, almak ise farzdır. Nābī, bu hususu düşünerek, sevgilinin elbette kendisinin selamına karşılık vereceği umudundadır.

Hevāyī'de yanındaki uşaklarla birlikte olmak, onlara yakınlaşmak istemektedir. Fakat yeni uşaklardan biri kendisine yüz vermemekte ve ondan uzaklaşmaktadır. Esir Han'ı denilen yerde de köle pazarı kurulduğundan burada yeni bir köle almanın en iyisi olacağı fikrindedir.

6. Altıncı beyitte Hevāyī: *"Ziyafet yapıldığı gün evdeki çoluk çocuğa, çanağımızla aşçıbaşına gitsek yemek alamaz mıyız?"*

Nābī: *"Senin saçına esir düşmüş gönüllerin hāli ne olmuştur? Senin misk kokusu yayan rüzgârından (bu esirlerle ilgili) haber alamaz mıyız?"*demektedir.

Sevgilinin saçları, āşıkları kendine esir eden bir hapishane gibidir. Oraya esir olan kendini oradan kolaylıkla çıkaramaz. Osmanlı Devleti dönemindeki hapishaneleri düşündüğümüzde, buradan çıkmanın kolay olmadığını ve esir düşenlerden haber alınmadığını görmekteyiz. İşte bundan dolayı sevgilinin saçları da böyle bir hapishaneye benzer. Ona esir düşenlerden de haber alınamaz. Rüzgâr, sevgilinin saçına dokunarak, onun kokusunu āşıklara getirir. Bu bir nevi, ulakların haber getirmesidir. Fakat bu kokuyu bile artık rüzgâr getirmemektedir. Nābī'nin beytinde anlatılan durum budur.

Hevāyī'de de yapılan bir ziyafetten evdeki çoluk çocuğa yemek alması anlatılmaktadır. Nābī'de sevgiliden haber beklenmekte; Hevāyī'de de aşçıbaşından yemek beklenmektedir. Her iki şairin de durumları farklıdır. Biri gönlünü diğeri midesini düşünmektedir.

7. Yedinci beyitte Hevāyī: "*Ey Hevāyī! Acaba 'Geceleyin oda oda gezme' desem, o, yılın rezili bu saf sözümden incinir mi?*"

Nābī: "*Ey Nābī! Sana bu bekçilik bir kusurdur desem, acaba bu sözden o eksiksiz ay(gibi güzel) incinir mi?*" demektedir.

İki beyitte de gece görevi yapan şairleri görmekteyiz. Nābī, o ay gibi güzel yüzlü sevgiliyi görmek için gece bekçiliği yapmaktadır. Bunu, kendisine bir kusur olarak görmekte ve bu işi yapmaktan çekinmektedir. Acaba bu düşüncesini o sevgili duysa ne diyecektir. Yoksa Nābī, benden vaz mı geçti diye üzülecek midir diye incinecektir. Nābī de bunu merak etmektedir.

İki beyitte de merak unsuru önplandadır. Hevāyī'de de oda oda dolaşan birisi yılın rezilidir ve Hevāyī, ne diye geziyor diyerek merak da etmektedir. Nābī'de "sana" diyerek soruyu kendisine sorduğunu belli ederken, Hevāyī'de bu belli değildir.

XLIX.

Hevāyī [130]	Nābī[131]
Ḳalaḳlı burnımı çengāl-i būy-ı feslegen ṭutdı *Hevāmın dāmenin yırtmaġa ḳırlarda diken ṭutdı* *O şuḫa gizli çatmış gibi birḳaç nekbeti yoşma* *Ḳonuşmaḳda bizimle şimdi bir başḳa düzen ṭutdı* *Elīf isminde bir oynaşımız ḳalmışdı ʿālemde* *O da vardı Ḳıyıḳ semtinde evlendi vaṭan ṭutdı* *Dükkān ṭamında ḳıldan gizli bir ṭuzaḳ ḳurub oğlan* *Çoy çoy diyü aldatdı bir yavrı zeġan ṭutdı* *Gice ḫoş iken göñlüm bulandı ḳusmaḳ isterdim* *Uşaḳlar añlayub bir bulaşıḳ kirli leğen ṭutdı* *Benim de berr ü baḥri ṭutdı iş uġrılıġım cümle* *Eğerçi orduyu voynuḳ gemiyi pāy-zen ṭutdı* *Hevāyī şayḳa-i endīşeyi söz baḥrine şaldım* *Reʾīs-i ṭabʿ-ı şūḫum ḳıçda oturdı dümen ṭutdı* Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün	*Girībān-ı meşāmum pençe-i būy-ı semen ṭutdı* *ʿİnān-ı iḫtiyārum dest-i gül-geşt-i çemen ṭutdı* *Ḫayāl-i ḳamet-i mevzūnı ḳaldı dilde dildāruñ* *Bu ḫāk-ı şūreye itdüm nişān da nārven ṭutdı* *Ruḫuñ vaṣfa gül-āb ile dehen-şūy olmaḳ isterdüm* *Felek ḥiss eyleyüb ḫurşīdden zerrīn legen ṭutdı* *Nigeh gül-çīn iken düzdāne gül-zār-ı cemālinden* *Giriftār-ı ḫam-ı zülf itdi ol ḫāṭır-şikem ṭutdı* *Benüm ṭutdı zemīn ü āsmānı şöhret-i ʿaşḳum* *Eğerçi deşti Mecnūn Bīsütūn-ı küh-ken ṭutdı* *Göñül nāmında bir ġam-ḫˇānumuz ḳalmışdı ʿālemde* *O da vardı ser-i kūy-ı dil-ārāda vaṭan ṭutdı* *Çeh-i dilden ṭulūʿ itdükçe Nābī Yūsuf-ı naẓmum* *Açıldı çeşm-i ʿālem dehr-i būy-ı pīrehen ṭutdı* Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün/Mefāʿīlün

1. İlk beyitte Hevāyī: "*Fesleğen kokusunun pençesi büyük burnumu tuttu. Hevesimin eteğini de kırlardaki dikenler yırttı.*"

Nābī: "*Yaseminin kokusunun pençesi burnumun yakasını ele geçirdi. Çemenliğin gülleri dolaşan eli seçme özgürlüğümü elimden aldı*" demektedir.

---

[130]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 29/b

[131]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s.1116-1117

Nābī ile Hevāyī'nin ilk mısraları birbirleriyle aynı anlama sahiptir. Fakat Hevāyī'nin dili mahallī söyleyişe yatkındır. Nābī "meşām" derken, Hevāyī, Türkçesi olan "burun"u tercih etmektedir. Hevāyī'deki "çengel" ve Nābī'deki "pençe" birbirleriyle aynı anlamdadır. Her ikisi de girdikleri bahçedeki çiçeklerin kokusundan etkilenmişler ve burunları o çiçeklere doğru gitmek istemiştir. Artık kendi iradelerini bırakmışlardır. Hevāyī'de "kalaklı" sözcüğüyle burnun "büyük, yüksek" (Dilçin 1983: 122) olduğu anlatılmak istenmiştir. Aynı zamanda, divān şairlerinden Bākī'nin burnu da bu şekildedir ve "karga Bākī" olarak da anılmıştır. Nābī'nin beytindeki burun ise normaldir ve iki tarafı yaka olarak ele alınmıştır.

Hevāyī'nin kırlarda ve yaylada gezdiğini daha önceki beyitlerde görmekle beraber, bu beytinde de tesadüf etmekteyiz. Kırlardaki dikenli çiçekler, Hevāyī'nin giysisini parçalamıştır. Nābī'nin gezdiği çemenlik ise, saldığı güzel kokular sebebiyle şairin aklını başından almış ve artık kendi dizginlerini çiçeklerin kokusuna vermiştir.

2. İkinci beyitte Hevāyī: " *O şuh güzele, sanırım birkaç bahtsız yosma gizlice sataşmıştır. Çünkü bizimle konuştuğunda farklı bir tavırda konuştu.*"

Nābī: "*Gönülde sevgilinin uzun boyunun hayāli kaldı. Bu tuzlu toprağa nişan aldım o da gitti karaağaça isabet etti.*"

> "*Boy, sevgilinin tüm güzellik unsurlarıyla birlikte naz ve edasını da üzerinde taşıması sebebiyle divan şiirinde önemli bir yere sahiptir. Boyun en önemli özelliği uzun ve düzgün olmasıdır. Var olan hiçbir uzunluk onun boyunu anlatmaya yetmez. Ancak burada şuna da dikkat etmek gerekir ki sevgilinin boyunun en önemli vasıflarından birisi de 'mevzūn' yani ölçülü bir uzunlukta olmasıdır* (...)" (Erdoğan 2013:411)

Görüldüğü üzere, sevgilinin boyun, āşıkların hayallerinde uzunca bir şekilde yer edinmektedir. Āşıkların bundan kurtulması zordur. Sevgilinin hayāliyle yaşamaya devam ederler. Servi olarak bilinen sevgilinin boyu, Nābī'de biraz da bahtsızlığını anlatması için "narven" olarak seçilmiştir. Narven, "Karaağaç olarak da bilinen narven, 30-40 metre kadar yükselebilen ağaçlardır. Boyun benzetildiği bir diğer ağaç cinsi de narvendir" (Erdoğan 2013:419). Nābī, kendi bahtsızlığından

toprağa nişan almış, fakat o da karaağaçı bulmuştur. Narven'in Türkçe anlamıyla "karaağaç" olması da, şairin kara bahtını simgeler niteliktedir.

Hevāyī'de de yine gündelik yaşamın izleriyle karşılaşmaktayız. Hevāyī, gazellerinde sıkça "yosma" sözcüğünü kullanmaktadır. Bugün bile kullanılan bu kelime, genellikle "ahlaksız, ipe sapa gelmez kadın" hakkında kullanılır. Bu tarzdaki kadınlar, Hevāyī'nin sevgilisiyle tartışmışlar, muhtemelen Hevāyī hakkında bir şey söylemiş olacaklar ki, sevgili de bu yüzden Hevāyī'ye farklı şekilde yanaşmaktadır. "Düzen tuttu" ile anlatılmak istenen burada, farklı şekilde davranmaktır.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: "*Elif isminde bir öğrencimiz kalmıştı bu dünyada. O da gitti Kıyık semtinde evlendi, kendi yuvasını kurdu.*"

Nābī'nin gazelinde altıncı beyitte "*Dünyada gönül adında bir üzülenimiz kalmıştı. O da gönül süsleyen sevgilinin köyünün başında kendine yurt buldu*" demektedir.

Nābī'nin dünyada dertleşeceği, konuşabileceği kişi kendi gönlüdür. O da sevgiliye āşık olmuş ve onun mahallesinden ayrılmamıştır. Nābī, burada gönlünü farklı bir insan olarak görmektedir. Hevāyī'ye baktığımızda kendisinin değil, öğrencisi olan Elif ismindeki bir kızdan bahsettiğini görmekteyiz. Bu Elif de Edirne'nin bir ilçesi olan Kıyık'ta evlenmiştir. Hem Nābī'nin hem de Hevāyī'nin bu "vatan tutma"dan pek hoşnut olmadıkları görülmektedir.

4. Dördüncü beyitte Hevāyī: "*Oğlan, dükkânın çatısında kıldan bile ince gizli bir tuzak kurup "çoy çoy" diyerek yavru bir çaylak kuşu aldatarak tuttu.*"

Nābī'nin gazelinde dördüncü beyitte "*Sevgilinin gülbahçesine benzer yüzünden hırsız gibi baktığımız gülleri toplarken, o gönlümüzü inciten bizi saçının tuzağına düşürdü*" demektedir.

İki şairde de "tuzağa düşme" anlatılmıştır. Nābī'de āşık sevgilinin saçlarındaki tuzağa esir olmuşken; Hevāyī'de çırağın yavru bir çaylağın çatıdaki tuzağa yakalanışı anlatılmıştır. "Sevgilinin saçları; āşığın gönlünü avladığı için tuzağa, beni de bu tuzak içindeki yeme benzetilir. Sevgili, saçlarıyla gönül kuşu için tuzak kurduğundan beri āşık kendini kuşlara tuzak kurmamaya adamıştır"

(Erdoğan 2013:114). Nābī de bir kuş gibi, sevgilinin tuzağına kendini kaptırmıştır. Hevāyī'de ise gerçek bir kuşun tuzağa girmesi anlatılır.

5. Beşinci beyitte Hevāyī: "*Gece sarhoş iken gönlüm bulandı kusmak istedim, uşaklar durumumu fark edip bir bulaşık leğeni yanıma koydu.*"

Nābī: "*Senin yanağının güzelliğini anlatmak için ağzımı gül suyu ile temizlemek isterdim. Felek bunu anlamış olacak ki güneşten altın bir leğeni bana verdi.*" demektedir.

Sevgilinin vasıflarını anlatmak için şair öncelikle onu anlatacağı ağzını temizlemek, güzel kokmasını sağlamak istemiştir. Gül, divān şiirinde sevgiliyi anlatmasından öte, Hz. Muhammed (S.A.V)'i de anlatması bakımından önem taşır. Saygı ve sevgi unsuru olarak da onun vasıflarını anlatırken, edepli ve temiz bir üslup ve davranış gerekmektedir. Nābī de bunun için ağzını gül suyuyla yıkamak istemiştir. Bunun hazırlığını gören felek de onun ağzını yıkarken dökeceği suyu biriktirmek için güneşin zerrelerinden altın bir leğen hazırlamıştır. Beyitte feleğin, āşığa yardımcı olmak istemesi de ender rastlanan durumlardandır.

Hevāyī de aldığı içkinin tesiriyle midesi bulanmış ve kusmak istemiştir. Bunu sezen uşaklar da bir leğen getirmişlerdir. Günümüzde dahi alışık olduğumuz bir durumu Hevāyī, tasvir etmektedir. Çok sarhoş olmanın neticesinde kişi, kendini bulunduğu yerden kalkabilecek gücü hissedemez, onun kusması da er ya da geç gerçekleşir. Etrafı kirletmemesi amacıyla yanına leğen vb. eşyalar getirilir. Hevāyī'de ilginç olan durum "kusma" eylemini şiirinde yansıtmasına rağmen incelik etmenin etkisiyle mi yoksa beyti vezne uydurmak için mi "mide" yerine "gönül"ün bulanmasını söylemesi tartışılır bir durumdur. Vezin açısından düşündüğümüzde "gönlüm" sözcüğü uymaktadır; fakat Hevāyī'nin vezin kurallarına bağlı olduğunu görememekteyiz.

6. Altıncı beyitte Hevāyī: "*Eğer orduyu voynuk, gemiyi de uşaklar korursa, benim de iş bilirliğim kara ve denizi tamamen tutacaktır.*"

Nābī'nin gazelindeki beşinci beyitte "*Eğer Mecnun çölleri, Ferhad da Bī-sütūn'u tuttuysa, benim aşkımın şöhreti de yer ve göyüzünü tutmuştur*" demektedir.

Mecnūn, Leylā için çöllere düşmüş ve orayı mesken edinmiştir. Ferhād da Şīrīn'in aşkı için Bī-sütūn dağlarını delmeye çalışmış ve orası onun yeri olmuştur. Nābī'nin aşkı da bunları geçmiş, tüm gökyüzünü ve yeryüzünü tutmuştur. O, aşkını her yere duyurmuştur. Aşk āleminde onun adı Mecnun ve Ferhād'dan bile önce gelmektedir.

Hevāyī, beytinde gemicilik ve savaşlar ilgili unsurları kullanmaktadır. Onun iş bilen kişiliği, voynukların orduyu koruması, mürettebātın gemiyi koruması gibidir. Kara ve deniz, onun ününü anlamıştır. Nābī'de gökyüzü ve yeryüzü varken; Hevāyī'de kara ve deniz vardır. Pāy-zen ile gemideki uşaklar yani tayfa anlatılmaktadır. "Voynuk" ise, "Savaş zamanı ordunun ve yüksek komutanların atlarına bakan, barışta da hasahır ve çayır hizmetlerinde çalıştırılan, Hıristiyanlardan özellikle Bulgarlardan oluşturulan bir sınıf asker" (TDK Tarih Terimleri Sözlüğü) demektir.

7. Yedinci beyitte Hevāyī: "*Ey Hevāyī! Ben düşüncelerimin gemisini söz denizine bıraktım. Şuh yaratılıştı reisim de o geminin kıçında oturarak dümenini tuttu.*"

Nābī: "*Ey Nābī! Nazmımın Yusuf'u gönül kuyusundan doğdukça, dünyanın gözü açıldı, gömleğinin kokusu zamanı tuttu*" demektedir.

Nābī'nin beytini açıklamadan önce Hz. Yūsuf hakkında bilgi vermek gerekmektedir. Ahmet Talat Onay, "Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı" eserinde "Yūsuf-Züleyhā" maddesinde şu şekilde açıklamada bulunmaktadır:

"Peygamberlerden Ya'kūb'un on iki oğlu vardı. Bunlardan Rāhil adlı çok sevdiği karısından doğan Yūsuf çok güzeldi. Babası çok severdi. Diğer kardeşleri onu çekemiyordu. Bir gün av bahānesiyle kıra çıkardırlar; Yūsuf'u bir kuyuya attılar. Gömleğin bir tavşan kanına batırıp Ya'kūb'a getidiler ve Yūsuf'u kurt yediğini söylediler

(...)

Sonra tekrar kuyu başına vardılar. Bir kervanın Yūsuf'u kuyudan çıkardığını gördüler "Bu bizim kölemizdi kaçtı" deyip ucuz bir paraya sattılar. Kervan Yūsuf'u Mısır'a götürdü. Reyyān İbn-i Velīd firavun idi. Bunun -Tevrat'a göre – hāssa ordusu kumandanı, İslāmī eserlere göre baş

veziri olup Aziz demekle maruf Katifer altınla tartarak satın aldı. Yūsuf on sekiz yaşında bir güzel delikanlı idi.

(...)

Karısı Zelihā ona gönül verdi. Mısır kadınları bu aşkı çekiştirmeye başladılar. Zelihā bir gün bunları davet etti. Önlerine meyve koydu ve ellerine birer keskin bıçak verdi. Bunlar meyveleri ve rivayete göre turuncu soyarken Yūsuf'u ortaya çıkardı. Kadınlar onu görünce "İn hāzā kün kerimun" diyerek ellerini kestiler.

(...)

Bir gün evde kimse yokken Züleyhā, Yūsuf'a visāl teklif etti. Yūsuf bu ahlāksızlığı kabul etmeyerek kaçmak istedi. Kadın arkasından koştu. Kapıdan çıkmak üzere olan Yūsuf'un eteğini tuttu.

(...)

Yūsuf kurtulmak için silkindi. Eteği yırtıldı, Züleyhā'nın elinde kaldı(...)" (Onay 2009:493).

Görüldüğü üzere Nābi'nin beytinde geçen "gönül kuyusu", Hz. Yūsuf'un atıldığı kuyuyu anlatmakta, gömleğinin kokusu ise, Hz. Yūsuf'un gömleğini koklayarak gözleri açılan Hz. Ya'kūb'u telmih etmektedir. Öte yandan Nābi'nin asıl ismi Yūsuf'tur. Nazmın Yūsuf'u olarak kast ettiği de kendisidir.

Hevāyi'de düşüncelerini bir gemi haline getirmiş ve söz denizine salmıştır. Kendisini o geminin coşkun bir reisi olarak gören Hevāyi, kıç tarafında oturarak geminin yönünü de kendisi belirlemektedir. Geminin dümen kısmı 12. yüzyıldan itibaren kıç tarafına yapılmıştır.[132]

[132] http://dumen.nedir.com/ (E.T 18.08.2014)

L.

Hevāyī[133]	Nābī[134]
Giydik seferde tellice Kürdī ʿabāmızı *Begler gibi ṣu üstüne ḳurduḳ obamızı*	*Çāk eyledük telāṭüm-i ġamdan ḳabāmuzı* *Dilden ḥabābvār çıḳarduḳ hevāmuzı*
Hep mā-melek seniñ diyü yalvarı yaḳarı *Nerm eyledik o āfet-i ḫançer-rübāmızı*	*Cūyende-i necātuz o yemden ki cümleden* *Evvel ṭutar temevvüc-i ġam nāḫudāmuzı*
Fīʾl-ḥāl bir ḳaṣırġa çıḳar tārmār ider *Dihḳāniyān gibi çeçe çalsaḳ yabamızı*	*Olmaz şifā-pezīr gönül saḥḳ iderse de* *Zer-hāven-i felekde Mesīḥā devāmuzı*
Ġayrı ṭaʿāma itmeyelim ṣarf-ı hāżma *Germ-iştihā ile yiyelim mastabımızı*	*Nāmūs-i ʿaşḳa kesr virür ḫʾāhiş-i viṣāl* *Bir loḳma ile bozmayalum iştihāmuzı*
Pīrāne-ser dükkāna oturduḳ bıżāʿasız *Kāġıdcılar içinde Hevāyī babamızı*	*Pā-besteyüz bu dāmgeh-i cān-feşārda* *Mevlā müyesser eyleye Nābī rehāmuzı*
Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fġʿilün	Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fāʿilün

1. İlk beyitte Hevāyī: "*İlk seferimizde Kürt işi abamızı giydik, beyler gibi su üstüne de obamızı kurduk.*"

Nābī: "*Varlığımızı gam ile savaşarak paramparça ettik. Gönülden isteklerimizi köpükler gibi dışarı çıkardık*" demektedir.

Āşık, gönüldeki dünyaya dair izleri silmek, varlığından vazgeçmek ister. Bunun için sürekli çatışma hālindedir. Bu çatışmalarla kendini paramparça eder. Bunun sonucunda, tıpkı vücuduna kılıç saplanmış gibi çıkan kanda oluşan kabarcıklara benzeyen istekleri benliğinden süzülüp gider. Nābī, bu durumu anlatmaktadır.

Hevāyī'nin bu beytinde, savaş için yapılan bir sefere katıldığı öğrenmekteyiz. Burada, savaşa katılanlar üstlerine Kürt işi bir aba giymişler ve ordugah olarak su kenarında bir yeri tercih etmişlerdir. Bilindiği gibi, eski Türklerden itibaren yaşam bölgesi olarak sulak yerler seçilir ve oraya ova ya da oba adı verilir. Obayı yönetene de bey adı verilir. Hevāyī, bu duruma telmihte bulunmaktadır. Ordu da kalacağı yeri böyle sulak yere kurmuştur.

[133]Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 29/b
[134]Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s. 1120-1121

Nābī'de gam ile savaşmak, mücadele etmek varken, Hevāyī'de savaş unsuru olarak seferi görmekteyiz. Nābī'deki "çāk eylemek"ten hareketle, Hevāyī'de de abā giyilmesi arasında bir yakınlık kurulabilir. Aba, genellikle fukara giyeceği olarak düşünülür (Pakalın 1983:I: 1). Paramparça olan bir varlık da bunu anımsatır.

2. İkinci beyitte Hevāyī: "*Hançer alan o āfeti, hep her şey senin diye yalvarıp yakararak yumuşakttık.*"

Nābī*: "O tuzaktan ki hepimiz kurtuluş aramaktayız. Çünkü o, öncelikle gam dalgalarıyla gemi kaptanını esir etmiştir"* demektedir.

ki beyitte de bir kurtuluş çaresi bulma çabası vardır. Nābī'de hālen kurtuluş çaresi düşünülmektedir. Ama Hevāyī'de bir çözüm yolu bulunmuştur.

Gamlar, denizin dalgası, Āşık da geminin kaptanıdır. Āşık, bu gam dalgalarından bir kurtuluş yolu aramaktadır. Yoksa gemi bu dalgalarla baş edemeyecek ve batacaktır. Bu da āşığın kurtuluş yolu bulamayacağı, belki de canını teslim edeceği bir durumdur.

Hevāyī'de ise eline hançer alan sevgili, cana kast etmiştir. Artık, āşık can havliyle tüm malını mülkünü o sevgiliye fedā etmiştir. Böylece canını kurtarmıştır.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: "*Şimdi bir kasırga çıkar ve ortalığı dağıtır, tozu dumana katar. O zaman biz de çocuklar gibi tahıllara yabamızı çalalım.*"

Nābī: *"Ey Mesih! Feleğin altın havanında kırılan gönlümüze devam bulmaya çalışsan da şifa bulamazsın*" demektedir.

Mesih olarak seslenilen kişi Hz. İsa'dır. Hz. İsa, ölülere can vermesi, göğe çıkması, dünya malına önem vermemesi gibi pek çok açıdan divān şiirinde ele alınır. Yeniden dünyaya geleceğine inanılan Mesih'in, aynı zamanda sevgilinin dudaklarına benzetildiği görülür. Sevgilinin dudağı, āşığa can bağışlar. Bu sebeple, āşığın gönlünü o, tekrar diriltecektir. Fakat Nābī'nin beytinde gönül kırıklığı o hāle gelmiştir ki, telafisi mümkün değildir. Mesih, onun ilacını feleğin altın havanında yapmaya çalışsa da fayda etmeyecektir.

Nābī̄'de kırılan gönlün tekrar iyileşmeyeceği varken, Hevāyī̄'de de kasırganın her yeri harabeye çevireceği, eğer yaba çalmazlarsa bunu önleyemeyecekleri söylenmektedir. Hevāyī̄'de sorunun çözümü bellidir. Hevāyī̄'de geçen "çeç" sözcüğü TDK Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü(www.tdk.gov.tr) 'nde "savrularak samanından ayrılmış tahın yığını" anlamına gelmektedir. Beyitte geçen diğer bir kelime olan "yaba" da TDK Güncel Türkçe Sözlük'te "Harman savurmakta kullanılan, çatal biçiminde, tahtadan tarım aracı" olarak geçmektedir. Görüldüğü üzere, kullanılan kelimeler tarım ile ilgili Türkiye Türkçesi ağızlarında da yaşayan kelimelerdir.

4. Dördüncü beyitte Hevāyī̄: "*Artık, başkalarının yemeğini yemeye uğraşmayalım. Sedirimizdeki (yiyecekleri) büyük bir iştahla yiyelim.*"

Nābī̄*: "Sevgiliye kavuşma arzusu aşkın namusunu parçalar. Onun için bir lokma ile de olsa isteklerimizi bozmayalım"* demektedir.

Āşık için sevgiliye ulaşmak, onun yanında olmak bir amaçtır. Bu amacı gerçekleştirmek için her türlü zorluklarla uğraşır. Onun için sevgiliye kavuşmak bir hedeftir. O hedefe ulaştığında amaçsız kalır ve artık aşkı sönmeye başlar. Bu sebeple āşık, bu durumu arzulasa da sevgilinin yolunda uğraştığı çabalar onun için aşkın namusudur. Bir lokma ile karnı doyurmak da bir dervişlik sembolüdür. Hevāyī̄'de de somut bir lokma söz konusudur. O da başkalarının yiyeceklerini, yemek gözüyle görmektense, kendi yiyeceklerini yemenin daha iyi olacağı düşüncesindedir.

5. Beşinci beyitte Hevāyī̄: "*Ey Hevāyī̄! Babamızı kâğıtçılar içinde ihtiyarların başı gibi dükkâna sermayesiz oturttuk.*"

Nābī̄: "*Ey Nābī̄! Bu can sıkan tuzakta ayağımız bağlı beklemedeyiz. Allah kurtuluşumuzu kolaylaştırsın*" demektedir.

Her iki beyitte de bir yere bağlı kalma, orada bulunma vardır. Nābī̄, dünyanın can sıkan işlerinden kurtulmak için Allah'a dua etmektedir. Bu kurtuluşun kolaylaşması ümidiyle yaşamaktadır. Hevāyī̄'de de günlük hayattan bir unsur bulunmaktadır. Hevāyī̄, babasını ücret ödemeden Kâğıtçılar içinde bir yer tutarak, orada durmasını sağlamıştır.

LI.

Hevāyī[135]	Nābī[136]
İç oğlanı ḳafallarınıñ oldı işleri *Geldi döküldü öte yaḳanıñ keleşleri* *Gūş eyledikse zemzeme-i el-ʿaṭaşları* *Nūş ile emmī ezdiceğiñ yağlı keşleri* *Orduya müjdeler yine geldi Tatarlar* *Yerler ne deñlü var ise ḳırlarda leşleri* *Bāzīçesiyle baḳdı niçe pehlevānı dil* *Hengāmelerde görünce oldu güreşleri* *Daraldaraḳ Hevāyī'yi zār itdi ḫaṣm* *Göñlünce geldi nerd-i mizācıñ dü-şeşleri* Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fġʿilün	*Açıldı ʿāşıḳuñ yine dāġ-ı nihānları* *Yir yir ẓuhūra geldi maḥabbet nişānları* *İstanbul'a aḳarsa göñül cūyveş n'ola* *El ṣalmada sefīnelerüñ bādbānları* *Ey mest-i cāh māye-i ʿibret yiter saña* *Devr-i güzeştenüñ oḳunan dāstānları* *Bizden ziyāde ḳaṣr-ı ḫyālüñ degül dirīġ* *Gül-būse-çīn-i pāy-o nefes nerdübānları* *Del-besteyüz o genc-i tehī-dest-i baḫta kim* *Ru'yāsına muʿabbir arar pāsbānları* *Bir bir ṣayılmada sitem-i rūzgārdan* *Mānend-i mirvaḥa tenümüñ üstüḫˇānları* *Bir rāha sālikūz ki ḳumāş-ı ʿināyeti* *Aḥbābına hediyye virür kārbānları* *Nābī ḳalurdı zāviye-gīr-i ʿadem suḫen* *Erbāb-ı naẓmuñ olmasa ḥüsn-i beyābānları* Mefʿūlü/Fāʿilātü/Mefāʿīlü/Fġʿilün

1. İlk beyitte Hevāyī: "*İç oğlanı çilingirlerinin işi oldu. Öte yakanın yiğitleri gelmeye başladı.*"

Nābī: "*Āşığın saklı yaraları yine açıldı. Yer yer sevgiyi belirten(yaralar) ortaya çıkti*" demektedir.

Āşığın sīnesindeki yaralar dağ hālini alır. Bu yaralar, sevgiliye duyulan aşkın göstergesidir. Bu yaralar herkesten saklanır. Fakat Nābī'de olduğu gibi yer yer bu yaralar açılır ve herkes bundan haberdār olur.

Hevāyī'de de iç oğlanlarının çilingir gibi hizmettte bulundukları ve diğer taraflardan kendilerini benzeyen yiğitlerin de akın akın geldiğini söylemektedir.

135Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 31/b
136Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s. 1101-1102

İki beyit arasında benzerlik bulunursa, āşığın saklı yaralarının ortaya çıkması ile iç oğlanlarının çilingir gibi kapıyı açarak içeride olan yiğitleri meydana çıkarması söylenebilmektedir.

2. İkinci beyitte Hevāyī: "*Susuzluğun namelerini duydunsa, emmi o zaman ezdiğin yağlı yoğurtu içmeye başla.*"

Nābī: "*Gönül bir ırmak gibi İstanbul'a akarsa ne çıkar? Gemilerin yelkeleri el sallıyor*" demektedir.

Nābī, bir ırmak gibi süzülüp İstanbul'a gitmek arzusundadır. Gemilerin yelkenleri de ona "haydi gelmiyor musun" dercesine el sallamaktadır. Nābī, bu gazeli muhtemelen Halep'te yaşadığı dönemlerde çektiği İstanbul hasretiyle kaleme almıştır.

Hevāyī'de de susayan birisine, Hevāyī'nin "ezdiğin yogurdu ye" diye uyarıda bulunmasını görüyoruz. "Keş", TDK Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü(www.tdk.gov.tr)'nde "1. Yağı alınmış yoğurttan ya da sütten yapılan peynir. 2. Kış için kurutulan yağsız, tuzlu yoğurt. 3. Tulum peyniri. 4. Yoğurt ve yarma ike yapılan bir çeşit yemek" anlamlarına gelmektedir.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: "*Ne kadar kırlarda leşleri olsa da yenilmek üzere gelen Tatarlar yine geldi. Orduya müjdeler olsun.*"

Nābī: "*Ey meclisin kendinden geçeni! Geçmiş zamanların okunan destanlarından aldığın ibret mayası sana yeter*" demektedir.

İki beyitte de seslenme unsurlarıyla karşılaşmaktayız. Nābī, meclisteki sarhoşa seslenirken; Hevāyī, orduya seslenmektedir. Geçmiş zamanın ibret veren hikâyelerinin anlatıldığı bir ortamda kendinden geçen birine, artık aldığı öğütlerin yeterli olduğu söylenmektedir. Hevāyī'de de Tatar askerlerinin türlü yenilgilere rağmen hālā geldiklerini, ordunun bunları zaten yeneceğini ve bir müjde olduğunu söylemektedir.

4. Dördüncü beyitte Hevāyī: "*Şamatalarda olan güreşleri seyretseydin (görürdün ki) gönül nice pehlivanı eğlencesiyle yıkmıştır.*"

Nābī'nin gazelindeki yedinci beyitte "*Biz öyle bir yolu tutmuşuz ki onun yardım kumaşı kervanları dostlarına hediye verir*" demektedir.

Nābī, kurtuluş bulmak ümidiyle bir kervanı takip etmektedir. Çünkü o kervanın, kervancıbaşısı doğru yolu bilmektedir. Kurtuşun çaresi o kervandır. Bu kervan yanında yük de taşımaktadır. Bu yükü de yolcularına hediye olarak sunar. Kārbān sözcüğü divān şiirinde, özellikle çölü anlatan ya da Hac ziyaretini anlatan beyitlerde sıkça karşımıza çıkan unsurdur.

"Modern hayatın henüz ortaya çıkmadığı dönemlerde uzun seyahatler ve ticarī yolculuklar kervan hālinde yapılırdı. Kara nakliyatı için meydana getirilen bu katarda, yük taşımak için deve, at, katır kullanılırdı. Ağır kervan ve hafif kervan diye iki çeşidi vardı. (...)

(...)

Her kervanın bir "kervancıbaşı"sı olurdu. Yolculuğun durakları ve konakları ile her türlü anlamazlık hālinde kervanbaşı karar verirdi. (...)

Kervanlar kervansaraylarda ve açık arazdeki konak yerlerinde muhafizlar tarafından korunur, eşkiyaya mal kaptırmamaya çalışırlar idi. Ağır Hicaz kervanlarında yola çıkılacağı, davul(tabl) çalınarak ilan edilirdi. Şāirler gerek kervan, gerek kervanbaşı, gerek ceres, gerekse tabl kelimelerini kullanarak çok çeşitli imajlar işlemişlerdir. Āşığın gamı ve gözyaşı, sevgilinin peşinden giden canı ve gönlü hep birer kervana benzetilmiştir (...)" (Pala 2010:257).

Nābī'nin beytinde geçen kumaş da bize Halep'i hatırlatmaktadır. Nābī, ömrünün uzun bir dönemini İstanbul'dan döndükten sonra Halep'te geçirmiştir. Halep'in kumaşları meşhurdur.

Hevāyī'de Nābī gibi, beytinde Edirne'ye özgü bir unsuru göstermektedir. Bu "yağlı güreş"lerdir. Edirne'de bu güreşler Haziran ayında geleneksel olarak yapılmaktadır. Rivayete göre bu güreşler Orhan Gazi dönemine kadar uzamaktadır.[137] Bu güreşlerin yapıldığı zamanlar bir şenlik havasında geçer.

[137]http://www.edirnekulturturizm.gov.tr/TR,76392/kirkpinar-yagli-guresleri.html (E.T 19.08.2014)

Hevāyī'nin de "hengāme" dediği bu olmaktadır. Burada gönül, türlü oyunlar ve hilelerle güreşçileri yerlere sermiştir.

İki beyit arasındaki benzerlik, şairlerin yaşadıkları yerle ilgili kavramları anlatmasıdır.

Son beyitte Hevāyī: "*İnleyen Hevāyī, düşmanını sıkıştırarak mars etti. Mizacının tavlasında (attığı zarlarda) çift altı gönlünce geldi.*"

Nābī'ni gazelindeki son beyitte "*Ey Nābī! Şiirin üstadlarının çöl güzellikleri olmasa, söz yokluğun tekkesinde kalırdı*" demektedir.

Nābī, güzellikleri şiirlerine yansıtan şāirlere teşekkür etmektedir. Çünkü onlar olmasaydı, kıyıda köşede kalmış, çölün ortasında yok olmuş güzelliklerden kimsenin haberi olmayacaktır.

Hevāyī'de de tavla oyunu anlatılmaktadır. Rakibini köşeye sıkıştırıp, mars ettiğini söyleyen Hevāyī, attığı zarların da düşeş gelmesiyle keyfi yerine gelmiştir. Mars etmek, tavlada rakibin sayı alamamasıdır.

LII.

Hevāyī[138]	Nābī[139]
Ḳanda berraḳ ferāḫī ki göre bāb gibi *Dil-i gendīde aḳar içine gird-āb gibi* *Ḫırdavāt-ı kühen ile ṭolamazsın ey dil* *Ḳarnıñı yarmıyacaḳ taḫte-i dolāb gibi* *Gitmedi cūşiş-i ṣafrā-yı rezālet dilden* *Mermer üstünde olan ḳatre-i tīz-āb gibi* *Ṣubaşı ile gerekdir ki ata bindiği dem* *Eteğin borclu ṭuta merdek-i kezzāb gibi* *Ṭaşraya ṣīşı Hevāyī çıḳamaz çatlamadın* *Ṭobun aġzına ḳonan gülle-i bī-çāb gibi* Feʿilātün/Feʿilātün/Feʿilātün/Feʿilün	*Bulsa her ḳande ki bir ṣāf-dili āb gibi* *Dil-i ser-geşte döner üstüne dullāb gibi* *Ḳıblegāh-ı ṣaf-ı maḳṣūd olamazsın ey dil* *Sīne-çāk olmayıcak ṣūret-i öiḥrāb gibi* *Çıḳmadı dā'ire-i dāġ-ı maḥabbet dilden* *Sīne-i yemde olan ḥalḳa-i gird-āb gibi* *Dil-rübā öyle gerekdür ki şarāb içdügi dem* *Dehenin mihr sile ġonce-i sīr-āb gibi* *Ḳoma mecrā-yı ferāḫı heves-i rifʿat ile* *Düşme ṭar yirlere fevvāredeki āb gibi* *Ṣubḥ-ı maḥşer çıḳar ancaḳ ġam-ı dil ey Nābī* *Dīde-i baḫta ḳonan ḳāfile-i ḫˇāb gibi* Feʿilātün/Feʿilātün/Feʿilātün/Feʿilün

1. İlk beyitte Hevāyī: "*Nerede kapı gibi berrak bir genişlik vardır. Sanki kirli su gibi kokmuş gönül içine akar.*"

Nābī: *"Her nerede su gibi temiz bir gönül bulsa, başı dönmüş gönül onun üstüne dolap gibi döner"* demektedir.

"Āşık döktüğü gözyaşlarıyla dönüp dururken bir dolabı andırır. Gönül ise inlemesi dolayısıyla dolaba benzer" (Pala 2010:124). Beyitte geçen āşığın gönlü de saf bir kalp bulduğunda üstüne titrer, onun için gözyaşı döker. 17.yüzyılın genel durumuna baktığımızda birçok kurum ve insanda bozulmalar ortaya çıkmıştır. Rüşvet, hırsızlık, dedikodu ve kötü huylar insanlar arasında yaygınlaşmıştır. Bunun neticesinde saf ve temiz yürekli insan bulmak zorlaşmıştır. Bu gibi insanların toplumda altın kadar az olması, üstüne titrenecek bir durumdur. Nābī, beytinde bu duruma da göndermede bulunmaktadır.

---

[138] Milli Kütüphane, Hevāyī, Divān-ı Hezeliyāt-ı Edirneli Hevāyī, 06 Mil Yz. FB 199, 31/b

[139] Prof. Dr. BİLKAN, Ali Fuat (2011), Nābī Divānı II, Akçağ yayınları, Ankara, s.1113

Hevāyī'de de kirli su içine akan kirlenmiş bir gönlün, ferah ve berrak bir kapı gördüğünde içine gireceği ve kurtuluş bulacağı söylenmektedir. Nābī'nin dolaylı olarak ima ettiğini, Hevāyī doğrudan söylemektedir.

2. İkinci beyitte Hevāyī: *" Ey gönül! Karnına yaramayacak dolabın tahtası gibi yıpranmış hurdalarla dolduramazsın.*"

Nābī: "*Ey gönül! Mihrapın yüzü gibi göğsün parçalanmadıkça ulaşacağın yerin kıblesine saf tutamazsın"* demektedir.

Nābī'nin beytinde namaz ile ilgili unsurlar ele alınarak, sevgiliye olan aşkın samimi olması dile getirilmiştir. Mihrap, "cami ve mescitlerde kıble yönünde açılmış bir çıkıntı"(Yeniaras 2012:141)dır. Bu çıkıntı duvarın içine doğru oyulmuş ve duvarın ikiye ayrıldığını gösteren bir çıkıntıdır. Āşığın kalbi de bu mihrap gibi parça parça olmadıkça, sevgiliye, yani kıbleye doğru namazda saf tutması kabul edilemez. Āşığın kalbinde başka suretler olmamalı, sadece sevgili olmalıdır. Nābī, beytinde ayrıca namaz kılmanın adābını da söylemektedir. Namaz kılmak için kıbleye doğru yönelmek ve dünyaya dair izleri hem gönülden hem düşünceden silmek, sadece Allah'ı düşünmek gerekir.

Hevāyī'de Nābī gibi gönle seslenmektedir. Gönül, dünyaya dair ne kadar şey varsa hepsine meyletmiştir. Bunlar ister kendine yarasın isterse yaramasın, biriktikçe birikmiş ve ādeta hurda yığınlarına dönmüştür. Hevāyī, gönlüne seslenerek bunlardan vazgeçmesini temenni etmektedir. Kendine yaramayacak olanı alma, demektedir.

3. Üçüncü beyitte Hevāyī: "*Mermer üstünde olan kezzap gibi, gönülden rezaletin safrasının kaynaması gitmedi.*"

Nābī: "*Denizin göğsünde olan girdap halkaları gibi sevgi yaralarının daireleri gönülden çıkmadi*" demektedir.

Nābī, āşığın göğsünde çıkan yaraların daireye benzemesinden yola çıkarak onları denizin ortasında oluşan girdaplara benzetmiştir. Girdaba yakalanan nasıl kurtulamazsa, āşık da düştüğü dertten kolayca kurtulamaz. Onun yaraları göğsünde dağ dağ olmuştur.

Mermerin üstüne dökülen kezzap, orayı nasıl tahriş ederse, rezalet safrasının kaynaması da gönlü o derece zarara uğratacaktır. İki şairde gönüldeki yaraların zor iyileşeceğini benzetme yoluyla açıklamaktadır.

4. Dördüncü beyitte Hevāyī: " *Subaşı öyle olmalıdır ki, ata bindiği zaman yalancının kerestesi gibi eteğini borçlu tutmalıdır.*"

Nābī: *"Gönül alan (sevgili) öyle gerektir ki, şarap içtiği zaman suya kanmış gonca gibi dudağını güneş silmelidir"* demektedir.

Sevgili, şarabı içerken, kana kana içmelidir. Gonca nasıl ki, büyümesi için suya bolca ihtiyaç duyarsa, sevgili de mecliste şarabı kana kana içmelidir. Bu içtiğinde de sevgili, ağzını güneş ile silmelidir. Güneş ile ağzını silen sevgili, hararetini söndürmek için daha çok şarap içecektir. Nābī, beytinde gönlünden geçen sevgiliyi anlatmaktadır.

Hevāyī, ise bugün bozularak söylediğimiz "subaşı", aslında "sübaşı"nın ata nasıl binmesini söylemektedir. Subaşı'nın anlamını şu şekilde verebiliriz:

> "*Türk-İslam devletlerinde askeri bir ünvan. Subaşı, Büyük Selçuklularda çok önemli bir ünvan olup, başkomuıtan yardımcısı, vekili olarak başkomutanlığı üstlenen kişi bu ünvanla anılırdı. Türkiye Selçuklularında tımarlı sipahinin önemli vilayet merkezlerindeki kumandanlarına subaşı denilirdi. Bunlar vilayet merkezlerinden bulunup hem o bölgenin güvenliği ile meşgul olurlar ve hem de savaş zamanında kaza, nahiye ve köylerdeki tımarlı sipahiye kumanda ederlerdi*" (Uslubaş 2013: 603).

Görüldüğü gibi, subaşı görevi, diken üstünde bir yetkidir. Bu yüzden subaşı, atına binerken bile, o atın her an ayağının altından kayacakmış gibi hissetmesi gerekmektedir. Hevāyī, "eteğin borçlu tuta" diyerek de bu duruma işaret etmektedir.

Son beyitte Hevāyī: "*Hevāyī, topun ağzına konan çapsız gülle gibi şişe çatlamadan dışarı çıkamaz.*"

Nābī: *"Ey Nābī! Mahşerin sabahı bile olur ancak gönlün gamı bahtın gözüne konan uyku kafilesi gibidir"* demektedir.

Āşığın bahtı uykudadır. Bu bahtının uyanması, talihinin ona gülmesi de çok zordur. Ādeta uyku kervanı bu bahta doğru akın etmede ve onun uyumasını sağlamlaştırmaktadır. Mahşer, karanlık bir gün olarak bilir. Nābī de mahşer bile gündüze benim talihimden daha çabuk ulaşır diyerek kendi bahtından şikâyetini söylemektedir.

Hevāyī'nin şīşe olarak kast ettiği kendi varlığıdır. Güllenin ağzına konan top, gülle ateşlendiği anda genleşir ve patlar. Hevāyī'de beytinde bu duruma işaret ederek, kendisinin de ancak çok sıkılınca dışarıya çıkacağını bildirmektedir. Nābī bahtından şikayet ederken, Hevāyī, bulunduğu mekandan memnun vaziyettedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Çalışmamızda 17. yüzyılın iki şairinin şiirlerini karşılaştırdık. Bu şairlerden biri şöhreti günümüze dek ulaşan Yūsuf Nābī, diğeri ise daha az tanınan Kubūrizāde adıyla meşhur Hevāyī idi. Hevāyī, coşkun ve dizginlenemez mizacıyla, Nābī'nin gazellerine nazire yazmıştır. Nazire demekten öte bu gazellere tehzil demek daha doğrudur.

Hevāyī'nin Nābī'ye yazdığı nazireler, bizlere şunu göstermektedir. Aynı dönemde yaşayan şairler, olaylara ve kişilere farklı şekilde yaklaşmışlardır. Olaylara farklı yönden bakan şairler Türk edebiyatının çeşitli renklerini oluşturur. Bu bir zenginliktir. Tezimizde elimizden geldiğince bu zenginliği göstermeye çalıştık.

Nābī, hayatı boyunca Urfa, İstanbul, Edirne ve Halep'te bulunmuş, gazelleri dilden dile dolaşmış, çoğu şair tarafından üstad kabul edilmiştir. Hevāyī'nin ise küçük bir divānından başka eseri yoktur. Çoğu gazeli, meşhur şairlere hiciv yollu naziredir. Fakat tezde de görülecektir ki Hevāyī, mahallī deyişlere, söz kalıplarına daha çok yer vermiştir. 17.yüzyılın Osmanlı Devleti'ndeki renkli ve canlı yaşamı yansıtmıştır. Aslında, şairlerimizi ününe göre ele almak bizi yanıltabilir. Hevāyī'ye benzer şairlerin divānlarında da, bizi o dönemin havasıyla tanıştıracak unsurlar görülebilir. Bu bizim tarihimiz ve edebiyatımız için büyük bir kazançtır.

Nābī ve Hevāyī, karşılaştırdığımız gazellerine baktığımızda, birbirlerine zıt kişiliğe sahiptir. Nābī'nin yazdığı "āşıkāne gazellere" karşılık, Hevāyī, yazdığı nazirelerde toplumun ve kendisinin çektiği acılardan bahsetmektedir. Nābī'nin dili daha edebî iken, Hevāyī, sözünü sakınmadan, pervasızca söylemektedir. Bu biraz da şairlerin göz önünde olup olmamasına, onların takip edilip edilmemesine bağlıdır. Bazı beyitlerde görülecektir ki, Nābī, aşktan bahsederken, Hevāyī, dükkânının kötü hālde oluşundan, evdeki kadın dırdırından yakınmaktadır.. Bu bir nevi "kasap et derdinde, koyun can derdinde" atasözünü bizlere göstermektedir.

Hevāyī ve diğer gölgede kalmış şairlerin divānları ve eserleri incelenince görülecektir ki dilimizin zenginliği, sandığımızdan daha fazladır. Tezimizde Hevāyī'nin bazı sözcüklerinin anlamını bulmakta ve beyitlere anlam vermekte zorlandık. Çünkü bazı kelimeler sözlüklerde ve kaynaklarda bulunmamaktaydı.

Hevâyî'nin kaleme almış olduğu ve incelediğimiz 52 adet gazelde divan şiiri kelime dağarcığında bulunmayan tarama sözlüğü, derleme sözlüğü ve Edirne Ağızları Sözlüğü ve çeşitli lugatlerde bulunan sosyal hayat ve yer adları ile ilgili şu kelimeleri tespit ettik: *toyaka, kör şeh-nişin, vişn-âb, fır fır dolan-, posa-i zâc, mutavvak, fart-ı hırs, uşabilmez, toy, okuma, büber, işkenbe, Litroz, ırgad, reçelci, cevz, kübbâd, Beligrad, Sofya, Abaza Köşkü, Kastamonı, Boyabad, yaymacı, çarıksız, kalçın, şaşı, tartaganlık, üzüm sıkındısı, kaltabanlık, baldıran, çuka, sarık, kabâ, balçıg, helâ, hınnâ, Kaşmerlig, dellâk, Çöle köylüleri, Dörkaya yanları, üş-, çizme, koga-i çermin, kerpiç, çukadâr, peynir ile ekmek, kuzı, Alem Dağı, Üsküdar, fertût, akçesizlik, şîre, şurba-i bulgur, nâtûr, kitabet et-, Oğlanlı Hamamı, yağ u bal, kaygana, çorba vü köfte, tarhana, tagarda, pâldüm, çenber kolanı, enser, çekiç, Sîsâ'i, kayar, balballanma, yosma, çamur, çifte, kamçı, Varsak, Tunca, kaşmer, yosma-gân, ester, kukla-kad, şa'beze, somâkî, samanlı balçıg, kâlbüd, yabu, tenük, koga, aşlama, yufka, oklagu, çâş, taru, poliçe, tarakçılık, bazarbaşı, muşmula, Basra, gümrükçülük, Gice şorbası, Tabla, mazı, küheylan, tekeltu, izbe, koçu, koşdur-, kocaş, dalkılıç, mashara, balgam, şalgam, aylakçı, dülger, haymane, farı-, ergen, köçek-i kahbe vü orfâne, kaynana, Mühreciler, börekçiler, maçça, mama, mantı, yahnikapan, kucag, yanşak ozan, düğün, fodul, ova, döğen döğen, oñan-, çekdiri, müft-zen, post-ı Türkmân, kürk-i vaşak, usan-, dün ü gün, katran sürme, cibre-i şîre, Öreke başı, bedestân hacegî, furta, çalı, usfura, hammal-ı kapan, togan, sedir, Tunus, sırık, sağanak, mavna, yelken, mürekkebçi, susam, sîrugân, Kıtmir, fülfül, hırdavât, minder, dülger, Mekârî davarı, sapan, sıçan, muhzır, nopran, kart, sırık hammal, dizmân, sabun, bokluk, şebâne, sakız, dünbâl, besmel, kabâ-yı vâle, meç, bügü, çömlek, seren, manka, havlu, subiş, bön-dil, dümen, çılkafa, zırdeli, bandırag, yobaz, cüllâb, sisâne, Voynuk, tomrug, salgın, Sakar Dağı, ırgad, kocababa, zirgil, salkı, añlu, asma, orman-geh, tabure, pilav-ı sûr, işlet, kor, uçkur, sultat, marul, sipergamca, lahana, karakullukçuluk, yüzük oyunu, mızıklanma, bengilik, piyaz, lahm-ı acîn, şapşal, postal, kalçîn, şurgan, tob salyası, kantarcıbaşı, ayva kalyası, Nakşa, Astipalya, kanalya, çılbır, börek, merdâne, karakız, çerge, çingâne, hırlaş-, sansar, orman kebabı, telve, yaylım, gömürden-, ıh-, çifte kayar, furtuna, sayka, pupa, Boğazhisar, corcu, dûrbâş, yalı, şevher-i merdâne, kazgan, tepsi, kestane, köteksiz, Nogay Tatarı, kabe-i ahur, arpacı, puşt, gügez, etli kapuska, Bosna, kelem, davar, kertil-, bal-i çam, Esir Hanı, çanag, kalaklı, kır, Kıyık semti, çoy çoy, kirli leğen, ugrı, kıç, Kürdî aba, kasırga, çeç, kağıdçı, kafal, yağlı keş, merdek-i kezzâb.*

Hevâyî'nin Nâbî'ye yazmış olduğu nazirelerin 36'sının redifi kelime olarak, kalan 16'sının da ek hâlinde redif olarak yazıldığı görülmüştür.

Osmanlı Devleti'ni İstanbul temelli anlatan eserler nedeniyle, Edirne'deki bir insanın günlük yaşamına dair izler bulmak, samanlıkta iğne aramaya benzemekteydi. O yüzden tezimizde eksiklikler ve hatalı yorumlamalar olabilir. Anlamı daha da karıştırmamak ve okuyanı yanılgıya düşürmemek amacıyla bazen yorum yapmaktan kaçındık.

Hevāyī'nin yazdığı nazirelerin bir kısmı, Nābī'nin gazelleriyle sadece redif açısından benzemektedir. Bunların da karşılaştırmasını yapmakla beraber, zorlama anlamlar çıkarmamak için fazla yorum yapmaktan kaçındık.

Hevāyī'nin nazireleri bize divan edebiyatının hem dili hem de somut olayları açısından pek çok şey katacaktır. Hevāyī gibi gölgede kalmış şairlerin araştırılması ile divān şiiri ve Türk edebiyatı, kendi zenginliğini bir kez daha ortaya koyacaktır. Divān şiirinin, Osmanlı Devleti'nin gizli bir tarihi olması sebebiyle, mahallî deyişlere önem veren Hevāyī gibi şairlere de ilgi duymak gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Abdulkadiroğlu, A.(1999). *Nuhberü'l-Âsâr Li -Zeyli Zübdet'i-Eş'âr/İsmail Beliğ.* Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı

Akkuş, M. (1993).*Nef'î Divânı.A*nkara: Akçağ

Aktunç, H. (1998). *Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü (Tanıklarıyla).* İstanbul: YKY.

Akün, Ö. Faruk(1994).*"Divan Edebiyatı".*TDV İslam Ansiklopedisi. C.IX. s.54-72

Altuntaş, H., & Şahin, M. (2011). *Kur'an-ı Kerîm Meâli.* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.

Ambros, Edith G.(1989) *"Nazîre, The Will-o'-the wisp of Ottoman Divân Poetry".*Wiener Zeitschrift für die Kunde Des Morgenlandes. S.79. s.57-65

Âsım Efendi (2009). *Burhân-ı Katı.* (P. D. Öztürk, & D. D. Örs,) İstanbul: TDK.

Bardakçı, M. (2005). *Osmanlıda Seks.* İstanbul: İnkılâp.

Bilkan, A. Fuat (1997). *Nâbî Divânı I-II.*Ankara: MEB yayını

Bilkan, A. Fuat (2010). *Nâbî Hayatı Sanatı Eserleri*. Ankara: Akçağ.

Bilkan, A. Fuat (2011). *Nâbî Divânı I-II.* Ankara: Akçağ.

Bilkan, A. Fuat (2012). *Şair Nâbî.* Ankara: T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Boyar, E., & Fleet, K. (2014). *Osmanlı İstanbul'unun Toplumsal Tarihi.* (Çev.:S. Çağlayan) İstanbul: Türkiye İş Bankası .

Çakır, Z. Vildan (1998). "*Hevâyî (Abdurrahman, Kubûrî-zâde) Divânı'nın Tenkidli Metni ve İncelemesi".*Edirne: Trakya Üniveristesi Sosyal Bilimler Enstitüsü(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

Çapan, P. (2005). *Mustafa Safâyî Efendi TEZKİRE-İ SAFÂYÎ (NUHBETÜ'L-ÂSÂR MİN FEVÂ'İDİ'L-EŞ'ÂR) İNCELEME-METİN-İNDEKS.* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları

Devellioğlu, F. (2010). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat.* Ankara: Aydın Kitabevi.

Devellioğlu, F. (2012). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat.* Ankara: Aydın Kitabevi.

Dilçin, C. (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü.* Ankara: TDK.

Dilçin, C. (1983).*Türk Şiir Bilgisi.*Ankara: TDK

Diriöz, M.(1994). *Eserlerine Göre Nâbî.*İstanbul:FEY Vakfı Yayınları

Dinç, A. (2013). *Türkçe'nin Kayıp Kelimeleri.* İstanbul: Famus Kitap.

Ercilasun, A.B., & Akkoyunlu, Z. (2014). *Kaşgârlı Mahmud- Dîvânı Lugâti't-Türk Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin.* Ankara: TDK.

Erdoğan, M. (2013). *Güzellik Unsurlarıyla Divan Şiirinde Sevgili.* İstanbul: Kitabevi.

Gibb, E. J. Wilkinson(2000), *Osmanlı Şiir Tarihi (A History of Ottoman Poetry) I-II*(Çev. Ali Çavuşoğlu). Ankara: Akçağ

Gökyay, O.Şaik (2007). KABUSNÂME-Keykâvus. İstanbul:Kabalcı Yayınları

Gölpınarlı, A. (2013). *Nailî-i Kadim.* İstanbul: Kapı Yayınları.

Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü I-II.* Ankara: TDK.

Gültekin, H. (2013).*Nâbî Zeyl-i Siyer-i Nebevî.*İstanbul:Zepros Kitap

Gürbüz, İ. A. (2012). Divan Şiirinin Sevimli Yüzleri Osmanlı Şiirinde Berberler. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*(7/3), 233-255.

Hevâyî.. *Divân-ı Hezelliyât-ı Edirneli Hevâyî, 06 Mil Yz FB 199.* Ankara: Milli Kütüphane.

Hüseyin Remzi (1887). *Lügat-i Remzi II.* University of Toronto Library

İlaydın, H.(1997).*Türk Edebiyatında Nazım.*Ankara: Akçağ

Kalay, E. (1998). *Edirne İli Ağızları İnceleme-Metin.* Ankara: TDK.

Karahan, A. (1987). *Nâbî.* Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Karahan, A. (1980).*Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri.*İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları

Kavruk, H. (E.T. 10/08/2014). *T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı*. Şeyhülislâm Yahyâ Divânı: http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10655,seyhulislamyahyadivanihasankavrukpdf.pdf?0

Kılıç, Z. (2012). *"Türk Edebiyatında Birbirine Yakın Üç Kelime: Hiciv, Medih ve Hezel". Turkish Studies -International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* (7/3), 1741-1750.

Kırkkılıç, A. (1999). *Şeyhülislâm Mehmed Esad Efendi Lehcetü'l-Lügat.* Ankara: TDK.

Köksal, M.Fatih (2006). *Sana Benzer Güzel Olmaz DİVAN ŞİİRİNDE NAZİRE.* Ankara: Akçağ

Kurnaz, C. (2012). Nâbî'de Belgesel Redifler. A. F. Bilkan içinde, *Şair Nâbî* (s. 219-224). Ankara: T.C KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI.

Levend, A. Sırrı (1988).*Türk Edebiyatı Tarihi.*Ankara: TTK yayını

Okuyucu, C. (2001). *Nâbî.* İstanbul : Timaş Yayınları.

Onay, A. Talat. (2009). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı.* (Düz.: Prof. Dr. Kurnaz C.) İstanbul: HU Yayınları.

Özcan, N.(1988)."Abdî, Himmet-zâde", TDVİA,C1, s.74.

Özcan, A.(1988). "Abdî, Abdurrahman Paşa", TDVİA,C1, s.156.

Özkan, Ö. (2007). *Divan Şiirinin Penceresinden Osmanlı Toplum Hayatı.* İstanbul: Kitabevi.

Öztürk, Y. N. (2014). *Kur'an Verileri Işığında TASAVVUF VE TARİKATLAR (İslam Mistisizmi) II.* İstanbul: Yeni Boyut.

Pakalın, M. Z. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I-II-III.* İstanbul: M.E.B. Devlet Kitapları.

Pala, İ. (1998). *"Hezl".* TDV İslam Ansiklopedisi. c.17. s: 305-306. TDV Yayınları

Pala, İ. (2010). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü.* İstanbul : Kapı yayınları.

Pala, İ. (2012). *Akademik Divan Şiiri Araştırmaları. "Tehzil ve Argo".*İstanbul: Kapı yayınları

Sarıkaya, İ. (2007). *Divan Edebiyatımız ve Ünlü Simaları.* İstanbul: A.D Yayınları

Samî, Ş. (1314). *Kamûs-ı Türkî.* İstanbul: İkdam.

Sehî (1325).*Tezkire-i Sehî*. İstanbul: Matbaa-i Âmidî

Tahîrü'l-Mevlevî(1936). *Edebiyat Lügati.* İstanbul: Âsâr-ı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı

Türk Dil Kurumu, Büyük Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts

Tolasa, Harun (1986).*"18.yy.'da Yazılmış Bir Divan Edebiyatı Terimleri Sözlüğü: Müstakim-zâde'nin Istılâhâtü'ş-şi'riyyesi II"*.İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, S. XXIV-XXV. s.78-379

Uslubaş, T. (2013). *Alfabetik Osmanlı Tarihi -Geçmişten Günümüze Osmanlı.* İstanbul: CNR Studio.

Yeniaras, O. (2012). *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü.* Ankara: Akçağ.

Alabaşoğlu, D. (E.T. 26/07/2014). *Edirne'de Köklü Bir Gelenek; Helva Sohbetleri*. http://www.trakyagezi.com/dosya/77-gelenek-a-gorenekler/1780-edirnede-koklu-bir-gelenek-helva-sohbetleri.html

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Seçil GÜLEÇ

Doğum Yeri ve Tarihi : AYDIN 01.08.1987

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri :

Çalıştığı Kurumlar :Aydın Özel Başak Kolleji 2 yıl

İletişim

e-posta Adresi : secilgulec_1987@yahoo.com

Tarih :0 553 241 42 40